

MACIEJ KAZIMIERZ
SARBIEWSKI

EPIGRAMMATUM LIBER
*
KSIĘGA EPIGRAMATÓW

BIBLIOTEKA PISARZY STAROPOLSKICH

zespół redakcyjny

Adam Karpiński (przewodniczący)

Krzysztof Mrowcewicz

Ewa Jolanta Głębicka

Ariadna Masłowska-Nowak (sekretarz)

26
TOM

**Instytut Badań Literackich PAN
Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”**

**MACIEJ KAZIMIERZ
SARBIEWSKI**

EPIGRAMMATUM LIBER
*
KSIĘGA EPIGRAMATÓW

WYDAŁY I PRZEŁOŻYŁY
MAGDALENA PISKAŁA I DOROTA SUTKOWSKA

Redakcja

Ariadna Masłowska-Nowak

Korekta

Justyna Mańkowska

Projekt okładki

Małgorzata Żarska

Skład i łamanie

Wydawnictwo IBI

**Książka dofinansowana ze środków Komitetu Badań Naukowych
i Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego**

© Copyright by Magdalena Piskała, Dorota Sutkowska, 2003

© Copyright by Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”, 2003

© Copyright for this edition by Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich
PAN, 2003

Druk i oprawa

Wydawnictwo Platan

Kryspinów 256

32-060 Liszki

ISBN 83-89348-12-8

WPROWADZENIE DO LEKTURY

Maciej Kazimierz Sarbiewski był w wieku XVII znany i ceniony przede wszystkim jako poeta liryczny. Dziś natomiast podziwiany jest nie tyle nawet jako autor ód i epod wzorowanych na poezji Horacego, ile traktatów dotyczących gatunków lirycznych, epopei i satyry, choć przede wszystkim jako „pierwszy polski estetyk”, które to miano zawdzięcza rozprawie poświęconej teorii konceptu *De acuto et arguto liber unicus, sive Seneca et Martialis* (O poincie i dowcipie księga jedna albo Seneka i Marcjalis). Mimo rosnącej popularności dzieł teoretycznych Sarbiewskiego, jego twórczość epigramatyczna pozostaje tymczasem niemal zapomniana. Co prawda nie zawsze oceniano ją wysoko. Władysław Syrokomla, który przełożył znakomitą większość utworów poety z Sarbiewa, a także część jego korespondencji ze Stanisławem Łubieńskim, o epigramatach jezuitę miał zdanie raczej niepochlebne:

Epigrammata Sarbiewskiego są wszystkie niemal w guście Jezuickim, gdzie myśl skoszlawiona nienaturalnymi figurami sili się na dowcip naciągany. Na sam herb Chodkiewicza jest u Sarbiewskiego 38 epigrammatów, gdzie figurują gryfy i strzały. O świętym Aloizym Gonzadze jest ich 15; niepodarowano tam oczom, twarzy, uśmiechom i lilii świętego. ówdzie igraszka z imienia Ludovicus, tam naciągane i rzec można trywialne ustępy o Miłości Bożej, słowem epigrammata Sarbiewskiego są wyrazem psującego się smaku w jego epoce, gdy w naszej rzeczy najzupełniej są bez interesu, przeto ze 148 epigram: za ledwie kilkanaście sądziłymi godnymi przekładu.¹

Dziś, oczywiście, ów zepsuty gust barokowy oceniamy nieco odmiennie, choć sądy takie jak Syrokomli niewątpliwie przyczyniły się do ignorowania epigramatycznej spuścizny Sarbiewskiego.

¹ *Poezye Księdza Macieja Sarbiewskiego*, Dział II: *Pienia liryczne i opisowe*, przeł. W. Syrokomla, [w:] *Przekłady poetów polsko-lacińskich epoki Zygmuntońskiej*, t. 5, Wilno 1851, s. 231-232.

Maciej Kazimierz Sarbiewski urodził się 24 lutego 1595 r. w Sarbiewie na Mazowszu, w okolicy Płońsk². W roku 1612 wstąpił do nowicjatu w Towarzystwie Jezusowym, a dwa lata później złożył pierwsze śluby zakonne. Następnie podjął studia w kolegium w Braniewie, gdzie w latach 1615-1618 uczył się filozofii scholastycznej. W roku 1618, ukończywszy studia filozoficzne, przeniesiony został na rok do kolegium w Krożach, gdzie nauczał poetyki i syntaksy, po czym rok później udał się do Połocka, by prowadzić zajęcia z retoryki w tamtejszym kolegium nauczycielskim. Z kolei w roku 1620 wyjechał do Wilna i rozpoczął naukę teologii na Akademii, skąd po dwóch latach skierowano go na dalszą edukację do Rzymu. Spędził tam trzy lata, najpierw jako student teologii, którą ukończył w 1624 r., potem pełnił rolę prefekta studiów. W czasie swego pobytu we Włoszech Sarbiewski otrzymał święcenia kapłańskie (3 czerwca 1623 r.).

Pobyt w Rzymie był niezwykle owocny dla rozwoju twórczego poety. W tym okresie poznał elitę intelektualistów przebywających na dworze Urbana VIII (Maffeo Barberini: 1623-1644). Podczas studiów rzymskich wygłosił także wykład poświęcony zagadnieniu poiny *De acuto et arguto*. Nie doszło jednak ani do wydania tego dziełka, ani też nie zaproszono utalentowanego jezuitę do pracy nad reformą hymnów brewiarzowych, mimo że uhonorował go laurem poetyckim właśnie Urban VIII. Nim Sarbiewski opuścił Wieczne Miasto, to jest w roku 1625, ukazała się pierwsza edycja jego liryków. Zbiór opublikowano w Kolonii i to w niezbyt jasnych okolicznościach, co w połączeniu z zagadkowym – jak się wydaje – i nadzwyczaj pospiesznym, mimo obowiązków prefekta studiów, wyjazdem z Rzymu, nasunęło badaczom biografii Sarbiewskiego pewne przypuszczenia co do tego, jak rzeczywiście wyglądały stosunki wiążące młodego jezuitę z Maffeo Barberinim. Pojawiała się nawet sugestia, iż przynajmniej częściowo relacje te kształtowała miała zazdrość papieża-poety o talent „sarmackiego Horacego”³. Jakkolwiek było, Sarbiewski opuścił Rzym latem bądź jesienią 1625 r.

Czas spędzony w Rzymie przyniósł młodemu jezuitcie nie tylko laur poetycki. To wówczas powstały ważne utwory: oprócz ód, elegia *Iter Romanum*, mająca formę poetyckiego listu do przyjaciela Mikołaja Kmicica. Ponadto Sarbiewski niewątpliwie zbierał materiały do pracy nad *Dii gen-*

² Wiadomości biograficzne podano głównie [za:] K. Stawecka, *Maciej Kazimierz Sarbiewski – poeta i prozaik*, Lublin 1989, s. 11-39.

³ Por. J. Warszawski, «Dramat rzymski» *Macieja Kazimierza Sarbiewskiego TJ (1622-1625)*, *Studium literacko-biograficzne*, Rzym 1984.

tium... (Bogowie pogan) oraz *Liber de Urbe et Romanis* (Księga o Rzymie i Rzymianach), będących dwoma zaledwie rozdziałami większej całości o charakterze encyklopedycznym *Antiquitates Romanae* (Starożytności rzymskie), choć dzieła tego nigdy nie udało się poecie zrealizować⁴. Na okres rzymski przypadają epigramaty poświęcone zarówno dygnitarzom kościelnym, jak i włoskim przyjaciółom Sarbiewskiego: Galluzziemu, Malaspinie czy kardynałowi Franciszkowi Barberiniemu, bratankowi Urbana VIII. Cztery epigramaty, z których trzy pierwsze opiewały kardynała Barberiniego, ostatni zaś skierowany był do papieża Barberiniego, weszły w skład rękopiśmiennego florilegium zatytułowanego *Porticus Honoris...* (Brama Zaszczytu), a przechowywanego w Bibliotece Watykańskiej – dziełka o tyle istotnego, że zawiera epigramat pisany ręką naszego autora. Jest to jak na razie jedyny odnaleziony autograf epigramatu Sarbiewskiego⁵.

Po powrocie do kraju utalentowany jezuita zajął się nauczaniem retoryki w Połocku, a następnie w Akademii Wileńskiej. Tam też opracowywał pierwsze krajowe wydanie swoich pism lirycznych, które ukazało się w Wilnie w roku 1628. Wykłady prowadzone przez Sarbiewskiego zaowocowały kolejnymi pracami z zakresu poetyki, nieopublikowanymi za życia autora: *De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus* (O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer) oraz *Characteres lyrici, seu Horatius et Pindarus* (Charaktery liryczne, czyli Horacy i Pindar).

Praca pedagogiczna spowodowała zmianę zainteresowań poety, który teraz począł się zajmować kwestiami filozoficzno-teologicznymi, co niewątpliwie miało swe źródło w powszechniejszej tendencji szkolnictwa jezuitckiego w Polsce. Nowe upodobania przypisały o niejakaś trwogę biskupa płockiego Stanisława Łubieńskiego, czego ślad odnajdujemy w jego liście z 24 lutego 1630 r.:

Podziwiam, że od uroczych dziedzin Muz przenosisz się w mroczny gąszcz filozofii, i obawiam się, aby Twoje znakomite uzdolnienia nie poniosły jakiej szkody, gdy będziesz zmuszony zarzucić zajęcia, do których jesteś stworzony. Ponieważ jednak jesteś stworzony do wszystkiego, co znakomite, będziesz tak uprawiał filozofię, że i w tej dziedzinie osiągniesz chwałę z Twych pism.⁶

⁴ M.K. Sarbiewski, *Dii gentium, Bogowie pogan*, tłum. i oprac. K. Stawecka, Wrocław 1972, s. 13-16 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, B 20).

⁵ Zob. A.W. Mikołajczak, *Nieznany autograf epigramatów Sarbiewskiego*, „Symbolae Philologorum Posnaniensium” 10(1994), s. 121-125.

⁶ *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, tłum. i oprac. J. Starnawski, Warszawa 1989, s. 104.

Teologiczny dorobek Sarbiewskiego różnie był oceniany⁷, jednak jego kariera w Towarzystwie Jezusowym rozwijała się pomyślnie. W 1635 r. powołany został na stanowisko kaznodziei króla Władysława IV, a w związku ze swoją nową godnością musiał się przenieść do Warszawy. Jak wynika z korespondencji prowadzonej przez Sarbiewskiego z Łubieńskim, nowe obowiązki nie dawały mu szczególnej satysfakcji, mało tego, życie przy dworze odbiło się niekorzystnie także na jego zdrowiu. Nasz poeta nie tylko wygłaszał kazania, lecz również napisał w 1637 r. na zamówienie Władysława IV *Silviludia* (Zabawy leśne), które wykonywane były prawdopodobnie przy akompaniamencie nadwornych muzyków. Poeta nie zapomniał podzielić się tą wiadomością z Łubieńskim w liście z 4 grudnia 1637 r.:

W Strzebowie, gdzie byłem z konieczności potrzebny z racji łowów królewskich, w małej nędznej chatynce poczułem przyływ dawnego natchnienia lirycznego, jedno z tych natchnień prawdziwych, jakie przychodzą rzadko, z niebieskiej ojczyzny, rzadko tak słodkie, rzadko tak prawdziwe, rzadko tak święte, rzadko – że się tak wyrażę – niebiańskie. Napisałem przeto księgę „Zabaw leśnych” [Silviludiorum liber] w nowym stylu i nowym metrum.⁸

Wokół *Zabaw leśnych*, pisanych w nagłym przyпыływie „niebiańskiego natchnienia”, parę wieków później wśród badaczy rozgorzał spór. Jedni zarzucali Sarbiewskiemu plagiat utworu włoskiego poety Mario Bettiniego (1582-1657) – opublikował on w 1622 r. widowisko sceniczne pt. *Ludovicus, tragicum silviludium* – inni bronili polskiego twórcy, który nigdy nie wydał tekstu pod swoim nazwiskiem, a tym samym nie przypisywał sobie autorstwa⁹.

⁷ Zob. np. B. Natoński *Sl. Szkolnictwo jezuickie w dobie kontrreformacji*, [w:] *Wiek XVII – Kontrreformacja – Barok*, red. J. Pelc, Wrocław 1970, s. 55; por. też J. Zdanowicz, *Sarbiewski na tle kontrowersyj teologicznych swojego wieku*, Wilno 1932, passim.

⁸ *Korespondencja*, op. cit., s. 149.

⁹ Por.: J. Sparrow, *Sarbiewski's «Silviludia» and Their Italian Source*, „Oxford Slavonic Papers” 8(1958), s. 1-48; K. Stawecka, *Adresaci liryków Sarbiewskiego*, „Meander” 30(1975), 1, s. 49. *Silviludia* po raz pierwszy opublikowane zostały w ramach wydania przygotowanego przez Adama Naruszewicza: M.K. Sarbiewski, *Poemata ex vetustis manuscriptis et variis codicillis, olim ab auctore dissimulato nomine editis, deprompta et in unum collecta, quibus accedit Oratio ab eodem habita in translatione corporis D. Casimiri, item Epistola ad Stanislaum Lubienksi, episcopum Plocensem*, Vilnae 1757. Niezależnie od tego wydania ukazały się one dwa lata później w paryskiej edycji liryków Sarbiewskiego: M.K. Sarbiewski, *Carmina*, Parisiis 1759. Por. też M. Korolko, [wstęp do:] M.K. Sarbiewski, *Liryki oraz Droga rzymska i fragmenty Lechiady*, oprac. M. Korolko przy współdziałaniu J. Okonia, Warszawa 1980, s. XXVI.

W czasie swej służby na królewskim dworze Sarbiewski pracował także nad epopeją *Lechias* (Lechiada). Nie jest pewne, czy utwór został ukończony, wiadomo natomiast, iż na wzór Wergiliuszowej *Eneidy* dzieło zaplanowane było na 12 ksiąg, z których ocalały fragmenty księgi XI, odnalezione i opublikowane przez Franciszka Bohomolca wraz z korespondencją Sarbiewskiego z Łubieńskim¹⁰.

W roku 1640 ze względu na pogarszający się stan zdrowia, a nieoficjalnie także z powodu intryg związanych z obsadzeniem biskupstwa płockiego, zajmowanego dotąd przez Łubieńskiego, o których Sarbiewski miał poinformować przyjaciela, poprosił kaznodzieja o zwolnienie ze służby królewskiej. Podczas pożegnalnego kazania doznał wylewu krwi do mózgu, co ostatecznie spowodowało jego śmierć 2 kwietnia tegoż roku. Zwłoki Sarbiewskiego pochowane zostały w podziemiach jezuickiego kościoła przy ulicy Świętojańskiej w Warszawie, później przeniesiono je na Cmentarz Powązkowski.

Pisanie o epigramatycznej twórczości tak autorów starożytnych, jak i nowożytnych nie jest sprawą łatwą. Wciąż brakuje nowoczesnych monografii dotyczących poszczególnych autorów, ale też samego gatunku. Wszystko to sprawia, iż *Epigrammatum liber* (Księga epigramatów) nadal czeka na swoje opracowanie. Stale rosnące wśród badaczy zainteresowanie utworami Sarbiewskiego nie zapełniło tej luki, choć z lubością podkreśla się europejski charakter jego twórczości, wspomina sławę i poczytność, jaką w wieku XVII miały cieszyć się liryki „sarmackiego Horacego”, a o czym świadczył dołączany, począwszy od antwerpskiego wydania jego poezji z roku 1632, zbiorzek piętnastu wierszy zatytułowany *Ad Matth[iae] Casim[iri] Sarbievii e Soc[ietate] Iesu Lyricorum libros Epicitharisma sive eruditorum auctorum ad auctorem poemata* (*Epicitharisma* do ód Macieja Kazimierza Sarbiewskiego z Towarzystwa Jezusowego albo wiersze uczonych autorów do tegoż autora), napisany na cześć Sarbiewskiego przez tzw. przyjaciół belgijskich¹¹. Zapomina się przy tym, że zbiór epigramatów był integralną częścią każdego wydania pism lirycznych jezuickiego poety.

¹⁰ M.K. Sarbiewski, *Opera posthuma, quibus accesserunt multa poemata vernaculo carmine reddita*, Varsaviae 1769.

¹¹ Szerzej na ten temat zob. J. Starnawski, *Sarbiewski i jego belgijscy przyjaciele*, [w:] tenże, *Polska w Europie*, Kraków 2001, s. 329-352.

Zainteresowanie Sarbiewskiego epigramatem objawiło się na dwóch płaszczyznach: przyniosło z jednej strony twórczość poetycką, podsyconą – przynajmniej we wczesnej fazie – przez szkoły jezuickie, wymagające od swych uczniów tego typu umiejętności, kontynuowaną jednak i później, choć nie z takim już natężeniem, do ostatnich niemal dni życia autora, co potwierdza choćby wiersz na pogrzeb Stanisława Gosiewskiego; z drugiej zaś strony prace teoretyczne, z których najdonioślejszą jest szczególnie dziś ceniony traktat *De acuto et arguto*. Nie znajdziemy w nim, co prawda, spójnej koncepcji epigramatu, gdyż po pracach szesnastowiecznych teoretyków: Franciszka Robortella, Juliusza Cezara Scaligera, a także jezuitę Jakuba Pontana, któremu w przedziwny sposób udało się połączyć przemyślenia swych wielkich poprzedników, nie wydawała się ona potrzebna¹², ale nie oznacza to bynajmniej, że Sarbiewski nie próbował w swych dziełach teoretycznych uchwycić istoty tego gatunku.

Najistotniejsze rozważania dotyczące twórczości epigramatycznej znajdziemy w traktacie poświęconym eposowi, która jako jedyny gatunek zyskała miano poezji doskonałej, a więc takiej, co „naśladuje byty w materiale słownym nie według tego, jak istnieją, lecz jak powinny czy też mogą istnieć, względnie prawdopodobnie istnieją, istniały lub istnieć mogą”¹³. Tylko poemat epicki „czyni wrażenie pewnego rodzaju wszechświata zrodzonego w fantazji poety”¹⁴. Epigramat takiego „wrażenia nie czyni”, do poezji doskonałej więc mu daleko, a nawet – jak się zdaje – nie tylko do doskonałej:

Co się zaś tyczy epigramatu, to nawet najdoskonalsze spośród nich w żadnym razie nie należą do poezji. Zarówno bowiem rozpatrując etymologię jego nazwy, jak i jego istotę stwierdzamy, że jest on napisem na jakimś konkretnym przedmiocie i dlatego jest tworem z natury swej związanym z określonymi warunkami, wskutek czego nie może trzymać się ogólnych zasad tego, co powinno być, ale odtwarza to, co stało się rzeczywiście. [...] Bo co się tyczy pointy i dowcipu, które są jakby duszą i istotą epigramu i które wyróżniają go od innych jako cechy właściwe i charakterystyczne, to jedno i drugie epigram ma wspólne z mową i jakimkolwiek innym tworem retoryki. Okazuje się zatem, że sama istota epigramu bynajmniej nie jest związana z poezją, lecz jest czymś samym z siebie obojętnym

¹² O teorii epigramatu w XVI i XVII w. zob. T. Michałowska, *Poezja epigramatyczna* (epigrammatica poesis) oraz *poezja kunsztowna*. [w:] też. *Staropolska teoria genologiczna*, Wrocław 1974, s. 131-141.

¹³ M.K. Sarbiewski, *De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus. O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer*, przeł. M. Plezia, oprac. S. Skimina, Wrocław 1954, s. 4 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, B 4).

¹⁴ Tamże, s. 20-21.

i ogólnie używanym sposobem ćwiczenia się i popisywania bystrością sformułowań. Nie też nie ma do rzeczy, że epigramy pisze się wierszem. Bo, po pierwsze, wiadomo, że najstarsi autorzy epigramów posługiwali się prozą, jak to stwierdzili uczeni, a nadto, jeśli się dobrze zastanowić, to właściwie dostojniej i swobodniej pisze się takie rzeczy prozą. Epigram bowiem z natury rzeczy wymaga subtelnych i trudnych sformułowań, które z trudem tylko dadzą się wyrazić w mowie wiązanej, raz dlatego, że potrzebna w nich jasność, o którą trudniej w poezji, a dalej ze względu na krótkość, o którą łatwiej w prozie, jako że ona nie musi posługiwać się epitetami i innymi ozdobami. Po drugie utwór jakis pisany wierszem, jeśli nie zawiera naśladowania, będzie dziełem rymotwórcy, a nie poety [...]. Trzeba jednak pamiętać, że niektórych epigramów nie wyłączamy z dziedziny poezji, jeśli zawierają zgrabnie przedstawione jakieś wydarzenie albo naśladowanie czyjegoś charakteru, nie takiego, jaki był w istocie, ale jaki mógł być.¹⁵

Tak więc epigramat nie jest (choć w gruncie rzeczy jest) poezją i nie ma nic wspólnego z poezją doskonałą; w podobnej sytuacji znalazły się poezja elegijna i liryczna. Za Antonim Sebastianem Minturnem Sarbiewski powtarza również przekonanie, iż dobre epigramaty pisali jedynie Grecy i właśnie ich należy naśladować. Dziwić zatem może fakt, iż głosząc takie poglądy, Sarbiewski pozostał poetą lirycznym i epigramatykiem, zaś jego próby stworzenia epepei okazały się, delikatnie rzecz ujmując, nieudane. Powyższe stwierdzenia nie przeszkadzają też poecie w rozpatrywaniu naśladowczych możliwości tego gatunku, które zresztą uznał za nieograniczone.

Niespójność poglądów teoretycznych polskiego poety nie powinna nam wszakże przesłaniać obrazu jego twórczości epigramatycznej, tym bardziej iż daleka jest ona od prostego odzwierciedlania rzeczywistości, niewiele ma również wspólnego z napisami wotywnymi. Nie trzeba też chyba dodawać, że nie znajdziemy jednego choćby epigramatu prozą firmowanego nazwiskiem naszego autora. Nie pisał Sarbiewski także epigramatów w języku greckim, choć przecież nie brakowało śmiałości próbujących sił i w tej dziedzinie (Scaliger, Kochanowski). Niestety znacznie łatwiej jest stwierdzić, czym nie jest, niż jednoznacznie określić, czym jest *Księga epigramatów* Sarbiewskiego. Mamy oto do czynienia ze zbiorem utworów dedykowanych pierwotnie Tarkwiniuszowi Galluzziemu i określonych w tekście otwierającym jako *Divini Amores* (Boże Miłości), nie łudźmy się jednak, że cały zbiór odpowiada bez zastrzeżeń temu właśnie tytułowi. Tomik zawiera bowiem – obok utworów o proveniencji emblematycznej, dla których mottami były poszczególne wersety Pieśni nad Pieśniami, oraz tekstów poświęconych świętym męczennikom, a także licznej grupy epigramatów ku czci dopiero

¹⁵ Tamże, s. 19-20.

co beatyfikowanych jezuitów: Alojzego Gonzagi i Stanisława Kostki – panegryczne stemmata oraz wierszyki skierowane do osób o fikcyjnych imionach, a pisane wyłącznie dla ukazania konceptycznego warsztatu poety. Brak też wśród tych tekstów jednoznacznych wskazówek, choćby w postaci epigramatów autotematycznych, które pomogłyby dostrzec kompozycyjne ramy zbioru. Wypada nam więc trzymać się tytułu. Jest to tym bardziej zasadne, że układ całości skłania, byśmy uznali, iż kompozycja podporządkowana została wyeksponowaniu tekstów opracowujących wątek miłości Boga–Oblubienica i duszy ludzkiej–Oblubienicy, prezentowany tak w utworach będących wariacjami na konkretny motyw biblijny, jak i w wierszach poświęconych świętym męczennikom, którzy w imię miłości do Stwórcy poświęcili swą ziemską egzystencję. Epigramaty tego typu dominują bowiem na początku oraz w zakończeniu *Księgi epigramatów*, tworząc wyraźną ramę. I chociaż część środkowa nie podlega już tak wyraźnemu uporządkowaniu, na plan pierwszy wysuwają się wiersze niezwykle długie, jak na tradycyjne rozumienie formy epigramatycznej, pisane cholijambem, poruszające temat wzgardy dla doczesnych dóbr czy wręcz niebiańskiego już żywota św. Alojzego Gonzagi.

Divini Amores rozumiane jako pewien typ twórczości nie są oczywiście pomysłem Sarbiewskiego, lecz ogólnie obowiązującą od końca XVI w., szczególnie w środowisku jezuickim, konwencją literacką, zmierzającą do wykorzystania potencjału tkwiącego w epigramacie jako gatunku, który właściwie pozbawiony jest określonego zakresu naśladowania, jak powiedziałby Sarbiewski, a mówiąc wprost – specyfiki tematycznej. Szesnastowiecznym teoretykom, przy jednoczesnym braku teorii antycznej, udało się ustalić, iż epigramat to utwór krótki, choć ta właściwość jest względna (co wykpiwał już np. Marcjalis¹⁶), żartobliwy (co w epoce Baroku w zasadzie utożsamiano z dowcipem osadzonym w poincie) i poruszający tematykę miłosną, która zdaniem ówczesnych teoretyków dominować miała w tym typie twórczości. Ten ostatni wymóg nastęrczał pewnych trudności autorom jezuickim, którzy zgodnie z konstytucjami swego zakonu zmuszeni zostali do wyrugowania wszelkiej nieprzyzwoitości czy frywolności z obszaru poezji. Stąd tak kategoryczne przeciwstawienie miłości cielesnej (*Amor profanus*) miłości Bożej (*Amor divinus*), odwzorowującej pęd duszy do Boga¹⁷.

¹⁶ Por. np. MART. *Epigr.* 2.1: 2.77: 8.29 (objaśnienia skrótów znajdują się na s. 129-133 niniejszej edycji).

¹⁷ Por. J. Pele, *Amor Divinus i Kupido*, [w:] tenże, *Obraz – Słowo – Znak. Studium o emblematkach w literaturze staropolskiej*, Wrocław 1973, s. 162-183.

Warto przy okazji zauważyć, iż Sarbiewski nie tylko zajmował się tym problemem w epigramatyce, ale również badał go od strony teoretycznej:

Plutarch podaje, że starożytni poeci pisali, iż Kupidyń był synem Irydy (tj. tęczy) i Fawoniusa. Taki właśnie Amor oznacza miłość ku Bogu, jaką możemy posiadać w tym życiu, tj. niedoskonałą, tak jak w tęczy i same barwy, i różnokolorowa piękność są fałszywe.¹⁸

Przeciwstawienie Amora Bożego Kupidyńowi podkreślane i uściślane było przez poetę wielokrotnie:

Amora niebiańskiego (o którego odmienności w stosunku do zwykłego tylokrotnie przypominam czytelnikowi, by nie sądził, że przynoszę ujmę świętym sprawom, na wypadek, gdyby o tym zapomniał i mniemał, że mówię o występnej miłości i ją przyrównuję do spraw teologicznych) starożytni przedstawiali ze skrzydłami, jako latającego, czasami jednak bez skrzydeł. Chcieli, rzecz jasna, odróżnić go od tego ziemskiego, który nie może podnieść się z ziemi. Naturę jego właśnie wyrażali niekiedy przy pomocy samego narzędzia lotu. Amor bowiem niebiański, jak określił Platon, „jest jakby wiosłem dusz” [...].¹⁹

W przytoczonym wyżej fragmencie widać, iż koncepcja Amora Bożego na polu filozoficznym wykazywała ścisłe związki z nowożytnym neoplatonizmem, jednak nie mniej ważne jest podkreślenie różnicy między obu miłościami na polu ikonograficznym. Wiąże się to oczywiście z faktem, że na omawiane refleksje ogromny wpływ wywarła prężnie rozwijająca się, począwszy od XVI w., emblematyka, która na stałe wyposażała bohaterów tego typu utworów w atrybuty kojarzone dotychczas z przedstawieniami ikonograficznymi, dzięki czemu zamknięto raz na zawsze dyskusję na temat wyższości malarstwa nad literaturą, czy też odwrotnie, i wypełniono zadanie, jakie Horacy postawił w swym *Liście do Pizonów* przed sztuką słowa²⁰. Jakby tego było mało, emblematyka ugruntowała obecność motta w epigramacie, co skrzętnie wykorzystywano nawet w utworach pozbawionych – tak jak w przypadku Sarbiewskiego – ikony, która zresztą nie była konieczna, gdy poeta odwoływał się do stałych wzorców malarskich i atrybutów utrwalonych przez tradycję. Stąd też nie potrzeba poecie obrazka przedstawiającego św. Alojzego umykającego z pałacu, depczącego koronę czy stojącego przy aniele, aby tekst, który dla dzisiejszego odbiorcy niekoniecz-

¹⁸ M.K. Sarbiewski, *Dii gentium. Bogowie pogan*, op. cit., s. 157.

¹⁹ Tamże, s. 165.

²⁰ HOR. *Ars* 361.

nie jest czytelny. był w pełni zrozumiały dla kręgów jezuickich współczesnych Sarbiewskiemu. Do poezji emblematycznej należą też bez wątpienia epigramaty heraldyczne, poświęcone donatorom jezuitów, gdyż w tym przypadku rolę ikony pełnił rysunek herbowy z konieczności zastąpiony opisem występujących na nim symboli. W pewnym sensie twórczość epigramatyczna jest też dla polskiego jezuitę swoistym poletkiem doświadczalnym, na którym wypróbowuje on rozmaite motywy, szerzej zrealizowane później w odach. Chodzi tu o utwory podejmujące wątki z Pieśni nad Pieśniami i rozwijające ideę oblubieńczej miłości jako relacji łączącej człowieka z Bogiem²¹.

Ogromnym uproszczeniem byłoby jednak traktowanie zbioru epigramatycznego, który zostawił nam Sarbiewski, jako księgi emblematów. Poeta korzysta, co prawda, ze środków, jakimi posługiwała się tego typu twórczość, jednak jej formuła nie wyczerpuje bynajmniej zawartości *Księgi epigramatów*. Ani bowiem konwencja *Divini Amores*, ani poezja emblematyczna nie podkreślała tak i nawet nie potrzebowała tego, co dla epigramatów Sarbiewskiego jest konstytutywne. Mowa oczywiście o koncepcie, tej „duszy i istocie”²² epigramatu, jak sam poeta określił dowcipną pointę. Biorąc pod uwagę, że o tym właśnie elemencie inny teoretyk i poeta wywodzący się z Towarzystwa Jezusowego, Jakub Pontanus, pisał: „duszą, życiem, a także duchem jego [tj. epigramu], nerwami, sokiem, krwią może być nazywana, bez której jak gdyby choruje, marznie i obumiera”²³ – zdanie autora *De acuto et arguto* wypadło nader lakonicznie. Nie jest przy tym istotne, że skromność Sarbiewskiego była efektem raczej powtarzania Scalligerowego wzorca niż rzeczywistych przekonań. Ważny pozostaje fakt, że w przeciwieństwie do samego gatunku, którego nasz poeta nie chciał bądź nie umiał odpowiednio wywyżżyć na drabinie literackich doskonałości, koncept, rozumiany przede wszystkim jako dowcip umieszczony w poinciece utworu epigramatycznego, choć również jako figura retoryczna, stał się, przynajmniej dzięki stworzonej teorii, jego przepustką do wiecznej sławy. Oto zdaniem:

²¹ Na związek epigramatów z niektórymi odami Sarbiewskiego zwrócił już uwagę Piotr Urbański, *Natura i łaska w poezji polskiego baroku. Okres potrydencki*, Kielce 1996, s. 114-116.

²² Por. M.K. Sarbiewski, *De perfecta poesi*, op. cit., s. 20.

²³ J. Pontanus, *Institutio poetica*, Lipsiae 1620, s. 130 (o ile nie zaznaczono inaczej, wszelkie przekłady pochodzą od autorek edycji).

Pointa jest to mowa, w której zachodzi zetknięcie się czegoś niezgodnego i zgodnego, czyli jest w słownym wypowiedzeniu zgodną niezgodnością lub niezgodną zgodnością²⁴

– wpisał się Sarbiewski tak do historii polskiej teorii literatury, jak i estetyki europejskiej. Dodać należy, że jest to koncept wielopoziomowy, obejmujący zarówno struktury paralogiczne, jak i struktury zbudowane na zasadzie fałszywych etymologii bądź wykorzystujące znaczenie nazwisk czy nawet długości poszczególnych samogłosek. Koncept, rozumiany jako jedność w wielości, w połączeniu z epigramatami o tematyce sakralnej postawił przed badaczami pytanie o jego głębszy sens. Mówi się nawet o teologii pointy, jej symbolicznym znaczeniu, jako tego elementu, który decyduje o doskonałości epigramatu i ze względu na swój jednoczący sprzeczności charakter ma odzwierciedlać tajemnicę Trójcy Świętej²⁵.

Samo teoretyzowanie nie musi, oczywiście, oznaczać biegłości praktycznej, nie musi nawet oznaczać nowatorstwa. W ten oto sposób wkraczamy na kolejny poziom analizy twórczości epigramatycznej Sarbiewskiego, tj. przechodzimy do zagadnień obecności tradycji antycznej w jego utworach. Niebezpiecznie zwany „sarmackim Horacym” ze względu na swoją poezję liryczną, w twórczości epigramatycznej z oczywistych powodów nie mógł w takim stopniu odwoływać się do spuścizny Wenuzycyżka. Najprostszym rozwiązaniem w tej sytuacji byłoby skorzystanie z dorobku bądź tak wychwalanych poetów greckich, bądź twórców rzymskich, ze szczególnym uwzględnieniem Katullusa i Marcjalisa. O ile jednak poetyka Marcjalisowa, przeżywająca swoisty renesans, dzięki teorii konceptu cieszyła się ogromnym powodzeniem, o tyle Katullus nie był aż tak ceniony. Nie znaczy to jednak, że Sarbiewski wyraźnie skłaniał się tylko do wzorca Marcjalisowego.

Unikając w miarę możliwości tematyki świeckiej i odcinając się od tradycji renesansowej, wyznaczanej w Polsce przede wszystkim przez *Fraszki* Jana Kochanowskiego, poeta z Sarbiewa nie stworzył zbioru epigramatycznego poświęconego samemu epigramatowi, zrezygnował z możliwości zaistnienia jako podmiot twórczy na rzecz wyeksponowania samej tematyki. Stąd, dostrzeżony już przez nas, brak epigramatów autotematycznych czy

²⁴ M.K. Sarbiewski, *De acuto et arguto liber unicus, sive Seneca et Martialis. O poincie i dowcipie księga jedna albo Seneka i Marcjalis*. [w:] tenże, *Wykłady poetyki*, tłum. i oprac. S. Skimina, Wrocław 1958, s. 5 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, B 5).

²⁵ Por. A.W. Mikołajczak, *Melpomene. Teologia pointy*. [w:] tenże, *Studia Sarbieviana*, Gniezno 1998, s. 53-63.

autobiograficznych przy jednoczesnym posłużeniu się wzorem stworzonym przez autorów antycznych w sferze schematu czy konstrukcji konceptu. Wyjęte z kontekstu frazy poezji Marcjalisa czy Katullusa zamykają utwory krańcowo różne co do tematyki i funkcji. Następuje tzw. chrystianizacja antyku, która w przypadku poezji epigramatycznej Sarbiewskiego jawi się jako niemal doskonała. Nie jest to już humanistyczna imitacja ani nawet emulacja, lecz idealne połączenie tradycji antycznej, uchwytniej przecież dla ówczesnego odbiorcy, z nowym modelem poezji, proponowanym przez kulturę kontrreformacyjną. Nawiasem mówiąc, przynależność do tej właśnie formacji kulturowej podkreśla poeta wierszykami na heretyków (choć nie w ilości zatrważającej), a przede wszystkim poprzez promowanie katolickich świętych, ze szczególnym uwzględnieniem na wpół legendarnych męczenników oraz nowo beatyfikowanych jezuitów, a także wybitnych postaci związanych z zakonem. Stąd też, jak należy przypuszczać, „rozrzutność” formalna w przypadku cholijambów poświęconych Alojzemu Gonzadze czy wiersza dedykowanego nawet nie tyle Robertowi Bellarminowi, ile jego książkom.

Panegiryzm odgrywa bardzo istotną rolę w prezentowanym tomiku epigramatów. Teksty pochwalne poświęcał poeta niemal wyłącznie osobom związanym z działalnością jezuitów. Większość tych utworów powstała w czasie jego pobytu w szkołach czy to jako ucznia, czy już nauczyciela poetyki bądź retoryki i dotyczyła rozmaitych wydarzeń ważnych dla kolegów. Spośród adresatów epigramatów panegirycznych miejsce szczególnie przypadło Janowi Karolowi Chodkiewiczowi – fundatorowi kolegium krożeńskiego, w którym przez pewien czas nauczał Sarbiewski. Z początkami tego właśnie ośrodka wiążą się także utwory ku czci biskupa litewskiego Stanisława Kiszki. Teksty owe w większości ukazywały się po raz pierwszy jako druki ulotne, wydawane w Wilnie w latach 1619-1622. Ściśle z zakonem jezuitów związani byli również Stanisław Gosiewski, fundator kolegium w Smoleńsku i Witebsku, oraz Paweł Sapieha. Nieco inny charakter mają epigramaty poświęcone osobom, z którymi Sarbiewski zetknął się w Rzymie. Również w tym wypadku obracamy się w kręgu jezuitów. Wyjątek stanowi papież Urban VIII, choć zaznaczyć należy, iż utwór mu poświęcony nie znalazł się w żadnym z siedemnastowiecznych wydań poezji Sarbiewskiego, oraz papieski bratanek, kardynał Franciszek Barberini. Jednak ich obecność na liście adresatów epigramatów panegirycznych nie może dziwić.

Warto w tym miejscu, choćby na marginesie, zwrócić uwagę na funkcję epigramatyki w odczuciu współczesnych Sarbiewskiemu. Z jednej bowiem strony pojawiają się zbiory tych utworów pretendujące do miana poezji, wśród których gdzieś obok *Pia desideria* (Pobożnych pragnień) Hermana Hugona chcielibyśmy widzieć też *Divini Amores* Sarbiewskiego, z drugiej jednak – kolekcje te wciąż pełnią funkcję użytkową w tym sensie, że tworzone je z myślą o bardzo konkretnych celach, jak w przypadku panegiryków, bądź czysto zdobniczą, gdy powstawały na zamówienie innego autora i miały służyć jedynie jako dodatki uatrakcyjniające cudze dzieło. Cykl takich wierszyków miałby okazję napisać także nasz poeta, gdyby nie oparł się propozycji składanej mu w liście z 5 października 1635 r. przez plockiego biskupa:

Jeżeli ta praca moja choć trochę będzie Ci się podobała, to ośmielam się (nie sam z siebie, ale dlatego także, że mój Szymon Pruski obiecuje, iż wszystko zrobisz dla mojej sprawy) prosić Cię, ażebyś zechciał paroma wierszami ozdobić żywoty zmarłych biskupów, choćby nie własnoręcznie i nie własnym wysiłkiem. Wiem bowiem, jak bardzo jesteś zajęty; niech to będzie dokonane przynajmniej staraniem tych, którzy mają szczęście czerpać ze źródeł Twojej boskiej poezji. Zróbcie, jak zechcecie. Albo ujmijcie w jednym poemacie żywoty wszystkich, albo też każdy żywot ozdóbcie odrębnym epigramatem. Całą tę sprawę poruczam Twojej opiece.²⁶

Łubieński nigdy nie doczekał się owych epigramatów, nie doczekał się również jednej choćby ody wieńczącej jego *Żywoty biskupów plockich*, mimo że wyraźnie zależało mu na tym, jak dowodzą kolejne listowne napomnienia.

List ten w pewien sposób skłania nas też do zastanowienia się nad trwającą od wieków dyskusją nad autorstwem epigramatycznych utworów przypisywanych Sarbiewskiemu, a pochodzących z wileńskich druków ulotnych, o których była już mowa. Poszukiwanie ścisłej atrybucji wierszyków tak nieznaczących ze względu na udział w poetyckiej sławie ich twórcy (bądź twórców) mija się z celem, gdy zdamy sobie sprawę, iż nie dla chwały autora były one pisane, a co za tym idzie – ich atrybucja jest sprawą drugorzędną. Spełniały raczej rolę poetyckich ozdobników, dzięki którym autor zdobywał warsztat i na których swe umiejętności ćwiczyli jego uczniowie.

Warsztat to wszakże nielichy. Styl Sarbiewskiego jest poddany prawom retoryki, czego uzasadnienie możemy do pewnego stopnia znaleźć w jego uwagach dotyczących poezji epigramatycznej. Z upodobaniem posługuje się

²⁶ *Korespondencja*, op. cit., s. 114.

poeta paralelizmami składniowymi, które pokrywają się zazwyczaj z jednostkami wersyfikacyjnymi. Ta odpowiedniość generuje użycie określonych środków: najczęściej spotkać można anaforę oraz epiforę, występujące niekiedy wspólnie i tworzące figurę zwaną *complexio*. W nie mniejszym natężeniu stosuje poeta inne typy repetycji, jak choćby *reduplicatio*, czyli podwojenie, *redditio* – klamrę utworzoną z tych samych wyrażen, *polyptoton* polegające na powtórzeniu tego samego słowa w różnych formach gramatycznych, czy też *parechesis*, a więc ułożenie w bliskim sąsiedztwie słów o podobnym brzmieniu, lecz innym znaczeniu. Na uwagę zasługują także figury etymologiczne bądź pseudoetymologiczne. Wszystkie te środki stylistyczne nie mogły pozostać bez wpływu na warstwę instrumentalną tekstów grających paronomazjami powstałymi przez bliskie sąsiedztwo identycznie brzmiących głosek. Poza tym w wierszach dłuższych na plan pierwszy wysuwają się erudycyjne wyliczenia, tworzące coś na podobieństwo refrenów, które jednak rzadko powtarzają się w niezmiennym kształcie. Spośród figur myśli poeta stosuje przede wszystkim pytania retoryczne i oczywiście koncept, jeśli zgodzić się na takie jego zaklasyfikowanie²⁷.

Mimo kunsztownego stylu epigramatów Sarbiewskiego zainteresowanie nimi zarówno w wieku XVII, jak i później było dość umiarkowane i sprowadzało się w zasadzie do uzupełniania przez poszczególnych wydawców i miłośników tej poezji podstawowego kanonu tekstów o nowe utwory, których autorstwo przypisywano kaznodziei Władysława IV. Pewną karierę zrobiła zaproponowana przez Sarbiewskiego wersja epigramatu Marcjalisa (MART. *Epigr.* 3,9) poświęconego ślepej Taidzie, w której jeszcze bardziej ślepo zakochał się niejaki Kwintus. Polski poeta zmienił realia, proponując miast niepięknej kochanki, ślepego muła, którego nabył Kwintus (epigramat LXIV). Tropem tym podążyli, zmieniając przedmiot targu, inni twórcy poezji epigramatycznej, m.in. Jan Gawiński i Adam Korczyński²⁸, choć niewykluczone, iż wszystkie owe utwory miały inny pierwowzór, którego dotychczas nie udało się ustalić. Swej polskiej wersji doczekał się jeszcze jeden epigramat Sarbiewskiego, umieszczony w edycji pod numerem LXXXIV, poświęcony darowi, jaki od poety otrzymał niejaki Paweł Pimeliusz. Polską parafrazę tego tekstu odnajdujemy w *Acroamata Polonica*, uzupełnieniu

²⁷ Por. B. Otwinowska, *Figury*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej*, red. T. Michałowska przy współudziale B. Otwinowskiej i E. Sarnowskiej-Temeriusz, Wrocław 2002, s. 250.

²⁸ Por. R. Grześkowiak, [komentarze w:] A. Korczyński, *Wizerunek zlocistej przyjaźni zdrady*, Warszawa 2000, s. 216 („Biblioteka Pisarzy Staropolskich”, t. 19).

łacińskiego zbioru epigramatów Alberta Inesa. Ten sam wiersz znalazł się w kręgu translatorskich zainteresowań Jana Andrzeja Morsztyna, który ponadto przełożył utwór poświęcony matce Nerona (epigramat LVII). Grono staropolskich tłumaczy epigramatów „sarmackiego Horacego” dopełnia Wespazjan Kochowski – autor fraszki *Śmierć w zapusty*; będącej polską wersją tekstu zamykającego *Epigrammatum liber*.

Poza tymi pojedynczymi przypadkami recepcji trudno odnaleźć dowody zainteresowania epok późniejszych poezją epigramatyczną Sarbiewskiego. W przeciwieństwie do ód, które chętnie tłumaczono zarówno w XVII, jak i XVIII w., zbiorem epigramatów zainteresował się dopiero Syrokomla, choć jak należy wnosić z jego uwag do tych tekstów, nie cenil ich wysoko. Również dziś można spotkać w zasadzie jedynie tłumaczenia poszczególnych utworów, ukazujące się od czasu do czasu na łamach „Meandra”²⁹, częściej jednak będące co najwyżej dodatkiem do nielicznych artykułów naukowych poświęconych epigramatycznej twórczości Sarbiewskiego³⁰.

Chciałybyśmy bardzo serdecznie podziękować prof. dr. hab. Januszowi Pelcowi za podsumienie pomysłu i merytoryczną opiekę nad wówczas jedynie projektem edycji tekstu łacińskiego, a także dr. Jerzemu Mańkowskiemu za słowa zachęty i cenne uwagi, prof. dr. hab. Mikołajowi Szymańskiemu za bezinteresowną pomoc, rzetelną krytykę przekładów i komentarzy oraz bezcenne pomysły koniektur, prof. dr. hab. Adamowi Karpińskiemu za cierpliwość i zrozumienie oraz red. Ariadnie Masłowskiej-Nowak za nadanie temu wydaniu ostatecznego kształtu. Specjalne zaś słowa wdzięczności kierujemy do Aleksandra Burda, który w towarzystwie Sarbiewskiego musiał spędzać wakacje, i Jana Hensla za wsparcie, obiektywne oceny „gorących”, choć nie zawsze udanych, naszych prób translatorskich i podsuszanie gotowych rozwiązań, kiedy wydawało się, że sytuacja jest bez wyjścia.

²⁹ Por. A. Mikołajczak, *Epigramaty Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, „Meander” 38(1983), 7-8, s. 281-284; W. Appel, *Epigramy Sarbiewskiego w tłumaczeniu Zofii Abramowiczówny*, „Meander” 51(1996), 1-2, s. 85-95; M. Łukaszewicz-Chantry, *Kilka uwag o epigramatach Macieja Kazimierza Sarbiewskiego przy okazji przekładu Jerzego Łanowskiego*, „Meander” 55(2000), 5, s. 397-401.

³⁰ Por. np. przekłady Lecha Bobiatyńskiego pomieszczone w artykule *Epigramaty Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i ich funkcja w jego rozwoju twórczym*, [w:] *Epigram grecki i łaciński w kulturze Europy. Konferencja ogólnopolska, Poznań, 11-12 grudnia 1995*, red. K. Bartol i J. Danielewicz, Poznań 1997, s. 245-271.

**MATTHIAE CASIMIRI SARBIEVII
SOCIETATIS IESU**

EPIGRAMMATUM LIBER UNUS

*

**MACIEJA KAZIMIERZA SARBIEWSKIEGO
Z TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO**

KSIĘGA EPIGRAMATÓW

**I. AD TARQUINIUM GALLUTIUM
E SOCIETATE IESU,
ORATOREM ET POETAM CLARISSIMUM,
CUM EI SUA DE DIVINO AMORE EPIGRAMMATA
TRADERET**

Dum tibi Divinos iussi ferremus Amores,
 urget Amor gressus ferre, referre Timor.
 Hic trahit. hic retrahit gressus: hic pugnat et ille:
 ille suis nixus viribus, iste suis.
 5 Hic iaculum iacit. ille iacit: pugnatur. Amoris
 tela Timor, vitat tela Timoris Amor.
 Ut tibi Divinos tandem ferremus Amores,
 victus uterque fuit, victor uterque fuit.

II. RELIGIOSUM PAUPERTATIS VOTUM

Si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

Cant. 8

Venalem nuper caelo mercabar Amorem.
 Quis credat? Qui se venderet, ipse fuit.
 Aurum donabam, sed emi se noluit auro:
 cum largirer opes, reiciebat opes;
 5 omnia donabam, sed noluit omnia. „Totum,
 quod superest”. inquam. „si placet, aufer, Amor”.
 Risit: „Et aethereo quid inutile quaeris Amori
 sollicitus pretium? Da nihil”. inquit, „emes”.

**I. DO TARKWINIUSZA GALLUCJUSZA
Z TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO,
ZNAKOMITEGO MÓWCY I POETY,
DEDYKUJĄC MU
5 SWOJE EPIGRAMATY O MIŁOŚCI BOŻEJ**

Gdy z rozkazu ci niosę Boskie Miłowania,
Miłość kroki przyspieszyć. Strach wstrzymywać każe.
Ta przynagła, ten zwalnia; on walczy i ona:
ta w swoje siły ufna, tamten ufny w swoje.
5 Pociskami rzucają, walczą. Przed Miłością
broni się Strach, przed Strachem zaś cofa się Miłość.
Bym mógł ci wreszcie zanieść Boskie Miłowania –
zwyciężeni oboje. oboje zwycięscy.

II. ZAKONNE ŚLUBY UBÓSTWA

Choćby człowiek dał wszystkiej majątności domu swego za miłość, wzgardzi ją jako nic.

Pnp 8,7

Miłość raz kupowałem sprzedawaną w niebie.
Któż uwierzy, że sama siebie sprzedawała?
Złoto dałem – nie chciała, bym ją miał za złoto;
gdy dodawałem bogactw – bogactwem gardziła;
5 wszystko ofiarowałem – odrzucała wszystko.
„Co nadto mam, weź”, rzekłem, „jeśli chcesz, Miłości”.
Zaśmiała się: „Niebiańską Miłość po cóż pytasz
strapiony o jej cenę? Daj «nic», wtedy kupisz”.

III. HASTILUDIUM FORTUNAE ET DIVINI AMORIS

Dotalis Fortunae anulus orbis.

Seneca

Deus est Sphaera, cuius centrum est ubique, circumferentia nusquam.

Proclus

- Meta volaturae steterat teres anulus hastae,
 anulus ad dociles pervia meta manus.
 Anulus orbis erat. Fortuna ciebat ad orbem
 et simul aethereus tela ciebat Amor.
- 5 Fortunae mediam teres anulus induit hastam.
 „Maior”, ait, „nobis meta petetur”, Amor
 et temere iactum iaculatus in aethera telum,
 „Nusquam meta mea est”, inquit, „ubique mea est”.

IV

Veniat dilectus meus in hortum suum.

Cant. 5

- Pulcher Amor sumpsit rudis instrumenta coloni
 et sua deposuit tela suasque faces,
 et manibus stivam rapuit castique laboris
 ad sua ruricolae iunxit aratra boves.
- 5 Ilicet ut facili subvertit vomere corda
 castaque virginibus Gratia crevit agris,
 „Flos”, ait, „unus abest, sunt cetera milia florum;
 ut nullus possit, Christe, deesse, veni”.

V. DE S[ANCTO] MAMMETE MART[YRE], A LEONIBUS, QUIBUS ERAT OBIECTUS, INTACTO

Parvus in extremam Mammes descendit arenam:
 squalebant tenui pallida membra fame.

III. TURNIEJ FORTUNY I MIŁOŚCI BOŻEJ

Pierścieniem w posagu Fortuny jest krąg ziemi.

Seneka

Bóg jest Sferą, której środek jest wszędzie, obwód nigdzie.

Proklos

Gładki pierścień był celem dla leżącej włóczni,
do pierścienia umiały trafić sprawne ręce.
Pierścieniem był krąg ziemi. Fortuna do kręgu
rzuciła, z nią Niebiańska wraz rzuciła Miłość.

- 5 Przesła włócznia Fortuny przez toczony pierścień.
„Większy mam cel przed sobą”, powie na to Miłość
i nagle wyrzuciwszy pocisk wprost w niebiosa,
„Mój cel jest wszędzie”, mówi, „i mój cel jest nigdzie”.

IV

Niech przyjdzie miły mój do ogroda swego.

Pnp 5.1 (Pnp 4.16)*

Piękny Amor wziął proste narzędzia wieśniacze,
odłożył zaś swe strzały i swoje pochodnie.
Dłońmi chwycił czepigi i dla zbożnej pracy
wiejskie woły do pługa w jarzmo swoje zaprzął.

- 5 Skoro zaś serca zręcznym zaorał lemieszem
i na polach dziewiczych czysty Wdzięk się zrodził,
„Choć są kwiatów tysiące, wciąż jednego nie ma:
by nie brakło żadnego”, rzecze, „Chryste, przybądź”.

V. O ŚWIĘTYM MAMMESIE MĘCZENNIKU, NIETKNIĘTYM PRZEZ LWY, KTÓRYM ZOSTAŁ RZUCONY

Młody Mammes wystąpił na arenę śmierci:
blade członki okrutny post wycieńczył chłopcu.

- Horruit hanc praedam venantum turba ferarum
 et potuit sese vincere longa fames.
 5 Unde protervorum ieiunia victa leonum?
 Sic docuit martyr. sic didicere ferae.

VI. DE EODEM

- Praetor inhumanis. Mammes. te dentibus offert:
 immaturus adhuc. parvule. martyr eras.
 Praeside mansueti sed plus sapere leones.
 pro puero mores dedidicere suos.
 5 Norant septenni faciles ignoscere praedae.
 cui praetor rabidas iusserat esse feras.
 Parcere si placidi puero scivere leones.
 illi praetores. tu leo. praetor. eras.

VII

*Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meae. ut inveniam
 te foris?*

Cant. 8

- Quo tandem meus avolavit ille.
 formosissimus ille. Natus ille.
 quo tandem meus avolavit Infans?
 An iam Bethlemium reliquit antrum
 5 natalesque casas et hospitalis
 fortunata petit fluenta Nili?
 Obstent culmina. fabulosus obstet
 Aemus. Pelion. Ossa. Pindus. Othrys.
 ut pulsum celer assequar Puellum.
 10 nimbis ocior. ocior procellis
 pergam: per saliceta. per rubeta.
 per deserta. per asperos hiatus.
 per spineta. per iliceta pergam.

- Nie tknęła tej zdobyczy dzikich bestii zgraja,
 sam siebie przezwyciężył ich głód długotrwałą.
 5 Co przemogło żarłoczność stada lwów drapieżnych?
 Męczennik tak nauczał, lwy się nauczyły.

VI. O TYMŹE

- Nieludzki pretor na kły wydał cię, Mammesie:
 choć jeszcze niedorosły, byłeś męczennikiem.
 Lwy łaskawe pojęły więcej niż namiestnik,
 dla chłopca oduczyły się swoich zwyczajów.
 5 Siedmioletniej zdobyczy zdołały poniechać,
 choć bestiami wściekłymi pretor być im kazał.
 Jeśli chłopca umiały oszczędzić, łagodne,
 one są pretorami, a ty lwem, pretorze.

VII

*Któż mi da ciebie, brata mego, ssącego piersi matki mojej, abych cię
 znalazła na dworze?*

Pnp 8.1

- Dokąd przede mną uleciał w ucieczce
 ten najpiękniejszy, to moje Dzieciatko,
 dokąd uleciał mój malutki Chłopczyk?
 Czy już opuścił grootę betlejemską,
 5 chaty rodzinne i ku gościnnego
 nurtom szczęśliwym udaje się Nilu?
 Choćby na drodze stanął mi bajeczny
 Hemus i Pelion, Ossa, Pindus, Otrys,
 abym doścignął Chłopca wygnanego,
 10 niż chmury szybszy, szybszy niż huragan
 podążę: przez wikliny, przez jeżyny,
 poprzez pustynie, srogie rozpadliny,
 poprzez gęstwiny, dąbrowy podążę.

An rursus Pharias perosus oras
 15 damnato redit exul e Canopo
 tranquillamque petit redux Idumen?
 Ut pulsum celer assequar Puellum,
 stent inter scopulique frondeisque
 silvae verticibus minentur inter.
 20 damis ocior, ocior capellis
 vadam: per fruticeta, per vepreta,
 per dumeta, per invios recessus,
 per querceta, per aesculeta vadam.

An late Solymas peragrat oras
 25 et pinguis iuga calcat Hermonaei
 Carmelique super nivale tergum
 formosis spatiatur in viretis,
 qua circumfluus elegante ripa,
 singulantibus evolutus antris,
 30 Iordanes sonat et remurmurantes
 sese fluctibus alloquuntur undae?
 Ut pulsum celer assequar Puellum,
 pardis ocior, ocior leaenis
 curram: per siliceta, per fruteta,
 35 per pineta, per obvias paludes,
 per saxeta, per arboreta curram.

An nostri vitiis iniquus orbis
 centum Taenarios triumphat hostes
 stellarumque procul favente pompa
 40 Phoebi scandit equos et ordinata
 molli sidera temperat capistro?
 Ut laetum celer assequar Puellum,
 fulgetrisque curulibusve flammis
 aurigantibus Africis et Euris,
 45 et blandis Zephyris Favoniisque
 per lenes ferar inquietus auras
 et desiderii vehente penna

Czy znowu brzegom faryjskim niechętny
15 idzie wygnaniec z przeklętej Kanopy
i na spokojną Idume powraca?
Abym dogonił Chłopca wygnanego,
choćby przecięły drogę skały, lasy
liściastym czubem choćby przeszkodziły,
20 niż łanie szybszy, szybszy niż kozice
pospieszę: przez zarośla, poprzez ciernie,
przez gąszcze, przez zakątki nieprzebyte,
poprzez ostępy, przez gaje pospieszę.

Czy po krainach Solimy wędruje
25 i depcze szczyty żyznego Hermonu,
i ponad grzbietem Karmelu śnieżystym
stawia swe kroki na pięknych murawach,
tam gdzie uroczym brzegiem okolony,
wypływający z jaskiń, co zawodzą,
30 rozbrzmiewa Jordan i pomrukujące
wody falami wzajem się witają?
Abym doścignął Chłopca wygnanego,
niż lwice szybszy, szybszy niż lamparty
pobiegnę: poprzez skały, przez gęstwiny,
35 przez bory, przez bagniska na mej drodze,
przez rumowiska, przez puszcze pobiegnę.

Czy błędom świata naszego przeciwny
stu tenaryjskich nieprzyjaciół zdeptał
i w gwiazd dalekich milczącym przepychu
40 Febowych koni dosiada i miękkim
wędzidłem ciała niebieskie poskramia?
Abym doścignął Chłopca radosnego,
na błyskawicach, na rydwanach ognia
przez Eury i Afryki powożonych,
45 i przez Zefiry miłe, i Fawony
w łagodny przestwór wleczę niespokojny
i unoszony na skrzydłach pragnienia

spirantum vehar essedo Notorum
vernarumque rotis Etesiarum.

50 Sed quo me rapit incitatus ardor?

Ambo ludimur. ambo: dum Puellum
quaero, quaerit et ipse me Puellus,
et vastos procul obsecrat recessus,
obtestatur agros nihilque de me

55 respondentia sciscitatur arva:
sic et me fuga ludit. et Puellum.

Stabo. Quemque vagum nequit, videbo,
an possit Deus invenire stantem.

VIII. DE D[IVA] MARIA MAGDALENA

Per rivos et plateas quaeram, quem diligit anima mea.

Cant. 3

Et gemit. et miseris singultibus astra lacessit,
et salso teneras irrigat amne genas,
et cava per, per acuta celer, per inhospita fertur
et per aperta fugax, et per iniqua ruit.

5 Quid facit ad tantos tam prodiga lacrima cursus?
Magdalis in lacrimis navigat ipsa suis.

IX. DE PUERO IESU NATO

Quid esse possit hoc Puello carius,
cui mellis ore plena manat copia,
illime plenis balsamum rivis abit
et liberali nectar amne labitur,

5 stellae serenae illigantur crinibus
puraque cirri luce cervicem rigant
et e <tri>sulca siderum natus face
pectit coruscas aureus pecten comas?

wzbiję się wozem dmuchających Notów
na kołach, co z wiośnianych są Etezi.

50 Lecz dokąd żar gwałtowny mnie porywa?
Obaj zwodzimy się, obaj: gdy Chłopca
szukam, wtedy też sam mnie szuka Chłopiec
i opuszczone zaklina zakątki,
i błaga pola, wypytuje niwy,
55 lecz one nic mu o mnie nie powiedzą;
tak mnie ucieczka ta zwodzi i Chłopca.

 Staną. I gdy nie może w biegu, sprawdzę,
czy Bóg mnie znaleźć zdoła, kiedy stanę.

VIII. O ŚWIĘTEJ MARII MAGDALENIE

Po ulicach i po rynkach szukać będę, którego miluje dusza moja.

Рим 3,2

I szlocha, i żalonym łkaniem rani gwiazdy,
i potokiem łez słonych zlewa młode lica,
i przez rowy, przez granie, pustkowie mknie szybka,
przez równiny, pagórki rzuca się pospiesznie.
5 Jakże łzy tak obfite pomogą w podróży?
 We łzach żegluj sama Magdalena swoich.

IX. O NOWO NARODZONYM DZIECIĄTKU JEZUS

 Cóż by mogło być od tego Chłopca droższe?
Z jego ust miód w obfitości się dobywa,
potokami hojnie spływa czysty balsam,
nektar sączy się strugami dostatnimi,
5 gwiazdy błyszczą zaplątane w płowe włosy,
jasnym lśnieniem loki kark opromieniają,
a z pochodni błyskawicy uczyniony
złoty grzebień czesze pukle połyskliwe.

Sed exoleta nascitur Puer casa
 10 et <in>quilin<a> natus in fimo iacet
 dextraque culmum prensat et foenum premit
 caeloque coram nudus et coram gelu
 iniuriosa stringitur Puer nive.
 Quid esse possit hoc Puello vilius?

X. CASTA, SED FECUNDA

Memores uberum tuorum.

Cant. 1

Ibi dabo tibi ubera mea.

Cant. 7

Velle meas. mi Sponse. canis te sugere mammas:
 sic. quae Sponsa fui. iam tibi mater ero.
 Ipsa tuas etiam memini me sugere mammas:
 sic. qui Sponsus eras. tunc mihi mater eras.
 5 Ambo iterum bibimus de mamma saepius una:
 sic soror ipsa tibi. tu mihi frater eras.
 O Amor. unus Amor. quos non effingis amores?
 Omnibus omnis eris. si tibi nullus eris.

XI

Surge. Aquilo. et veni. Auster. perfla hortum meum et fluant aromata illius.

Cant. 4

Astra rogant lenes morientia lilia nimbos
 et rosa sub nimio sole precatur aquas.
 Quid faciat? Ventos Amor advocat. advocat imbres.
 irriguo quorum rore revixit ager.
 5 Quam pulchri flores! Quorum lassissima cultu
 spirat humus ventis. sudat Olympus aquis.

10 Lecz się rodzi Chłopiec w chacie opuszczonej
i z bezdomnej narodzony w błocie leży,
rączką słomę chwyta i przyciska siano,
cierpi nagi z zimna i pod gołym niebem
śnieg okrutny rani Dziecię swym dotykiem.
Cóż by mogło być od tego Chłopca lichsze?

X. CZYSTA, LECZ PŁODNA

Pamiętając na piersi twoje.

Pnp 1,3 (Pnp 1.4)*

Tam tobie dam piersi moje.

Pnp 7.12 (Pnp 7.13)*

Śpiewasz, mój Oblubieńcze, że chcesz ssać me piersi:
tak ja, Oblubienica, będę matką Tobie.
Pamiętam jeszcze, jak ja ssałam piersi Twoje:
tak Ty, mój Oblubieńcze, matką byłeś dla mnie.
5 Częściej zaś nas oboje żywiła pierś jedna:
tak ja dla Ciebie siostrą, Ty mi byłeś bratem.
Miłości, jakich sama nie tworzysz miłości?
Dla wszystkich będziesz wszelką, gdy dla siebie żadną.

XI

*Wstań, wietrze północny, a przyjdzi, wietrze z południa, przewieję ogród
mój a niech płyną wonności jego.*

Pnp 4,16

Omdlewające lilie proszą o deszcz gwiazdy,
róża błaga o wodę pod palącym słońcem.
Cóż ma Amor uczynić? Woła wiatry, deszcze:
napojone ich rosą wnet odżyło pole.
5 O, jakże piękne kwiaty! Znużona uprawą
dyszy wiatrem rola, wodą poci się Olimp.

XII. DE PUERO IESU, CASTITATIS AMATORE

Ego flos campi.

Cant. 2

Etesiarum Gratiae vagorumque
 Favoniorum Sarmataeque tibicen
 Septemtrionis et Britanne cum Cauro
 Apeliota, regis Aeoli turmae.
 5 circumvolate praepetes meum Florem
 blandoque laetum sibilo salutate;
 dulcesque malas floreamque cervicem
 corallinumque Floris aurei labrum
 non flante naso, nec tumentibus buccis,
 10 sed complicatis osculemini labris.
 Sed ante frontem mystacasque nimborum
 abradat Auster et novacula veris
 morosus udam tondeat Notus barbam,
 ne recta puris obstet osculis seta.
 15 Tum vero sudi gratia decens vultus
 tam delicatum basiabitur Florem
 et lenis aerae murmur insusurrabit.
 Adsint et omnes graminumque florumque
 omnesque castae Chloridis venustates
 20 suasque vadant ordinata per turmas
 argenteorum castra lilietorum
 et aureorum copiae rosetorum.
 Omnes supina supplices coma reddant
 suo tributum laudis Imperatori
 25 novamque veris gratulentur aetatem.
 Neu sit pudori liliisque nardisque
 pronisque calthis cernuisque verbenis
 rogare velle floridae iuventutis

XII. O CHŁOPCU JEZUSIE, MIŁOŚNIKU CNOTY CZYSTOŚCI

Ja kwiat polny:

Pup 2.1

O Etezi i Fawonów zmiennych Gracje
i flecisto sarmackiego Septemtriona,
i ty, Brytańczyku z Kaurem Apelioto,
wy, Eola-wiatrów króla hufce chyże,
5 lećcie wokół mego Kwiatu radosnego,
miłym świstem go witajcie, a słodkiemu
licu, szyi kwietnej, ustom koralowym
złocistego Kwiatu, nie dmuchając nosem
ni policzki nadymając, lecz złożywszy
10 wdzięcznie wargi razem, dajcie pocałunki.
Jeno pierwej chmurom wasy i czupryny
niechaj strzyże Auster, a wiosenną brzytwą
niech zgryźliwy Notus zgoli mokrą brodę,
aby czystym pocałunkom nie szkodziła
15 najeżona szczeń. A gdy się wypogodzi
jego lico, Kwiat tak miły ucałuje
i zaszepcze szmerem wiatru leciutkiego.
Niech się zjawią wszystkie traw i wszystkie kwiatów,
i Chlorydy wszystkie czyste powabności,
20 niechaj kroczą ustawione w swych szeregach
obozami srebrzystymi lilii pola,
zastępami złocistymi róż ogrody.
Niechaj wszystkie złożą, kwiaty pochyliwszy,
przynależny hołd w pokorze swemu Władcy
25 i za nowy mu wiek wiosny podziękują.
Niech nie wstydzą się ni lilie, ani nardy,
ni nagietki skromne, ni werbeny korne
swojej chęci, by poprosić o młodości

a liberali Rege praerogativam
 30 et castitatis impetrare decretum.
 Exinde pulchra convocentur ad signa
 sub castitatis Rege militaturi:
 tecti rubente fusilis comae crista
 duces acanthi militesque verbenae
 35 Amazonumque prima turma caltharum.

Eant et Indi protinus granadilli
 et expeditis spiculisque clavorum
 hirtisque spinis lanceisque flagrisque
 contra furores audeant Dionaeos,
 40 veneficorum senticeta philtorum.
 herbosa contra tela. Cyprios flores
 amasiosque dimicare narcissos.

Morare. miles? Et vocante Bellona
 sparsi per hortos otiamini, flores?
 45 Flos ecce, vestri primus agminis Ductor,
 pro castitatis laude proeliaturus
 se Martiali collocavit in campo.

XIII

Lampades eius lampades ignis.

Cant. 8

O. ego si fierem medio sita cardine tellus,
 Sponse. tua starem pendula Sponsa manu.
 O. ego si fierem liquido torrentior amne,
 ad nutus fluerem lenior amne tuos.
 5 O. ego si fierem rapidis perniciosior Euris,
 f<u>ngerer obsequiis promptius ipsa tuis.
 O. tandem, nisi sim celeri velocior igne,
 vel fieri cuperem cuncta, vel esse nihil.

kwietnej od hojnego Króla przywileje
30 i czystości odeń dekret uzyskiwać.

Niech się zbiegną pod sztandary piękne zewsząd
ci, co walczyć będą pod czystości Królem:
z kwiecia kitą falującą krasnej barwy
i akanty-wodze, i werbeny-wojsko,
35 i nagietków-Amazonek pierwszy oddział.

Niechaj przyjdą także z Indii passiflory
i niech, strzały swoich gwoździ wypuściwszy,
swe kłujące ciernie, lance swe i bicze,
ośmielają się przeciwko dyjonejskim
40 szałom i przeciwko trucicielskim jadam,
przeciw ziół pociskom i cypryjskim kwiatom,
i narcyzom tak kochliwym toczyć boje.

Czy, żołnierzu, zwlekasz? Gdy Bellona woła,
po ogrodach rozproszone śpicie, kwiaty?
45 Oto Kwiat, zastępów waszych pierwszy Hetman.
co do walki ruszy za czystości chwałę –
na Marsowym się ustawił teraz polu.

XIII

Pochodnie jej pochodnie ognia i płomieniów.

Pnp 8,6

- O, gdybym była ziemią w środku świata tkwiącą,
stałabym zawieszona, Miły, Twoją dłonią.
O, gdybym była rwąca bardziej niżli strumień,
na Twój rozkaz płynęłabym łagodnym nurtem.
5 O, gdybym była szybsza od gwałtownych Eurów,
spieszniej bym się zjawiała na Twoje skinienie.
O, jeśli bym nie była prędsza niżli ogień,
chciałabym stać się wszystkim albo zostać niczym.

XIV

Trahe me, post te curremus.

Cant. 1

Mi Iesu. sine te per opaca. per inuia tendam
et potero longas te sine ferre moras?

Felix. ah. felix olim tua Magdala. quae se
nexuerat vinctis ad tua crura comis!

5 Sic comes illa tuum numquam linquebat amorem:
tu captivus eras illius. illa tui.

Altera. ne dubites. ego sum tua Magdala. Christe.
ergo trahas vel me. Sponse. vel ipse mane.

XV. AD OMNIA VERSATILIS

Castus Amor ramo pharetram commendat et arcum.
„Arma. valete: novum me vocat”, inquit. „opus”.

Plana per aequales se straverat area campos.
in glacie qualem daedala fingit hiems.

5 Hic Amor adducto ludentis more flagello.

„Ludendi locus est. sed trochus”, inquit. „abest”.

„Eia. cor. huc prodi”. clamo: cor prodit et inde.
dum putat esse trochum. cor mihi versat Amor.

XVI. D[IVA] MAGDALENA
SUB CRUCE FLENS

„Ah. sitio!”, clamas: absunt his rupibus undae.
sola fluunt oculis flumina. sola bibe.

XIV

Pociągni mnie; za tobą pobieźemy;

Pnp 1.3 (Pnp 1.4)*

- Bez Ciebie, Jezu, iść mam przez mroki, bezdroża –
 czy bez Ciebie potrafię wytrwać czas tak długi?
 Szczęśliwa, ach, szczęśliwa Twoja Magdalena,
 co warkoczami do nóg Twych się przywiązała!
- 5 Zawsze przeto z miłością Ci towarzyszyła:
 Tyś jej jeńcem, a ona Twoją branką była.
 Twą drugą, wierz mi, Chryste, jestem Magdaleną:
 więc mnie weź, Oblubieńcze, albo sam pozostań.

XV. WSZECHOBROTNY AMOR

- Cny Amor luk powierza i kolczan gałęzi,
 „Broni ma, żegnaj”, rzecze, „nowe wzywa dzieło”.
 Płaski plac się rozłożył na pola równinie,
 jaki przemyślna zima umie tworzyć w lodzie.
- 5 Tam, wyciągnąwszy biczek zwyczajem grających,
 „Jest do gry miejsce”, rzecze, „lecz obręczy nie ma”.
 „Wystąpże, serce”, wołam; serce występuje –
 za obręcz mając serce, Amor je obraca.

XVI. ŚWIĘTA MAGDALENA
 POD KRZYŻEM PŁACZĄCA

„Ach, pragnę!”, wołasz, ale brak w tych skałach wody,
 jedynie z oczu rzeki płyną, te więc pij.

XVII

Revertere, Sulamitis. Revertere, dilecte.

Cant. 2 et 6

Insequeris, fugio; clamasque: „Revertere”, Iesu,
et reduces ad te flecto repente vias.

Insequor, ipse fugis: clamoque: „Revertere, Iesu”
et faciles ad me flectis, Amice, vias.

5 Assequeris, fugio; fugis, assequor. O bonus error!
Obsequii felix o in amore fuga!

Ad te, ne fugias, tua me fuga, Christe, reducet:
Dux, tibi ne fugiam, vel meus error erit.

XVIII. SACRI STUDIOUS OBSEQUII CADAVER EST

Fortis est ut mors dilectio.

Cant. 8

Ut scires, quo, Christe, tui flammare amore,
non unus pro me nuntius ivit amor.

Cor ad te misi: cor non est, Christe, reversum.
Mitto voluntatem, Christe, nec illa redit.

5 Ut tandem totam posset tibi dedere mentem,
intellectus erat missus et ille manet.

Nunc animam mitto: quod si non illa redibit,
o, ego quam vivum, Christe, cadaver ero!

XIX. EPITAPHIUM VIVO

Et vivo, et morior. Quid inanes demoror auras?
Quid iuvat ambiguis nectere fata moris?
Construe perpetuis halantem floribus urnam
et tumulum nobis pone, superstes Amor.

XVII

Nawróć się, nawróć, Sulamitko.

Pnp 6.12 (Pnp 7.1)*

Wróć się.... miły mój.

Pnp 2.17

- Zbliżasz się, ja uciekam; wołasz: „Zawróć”. Jezu,
i wracam powrotnymi do Ciebie drogami.
Zbliżam się, Ty uciekasz; wołam: „Zawróć, Jezu”
i wracasz, Przyjacielu, chętnymi drogami.
5 Ścigasz, biegnę; biegiesz, ścigam. O cne błędzenie!
O szczęsna posłuszeństwa w miłości ucieczko!
Twa ucieczka mnie do Cię zwraca, byś nie uciekł;
bym nie uciekł, błędzenie nawet mnie powiedzie.

XVIII. TRUPEM JEST MIŁOŚNIK ŚWIĘTEGO POSŁUSZEŃSTWA

Bo mocna jest jako śmierć miłość.

Pnp 8.6

- Byś wiedział, Chryste, jakem Ciebie umiłował,
niejedna poszła miłość w mej sprawie z posłaniem.
Serce wysłałem; serce, Chryste, nie wróciło.
Wolę posyłam, Chryste, i ta też nie wraca.
5 Aby mógł Ci całego ofiarować ducha,
rozum został wysłany, lecz i ten zostaje.
Teraz duszę posyłam, a gdy ta nie wróci,
o, ja sam wtedy, Chryste, jak żywy trup będę.

XIX. EPITAFIUM ŻYWEMU

- Żyję i konam. Czemuż trwam przy życiu marnym?
Na cóż wiązać niepewną zwłoką przeznaczenie?
Zbuduj urnę pachnącą z wiecznotrwałych kwiatów,
wznies grobowiec, Amorze, co będziesz żyć po mnie.

- 5 Hic sepeli miserum et lacrimis adsperge iacentem,
 et duo marmoreis carmina caede notis:
 „Et vivo. et morior. Possis in amore, viator.
 et quo vivo. mori. et vivere. quo morior!”.

**XX. BERNARDINO HOSTI
 MISSA IMAGO CHRISTI CRUCI AFFIXI**

Me. segnis. non figis. Amor? Sunt omnia praesto:
 crux arcus. iaculum Christus et Hostis ego.

XXI. „SUPER RIVULOS AQUARUM”

- Errabam nuper vitreas prope Tibridis undas.
 qua solet ad scopulum naufraga lympha queri.
 Dicebam: „Mea lympha. meos lacrimis amores.
 nam me iam lacrimae destituere meae.
 5 O. ego si possem fieri tam prodigus amnis.
 aeterna fluerem pulchra per arva fuga”.
 Haec ego. sed tacitas suspendit lympha querelas.
 in me mutari forsitan et ipsa cupit.

**XXII. IMAGO BEATI STANISLAI KOSTKAE
 ROMANA**

- Quis te tam lepida mentitur imagine pictor?
 Quae tam viva tuas temperat umbra genas?
 Tu palles. pallet; quod si rubet illa. rubescis.
 Tu vita. vita non caret illa sua.
 5 Tu sine corde manes. manet haec sine corde. Loquente
 te loquitur: visus te iacente iacit.
 Par est laus vobis disparque: fidelis imago
 illa tui. sed tu. Stanesilaë. Dei.

- 5 Tu pogrzeb nieszczęsnego i trumnę skrop łzami,
i te dwa wersy wykuj pismem marmurowym:
„Żyję i konam. Obyś, przechodniu, w miłości
mógł konać, którą żyję, żyć, przez którą konam!”.

XX. WIZERUNEK UKRZYŻOWANEGO CHRYSTUSA POSŁANY BERNARDYNOWI HOSTISOWI [WROGOWI]

Nie trafiasz mnie, ospały Amorze? Masz wszystko:
krzyż łukiem, strzałą Chrystus, a ja jestem Wrogiem.

XXI. „NAD STRUMIENIAMI WÓD”

- Błądziłem raz nad Tybru modrymi falami,
gdzie zwykła jęczeć woda bijąca o skały.
Mówiłem: „Wodo, zapłacz nad moją miłością,
mnie już bowiem lzy moje dawno opuściły.
5 O, gdybym ja mógł stać się tak bogaty w wodę,
w wiecznej przez piękne pola ucieczce bym płynął”.
Rzekłem, lecz nieme skargi powściągnęła woda
i może sama we mnie przemienić się pragnie.

XXII. RZYMSKI WIZERUNEK BŁOGOSŁAWIONEGO STANISŁAWA KOSTKI

- Kto cię tak namalował, że twój portret ludzi?
Jakże żywym twarz twoja pokrywa się cieniem?
Bledniesz, blednie; rumienisz się, gdy się rumieni.
Tobie życia i jemu nie brak życia swego.
5 Ty bez serca, trwa tamten bez serca. Gdy mówisz,
i on mówi, a patrzy, gdy spojrzenie rzucasz.
Równa wam i nierówna chwała: portret wiernym
obrazem ciebie, lecz ty – Boga, Stanisławie.

XXIII

Nuntietis ei, quia amore languo.

Cant. 5

- Porrigo dum terris aures, dum surrigo caelo,
 clamat: „Ama” tellus, clamat Olympus: „Ama”.
 Sint irata licet, gelidum mare suadet amare,
 fulgur amore micat, fulmen amore tonat.
 5 Aura tuos ignisque mihi commendat amores,
 saxa percussis vociferantur aquis.
 Non opus est posthac nobiscum, Christe, loquamur:
 orator nostri mundus amoris erit.

XXIV. AMOR DIVINUS

- Cor mihi clamat, Amor clamat; Cor dormit et ille;
 ambo tacent: surgit Cor mihi, surgit Amor.
 Cor mihi plorat, Amor plorat; Cor ridet et ille.
 Ambo canunt; plaudit Cor mihi, plaudit Amor.
 5 Tene verecundi, Cor, Amoris dixero fratrem?
 Tene mei fratrem dixero Cordis, Amor?
 Nescio, quid sit Amor Cordi, quid Cor sit Amori:
 hoc scio, quod totus Cor ego, Christus Amor.

XXV

Osculetur me osculo oris sui.

Cant. 1

- Quaerebam, nostris si quis daret oscula labris,
 dum meus, heu!, longo tempore Sponsus abest.
 Oscula poscebam caelum; dabat oscula caelum,
 sed satiare meas non potuere genas.
 5 Oscula poscebam terram: dabat oscula terra,
 sed fuerant tactis asperiora petris.

XXIII

Abyscie mu oznajmiły, iż mdleję od miłości.

Pnp 5.8

- Gdy słucham ziemi, gdy ku niebu wznoszę głowę,
 woła mi ziemia: „Kochaj”, woła: „Kochaj” Olimp.
 Mroźne morze, choć gniewne, radzi, żeby kochać,
 miłość łni w błyskawicy, grzmi miłością piorun.
 5 Miłość mi powierzają i przestwór, i ogień
 i skały krzyczą o niej, gdy w nie biją wody.
 Już nie musimy, Chryste, ze sobą rozmawiać:
 świat odtąd będzie naszej miłości posłańcem.

XXIV. MIŁOŚĆ BOŻA

- Serce mi woła, Miłość woła: śpią oboje;
 razem milczą; budzi się Serce, Miłość budzi.
 Serce mi lka, lka Miłość; śmieją się oboje.
 Razem śpiewają: klaszcze Serce, Miłość klaszcze.
 5 Czy cię bratem Miłości nazwę, Serce, czystej?
 Czy cię nazwę, Miłości, siostrą Serca mego?
 Nie wiem, czym dla Miłości Serce, czym dlań Miłość:
 to wiem, że cały Sercem – ja, Miłością – Chrystus.

XXV

Niech mię pocałuje pocałowaniem ust swoich.

Pnp 1.1 (Pnp 1,2)*

- Pytałam, kto by usta moje ucałował,
 gdy mego Oblubieńca, biada, nie ma długo.
 Ucałowało niebo, prośbom ulegając,
 lecz nie zdołało moich nasycić policzków.
 5 Ucałowała ziemia, prośbom ulegając,
 lecz usta jej niż kamień były bardziej szorstkie.

Terra, vale, caelumque, vale, dabit oscula Sponsus.
O. essent. quot sunt vota, tot ora mihi!

XXVI

Meliora sunt ubera tua.

Cant. 1

Hinc mihi se tellus mensa ponebat in una,
 invitans tacito murmure: „Sponsa, sede”.
Illinc se patera mare propinabat in una,
 increpitans rauco vortice: „Sponsa, bibe”.
5 Tunc ego: „Terra, tuos nolo, mare, nolo liquores:
 tu mihi, Sponse, fames, tu mihi, Sponse, sitis”.
Audiit et geminum Sponsus mihi protulit uber:
 tu mihi, Sponse, cibus, tu mihi potus eris.

XXVII. DE ANGELO B[EATO] ALOYSIO ASTANTE

Quam bene siderei vultus imitatur ephebi
 et simili ridet lacteus ore puer!
Hic niveis par est, niveis par ille ligustris;
 ille rosa, multa purpurat iste rosa.
5 Pura verecundo sublucent lumina sole
 et roseus teneras stat pudor ante genas.
Dissimiles habitu, similes sibi moribus ambo:
 dicite, sint similes, dissimilesne magis.

XXVIII. DE EODEM

Angele, Gonzaga es, si pictas exuis alas.
 Si, Gonzaga, alas induis, angelus es.

Ziemio, niebo, żegnajcie, ucałujcie Miły.
 Obym więc, ile próśb mam, miała i ust tyle!

XXVI

Lepsze są piersi twe.

Pup 1.1 (Pup 1.2)*

Tu ziemia dla mnie sama kładła się na stole,
 cichym wabiąc pomrukiem: „Siądź, Oblubienico”.
 Tam morze siebie samo podsuwało w czarze,
 wołając grzmiącym wirem: „Pij, Oblubienico”.
 5 „Nie chcę, ziemio, twych darów, nie chcę, morze, twoich;
 Tyś, Oblubieńcze, głodem, Tyś mi jest pragnieniem”.
 Posłyszał to mój Miły, dał mi piersi obie:
 Tyś, Oblubieńcze, strawą, Ty będziesz napojem.

XXVII. O ANIELE STOJĄCYM PRZY BŁOGOSŁAWIONYM ALOJZYM

Jak dobrze naśladuje boskiego efeba,
 podobnymi się śmiejąc mleczny chłopiec usty!
 Ten śnieżnym, tamten śnieżnym równy jest ligustrom;
 tamten mnóstwem i ten się róż mnóstwem czerwieni.
 5 Przeczyste oczy blaskiem przyświecają skromnym,
 różany wstyd się mieni na licach młodzieńczych.
 Różni stanem, podobni sobie zwyczajami:
 powiedzcie, czy podobni są, czy różni bardziej.

XXVIII. O TYMŹE

Aniele, tyś Gonzagą, gdy odepniesz skrzydła.
 Jeśli, Gonzago, skrzydła przypniesz, tyś aniołem.

XXIX. VENATIO AMORIS

Venatum caeli croceos Amor ibat in agros.
 sed qui corda pius depopulatur Amor.
 Occurrere lupi, procul occurrere leones
 et procul in iaculis hispidus ibat Amor.
 5 Ecce volaturae vix erupere sagittae,
 protinus aetherae procubuere ferae.
 Quid clausum tam saeva iuvat custodia caelum?
 Pandit Amor planas per fera monstra vias.

XXX. VENATIO AMORIS ET IESU

Surge, volaturas, Amor, eiaculare sagittas:
 es mihi meta, Deus, sum tibi meta, Deus.
 Corda cruentandis pateant tua, Christe, sagittis,
 ut fias iaculis saucia praeda meis.
 5 Corda cruentandis pateant mea, Christe, sagittis,
 ut fiam iaculis saucia praeda tuis.
 Quam tibi, Christe, capi, venari tam mihi dulce;
 quam tibi venari, tam mihi dulce capi.

XXXI. SAGITTA DIVINI AMORIS

Vulnerasti cor meum.

Cant. 4

Illa ego sidereis deprompta sagitta pharetris,
 quam pius ad superos eiaculatur Amor.
 Quaero meam, sed quaero meo sine vulnere metam,
 nam mea non didicit vulnera ferre manus.
 5 Quis credat potuisse dari sine vulnere metam?
 „Hic requiesce meo vulnere”, Christus ait.
 Accelero metamque premo sine vulnere; sed iam,
 ne possem vulnus figere, vulnus erat.

XXIX. ŁOWY AMORA

- Na złote pola nieba szedł Amor polować,
 lecz to Amor pobożny, co serca pustoszy.
 Zabiegły drogę wilki, zewsząd lwy nadbiegły,
 lecz z dala szedł strzałami Amor najeżony.
 5 I oto ledwie chyże wypuścił pociski,
 wnet niebiańska poległa straszliwa zwierzyna.
 Czemu niebo zawarte wspiera straż tak sroga?
 Otwarł Amor przez bestie prosty szlak do nieba.

XXX. ŁOWY AMORA I JEZUSA

- Zaczynaj już, Amorze, lotne ciskaj strzały:
 Tyś dla mnie celem, Boże, ja celem dla Ciebie.
 Dla strzał krwi żądnych, Chryste, otwórz piersi Twoje,
 byś był zdobyczą mymi ranioną pociski.
 5 Dla strzał krwi żądnych, Chryste, otworzę me piersi,
 bym był zdobyczą Twymi ranioną pociski.
 Jak Tobie, Chryste, łupem być, tak mnie myśliwym;
 jak Tobie być myśliwym, tak mnie słodko łupem.

XXXI. STRZAŁA BOŻEJ MIŁOŚCI

Zranilaś serce moje.

Pnp 4,9

- Jestem strzałą z kołczanów wydobytą gwiezdnych,
 którą wypuszcza w niebo bogobojny Amor.
 Zdążam do mego celu, lecz nie chcę go zranić,
 ran bowiem ręka moja zadawać nie umie.
 5 Któż uwierzy, że można w cel trafić, nie raniąc?
 „Tu, na mojej odpocznij ranie”, mówi Chrystus.
 Spieszę i sięgam celu bez draśnięcia; lecz już,
 abym rany tam zadać nie mógł, rana była.

**XXXII. B[EATUS] ALOYSIUS
PINGITUR INDUCTO
SUPER TOGAM LINTEO**

Pulchra dies et nox. pulchrae germana diei.
 artificem puero forte locabat acum:
 altera praetextam, longam dabat altera pallam,
 illa nigram, niveam neverat illa togam.
 5 Quos puer ut riguos in se conspexit amictus,
 et nox, et moto fulsit ab ore dies.
 O formose puer! Quo se formosior esset.
 ipsa, puer, te nox induit, ipsa dies.

**XXXIII. „DONEC ASPIRET DIES
ET INCLINENTUR UMBRAE”**

Quid nocti lumen, luci quid quaerimus umbram?
 Nocte dies nobis est Amor, umbra die.

XXXIV

Fortis est ut mors dilectio.

Cant. 8

Mors et Amor gemini pugnant de laude triumphii:
 Mors pharetra, pharetra conspiciendus Amor.
 Mors ait: „Expugno certis ego corpora telis”;
 „Expugno flammis pectora”, dixit Amor.
 5 „Maior”, ait, „mihi”, Mors, „victoria cedit Amore”;
 „At mihi maior”, ait, „gloria cedit”, Amor.
 Tentarent et tela, pares nisi diceret esse
 victor utroque Deus, victus utroque Deus.

**XXXII. BŁOGOSŁAWIONY ALOJZY
NAMALOWANY W PŁASZCZU
ZARZUCONYM NA TOGĘ**

Piękny dzień i noc ciemna, pięknego dnia siostra,
swojej igły mistrzowskiej użyczyły chłopcu:
wierzchnią szatę i suknię długą mu uszyły:
noc – czarny płaszcz, dzień utkał śnieżnobiałą togę.
5 Gdy zobaczył się chłopiec w szat skąpany blasku,
z oblicza wzruszonego noc i dzień załśniły.
Piękny chłopcze! By były, niżli są, piękniejsze,
sama ciebie noc, chłopcze, i sam dzień przywdziały.

**XXXIII. „PÓKI DZIEŃ NIE NADEJDZIE,
A NIE NACHYŁĄ SIĘ CIENIE”**

Dlaczego nocą światła, w dzień cienia szukamy?
Nocą dniem naszym Miłość jest, a cieniem za dnia.

XXXIV

Bo mocna jest jako śmierć miłość.

Рпп 8.6

Śmierć i Miłość wraz walczą o chwałę zwycięstwa:
z kołczanem Śmierć i Miłość z kołczanem wzrok wabi.
Śmierć mówi: „Niszczę ciała celnymi strzałami”;
„Zdobynam piersi żarem”, Miłość na to rzecze.
5 „Większe mi”, Śmierć odparła, „zwycięstwo przypada”;
„Przeciwnie”, rzecze Miłość, „większa moja chwała”.
Wszczęłyby bój, lecz przyznał, że są równe obie,
Bóg – przez nie zwyciężony, Bóg – obu zwycięzca.

XXXV. INVERSA ET HUMI IACENS RETRO B[EATI] ALOYSII CORONA

Qualis ubi liquidae riguis singultibus undae
 proluit aprici culta Galesus agri,
 talis in assiduos lacrimis Aloysius imbres
 liquitur et puris pectus inundat aquis.
 5 Scilicet ex istis nascuntur lilia rivis
 deque pio vivus flumine potat ager.
 Quid mirum, si versa retro, si spreta corona,
 quam dominus fletu conserit, occat humum?

XXXVI. EIUSDEM POSITA RETRO CORONA

Aurea cum felix diademata poneret heres,
 visa sibi raptis flere corona comis.
 Cumque suos iterum vellet circumdare crines,
 ad domini caros procubuisse pedes.
 5 Ipse sed acciduam pedibus calcasse coronam
 fertur et ingratas posthabuisse preces.
 Illa retro revoluta, iacens: „Lux principis olim,
 umbra mei posthac principis”. inquit, „ero”.

XXXVII

Qualis est dilectus tuus?

Cant. 5

„Qualis erat tuus ille, tuus pulcherrimus ille?”
 dicebat nuper barbara turba mihi.
 Arripio dextra pennam laevaue tabellam
 et noto, Christe, tuo quidquid in orbe noto.
 5 Pingo rosas, aurum, gemmas, viridaria, silvas,
 arva, lacus, celeri sidera pingo manu.
 Et tabulam monstrans: „Noster pulcherrimus”, inquam,
 „qualis erat, vultis discere? Talis erat”.

XXXV. KORONA BŁOGOSŁAWIONEGO ALOJZEGO ODWRÓCONA I ZA NIM NA ZIEMI LEŻĄCA

- Tak jak nawadniającym jasnej fali łkaniem
 Galez wilży zasiewy słonecznego pola,
 tak też Alojzy w deszcze się łzami rześiste
 rozplywa i zalewa serce czystą strugą.
- 5 Te oto wód strumienie dają życie liliom
 i z rzeki tak pobożnej żywe pole pije.
 Dziwne? Wszak odwrócona, wzgardzona korona
 ziemię bronuje, którą pan jej obsiał łzami.

XXXVI. TEGOŻ KORONA ZA NIM LEŻĄCA

- Gdy szczęśny dziedzic złote diademy odłożył,
 zdała się łkać korona zdjęta z jego włosów.
 A kiedy chciała loki swe znowu opasać,
 do stóp swojego księcia wnet upadła drogich.
- 5 Lecz ten, mówią, stopami wnet koronę zdeptał,
 błagania jej daremne lekce sobie ważył.
 Ta precz rzucona, leżąc: „Niegdyś blaskiem księcia,
 odtąd cieniem mojego księcia”, mówi, „będę”.

XXXVII

Jakiz jest miły twój?

Pnp 5.9

- „Jakiz był ten twój miły, ten twój najpiękniejszy?”
 tak mnie tłum barbarzyński niegdyś wypytywał.
 W prawą dłoń chwytam pióro, w lewą zaś tabliczkę
 i rysuję, co na Twym, Chryste, widzę świecie.
- 5 Kreślę róże, ogrody, złoto, las, klejnoty,
 pola, jeziora, gwiazdy prędką kreślę ręką.
 I mówię, pokazując szkic: „Mój najpiękniejszy,
 pragniecie się dowiedzieć, jaki był? Był taki”.

XXXVIII

Caput eius aurum optimum.

Manus illius tornatiles aureae.

Cant. 5

Ponite gemmifero frondentia sarta metallo,
 pulchra, triumphales, ponite sceptrā, manus.
 Rex meus est Iesus. Rex formosissime regum.
 tu mihi dictator, tu mihi caesar eris.
 5 ..Qui sceptri fulgore caret, qui luce coronae,
 rex". ais, ..ille tuus?" Rex erit ille meus.
 Cui caput est aurum, manus est tornatilis auro,
 illius est sceptrum dextra, corona caput.

XXXIX. IN IDEM SACRUM CANTICUM

Vitis eram; nostros carpebat nemo racemos.
 Flumen eram; nostras nemo bibebat aquas.
 Arbor eram; nostra nemo consedit in umbra.
 Ductor eram; nostrum nemo tenebat iter.
 5 Phoebus eram; nostro lucebat lumine nemo.
 Pastor eram; nostras nemo secutus oves.
 Quid faceret Iesus? Aurum placet omnibus: ..Aurum,
 ut placeam posthac omnibus", inquit, ..ero".

XL. „VENI DE LIBANO, SPONSA"

Et fugis, et fugiens clamas: ..Quid, Sponsa, moraris?"
 Non fugis, ut fugias; ut capiare, fugis.

XLI. DE PULLATO ET LINTEATO ALOYSIO

Quem pullae cernis squalentem in funere pallae,
 hunc nimius sacro terruit igne Deus.

XXXVIII

Głowa jego złoto najlepsza.

Pup 5.11

Ręce jego utoczone złote.

Pup 5.14

Odlóżcie wieniec zdobny złotem i klejnoty,

ręce zwycięskie, berła już odlóżcie piękne.

Królem mym Jezus. Królu najpiękniejszy z królów,

Ty moim wodzem będziesz. Ty moim cesarzem.

5 „Tamten bez blasku berła, bez światła korony
jest, mówisz, królem twoim?” Królem będzie moim.

Kto ma w złocie toczoną rękę, głowę złotą,

tego berłem prawica, koroną jest głowa.

XXXIX. NA TĘ SAMĄ ŚWIĘTĄ PIEŚŃ

Gdy byłem winoroślą, nikt mych gron nie zrywał.

Gdy byłem rzeką, nigdy nikt nie pił mych wód.

Gdy byłem drzewem, nie siadł nikt nigdy w moim cieniu.

Gdy byłem przewodnikiem, nikt nie szedł mą ścieżką.

5 Gdy Febem byłem, światłem moim nikt nie błyszczał.

Gdy byłem trzód pasterzem, nikt nie szedł za trzodą.

Cóż na to Jezus? Złoto wszystkim się podoba;

„By się wszystkim podobać, złotem”, rzecze, „będę”.

XL. „PÓJDŹŻE Z LIBANU, OBLUBIENICO”

I uciekasz, i wołasz: „Miła, czemu zwlekasz?”.

Nie, by uciec, uciekasz, lecz by cię schwymano.

XLI. O ALOJZYM W SZACIE CIEMNEJ I JASNEJ

Tego, co widzisz w czerni szat zgrzebnych ciemnego,

Bóg swoim ogniem świętym poraził zbyt wielkim.

Quid niveum, pictor, pullo superaddis amictum
et tegis hiberna torrida membra nive?

5 Haec, ubi sidereos iuvenis conceperit aestus,
a <nimio> Domini vestis amore fluet.

Perge tamen liquidas gelida nive spargere flammās,
ut liquidum a flammis discat amare gelu.

**XLII. PULLATUS POST PRAETEXTAM ALOYSIUS.
ALLUDITUR AD MINCIUM,
HOSPITALEM CYGNIS FLUVIUM,
PATERNUM ALOYSII SOLUM**

Vectus oloriferi iuvenis prope flumina Minci
ibat in herbosos Castilionis agros.

Hic nivei dominum cum mirarentur olores
squalida mutata pallia ferre toga.

5 pullatum flevēre ducem visusque repente
plurimus attonito cygnus ab amne queri.

Atque aliquis: „Quin nos etiam nigrescimus”, inquit,
„quando tam niveus sponte nigrescit olor?”.

XLIII. OCULI B[EATI] ALOYSII LACRIMABUNDI

Quis modus, o oculi, nimiis manare fluentis
et teneras fletu perdere velle genas?

In fluvios liquidis abeunt duo lumina rivis
et lacrimae gemini fluminis instar eunt.

5 Interea medio fluitant suspiria luctu
et pius irriguas ventilat Eurus aquas.

Remigium, socii, naves et vela paremus:
sunt, quibus in caelum velificemur, aquae.

- Czemuś, malarzu, dodał płaszcz biały ciemnemu
 i członki rozpalone zimnym okrył śniegiem?
 5 Ten, gdy niebiańskim żarem zapłonie młodzieniec,
 płaszcz stopnieje od Boga nadmiernej miłości.
 Lecz syp śnieg lodowaty na czyste płomienie,
 aby od żaru kochać się uczył lód czysty.

**XLII. ALOJZY W CIEMNEJ SZACIE ZAMIAST TOGI.
 MOWA O MINCIO
 W OJCZYSTEJ ZIEMI ALOJZEGO,
 RZECE PRZYJAZNEJ ŁABĘDZIOM**

- Jechał młodzian wzdłuż Mincio, gdzie żyją łabędzie,
 zmierzając do ziół pełnych pól kastylionijskich.
 Kiedy białe łabędzie dziwiły się panu,
 że odmieniwszy togę, ciemną suknię nosi.
 5 nad czarnym lkały księciem i zdało się nagle,
 że liczne ze zdumionych wód ptaki się żalą.
 Aż jeden rzecze: „Czemu my nie czerniejemy,
 gdy czernieje tak z własnej biały łabędź woli?”.

XLIII. PŁACZĄCE OCZY BŁOGOSŁAWIONEGO ALOJZEGO

- Jak długo, oczy, splywać strugami będziecie?
 Czy delikatne lica chcecie zniszczyć płaczem?
 Oczy lez potokami zmieniają się w rzeki,
 a lzy na kształt bliźniaczych płyną wodospadów.
 5 Tymczasem szmerzą tchnienia łagodnego smutku,
 przewiewa wodne strugi pobożne westchnienie.
 Wiosło, druhowie, statki i żagle gotujmy:
 są już, które do nieba nas zawiodą, wody.

**XLIV. B[EATO] ALOYSIO
CONSUE TAM MEDITATIONI HORAM IMPENDENTI
ROSEUM IMMINET SERTUM**

Pulchra coloratis ubi pingitur Hybla rosetis.
 Sicanias triplex colligit Hora rosas.
 At modo qu<ae> croceos religant tibiserta capillos.
 unde repentinis emicuere comis?
 5 Te matutinae pietas modo detinet horae.
 illa tibi vivo tempora flore ligat.
 Quot tibi mille legent formosos saecula flores.
 unica millenas si legit hora rosas?

XLV. DE EODEM SERTO

Ipsa corona rosa est puero. puer anne coronae
 ipse rosa est? Puer est ipse corona rosae.

**XLVI. B[EATUS] ALOYSIUS
SACRO LUMINE CIRCUMFUSUS**

Nox erat et posito iuuenis requierat amictu.
 Venit Amor. Posita se tegit ipse toga.
 Sic ibat! Sic ipse nigra sibi veste placebat!
 Sic erat in refluo plurima ruga sinu!
 5 Interea tacito vestes uruntur ab igni
 et bibit admotas proxima palla faces.
 Mane vigil positos iuuenis repetebat amictus
 et circumfusae luxit in igne togae.
 Non miror iuuenem tacitis arsisse favillis:
 10 in tacitas miror non abiisse faces.

**XLIV. RÓŻANY WIENIEC WISI NAD GŁOWĄ
BŁOGOSŁAWIONEGO ALOJZEGO,
GDY ODDAJE SIĘ ON, JAK ZWYKŁ,
GODZINIE MEDYTACJI**

Gdzie piękną Hyblę barwią różane ogrody,
róże rwą sycylijskie trzy Hory-boginie.
Lecz te wieńce, co tobie loki wiążą złote,
skąd tak niespodziewanie kwiaty wypuściły?
5 To pobożność godziny rannej cię wstrzymuje,
ona tobie oplata żywym kwieciem skronie.
Ileż ci pięknych kwiatów tysiąc wieków zbierze,
jeśli jedna godzina po tysiąc róż zbiera?

XLV. O TYMŹE WIENCU

Czy róża wieńczy chłopca, czy też chłopiec różą
jest w wieńcu? To sam chłopiec jest wieńcem dla róży.

**XLVI. BŁOGOSŁAWIONY ALOJZY
ŚWIĘTYM OBLANY ŚWIATŁEM**

Była noc, spał młodzieniec, płaszcz swój odłożywszy.
Przybywa Amor. Zdjętą wdziewa szatę.
Tak szedł! Tak sobie w czarnej się podobał sukni!
Tak płynął w faldach marszczeń zanurzony licznych!
5 I już suknie te płoną od ognia cichego,
szata blisko pochodni żar ich w siebie chłonie.
Rankiem zbudzony młodzian odzienie odzyskał
i zabłysł w ogniu sukni jasnością oblanej.
Nie dziwię się, że chłopiec cichym gorzał żarem:
10 dziwię się, że nie spłonął od cichego ognia.

XLVII. OCULI B[EATI] ALOYSII

Bisgeminos olim mater Natura lapillos
 Pygmalionicas inter habebat opes.
 His frenare comas et eburnea cingere colla,
 hos memori nusquam mittere velle manu
 5 et chalybum nodis, et aheni vecte solebat,
 et vigili clausos sollicitare sera.
 Parva tamen caris custodia visa lapillis,
 quaeve moram furto tollere posset, erat.
 Ergo pro geminis Aloysi munus ocellis
 10 accendit geminas casta per ora faces.
 „Tam fortunatis”, inquit, „custodia gemmis
 firmior esse potest, tutior esse nequit”.

XLVIII. LILIA MANU PRAEFERT ALOYSIUS

Haec, quae virgineis nituntur lilia culmis,
 unde verecundas explicuere comas?
 Non generant similes Paestana rosaria flores
 nec simili Pharius messe superbit ager,
 5 non haec purpureis mater Corcyra viretis
 nec parit aequoreis pulsa Carystos aquis.
 Cum nullas habeant natales lilia terras,
 quis neget e casta lilia nata manu?

**XLIX. PETRO MALASPINAE,
RECTORI FLORENTINO SOCIETATIS IESU**

Scitata est flores nuper Florentia, cingat
 an bona spina suas, an mala spina rosas.
 Optavere malam, tangi quae forte volebant,
 nam mala tacturos pungere spina nequit.

XLVII. OCZY BŁOGOSŁAWIONEGO ALOJZEGO

Niegdyś matka Natura bliźniacze klejnoty
 dwa wśród Pygmalionowych posiadała bogactw.
 Te zwykła kłaść we włosy, zdobić nimi szyję,
 nie chciała z rąk troskliwych nigdy ich wypuścić
 5 i więzami ze stali, ze spiżu zasuwą
 i czuwającym rygłem zawsze zamykała.
 Lecz jeszcze nie dość pewna zdała się ochrona.
 aby drogie kamienie ustrzec przed kradzieżą.
 Więc jako dar miast pary Alojzego oczu
 10 roznieciła dwie gwiazdy na czystym obliczu.
 „Dla tak szczęśnych”, powiada, „ochrona klejnotów
 mogłaby być mocniejsza, pewniejsza nie może”.

XLVIII. ALOJZY NIESIE W RĘCE LILIE

Te lilie, na dziewiczych oparte łodygach,
 gdzież one rozwinęły swe płatki nieśmiałe?
 Nie wydają pestańskie klomby takich kwiatów,
 takim zniwem faryjskie nie chępi się pole
 5 ni ich na purpurowych murawach Korkyry,
 ni morską falą bita nie rodzi Karystos.
 Skoro więc żadne ziemie nie wydały lilii,
 któż zaprzeczy, że lilie wyrosły z rąk czystych?

**XLIX. PIOTROWI MALASPINIE,
FLORENCKIEMU REKTOROWI
TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO**

Pytała niegdyś kwiaty Florencja, czy dobrym,
 czy złym cierniem ma róże opasywać swoje.
 Wybrały zły te, które dotyku pragnęły,
 bo lichy cierni nie kłuje, gdy się dotknąć róży.

- 5 Optavere bonam. tangi quae forte negabant.
 nam bona tacturos pungere spina solet.
 Sic demum variam clausit Florentia litem.
 esset ut alterutris assita spina rosis.
 10 Nullus ut has tangat. tangantur ab omnibus illae.
 sit bona spina malis. sit mala spina bonis.

**L. DE CAPTO OROMUSIO,
 QUAE URBS VULGO AB INDIS
 GEMMA ORBIS TERRARUM APPELLATUR**

- Anulus est orbis. pulcherrimus anulus orbis
 indutus digitis. Lysia pulchra. tuis.
 Non tamen ille fuit pulcher sine divite gemma:
 dives Oromusii nam sibi gemma fuit.
 5 Gemma fuit. non est. subiti nam turbine belli
 nuper Erythreo perdita gemma luto est.
 Ergo tuam quaeres. pulcherrima Lysia. gemmam
 inter barbaricos Persica busta sinus.
 „Ecce meos”, inquis. „poscunt mea regna lacertos.
 10 ecce meas poscunt Chinica claustra manus”.
 Non opus est humeris: Oromusia gemma videtur.
 ipse satis pollex. ut capiatur. erit.

**LI. IOANNI DE LUGO,
 DUM POST MORBUM
 AD INTERMISSAM DE POENITENTIA DOCTRINAM
 REDIRET**

Fertur inornatis nuper Metanoea capillis
 flesse. repentina cum raperere feбри.
 Fertur et indomito frenos laxasse dolori.
 et lacrimis madidos exhibuisse sinus.

5 Wybrały dobry, które dotyku nie chciały,
 bo mocny kolec kłuje, gdy się dotknąć róży.
 Tak wreszcie rozstrzygnęła Florencja spór trudny:
 oba ciernie zostały przyznane jej różom.
 Aby złych nikt, a dobrych wszyscy dotykali,
 10 złe mają dobry kolec, a zły kolec dobre.

L. O ZDOBYCIU ORMUZU, MIASTA Powszechnie zwanego przez Indów klejnotem świata

To świata pierścień, świata najpiękniejszy pierścień
 na twe palce włożono, piękna Portugalio.
 Nie byłby bez cennego klejnotu tak piękny,
 miał on bowiem Ormuzu klejnot wielce drogi.
 5 Miał go, ale już nie ma: w wirze nagłej wojny
 w erytrejskim szlachetny kamień przepadł błocie.
 Klejnotu szukać będziesz, piękna Portugalio,
 wśród barbarzyńskich zatok, pośród perskich mogił.
 „Mych ramion moje”, mówisz. „żądata królestwa,
 10 oto chińskie warownie żądają rąk moich”.
 Nie trzeba ramion: Ormuz jest pierścienia perłą,
 więc aby go pochwycić, sam palec wystarczy.

LI. JANOWI DE LUGO, GDY PO CHOROBIE DO ZANIECHANIEJ NAUKI O POKUCIE POWRÓCIŁ

Więść niesie, że Pokuta z potarganym włosom
 płakała, gdy cię nagła porwała gorączka.
 Popuściła dzikiemu wędzidła bólowi,
 a łzami ponoć fałdy szat zmoczyła swoich.

5 Cum rursus domito repetis tua pulpita morbo,
 fertur inornatas disposuisse comas
 et domitos hilari risu frenasse dolores,
 et lacrimis vacuos explicuisse sinus.
 Quis, pater, incolumi de te non gaudeat, ipsae
 10 si gaudent lacrimae, ridet et ipse dolor?

LII. AD PONTILIANUM

E templis quoties redeo Paulive sacello,
 occurris reduci, Pontiliane, mihi
 ac subitus quaeris: „Placere palatia Pauli
 et Pelusiaca secta sacella Pharo?“.
 5 Cum dixi nitidis placuisse palatia tectis
 et placuisse suis ardua templa tholis,
 tu rursum fontesque tibi circosque placere,
 vasta placere crepas amphitheatra tibi.
 A placitis cessa, ne Roma Placentia fiat;
 10 ipse Placentinus ne videare, tace.

LIII. AUGUSTINO VIVALDO, PRIMUM IN LITHUANIA AC DEINDE ROMAE PROVINCIALI PRAEPOSITO SOCIETATIS IESU

Cum te Parthenope patrem, cum Parma vocaret
 optaretque suum Trinacris ora patrem,
 Roma suas dominis mundi de montibus arces
 prospicit et studiis invidet una trium.
 5 „Quid faciam? Parmae cedam – Trinacria flebit;
 Parthenope cedam – Parma queretur“, ait;
 „Trinacriae cedam – Siren et Parma querentur.
 Quin potius tantum sortior ipsa patrem?
 Cedite iam, natae, matri concedite patrem.
 10 An non vester erit, si meus“, inquit, „erit?“.

5 Gdys, zwalczywszy chorobę, wrócił na katedrę,
 mówią, że potargane utrefila włosy
 i śmiechem okiełznała wesołym cierpienia,
 a faldy swych szat mokre wnet z lez osuszyła.
 Któżby, ojczu, nie cieszył się, żeś wreszcie zdrowy,
 10 gdy same łzy się cieszą i sam ból się śmieje?

LII. DO PONTYLIANA

Ilekróć wracam z Pawła kaplicy lub świątyni,
 wybiegasz mi naprzeciw zawsze, Pontylianie,
 i zaraz: „Czy pałace lubisz Pawła”, pytasz.
 „i peluzyjskie cięte na Faros kapliczki?”.
 5 Gdy mówię, że pałace z lśniącym lubię dachem
 i lubię o wyniosłych kopułach świątynie,
 ty znów na to, że lubisz fontanny i cyrki,
 wciąż, że amfiteatry lubisz, mi powtarzasz.
 Porzuć, co lubisz, by Rzym nie stał się Lublinem;
 10 byś sam lublinianinem nie zdawał się, zamilcz.

LIII. AUGUSTYNOWI VIVALDIEMU, PROWINCJAŁOWI LITEWSKIEMU, A NASTĘPNIE RZYMSKIEMU TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO

Gdy cię Neapol ojcem, gdy Parma nazwała
 i ojcem kraj wybierał swoim sycylijski,
 Roma z wzgórz panujących nad światem swe zamki
 ogląda i zazdrości tej trójki staraniom.
 5 „Cóż robić? Dam go Parmie – Sycylia łkać będzie:
 Neapolowi”, rzecze, „dam – zapłacze Parma;
 Sycylii dam – Syrena z Parmą płakać będą.
 Czemuż ojca wielkiego sama nie powołam?
 Odstąpcie już, me dzieci, matce dajcie ojca.
 10 Czy nie będzie wasz”, pyta, „jeżeli mój będzie?”.

LIV. DE TIMIDO ANSA FULVIO

Dum bellicosus nuper Ansa prandentes
 in Othomanum Sarmatas adhortatur,
 „Prandete”. dixit, „milites, triumphalis
 iam cena vobis praeparatur in caelo”.
 5 Dixit, sed ipse iam moventibus signis
 et buccinarum tympanique rumore
 perterrefactus ordiente Bellona
 in civitatem primus Ansa profugit.
 Interrogatus inde, cur fugam mallet
 10 et cur ad astra nollet ire cenatum:
 „Hac luce”. fallax inquit Ansa, „ieiuno”.

LV. AUGUSTINO VIVALDO, PRAEPOSITO PROVINCIALI ROMANO SOCIETATIS IESU

Cum te nuper Honor liquidis circumvagus auris
 altus inauratis insequeretur equis,
 trans Alpes Helicenque volas, ubi pressus Honori
 dignaris merita Littava frena manu.
 5 Cum tamen ingratos aspernareris honores,
 Itala festina corripis arva fuga.
 Hic Latias iterum caperes cum iussus habenas
 et victus meritis erubisset Honor:
 „Non pudet a merito”. dixit, „me praeside vinci,
 10 sed vinci toties a fugiente pudet”.

LVI. AD PLAUTUM

Sive peregrinas mittam tibi, Plaute, Camoenas,
 sive Medusaeis fusile carmen aquis,
 „Non poteras”, inquis, „melius mihi mittere carmen
 nec melius magno cum Cicerone loqui”.

LIV. O TCHÓRZLIWYM ANSIE FULWIUSZU

Raz, gdy wojowniczy Ansa śniadających
 przed rozprawą z Turkiem krzepić chciał Sarmatów,
 „Jedźcie, o żołnierze”, mówił, „triumfalna
 już wieczerza w niebie dla was się szykuje”.
 5 Rzekł: gdy jednak hufce w bój ruszyły srogi,
 trąb i bębnow głośnym wystraszonej hukiem,
 choć Bellona znaki już do bitwy dała,
 Ansa pierwszy spiesznie w stronę miasta czmychnął.
 Gdy pytano potem, czemu wołał uciec
 10 i sam na wieczerzę nie chciał iść ku gwiazdom:
 „Dzisiaj”, oszukańczy rzecze Ansa, „poszczę”.

LV. AUGUSTYNOWI VIVALDIEMU, RZYMSKIEMU PROWINCJAŁOWI TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO

Gdy cię Zaszczyt błędzący w przejrzystych przestworzach
 wysoki ścigał końmi o złotej uprzęży,
 za Alpy i Helike gnałeś, gdzie przez Zaszczyt
 schwytyany, wzięłeś cugle litewskie w dłoń godną.
 5 Tu jednak niewdzięcznymi wzgardziwszy urzędy,
 na italskie równiny uciekłeś pospiesznie.
 Kiedy ująć latyńskie wodze znów musiałeś,
 spłonął się zasługami zwyciężony Zaszczyt:
 „Nie wstyd”, rzekł, „że mnie godny prowincjał pokonał,
 10 lecz wstyd, że tyle razy pokonał w ucieczce”.

LVI. DO PLAUTA

Czy słałbym ci Kameny, Plaucie, cudzoziemskie,
 czy pieśń meduzejskimi rozpuszczoną wody,
 „Nie mogłeś mi”, powiadasz, „lepiej przysłać pieśni
 ani też lepiej z wielkim mówić Cynceronem”.

- 5 Non poteram melius? Laus haec mihi salsa videtur,
 quaeve vel inviti stipitis esse potest.
 Laudari puto me melius potuisse, sed a te
 laudari melius non potuisse puto.

LVII. MATER NERONIS AD NERONEM

- Quo gladium vibras? Utero. mammisne minaris?
 Ah, reprimat caecus barbara tela furor!
 Lactabam mammis, utero te, nate, ferebam:
 dignus erit venia forsitan uterque locus.
 5 Erramus. Qui te miseris male fudit in auras,
 dignus uterque mori. Caesar, utrumque feri!

LVIII. ELOQUENTIA FRANCISCI CARDINALIS BARBERINI

- Qualis odoriferi per aprica rosaria Pindi
 garrit Hyanteae lubricus error aquae,
 talis, Apollineae procerum doctissime linguae,
 pura Palatinas copia fundit opes.
 5 Et tibi doctiloquae posuere silentia Cirrhae
 victaque Pegaseus comprimit ora liquor.
 Saepe loqui docto possit cum principe Roma:
 discet ab egregio principe Roma loqui.

LIX. EIUSDEM SACRA POESIS

- Cum tibi Pierios velaret Purpura crines,
 visa sibi raptis Laurea flere comis:
 „Illa fuit nostris quondam data gloria ramis;
 cede meis”, inquit. „Purpura, cede comis”.
 5 Risit et e summo respondit Purpura vultu:
 „Cingo meas”, inquit. „Laurea, cingo comas”.

- 5 Nie mogłem lepiej? Oto dowcipna pochwała,
tak tylko może chwalić głupiec lub złośliwiec.
Sądzę, że można lepiej mnie chwalić, lecz także
sądzę, że ty sam chwalić mnie lepiej nie możesz.

LVII. MATKA DO NERONA

- Czemu miecza dobywasz? Grozisz pierśiom, łonu?
Niechaj ślepe szaleństwo okrutną broń wstrzyma!
Karmiłam piersią, w łonie cię, synu, nosiłam:
może oba te miejsca godne będą łaski.
5 Mylę się. Gdy na zgubę świata cię wydały,
oba godne, by zginąć. Cezarze, bij w oba!

LVIII. WYMOWNOŚĆ KARDYNAŁA FRANCISZKA BARBERINIEGO

- Jaka w słonecznych Pindu wonnego ogrodach
ruchliwa, błędząc, woda hiantejska gawędzi,
taka, uczony mistrzu apollińskiej mowy,
czysta obfitość rodzi palatyńskie skarby.
5 Dla ciebie i wymowne oniemiały Cyrry,
i zwyciężona milczy pegazyjska woda.
Mówić częstokroć mógłby Rzym z księciem uczonym:
nauczy się Rzym mówić od świętego księcia.

LIX. TEGOŻ ŚWIĘTA POEZJA

- Gdy Purpura okryła ci loki pieryjskie,
Laur zdał się oplakiwać włosy mu zabrane:
„Tę chwałę przeznaczono niegdyś moim liściom;
zostaw moje, Purpuro”, rzecze, „zostaw włosy”.
5 Zaśmiała się Purpura i z wzniosłego czola:
„Wiążę moje, o Laurze”, rzecze, „wiążę włosy”.

Quid facitis? Meritos ambae praecingite crines:
Laurea vatis erit. Purpura regis erit.

**LX. AD ADM[ODUM] R[EVERENDUM] P[ATREM]
MUTIUM VITELLESCUM,
PRAEPOSITUM GENERALEM SOCIETATIS IESU**

Excubat in medio tibi pulchra Modestia vultu
et niveus roseo regnat in ore Pudor.
Simplicitas oculis, sacra Facundia lingua,
ridet in ingenuis Gratia viva genis.
5 Maiestas humeros, placidam Clementia frontem,
pura verecundus pectora Candor habet.
Prae foribus famuli, video, famulaeque morantur:
Virtutem dominam quis neget esse domi?

**LXI. CEREAE NERONIS EFFIGIES
IN ABDITO REPOSITA**

Durus et in molli figit Nero vulnera cera,
mollis et in duro cera Nerone furit.
Cerea quid frustra solem devitat imago?
Ipse suo iratus diffluet igne Nero.

LXII. IN CEREAM PUERI IESU EFFIGIEM

Exprimit et verum mentitur cera Puellum:
et docet, et vera fallit imago nota.
Hos oculos gerit illa quidem, quos ille gerebat:
et quas ille genas, has gerit illa genas.
5 Tu tamen his oculis, hoc vultu luderis, hospes.
Id fieri possit qua ratione, rogas?
Materia peccat, non peccat imago figura:
cerea materies, melleus ipse fuit.

Cóż czynicie? Przepaszcie razem godne loki:
Purpura kardynała, Laur będzie poety.

**LX. DO WIELCE CZCIGODNEGO OJCA
MUCJUSZA VITELLESCHIEGO,
GENERAŁA TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO**

Piękne Umiarkowanie czuwa na twym licu,
śnieżna Wstydlivość warg jest królową różanych.
Prostota w oczach, w ustach zaś Wymowność święta,
na uroczych się śmieje Wdzięk żywy policzkach.
5 Wzniosłość plecy, łagodne czoło Dobrotliwość,
czyste zaś serce twoje Szczerłość zamieszkuje.
Przed drzwiami widzę sługi i służki stojące:
któż wątpi, że jest w domu gospodyni-Cnota?

**LXI. WOSKOWA PODOBIZNA NERONA
ZŁOŻONA W UKRYCIU**

Twardy Neron zadaje rany, choć jest z wosku,
i miękki wosk też w twardym szaleje Neronie.
Po co słońca unika z wosku wizerunek?
Sam swoim ogniem gniewny roztopi się Neron.

LXII. NA WOSKOWY WIZERUNEK DZIECIĄTKA JEZUS

Odtwarza i fałszuje wosk Dziecię prawdziwe:
przedstawia i prawdziwą cechą myli obraz.
Choć te oczy ma obraz, które miał i Chłopiec,
i takie, jak miał Chłopiec, ma obraz policzki.
5 jednak cię oszukują te oczy i lica.
Zapytasz, przyjacielu, jak to jest możliwe?
Materia, a nie kształtem błądzi wizerunek:
materia jest woskowa, Chłopiec był miodowy.

LXIII. IN MARITIMAM PALI MUNITIONEM DUCUM URSINORUM

Pulvereis simulant dum rauca tonitrua flammis

Martiaque artifici fulmina nube ruunt,
attonitis pelagi genitor Neptunus ab undis
sulphureo afflatum sustulit igne caput.

5 „Ecquis”, ait, „nostri tranquilla silentia regni
et resides bello sollicitavit aquas?”.

Iamque sibi duci volucres ad frena quadrigas

Tritonemque cava proelia flare tuba
armarique Notos Tempestatesque iubebat

10 et Thetin armatis vellere signa feris,
cum procul Ursini fluitantia signa Gradivi
prospicit impulsis velificata Notis.

Ursus erat signum, picto qua sutilis urso
pensilis e summa carbasus arce fluit.

15 „Heus”, ait, „inceptis, Hiemes, absistite pugnis
et vos, caeruleae, ponite bella, ferae;
novimus excussum iaculantia monstra profundum,
quae fera concepto mugiit igne, nova est”.

LXIV. AD COSMICUM DE QUINTO

Mulum Quintus emit, sed caecum, Cosmice, mulum.
Unum oculum mulus non habet, ille duos.

LXV. DE LUDOVICO XIII, GALLIARUM CHRISTIANISSIMO REGE, CUM PRIMO REGNI ANNO RUPELLAM AB EO EXPUGNATAM FUISSE PERCREBRES CERET

„Ludo vices”, Ludovicus ait. Mars risit et: „Ohe,
lude meas”, inquit, „rex Ludovice, vices.

LXIII. NA NADMORSKĄ TWIERDZĘ KSIĄŻĄT ORSINICH W PALUM

Gdy huczące ogniami z prochu ludzą grzmoty
i Marsowe pioruny z chmury biją sztucznej,
Neptun, pan morskich głębin, z fal gromem rażonych
głowę swą podniósł ogniem siarczanym owianą.
5 „Czy ktoś”, rzecze, „spokojną ciszę mego władztwa
i leniwe chce wody wojną niepokoić?”
I już żeby mu lotne zaprzęgać kwadrygi,
i by Tryton na bitwę w trąbę z muszli dmuchał,
i każe, żeby Wichry i Burze uzbroić,
10 a Tetydzie do boju zbrojne bestie powieść,
gdy w dali Orsiniego Gradywa sztandary
ujrzał powiewające w Notusa podmuchach.
Niedźwiedź namalowany znakiem był, gdzie – wisząc –
na samym twierdzy szczycie łopocze chorągiew.
15 „Hej”, woła, „Burze, walki zaczęte porzućcie,
i wy, potwory modre, wojen zaniechajcie,
znamy stwory rażące wstrząsane głębiny,
nowa to bestia, która ryczy, ogniem płonąć”.

LXIV. DO KOSMIKA O KWINKTUSIE

Kupił raz Kwinktus muła, lecz muła ślepego.
Bez oka muł, Kosmiku, sam Kwinktus – bez obu.

LXV. O LUDWIKU XIII, ARCYCHRZEŚCIJAŃSKIM KRÓLU FRANCJI, GDY W PIERWSZYM ROKU RZĄDÓW GŁOŚNO BYŁO O ZDOBYCIU PRZEZ NIEGO ROSZELI

„Losami gram”, rzekł Ludwik, Mars się zaśmiał: „Czekaj,
mými graj, królu”, rzecze, „Ludwiku, losami.

- De puero, ni rex esses. Ludovice, vererer:
 et puer. et rex es: regie lude. puer.
 5 Iacta Rupellani cecidit simul alea belli,
 ante tuos cecidit victa Rupella pedes.
 Ludere perge vices: ut sunt tibi proelia ludus,
 sic, Ludovice, tibi vincere ludus erit”.

LXVI. LIBELLUS DE PIETATE CHRISTIANA LAUDATUS

Pietatis iste est liber et auctoris tamen
 nomen tacetur: ipsa conscripsit, reor.

LXVII. AD TIMANTEM PICTOREM

Pinxisti pulchrum pulchra cum Matre Puellum,
 nec tamen illa fuit pulchra, nec ille fuit.
 Pictorem Mariae melius vis pingere Lucam?
 Quis scit, an errores corrigat ille tuos?

LXVIII. DE A[ULI] PERSII SATYRIS

Vis Persi tetricas videre noctes?
 Auditor – lege scripta, lector – audi.

LXIX. TUMULUS CONIUGIS PAULI SAPIEHAE DUOS INTER EQUITES HASTATOS

- Quis iacet hic? Magna magnus de stirpe Sapieha.
 Quis prope? Sapiehadis sunt prope signa nurus.
 Quo clarus coniunx? Clarissimus omnibus: armis,
 pace, fide, patria, religione, toro.
 5 Quid certant equites? Certant, quis vivere possit
 vel meliore nuru, vel meliore viro.

Lękałbym się, Ludwiku, gdybyś królem nie był:
chłopcem i królem jesteś: baw się po królewsku.

- 5 Gdy padły kości wojny roszelskiej rzucone,
już zwyciężona padła u twych stóp Roszela.
Graj dalej: jak dla ciebie igraszką są bitwy,
tak, Ludwiku, igraszką dla ciebie zwycięstwo”.

LXVI. WYBORNA O POBOŻNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ KSIĄŻECZKA

Oto książka pobożności, lecz autora
nie wspomniano: widać sama ją spisała.

LXVII. DO MALARZA TYMANTA

Namalowałeś piękne Dziecię z Matką piękną,
jednak ni Ono piękne, ani piękna Ona.
Chcesz, by lepiej malował Łukasz – malarz Marii?
Któż wie, czy błędy twoje zdołałby poprawić?

LXVIII. O SATYRACH AULUSA PERSJUSZA

Chcesz przejrzeć wskroś Persjusza mroki zrzędne?
Słuchaczu – czytaj, czytelniku – słuchaj.

LXIX. GRÓB MAŁŻONKI PAWŁA SAPIEHY POMIĘDZY DWOMA RYCERZAMI UZBROJONYMI WE WŁÓCZNIE

Kto tu leży? Wielki z rodu wielkiego Sapieha.
Kto obok? Obok herby Sapieżyńskiej żony.
Czym mąż sławny? Wszak wszystko go wsławiło: oręż,
pokój, wiara, ojczyzna, religia, małżeństwo.
5 O co kłótnia rycerzy? O to, kto żyć mógłby
z żoną zacniejszą albo też z zacniejszym mężem.

LXX. IN COTHURNATUM GALLICUM

Vectari rauco pudor est tibi. Gallice, curru?
Cur ergo rauco non pudor ire pede?

LXXI. AD IOANNEM CAROLUM CHODKIEWICZ, DUCEM EXERCITUUM POLONIAE ADVERSUS OSMANUM, IMPERATOREM TURCICUM, CUM GYMNASIUM INVISERET

Spernere si nolis vatis praesagia Musae,
nil in te iuris, Carole, casus habet.
Vilnae nuper dum mandat Apollo Thaliae
grammatica nomen flectere lege tuum,
5 cunctatur, dubitat, pallet, rubet, haesitat, alget,
haec hilari tandem voce Thalia refert:
„Chodkiewicz”. ait, „est indeclinabile nomen;
robore bella gerit, casibus ergo caret”.

LXXII. IN STEMMA EIUSDEM: „W.”, LITTERAM DUODECIMAM INVERSAM

Magnus Alexander, Magnus Pompeius habetur,
Magnus habebaris, Carole, Magnus Otho.
Scilicet hos Magnos Magni fecere triumpho,
te Maior Magnum, Carole, palma facit.
5 Perlege stemma tuum: „Vincis te, Vincis et hostem”:
hic quae terra legi non putat, astra legunt.
Si dubitas hoc ipse, Deo da stemma legendum:
de caelo Magnum Maximus ipse leget.

LXX. DO GALLIKA NA KOTURNACH

Wstydzisz się ponoć jeździć huczącym powozem?
Dlaczego więc ci nie wstyd kroczyć grzmiącą stopą?

**LXXI. DO JANA KAROLA CHODKIEWICZA,
WODZA WOJSKA POLSKIEGO PODCZAS WYPRAWY
PRZECIWIW OSMANOWI,
WŁADCY TURECKIEMU,
KIEDY WIZYTOWAŁ GIMNAZJUM**

Jeśli słów wieszczey Muzy odrzucać nie zechcesz,
wiedz, Karolu, że tobą przypadek nie włada.
Gdy raz Talii wileńskiej rozkazał Apollo
imię twoje odmienić gramatyki prawem.
5 ta zwleka, błednie, płonie, drży, waha się, jąka,
wreszcie wesółym głosem te słowa wyrzeczce:
„Chodkiewicz”, mówi, „to jest nieodmienne imię;
wojny pewnie prowadzi, więc przypadków nie zna”.

**LXXII. NA HERB TEGOŻ: „W.”,
DWUNASTĄ LITERĘ ODWRÓCONĄ**

Za Wielkich Aleksander, Pompejusz uchodzą,
Wielkim ciebie, Karolu, uznano z Ottonem.
Tych Wielkie uczyniły Wielkimi triumfy,
ciebie, Karolu, Większa chwała Wielkim czyni.
5 „Zwycięzasz siebie, wroga zwycięzasz” – herb czytaj:
wątpi ziemia, czy czytać, lecz gwiazdy czytają.
Jeśli sam wątpisz, Bogu daj herb do czytania:
z niebiosów sam Najwyższy Wielkiego wybierze.

LXXIII. AD ROBERTUM CARDINALEM BELLARMINUM
 DE PIIS „DE AETERNA FELICITATE”
 ET „GRADIBUS” ETC. LIBELLIS,
 QUOS SOPHIA MELECIA PALATINA
 MAGNO STUDIO
 PAULO ANTE MORTEM EVOLVERAT

Ingens gloria temporum tuorum,
 Bellarmine. pater beatiorum!
 Facundissime cygne gratiarum!
 Conatusque tuos tuasque noctes,
 5 sanctae pignora lucubrationis,
 victuros Pyliam libros senectam
 palatina pio terebat usu,
 nec torpere sinebat angulo<ve>
 aut segnes humili iacere mensa
 10 caeli delicias gradusque caeli,
 quis sacra pariter tuaque penna
 aeternam reseras beatitatem
 et gemmantia templa nundinaris.
 Lamentis gemituque lacrimisque
 15 istos illa diu legens libellos,
 festinabat et omnibus lacertis,
 remis omnibus omnibusque velis
 ad caeli properabat usque portum.
 Nunc densis lacrimis laboribusque
 20 et densis lacrimis doloribusque
 caeli nobile nundinata culmen,
 formosis spatiat in viretis.
 Quid dici melius beatiusve,
 Bellarmine, tuis potest libellis?
 25 Palatina tuis beata libris,
 tu lectore beatus es librorum.

**LXXIII. DO KARDYNAŁA ROBERTA BELLARMINA
O POBOŻNYCH KSIĄŻECZKACH:
„O WIECZNYM SZCZĘŚCIU”, „STOPNIE” I INNYCH,
KTÓRE WOJEWODZINA ZOFIA MIELECKA
Z WIELKĄ GORLIWOŚCIĄ
NA KRÓTKO PRZED ŚMIERCIĄ CZYTAŁA**

Nadzwyczajna swojego czasu chwało,
Bellarminie, błogosławionych ojczy!
O najbardziej wymowny łask łabędziu!
Twoich trudów, czuwania twego dzieła,
5 świętej pracy do późna w noc dowody,
księgi, które pylijski wiek osiągną,
czytywała wojewodzina zbożnie,
nie przystała, by w kącie gdzieś gnuśniały
albo cicho na niskim stole legły
10 nieba rozkosz i stopnie doń wiodące,
poprzez które swym piórem, co tak święte,
szczęście wieczne otwierasz czytelnikom
i niebiosa sprzedajesz brylantowe.
Wśród lamentów, wśród westchnień i wśród płaczu
15 owa, długo czytając twoje książki,
pospieszała i wszelkich sił dobywszy,
wszystkich wioseł, a nadto zagli wszelkich,
do przystani niebiańskiej dopłynęła.
Teraz płaczem i ustawicznym trudem,
20 teraz płaczem i ustawicznym bólem
okupiwszy szlachetne szczyty nieba,
na murawach swe kroki stawia pięknych.
Cóż szczęśliwszym czy lepszym nazwać można,
Bellarminie, niżeli twe książeczki?
25 Dzięki twoim szczęśliwa książkom pani
i szczęśliwy ty, dzięki czytelniczce.

LXXIV. AD CAECILIANUM

Cum modo Magdalios cecinisses carmine fletus
 et rapidos Afrae. Caeciliane, focos.
 continuo madidae properata volumina chartae
 ad nos perferri. Caeciliane, iubes.

5 Legi. Iudicium quaeris de carmine? Dicam:
 digna fuit lacrimis Magdalis. Afra focis.

LXXV. DE NOVO GYMNASII FLORENTINI AEDIFICIO, CUIUS INSTAURATIO SUB ADVENTU CAROLI, AUSTRIAE ARCHIDUCIS, COEPTA

Arnus, an umbrosas inter liquidissimus alnos
 Permessus Latiis luxuriatur agris?

Aesar, an Ausonias subterlabentia turreis
 flumina Castaliis vociferantur aquis?

5 Pindus, an audaces mediis in nubibus Alpes
 piniferis comunt frondea colla iugis?

Quidquid erit, veram referet Florentia Cirrham,
 quam novus Austriaca condit Apollo lyra.

LXXVI. SCAZON. AULAM FUGIT ALOYSIUS

Fallacis aulae pompa. criminum mater.
 quae turbulentae pulverem bibis Romae
 rituque semper fluctuantis Euripi
 et huc, et illuc ambulando, cursando,
 5 confabulando, garriendo, ludendo
 et usque, et usque, et usque consalutando
 quotidiano mersa navigas caeno
 centumque pictis curribus lutum rumpis!

LXXIV. DO CECYLIANA

Kiedy lzy Magdaleny pieśnią opisałeś
i gwałtowne płomienie Afry, Cecylianie,
wnet z kart mokrych pospiesznie uczynione księgi,
aby mi zaniesiono, Cecylianie, każesz.

- 5 Przeczytałem. Chcesz sądu o pieśni? Więc powiem:
Magdalena leż godna, Afra zaś płomieni.

**LXXV. O BUDOWLI GIMNAZJUM FLORENCKIEGO,
KTÓREJ ODNOWIENIE ROZPOCZĘTE ZOSTAŁO
WRAZ Z PRZYBYCIEM
AUSTRIACKIEGO ARCYKSIĘCIA KAROLA**

Czy to Arno, czy czysty wśród cienistych olszyn
Permessos po łatyńskich polach wesół skacze?
Czy to Esar, czy płynąc koło wież auzońskich,
rzeki kastalijskimi wołają wodami?

- 5 Czy to Pindus, czy pośród chmur zuchwałę Alpy
sosnorodnymi grzbiety jarów zieleń cheszą?
Czymkolwiek to, Florencja prawą będzie Cyrrą,
którą nowy Apollo tworzy lirą z Austrii.

**LXXVI. SKAZON.
ALOJZY UCIEKA Z PAŁACU**

Oszukańczy blasku dworu, zbrodni ojczy,
co kurzawę wzburzonego pijesz Rzymu
i zwyczajem kipiącego wciąż Eurypu
raz tu, raz tam przechadzając się, biegając,
5 to gawędząc, to gadając, to igrając,
ciągle, ciągle i znów ciągle pozdrawiając,
w swym codziennym zanurzony bagnie pływasz
i ozdobnych setką wozów miesisz błoto!

Sis o beata, delicata, formosa.
 10 morum Charybdis, aula, pectorum Circe,
 dolosa Siren, innocentiae labes,
 fraudum satelles, officina fucorum.
 Eas superbis semifulta lecticis,
 eas sereni luce pulchrior Phoebi
 15 et per supinae colla plebis incedas.
 Habe venustos, aureos, capillatos,
 pictos, perunctos deque scrinio totos
 scitos Quirites, elegantiae mystas,
 Vestae nepotes, bellulos Remi vernas,
 20 anteambulones laudis et trahas pompae.

Dum noster aulas Aloysius vitet
 centumque velis et rudentibus centum,
 centum phaselis palmulisque devitet.

Habe capaces patrimonii Scyllas,
 25 fundi Maleas, spongas crumenarum,
 onusta laudum plaustra, nominum rhedas,
 plenas iocorum risuumque carrucas,
 ineptiarum mille turgidos folles.

Quibus dolosae ficta dona naturae
 30 vultus poetas et poetrias linguas
 fecere dudum susque deque vertere.
 Quibus loquacis inficetiae plena
 negotiosa liminum salutatrix,
 famelicorum turba circulatorum
 35 nugasque mille vendit et locat risum
 fraudumque frustis mille, mille fucorum,
 mendaciorum mille, mille nugarum
 suitque subsuitque mille centones.

Dum noster aulas Aloysius vitet
 40 centumque Phoebis et Phlegontibus centum,
 centum quadrigis Pegasisque devitet.

Bądź szczęśliwy, bądź wykwintny, bądź uroczy,
 10 dworze, Kirke serc, Charybdo obyczajów,
 ty Syreno pełna fałszu, zgubo cnoty,
 towarzyszu zdrady, blichtru wylegarnio.
 Noś się w pysznych swych lektykach na wpeł wsparty,
 chodź piękniejszy niż blask Feba pogodnego
 15 i po karkach nachylonych ludu stąpaj.
 Miej powabnych, wyłoconych, fryzowanych,
 malowanych, namaszczonych, jak z obrazka
 swych Kwiryków, eleganckich mistrzów szyku,
 Westy wnuków i rodaków Rema miłych,
 20 sługi chwalby, co za tobą wloką przepych.

Byle tylko nasz Alojzy dwory mijał
 i w sto żagli i sto lin zaopatrzony
 na stu statkach, na stu wiosłach je omijał.

25 Mieże sobie ojcowizny Scylle chciwe,
 dla majątków rafy, gąbki na pieniądze,
 ciężkie wozy pochwał i karoce sławy,
 i powozy pełne śmiechu i dowcipów,
 sakwy od tysiąca błazeństw napęczniałe.

30 Przez nie wszak natury dary oszukańcze
 dawno twarze uczyniły poetami,
 a języki poetkami, zamęt siejąc.

Przez nie bzdurą gadatliwą napelniona,
 progów wielce spracowana pozdrawiaczka,
 chmara ciągle wygłodniałych szarlatanów
 35 tysiąc głupot wyprzedaje, śmiech dzierzawi,
 zdrad tysiąca i tysiąca fałszów strzępy,
 kłamstw tysiąca i tysiąca bredni zbiera
 i przeszywa, i obszywa pstrych szat tysiąc.

40 Byle tylko nasz Alojzy dwory mijał,
 na stu Febach, stu Flegontach ulatując,
 na kwadrygach stu, Pegazach stu omijał.

Illum citato praepes impetu virtus
 supra secures caesarum et Numae fasces
 regumque et omne culmen imperatorum
 45 undamque supra civium et fori fluctus
 enavigantem passibusque non tardis
 mortalitatis saeva iura calcantem
 nimbosque late filiosque nimborum
 super cometas, rauca fulminum regna
 50 puerperamque grandinum et nivis Lunam
 ad usque rerum vexit ultimos fines.
 Ibi ille pulcher imperator astrorum,
 novae beatus institor voluptatis
 plenum sonora gaudium bibit ripa
 55 rerumque dulci naufragatur in ponto.

I nunc superba, delicata, formosa,
 i. dives aula, sis beata, sis pulchra,
 conchyliata, purpurata, sis magna,
 dum te inde noster Aloysius ridet.

LXXVII. IN IMMATURAM MENSE IUNIO B[EATI] ALOYSII GONZAGAE MORTEM

Hiems transiit, imber abiit et recessit.

Cant. 2

O nix, o niveis albentia colla pruinis!
 O oculi, o niveo lumina vincta gelu!
 O niveae cervicis hiems! O laeve genarum
 frigus et hiberna roscida labra nive!
 5 O niveae crystallae manus! O mite comarum
 vellus et intactis alba pruina genis!
 Ah, vereor, ne vere novos abeatis in imbres,
 dum celer aestivos Iunius urget equos.

Jego cnota uskrzydłona w lotnym pędzie
 nad topory ceszarowe, różgi Numy,
 ponad królów, ponad władców wszystkich dachy,
 45 ponad fałę ludu i nad wiry forum
 lecącego i krokami pospiesznymi
 srogie prawa śmiertelności depczącego,
 hen, daleko ponad chmury, nad komety,
 chmur potomstwo, nad piorunów grzmiące władztwa,
 50 ponad Księżyc, który grad i śniegi rodzi,
 aż do krańców rzeczy wzniosła ostatecznych.
 Tam ten piękny ciał niebieskich imperator,
 ten szczęśliwy, co sprzedaje nową rozkosz,
 pełną radość pije na szemrzącym brzegu,
 55 w słodkim morzu rzeczy całkiem się zanurza.

Idźże teraz pyszny, kształtny i wytworny,
 idź, bogaty dworze, szczęśny bądź, bądź piękny,
 bądź perłowy, purpurowy, bądźże wielki,
 gdy się stamtąd nasz Alojzy śmieje z ciebie.

LXXVII. NA PRZEDWCZESNĄ ŚMIERĆ BŁOGOSŁAWIONEGO ALOJZEGO GONZAGI W CZERWCU

Boć już zima minęła, deszcz przeszedł i przestał.

Pup 2,11

O śniegu, o zbielała śnieżnym szronem szyjo!
 O oczy, o śnieżystym światła skute mrozem!
 Zimo karku śnieżnego! O lśniący na licu
 chłodzie i wargi śniegiem zmrożone zimowym!
 5 Kryształy dłoni śnieżnej! O mięciutkie włosów
 runo i biały szronie na nietkniętych licach!
 Ach, lękam się, że wiosną świeżym dżdżem spłyniecie,
 kiedy popędza letnie konie szybki czerwiec.

Siste. precor. Iuni: crudeles. sistite. soles:
 10 hic minimo liquidus diffluet igne puer.
 Non opus est flammis. satis est. sibi dicat Iesus:
 ..Cessit hiems. imber cessit. Amice. veni!..”.

LXXVIII. SCAZON DE B[EATO] ALOYSIO

Iocose scazon. si quid hactenus mecum
 molli sub umbra populive laurive
 lenisve buxi pampinive lusisti.
 valere iussis arbitrisque curisque.
 5 mecum sub alta feriare cupresso
 mundoque versu simplici que dicamus.
 quid ille noster. ille civis astrorum
 agit coruscis. Aloysius. campis.
 Non ille nostros ducit amplius soles.
 10 non hac phaselo corporis levis mundi
 tumultuoso fluctuatur in ponto.
 Non has vocabat patrias domos umquam.
 caelum vocabat patrias domos semper.
 Huc ille remis. huc rudentibus totis
 15 ipsisque plenus carbasis anhelabat.
 huc aestuantes dirigebat antennas.
 huic alligavit insulae suam navim.
 Hic sempiterni vere cingitur Mai.
 hic pervagatur elegantibus campis.
 20 hic rure caeli fruitur et procul curis
 inter virentes aureis comis lauros.
 crispas cupressos. ilices capillatas
 quotidianus ambulator incedit.
 qua bruma nusquam vel comantis autumnii
 25 tonsor November frondeum nemus radit
 ridetve calvos Ianuarius montes.
 sed delicatos criniuntur in flores

Wstrzymaj się, proszę, czerwcu: dni, stójcie, słoneczne:
 10 najmniejszy ogień chłopca roztopi czystego.
 Nie potrzeba płomieni, dość, by wyrzekł Jezus:
 „Zima minęła, przeszedł deszcz. Przyjdź, przyjacielu!”.

LXXVIII. SKAZON O BŁOGOSŁAWIONYM ALOJZYM

Jeśliś dotąd, żartobliwy mój skazonie,
 w miłym cieniu pod topolą lub pod laurem,
 winogradem czy bukszpanem igrał ze mną,
 pożegnawszy sądy, troski i nakazy,
 5 teraz ze mną pod cyprysem siądz wyniosłym
 i śpiewajmy wierszem prostym, wierszem czystym,
 cóż ten nasz, ten gwiazdnych krain obywatel,
 na świetlistych tam, Alojzy, robi polach.

Już nie pędzi dłużej naszych dni na ziemi
 10 ni niesiony na kruchego ciała statku
 po burzliwym morzu świata nie żegluję.
 Nie zwał nigdy on tych domów ojczystymi,
 niebo domem swym ojczystym zawsze mienił.
 Tam wiosłami, tam linami wszelakimi
 15 i żaglami opatrzoney spiesznie zdązał,
 tam kierował reje wichrem uderzane,
 aż na wyspie zacumował swój okręcik.

Tu wiecznego wiosną maja otoczony
 po uroczych wokół polach spaceruje,
 20 tu się cieszy nieba wioską; od trosk z dala
 wśród kwitnących o złocistych włosach laurów,
 grzyw dąbrowy i cyprysów kędzierzawych
 co dzień kroczy, przechadzając się, wędrowiec.
 gdzie ni zima liści gaju nie ostrzyże,
 25 ni listopad, ten jesieni bujnej fryzjer,
 ani styczeń się nie śmieje ze wzgórz łysych,
 ale kwiecie delikatne wciąż okrywa

aeterna prata, musici strepunt luci,
 ripae loquuntur murmurantibus rivis
 30 et limpidorum margines fluentorum,
 et hinc, et illinc verberante se fluctu,
 et hinc, et illinc invicem cachinnantur
 manusque pulsu vel volubilis plectri
 obliuio de silentii somno
 35 expergefata sponte garriunt plectra
 lenique subter dormiente Neptuno
 tenerrimorum mollis aura ventorum
 depectit agros, desides hiant Euri
 et otiosis oscitantur in campis.

40 Hic ille noster, ille civis astrorum
 conchyliato purpuratus ornatu
 eunte pompa siderum coronatur
 solisque fulva totus ardet in palla.
 Et nunc per arces caelitem, per accessus
 45 amethystinata templa, gemmeas sedes
 et civitatis per forum Sionae,
 et fulgurantum porticus platearum
 calcat superbum siderum pavimentum.

Hic Lainium compellat, hic Everardum,
 50 hic laetus ambit Borgiam salutator
 Ignatiove flammeove Francisco
 enarrat, ipsa delicatior Suada,
 miranda temporum acta Claudianorum
 suoque longos Mutio rogat soles
 55 mellisque rivos balsamique miratur
 et gaudiorum nectarisque lactisque
 formosa picta stagna traicit cymba
 et delicato naviculatur in ponto
 nanosque colles hispidasque verrucas
 60 pulcherrimorum lustrat ilicetorum.
 O gestientum dulce siderum regnum!

wieczne łąki; lasy pełne są muzyki,
brzegi mówią szemrzącymi strumieniami
30 i krawędzie rzek o wodzie przezroczystej,
gdy to tu, to tam je fale uderzają,
to tu, to tam wzajem śmieją się do siebie,
zaś paleczki albo ręki uderzeniem
ze snu ciszy dającego zapomnienie
35 obudzone, z własnej woli gwarzą struny,
a gdy Neptun snu spokojnie sam zażywa,
czule tchnienie najdelikatniejszych wiatrów
czesze pola, gnuśne Eury poziewują
i leniwie na bezczynnych drzemią niwach.

40 Tam ten nasz, ten gwiazdnych krain obywatel,
blaskiem sukni purpurowej się mieniący,
otoczony jest sunącym gwiazd orszakiem
i goreje cały w złotej szacie słońca.
Teraz oto przez pałace niebian krocząc,
45 przez świątynie z ametystu, dwory z perel
i przez rynek idąc miasta syjońskiego,
i mijając kolumnady lśniących ulic,
na wspaniałej gwiazd posadzce stawia nogi.

Tu przemawia do Laineza, Ewerarda,
50 tu do Borgii wesół zwraca pozdrowienie,
Ignacemu, płomiennemu Franciszkowi
opowiada, od Namowy subtelniejszy,
znakomite za Klaudiusza czasów czyny,
dla Mucjusza swego prosi o dni długie
55 i podziwia rzeki miodu i balsamu,
a przez mleka i radości, i nektaru
piękne stawy płynie łodzią malowaną
i żegluje po uroków oceanie,
wzgórkom małym, wyniosłościom zarośniętym
60 najpiękniejszej tu dąbrowy się przygląda.
O gwiazd słodkie radujących się królestwo!

Vestrum clientem pro laboribus tantis
doloribusque lacrimisque curisque
desideratos recreate per campos.

65 Gaudete. Tempe siderum. domus caeli.
ridete. quidquid est domi voluptatum.
plorate. quidquid est foris querelarum!

**LXXIX. IOANNIS CAROLI CHODKIEVICII,
POLONICI LITHUANICIQUE
CONTRA OSMANUM, TURCICUM IMPERATOREM,
EXERCITUS DUCTORIS,
STATUA IN HORTIS MEDICEIS**

Quem modo Threicii pulchra sub fronde triumphi
marmorea spectas ponere bella manu,
hic Asiae populos et flava Propontidos arma
stravit. Abydenas depopulatus opes.

5 Fortis adhuc meminit bellacis dextera ferri
dilectumque latus conscius ensis amat.

O, nisi captivas vincirent marmora plantas,
iret in hostiles libera dextra globos!

**LXXX. IN TRES FLUVIOS,
STEMMA IOANNIS CAROLI CHODKIEVICII,
DUM TEMPLUM
COLLEGIO SOCIETATIS IESU CROSENSE
EXSTRUERET**

Quae gemmantibus hinc et inde rivis
currunt flumina? Chodkieviciana
currunt flumina liberalitatis.

5 Non tam divitibus superba ripis
gaudet Lydia. non amoenitatum
tellus mater et elegantiarum

Teraz swego ulubieńca za cierpienia
 i za trudy wielkie, i za łzy, i troski
 orzeźwiającie tu na błoniach upragnionych.
 65 Wesel się, o gwiezdna Tempe, domu niebios,
 śmieście się, co tylko w domu jest rozkoszy,
 płaczcie, ile jest was, żalów, poza domem!

**LXXIX. POMNIK JANA KAROLA CHODKIEWICZA,
 WODZA WOJSK POLSKI I LITWY
 PRZECIW WŁADCY TURECKIEMU OSMANOWI,
 WYSTAWIONY
 W OGRODACH MEDYCEUSZY**

Ten, którego pod wieńcem trackiego triumfu
 widzisz, wojen nie toczy już ręką z marmuru.
 On ludy Azji, żółte Propontydy armie
 rozgromił i potęgę złamał abydeńską.
 5 Ręka mocna wciąż bitne pamięta żelazo,
 bok miły jest mieczowi wypróbowanemu.
 O, gdyby mu marmury stóp nie uwięziły,
 bilaby wrogów rzesze swobodna prawica!

**LXXX. NA TRZY RZEKI,
 HERB JANA KAROLA CHODKIEWICZA,
 GDY WZNOSIŁ ON KOŚCIÓŁ
 DLA KOLEGIUM TOWARZYSTWA JEZUSOWEGO
 W KROŻACH**

Co to za rzeki tu i tam klejnotów
 płyną strugami? Oto Chodkiewicza
 szczodrobliwości wielkiej płyną rzeki.
 Tak kosztownymi brzegi nawet pyszna
 5 Lidia się cieszyć nie może ni wdzięków
 i wyborności wszelkiej matka, ziemia

felix Americe fluentis auri.
 quae centum populis tributa solvens.
 effundit facilem per arva censum
 10 et crebro sata comit unione –
 quam quis patria Martiusque fulgor
 et pictae superum rigantur aulae.
 Haec, scis, unde fluant fluenta nobis?
 Ostendis Caroli manum? Sapisti.

**LXXXI. DICTUM IOANNIS CAROLI CHODKIEVICII,
 CUM CASTRA AD CHOCIMUM IN DACIA
 CONTRA BYZANTINUM IMPERATOREM
 MOVERET**

Velox Fama malum, tumultuosis
 dum praetervolat incitata pennis
 arces, oppida, rura, civitates,
 ducentis canit et canit trecentis,
 5 braccatis canit et canit sagatis
 hostem millibus imminere Turcam
 et iam terga remurmurantis Istri
 securum super ambulare Martem;
 addit Bistonas impiosque Thracas
 10 mistos innumeris venire turmis.
 Haec dum Carolus audit: „Ut sciamus,
 veri nuntia Fama num sit”, inquit,
 „hic hostem mihi computabit ensis”.

**LXXXII. STATUA MARCI TULLII CICERONIS
 APUD MAGNUM ETRURIAE DUCEM**

Ora Myrōn, humeros Lysippus, lumina finxit
 Praxiteles; vocem fingere nemo potest.

szczęsna, płynąca złotem Ameryka,
 która daniny splacając stu ludom,
 na polach łatwy wydaje majątek
 10 i perłą gęsto ozdabia zasiewy –
 jako te rzeki, co poją ojczyznę,
 chwałę Marsową i zdobne świątynie.
 Czy wiesz już, skąd te fale do nas płyną?
 Dłoń pokazujesz Karola? Pojąłeś.

**LXXXI. SŁOWA JANA KAROLA CHODKIEWICZA,
 KIEDY Z OBOZU POD CHOCIMIEM W DACJI
 PRZECIW WŁADCY BIZANTYŃSKIEMU
 RUSZYŁ**

Wieść, szybka wysłanniczka, niespokojnym
 pędzona skrzydłem, kiedy mija w locie
 warownie, zamki, miasta, wsie, krainy,
 rozgłasza, że dwustoma, że trzystoma,
 5 że w szarawarach głosi, że w czekmanach,
 tysiącami zagraża wraży Turek
 i nad taflą Dunaju szumiącego
 już zażywa beztroski Mars przechadzki,
 że Bistony bezbożne i Trakowie
 10 już ściągają oddziałem nieprzebrany.
 Gdy to Karol usłyszał: „Abym wiedział,
 czy Wieść prawdy jest zwiastunką”, rzecze,
 „ten miecz wrogów tu dla mnie będzie liczył”.

**LXXXII. POSĄG MARKA TULLIUSZA CYCERONA
 WYSTAWIONY U WIELKIEGO KSIĘCIA TOSKANII**

Twarz Myron. Lizyp barki, a oczy przedstawił
 Praksyteles; nikt głosu odtworzyć nie może.

**LXXXIII. POMPA, QUA
SACRATISSIMUM CHRISTI CORPUS
A ROMANIS PONTIFICIBUS
AD D[IVUM] PETRUM DEPORTATUR**

- Aelia cur tantis glomerantur compita turmis
 et populi toto fluctuat unda foro?
 Cur refluis fervent Vaticana palatia turbis
 Dardaniaeque vomunt agmina mille viae?
 5 Quid iuvat aethereis populos accurrere mensis?
 Ut satiet populos, ambulat ipse cibus.

**LXXXIV. PAULO PIMELIO
MISSUM EX SUCINO MUNUS**

- Quae placet ipsa sibi secretae sidere formae,
 ridet et arcana sucina gemma die.
 Supplicibus vulgo libanda dat oscula culmis,
 libandas stipulis pulveribusque genas.
 5 Et me, Paule, tuus rapit ad sua lumina candor:
 nimirum gemma es sucina, pulvis ego.

LXXXV. AD SPONSUM CAELESTEM

Laetabimur memores uberum tuorum.

Cant. 1

- Dicebas te velle tuis me pascere mammis,
 dum mea sollicitus pectora torret amor.
 Clamabam: „Mea mamma, meum mihi manna ministra“;
 nec tu praesto mihi, nec tua mamma fuit.
 5 Adspicio terras et caelum: „Forsitan“, inquam,
 „dextra Dei tellus mamma, sinistra polus“.
 Risisti dicens: „Ipso te Numine pascam“.
 Os utinam nobis terra polusque foret!

LXXXIII. UROCZYSTA PROCESJA, PODCZAS KTÓREJ NAJŚWIĘTSZE CIAŁO CHRYSZTUSA RZYMSCY KAPŁANI NIOSĄ DO BAZYLIKI ŚWIĘTEGO PIOTRA

Czemu ciżbą się kłębią elijskie rozstaje
i przepływa przez cały rynek ludu fala?

Czemu tłum watykańskie pałace zalewa
i dardańskie tysięczną rzeszą pluja drogi?

- 5 Czemu lud bieży chętnie ku niebiańskim stolom?
Aby nasycić tłumy. Bóg jako chleb idzie.

LXXXIV. PODAREK Z BURSZTYNU WYŚLANY PAWŁOWI PIMELIUSZOWI

Sam się sobie podoba gwiazdy kształt ukryty
i lśni blaskiem tajemnym klejnot bursztynowy.

Usta do skosztowania daje źdźbłom pokornym,
do całowania słomkom i pyłkom policzki.

- 5 I mnie też, Pawle, blask twój ciągnie do swych światel:
tyś klejnotem z bursztynu, a ja jeno prochem.

LXXXV. DO NIEBIAŃSKIEGO OBLUBIEŃCA

Rozradzuję się [...], pamiętając na piersi twoje.

Pup 1.3 (Pup 1.4)*

Mówileś, że chcesz karmić mnie swymi piersiami,
kiedy w mym sercu miłość płonie niespokojna.

Wołałam: „Piersi moja, daj mi moją mannę”.
lecz ani Ciebie, ani Twojej piersi nie miałam.

- 5 Na ziemię i na niebo patrzę: „Może”, mówię,
„ziemia jest prawą piersią Boga, lewą niebo”.
Śmiałeś się, mówiąc: „Samym cię Bogiem nakarmię”.
Oby niebo i ziemia ustami nam były!

**LXXXVI. REVERENDO PATRI
LEONI SANCTIO
CONTIONATORIS MUNERE FUNCTO
ROMA DISCEDENTI**

Nec potui Latiis altum te cernere rostris
quassantemve pio conscia corda metu.

Ah, saltem pro me, cui tanta potentia fandi,
orator magni numinis esse velis.

5 An non id merito possim te iure precari,
cui merito possim dicere: „Sancte Leo“?

LXXXVII. DE DIVINO AMORE

Retia nectentem nuper mirabar Amorem
(o, quid non facilis fingere possit Amor!).

Aurea pinna fuit, lapis aureus, aurea restis,
aurea compages, aurea nassa fuit.

5 aureus ipse fuit. Sed dum sibi flumina desunt,
„Heu, mea quo vertam retia?“, dixit Amor.
„Ad Iesum converte, puer, tua retia“, dixi:
„Ipse tibi fuerim piscis et ille mare“.

**LXXXVIII. IN STEMMA
IOANNIS CAROLI CHODKIEVICII,
CRUCEM SAGITTAE IMPLEXAM ET CALCI,
TRIA FLUMINA
ET GRYPHA PEDIBUS GLADIUM VIBRANTEM**

Crux micat in telo, crux altera calce coruscat:
forsitan haec fortem nuntiat, illa pium.

Aurea tergemino volvuntur flumina lapsu:
ista docent largum flumina forsán herum.

5 Felicem gestat felix avis ore lapillum:
felicem dominum forsán et illa notat.

**LXXXVI. CZCIGODNEMU OJCU
LEONOWI SANTI,
ODJEŹDŹAJĄCEMU Z RZYMU,
GDZIE PEŁNIŁ FUNKCJĘ KAZNODZIEI**

Nie mogłem na latyńskich widzieć cię ambonach
ani gdyś wstrząsał serca grzeszne trwogą zbożną.
Ach, żebyś choć w mej sprawie, ty, coś tak wymowny,
zechciał mówić przed Boga wielkim majestatem.

5 Czyż nie słuszne mam prawo, by cię o to prosić,
któremu słusznie mógłbym rzec: „Święty Leonie”?

LXXXVII. O BOŻEJ MIŁOŚCI

Podziwiałem Amora, kiedy wiązał sieci
(o, czegóż to nie mógłby zręczny Amor robić!).

Złote miał pióro, złoty kamień i sznur złoty,
złote węzły i złota była sieci pętla.

5 sam był złoty. Lecz żadnej gdy nie widział rzeki,
„Ejże, gdzie mam zarzucić moje sieci?”, spytał.
„Do Jezusa zwróć, chłopcze, twe sieci”, odrzekłem:
„Ja rybą tobie będę. On zaś będzie morzem”.

**LXXXVIII. NA HERB
JANA KAROLA CHODKIEWICZA,
KRZYŻ WPLECIONY W STRZAŁĘ I PODKOWĘ,
TRZY RZEKI
I GRYFA MIECZ W ŁAPACH OBRACAJĄCEGO**

Jeden krzyż łśni na strzale, drugi na podkowie:
ten męznego, ów może zbożnego wskazuje.

Złote rzeki się toczą potrójnym strumieniem:
pewnie rzeki te pana zwiastują hojnego.

5 Szczęsny ptak niesie w dziobie szczęśliwy kamyczek:
pokazuje on może męża szczęśliwego.

Quid dubitem fortem. felicem et dicere largum.
cum Gryps ad voces annuat ense meas?

**LXXXIX. IN GRYPHEM,
DUM IOANNES CAROLUS CHODKIEVICIUS
ALIQUOT RELICTIS COHORTIBUS IN MOSCOVIA
AD REGNI COMITIA ABIRET**

Viderat Hyrcanis Moscovia Grypha pruinis
ad Litavum tandem vertere rostra solum.
„Ille ferus Gryps”, inquit, „abit; nil ense nocebit,
non ales rostro, non petet ungue leo”.

5 Non est, cur. a te quod flexerit ora, triumphes:
a tergo longa est cauda relicta. Cave.

**XC. IN DUAS SAGITTAS
TERRAE CAELOQUE OBVERSAS,
STEMMA ILL[USTRISSIMI] EUSTACHII VOLLOVICII,
PRAESULIS VILNENSIS**

Bisgeminos Petrus Christo monstraverat enses,
urbs raperet captum cum Solymaea Deum.
Ferre cruentandum clementia lumina ferrum,
ferre necaturas non potuere manus.

5 Ultrices maiora manus tamen ausa parabant,
ut tandem Christus dixerit esse satis.

O, si tunc geminas monstrasses, Petre, sagittas,
quam merito Christus diceret esse satis.

**XCI. IN DUAS EASDEM SAGITTAS
(ALLUSIO IN CANT. 4)**

Vulnerasti cor meum in uno oculorum et in uno crine colli.

Virgilius quondam: „Telum facit ira”, canebat.
„Tela facit”, melius sed cecinisset: „Amor”.

Czemuż waham się mężnym, szczęsnym, hojnym mienić,
gdy Gryf miecza skinieniem potwierdza me słowa?

**LXXXIX. NA GRYFA,
GDY JAN KAROL CHODKIEWICZ,
POZOSTAWIWSZY KILKA ODDZIAŁÓW W MOSKWIE,
NA SEJM W KRÓLESTWIE ODJECHAŁ**

Widziała Moskwa, że Gryf od hyrkańskich śniegów
dziób swój wreszcie odwrócił ku litewskiej ziemi.
„Ten dziki Gryf” powiada, „odszedł; już mnie mieczem
ni ptasim dziobem, ni lwim nie sięgnie pazurem”.

- 5 Nie ciesz się tak, że głowę odwrócił od ciebie:
z tyłu ogon swój długi zostawił, więc strzeż się.

**XC. NA DWIE STRZAŁY
KU ZIEMI I NIEBU ZWRÓCONE,
HERB NAJJAŚNIEJSZEGO EUSTACHEGO WOŁŁOWICZA,
BISKUPA WILEŃSKIEGO**

Bliźniacze Chrystusowi Piotr pokazał miecze,
gdy Jeruzalem Boga pojmało w niewolę.
Żelaza krwi żadnego oczy znieść łagodne
nie mogły ani rąk znieść, co mordować miały.

- 5 Ręce-mścicielki czyny gotowały śmielsze,
nim sam Chrystus powiedział wreszcie, że to dosyć.
O, gdybyś wtedy, Piotrze, wskazał strzały obie,
jakże słusznie by Chrystus uznał, że to dosyć.

**XCI. NA TE SAME DWIE STRZAŁY
(NAWIĄZANIE DO PNP 4,9)**

Zraniałś serce moje jednym okiem twoim i jednym włosem szyje twojej.

Wergiliusz dawno temu: „Gniew broń czyni”, śpiewał.
„Broń czyni”, ale lepiej by zaśpiewał: „Amor”.

- Est oculus telum. divino crinis Amori
 est telum. Quid non fingere possit Amor?
 5 Est oculus, sed qui superas se tollit ad auras;
 est coma, deciduo quae petit ima gradu.
 Quis scit, an obversae caelo terrisque sagittae –
 haec oculus non sit praesulis, illa coma?

XCII. IN EASDEM SAGITTAS

- Aeris et argenti, et ferri rude vulgus, et auri
 ibat ad Aetnaei iurgia forte fori.
 Lis fuerat, quorum posses, Vulcane, metallo
 digna Vollovicia condere tela manu.
 5 Causidicum vicit Vulcano iudice ferrum
 factaque sunt forti ferrea tela viro.
 Tum Faber ad socios operum: „Sint ferrea tela,
 ipse mihi Vollovic aureus”, inquit, „erit”.

XCIII. AD ILLUSTRISSIMUM HIERONIMUM VOLLOVICIUM, DUM SAMOGITIAM INGREDERETUR

- Isse suas ut te Samogitia sensit in oras,
 luserunt vitreo pulchra fluentia pede,
 florida festivas agitarunt rura choreas,
 laetitia madidae personuere domus.
 5 Ocius i, praeses; si forte venire moraris,
 huc venient campi, flumina, rura, domus.

XCIV. IN SOLEAM TRIBUS INSIGNITAM CRUCIBUS, STEMMA ILL[USTRISSI]MI ET REV[ERENDISSI]MI STANISLAI KISZKAE, PRAESULIS SAMOGITIAE

- Quis tam concordi iunxit duo robora nexu?
 Quis soleam socias iussit habere cruces?

Strzałą jest oko, włos dla Boskiego Amora
 jest strzałą. Czegóż to nie mógłby stworzyć Amor?
 5 Oko, które do górnych wznosi się przestworzy,
 włos, który bieży w głębię najdalszą, spadając.
 Któż wie, czy strzały w niebo i ziemię mierzące –
 jedna okiem biskupa, druga nie jest włosem.

XCII. NA TE SAME STRZAŁY

Spizu, srebra, żelaza i złota lud prosty
 szedł raz, jak mówią, z kłótnią na rynek etneński.
 Spierano się o metal, z którego, Wulkanie,
 wykułbyś broń prawicy Wołłowicza godną.
 5 Zwyciężyło żelazo – Wulkan sądził sprawę –
 z żelaza broń wykuto dla męża dzielnego.
 „Broń niech będzie żelazna”, Kowal do czeladzi
 rzecze, „złoty zaś dla mnie będzie sam Wołłowicz”.

XCIII. DO NAJJAŚNIEJSZEGO HIERONIMA WOŁŁOWICZA, GDY NA ŻMUDŹ WKRACZAŁ

Gdy Żmudź spostrzegła, że ty do jej granic zmierzasz,
 piękne strumienie szklistą stopą zatańczyły,
 kwieciste wsie świąteczne urządziły pląsy.
 wesolością pijane rozbrzmiały domostwa.
 5 Pospiesz się, namiestniku; gdybyś się ociągał,
 do ciebie przyjdą pola, rzeki, wsie, domostwa.

XCIV. NA PODKOWĘ TRZEMA KRZYŻAMI OZDOBIONĄ, HERB NAJJAŚNIEJSZEGO I PRZEWIELEBNEGO STANISŁAWA KISZKI, BISKUPA ŻMUDZKIEGO

Kto tak zgodnym dwie treści połączył łańcuchem?
 Kto rozkazał podkowie krzyżom towarzyszyć?

An quia Kizskanae monstrant insignia gentis
certatimque sacro laudis honore nitent?

5 An quia calcari cupiunt humilesque latere,
a domino morem quem didicere suo?

O celebres humilesque nimis! Magis inter honorem
dum nituere, latent; dum latuere, nitent.

XCV. IN TRES EIUSDEM CRUCES ET TRES TUBAS

Kiszka, tuas dum cerno cruces, dum classica cerno,
sollicitat mentem terror amorque meam.

Cerno cruces – ignis sancti me flammat amoris
et dico: „Mentis crux medicina meae est”.

5 Cerno tubas – timeo: „Fors”, inquam, „bella parantur”.
Sed cum nulla sonent proelia, rursus amo.

Quid segura tuae faciet fiducia plebis,
o praesul, si te diligit ipse timor?

XCVI. IN TRES TUBAS EIUSDEM REVERENDISSIMI PRAESULIS COEUNTES

Catholicos saevis dum provocat haeresis armis,
innumeris parent impia castra tubis.

Haec Batavam canit, haec Scotam canit, illa Britannam
et diversa sonat quolibet ore fides.

5 Non sic catholicas hortantur cornua turmas:
una fides terna consonat ecce tuba.

Quae tam concordi sociantur classica cornu,
impia castra, tubas creditis esse? Tuba est.

- Czy dlatego, że godło Kiszków pokazują
i na wyścigi świętym lśnią chwały zaszczytem?
5 Czy dlatego, że chcą być zdeptane i skryte,
bo pokory od swego pana się uczyły?
O sławne i pokorne! Wśród zaszczytów bardziej,
gdy błyszczą: są ukryte, gdy ukryte – błyszczą.

XCV. NA TRZY KRZYŻE I TRZY TRĄBY TEGOŻ

- Kiedy, Kiszko, twe krzyże, kiedy trąby widzę,
trwoga i miłość ducha mego niepokoją.
Widzę krzyże – żar świętej miłości mnie pali
i mówię: „Krzyż jest lekiem dla mojego ducha”.
5 Widzę trąby – lękam się: „Może wojna będzie”.
Lecz gdy żadnej nie słyhać bitwy, znowu Kocham.
Cóż ma czynić beztroska ufność ludu twego,
o biskupie, gdy ciebie sam lęk umiłował?

XCVI. NA TRZY POŁĄCZONE TRĄBY TEGOŻ PRZEWIELEBNEGO BISKUPA

- Gdy herezja wyzywa na bój katolików,
niezliczonym niewierni trąbom posłuch dają.
Ta batawską, ta szkocką, ta brytańską głosi
wiarę i inna wiara w ustach wszelkich dźwięczy.
5 Nie tak róg katolickie pobudza oddziały:
jedna wiara z potrójnej trąby tu rozbrzmiewa.
Sądzicie, że się łączy w instrument tak zgodny
wiele trąb, o niewierni? Jedna to jest trąba.

**XCVII. IN ENSIFERUM GRYPHA,
STEMMA IOANNIS CAROLI CHODKIEWICZ,
M[AGNI] D[UCATUS] L[ITHUANIAE]
SUPREMI EXERCITUUM DUCTORIS**

Hic, qui supinos defluentibus plumis
investit armos et bicorporis plantae
effultus ungue rectus imminet caelo,
et letiformi Marte proeliaturus
5 explorat ensem providus duellator,
non Atticarum flexili chorearum
proludit orbe, non rotatili plausu
reciprocante verberat solum planta,
cuniculosis non Amazonum silvis
10 inhospitales Arcton appulit gressus,
sed e tropaeis laetus imperatorum
Chodkievicanas transmigravit in ceras
suisque clarum stemma laudibus fulsit.
Nunc ad Poloni Martis aereos cantus
15 tubaeque gratum murmur exsoporatus
formidolosos ense fulminat Turcas.
Avertat istinc pervicax Etruscorum
et Apulorum veritas sacerdotum
victoriarum nuntias coturnices,
20 vates columbos auguresque cornices.
En certiora, magne militum ductor,
Gryps Lechicorum signa dat triumphorum,
ut dum per auras fluctuante subsultu
stat ludibundus et velut theatriali
25 pugil bipenne motat area ferrum,
spectator ipse nesciat, tuum Grypha
an proeliantem cernat, an triumphantem.

XCVII. NA GRYFA MIECZ DZIERŻĄCEGO, HERB JANA KAROLA CHODKIEWICZA, HETMANA WIELKIEGO LITEWSKIEGO

Ten, co piórem spływającym grzbiet wygięty
przyodziewa, a na szponach mocno wsparty
ciało swe dwukształtne prężąc, patrzy w niebo
i gotując się do boju śmiertelnego,
5 miecz wojownik chce przezorny wypróbować,
ani się w attyckich tańców giętkim kręgu
nie zaprawia, ani w kółko wywijając,
nie uderza w ziemię łapą ze stukotem,
ni z jamami zrytych lasów Amazonek
10 nieprzyjaznych kroków nie wiódł ku północy,
lecz z pomników zwycięstw wielkich wodzów wesół
przeniósł teraz się na pieczęć Chodkiewicza –
do sławnego herbu dodał swoją chwałę.
Teraz na polskiego Marsa pieśń spiżową
15 i na miły trąby pomruk ze snu wstając,
mieczem swoim gromi Turków przerażonych.
Niech nauka przemądrzała stąd zabierze
i apulskich, i etruskich wróżów ptaki
i przepiórki, co triumfy oznajmniają,
20 i gołębie wieszczce, i prorocze wrony.
Oto, wielki wojska wodzu, dziś pewniejsze
Gryf Lechitom daje znaki przyszłych zwycięstw:
gdy gwałtownym skokiem wzniosłszy się w powietrze,
staje pewnie i jak szermierz na arenie
25 teatralnej mieczem macha obosiecznym,
widz sam nie wie, czy ogląda walczącego
twego Gryfa, czy też triumfującego.

**XCVIII. DE B[EATIS] AGAPI ET CHRONIA,
VIRGINIBUS ET MARTYRIBUS,
QUAE SORORES
OB CHRISTUM CARCERE MACERATAE,
POSTEA IN IGNEM MISSAE, SED INVIOLOATAE,
ORATIONE AD CHRISTUM FUSA
AD CAELUM EVOLARUNT**

Nil iuvat includi tenebroso carcere divas:
te melius caeco carcere, Christe, vident.

Nil iuvat ignitis immergere membra caminis:
ignoscit casto conscia flamma pedi.

5 Compositis ambae venerantur sidera palmis
et socia superum culmina mente petunt.

De flamma carcer, de carcere flamma meretur:
flamma soror, carcer frater utrique fuit.

**XCIX. DE S[ANCTO] LEONE PONTIFICE,
QUI ATILAM, HUNNORUM REGEM,
IN ITALIAM CUM COPIIS INFLUENTEM
MONITU SUO ET ORATIONE REPRESSIT**

Attila Pannonicis populatur caedibus Alpes:
obvia magnanimus tendit in arma Leo.

Adversa gemini concurrunt fronte leones:
inde leo Dacus, Tuscus et inde leo.

5 Conscius ille sui fera reppulit arma furoris,
nempe tua monitus, maxime, voce, Leo.

O, quem te memorem, quo regem nomine dicam?
Ille leo raptor, tu, Leo, pastor eras.

**XCVIII. O BŁOGOSŁAWIONYCH AGAPE I CHRONII,
DZIEWICACH I MĘCZENNICACH,
KTÓRE TO SIOSTRY
DRĘCZONE WIĘZIENIEM Z POWODU CHRYSYTA,
A POTEM W OGIEŃ POSŁANE, LECZ NIENARUSZONE,
MODLITWĘ DO CHRYSYTA WZNIÓSŁSZY,
DO NIEBA ULECIAŁY**

To nic, że w ciemnym lochu niebianki zamknięto:
lepiej w więzieniu mrocznym Ciebie, Chryste, widzą.

To nic, że członki w piecach nurzają ognistych:
pobłaża stopie czystej żar wtajemniczony.

5 Złożywszy dłonie, wielbią niebiosa obydwie
i wspólną myślą dążą ku wyżynom nieba.

Dla ognia loch, dla lochu ogień się zasłużył:
ogień bratem, ciemnica siostrą dla nich była.

**XCIX. O ŚWIĘTYM LEONIE PAPIEŻU,
KTÓRY ATTYLĘ, KRÓLA HUNÓW,
NADCIĄGAJĄCEGO DO ITALII Z WOJSKIEM
SWOJĄ PRZESTROGĄ I PRZEMOWĄ POWSTRZYMAŁ**

Attyła Alpy rzezią panońską pustoszy:
wielkiego ducha Leon przeciw wojskom zdąża.

Twarzą w twarz lwy bliźniacze stanęły naprzeciw:
z jednej strony lew dacki, z drugiej lew toskański.

5 Tamten szaleństwa świadom dzikie cofnął hordy,
twym upomniany głosem, największy Leonie.

O, jakim mianem ciebie, jakim nazwę króla?

Tamten lew był drapieżcą, a ty, Lwie – pasterzem.

**C. DE S[ANCTO] ARDALIONE,
QUI EX MIMO REPENTE CHRISTIANUS
EFFECTUS,
SUI TESTIMONIO SANGUINIS
CHRISTUM CONFESSUS EST**

Ardalio sacros deridet carmine ritus
 festaque non aequa voce theatra quatit.
 Audiit Omnipotens: „Non est opus”, inquit, „hiulco
 fulmine; tam facilem. Gratia, vince virum”.
 5 Deserit illa polos et deserit iste theatrum,
 et tereti sacrum volvit in ense caput.
 „Sic, sic”, inquit, „abit nostrae comoedia vitae.
 Terra, vale; caelum, plaude: tyranne, feri”.

**CI. DE S[ANCTIS] BASILISSA ET ANASTASIA,
QUAE SUB NERONE
LINGUA PEDIBUSQUE PRAECISIS
PERCUSSAE GLADIO OCCUBUERUNT**

Fortis Anastasiae comes est Basilissa sorori:
 illa canit Christum voce, nec ista tacet.
 Caesareas utriusque sonus dum venit ad aures,
 vulnere lingua, simul pes utriusque cadit.
 5 Utraque sponte genu sinuato vulnera curat
 et te prociduo poplite, Christe, colit.
 Irasci Christo nescis, improvide caesar!
 Quem tacuisse velis, sic coluisse iubes.

**CII. DE S[ANCTO] APOLLONIO SENATORE,
QUI LECTA PRO CHRISTI RELIGIONE
IN SENATU APOLOGIA
GLADIO PERCUSSUS EST**

Creber Apollonium prona bibit aure senator,
 dum legit arcano nobile dogma libro

**C. O ŚWIĘTYM ARDALIONIE,
KTÓRY Z AKTORA NAGLE STAWSZY SIĘ
CHRZEŚCIJANINEM,
ŚWIADECTWEM SWEJ KRWI
WYZNAŁ WIARĘ W CHRYSZTUSA**

Ardalion pieśnią święte wyszydza obrzędy,
 świąteczny teatr wstrząsa głosem niegodziwym.
 Usłyszał Wszechmogący: „Nie trzeba z niebiosów
 gromu; ty, Łasko, męża bez trudu pokonasz”.
 5 Porzuca tamta niebo, on zaś rzuca teatr
 i pod miecz gładki kładzie swoją świętą głowę.
 „Tak, tak”, mówi, „komedia życia mego mija.
 Żegnaj, ziemio; klaszcz, niebo; tyranie, uderzaj”.

**CI. O ŚWIĘTYCH BAZYLISSIE I ANASTAZJI,
KTÓRE ZA PANOWANIA NERONA,
PO ODCIĘCIU IM JEZYKÓW I STÓP,
ZGINĘŁY UGODZONE MIECZEM**

Cna Bazylissa kroczy z siostrą Anastazją:
 ta w głos Chrystusa wielbi, nie milczy i tamta.
 Gdy pieśń obu dochodzi do uszu cesarskich,
 od ciosu odpadł język, wraz stopy odpadły.
 5 Obie leczą swe rany, ugiąwszy kolana
 i Ciebie, Chryste, wielbią, na kolana padłszy.
 Nie umiesz na Chrystusa się gniewać, cesarzu!
 Chcesz, by o Nim milczały; każesz, by Go czciły.

**CII. O ŚWIĘTYM APOLLONIUSZU SENATORZE,
KTÓRY ZOSTAŁ STRACONY MIECZEM
PO ODCZYTANIU W SENACIE
APOLOGII RELIGII CHRZEŚCIJAŃSKIEJ**

Słowa Apolloniusza cały senat chłonie,
 gdy wzniosłą czyta prawdę z księgi tajemniczej,

aetatemque canit Christi sanctosque triumphos
et Stygia nuper capta tropaea domo.

- 5 Sed tamen insontem mulctat sententia divum
Romanumque iubet tingere caede forum.
Ne dubitate novo. Romani. credere libro:
mucro stylus. sanguis littera. Roma liber.

**CIII. DE S[ANCTO] ADALBERTO,
GNESNENSI ARCHIEPISCOPO ET MARTYRE,
QUI A PRUSSIS
LANCEIS REMISQUE APPETITUS
PRO CHRISTO FORTITER OCCUBUIT**

„Saepe Tyras”. Albertus ait. „et saepe Tibiscos,
Istrum saepe peto. navigo saepe Salam.
Ah, quando tandem stellantia litora visam!
Ah, quando certa sidera puppe petam!”.

5 Dixerat et crudis Prussus dat vulnera contis,
et creber remis pectora nauta quatit.
Utere iam remis et largum funde cruorem:
his remis. isto flumine vise polum.

CIV. PUER IESUS TOTUS DESIDERABILIS

Hyblaei rores et Hymettia liba. valete,
pinguiaque Assyriis deflua mella favis.
Me trahit ille ferax sanctorum vultus amorum,
ille verecundo vivus in ore pudor.

- 5 Cum mea mens sacrae satiatur imagine formae,
in desideriiis pascitur ipsa suis.
O Iesu. mea sola fames. mea sola voluptas,
quam sapis ipse. tui si sapis ipsa fames!

- żywot Chrystusa wielbi i święte triumfy,
 i trofea zdobyte w stygijskim domostwie.
 5 Lecz wyrok w niewinnego godzi męczennika
 i każe rzymskie forum jego krwią zabarwić.
 Bez wahania, Rzymianie, wierzcie nowej księdze:
 miecz rylcem, krew literą, a Rzym będzie księgą.

**CIII. O ŚWIĘTYM WOJCIECHU,
 ARCYBISKUPIE GNEŹNIEŃSKIM I MĘCZENNIKU,
 KTÓRY PRZEZ PRUSÓW
 LANCAMI I WIOSŁAMI UGODZONY
 ZA CHRYSUSA BOHATERSKO POLEĞŁ**

- „Często nad Dniestr, nad Cisę często”, Wojciech rzecze,
 „często nad Dunaj spieszę, często Salą płynę.
 Ach, kiedy wreszcie brzegi odwiedzę gwiazdziste!
 Ach, kiedy pewną rufą przybiję do nieba!”.
 5 Rzekł, a Prus rany drągiem zadaje okrutnym
 i wiosłami żeglarzy zgraja bije w piersi.
 Użyj wiosel i krew już wylewaj obficie,
 na tych wiosłach, tą rzeką do nieba dopłyniesz.

CIV. DZIECIĄTKO JEZUS BARDZO UPRAŻNIONE

- Rosy z Hybli, z Hymetu kołacze, zegnajcie,
 miody gęste kapiące z plastrów asyryjskich.
 Mnie wabi pełne świętej miłości oblicze,
 owa skromność tak żywa na wstydliwym licu.
 5 Duch mój, sycąc się kształtu świętego obrazem,
 sam się swymi własnymi tęsknotami karmi.
 Jezu, jedyny głodzie, jedyne pragnienie,
 jak sam smakujesz, gdy już głód ciebie smakuje!

CV. „VOX DILECTI MEI”

Ah! Ego tam liquidas surdus non audio voces,
alter et infausta cantus in aure sonat.

Clamat: „Ede”, tellus, respondent aequora: „Pota”;
vasta sitim faciunt aequora, terra famem.

5 Terra, dehisce cavis, arescite, flumina, ripis:
respuit et voces auris, et ora cibum.

Ut solo te, Christe, frui possimque velimque,
totus et os posthac, totus et auris ero.

CVI. IMAGO SANCTISSIMAE VIRGINIS PLANCO MISSA

Misi, Plance, tibi tenerum cum Matre Puellum:
deliciasque meas deliciasque tuas.

Mittere nobilius, maius comprehendere palmae
nil potuere meae, nil voluere tuae.

5 A me plura tamen si munera, Plance, requiris,
non a me, a donis plura require meis.

CVII. DE PLURIMIS CHRISTI MARTYRIBUS, QUI NAVI VETUSTAE IMPOSITI, DEMERSI SUNT

Degenerem linquunt tenebrosi carceris umbram,
ut scandat fragilem mascula turba ratem.

Sunt illic merces plagae, sunt vota rudentes;
mors pretium, virtus prora, carina salus,

5 vincla fides, malus pietas, suspiria venti,
spes velum, remus gratia, rector amor.

Tunc Deus: „His si navis”, ait, „mea cingitur armis,
Typhi, tuam caelo deice, mitte meam”.

CV. „GŁOS MIŁEGO MEGO”

Ach! Ja głuchy nie słyszę głosów tak przeczystych,
 a zamiast nich śpiew inny brzmi w uchu nieszczęsnym.
 „Jedź”, woła ziemia, morza: „Pij”, odpowiadają:
 głębokie morze wzmaga pragnienie, głód ziemia.
 5 Ziemia, pękaj bruzdami, rzeki, schnijcie w brzegach:
 ucho głosem wzgardziło, a usta pokarmem.
 Był tylko Tobą, Chryste, mógł i chciał się cieszyć,
 cały odtąd ustami i uszami będę.

CVI. WIZERUNEK NAJŚWIĘTSZEJ DZIEWICY PLANKOWI POSŁANY

Posłałem ci, mój Planku, z Matką Dziecię słodkie:
 i mego ulubieńca, i twego zarazem.
 Znakomitszego posłać ni większego chwycić
 nic dłonie me nie mogły, nic nie chciały twoje.
 5 Jeśli, Planku, liczniejszych oczekujesz darów,
 nie ode mnie, lecz od mych podarunków żądaj.

CVII. O WIELU MĘCZENNIKACH CHRYSYTA, KTÓRZY PO ZAŁADOWANIU NA ZMURSAŁY OKRĘT ZOSTALI ZATOPIENI

Opuszczają cień wstrętny mrocznego więzienia,
 aby wejść, rzesze mężów, na tratwę trzeszczącą.
 Tam towarami razy, linami modlitwy,
 śmierć płacą, cnota dziobem, kadłubem zbawienie,
 5 cumą wiara, westchnienia wiatrem, masztem zbożność,
 nadzieja żaglem, wiosłem łaska, sterem miłość.
 Bóg na to: „Skoro łódź ma tak wyposażona,
 Tyfisie, twoją z nieba zrzucić, wyślij tam moją”.

**CVIII. DE PALMULO,
ADOLESCENTE SANCTISSIMO,
IMMATURE VITA FUNCTO**

- Vixisti tibi, vixisti quoque, Palmule, Christo;
 longa tibi fuerat vita brevisque Deo.
 Semper vixisti Christo, tibi, Palmule, raro;
 longa Deo fuerat vita brevisque tibi.
 5 Mortuus es victurus: erit tua, Palmule, vita
 longa brevisque tibi, longa brevisque Deo.

CIX. DE S[ANCTO] SIMEONE STYLITA

- „Est”, inquit Simeon, „tellus mihi parvula punctum.
 Quis velit in puncto, Christe, movere pedes?
 Ergo pedes posthac aeternum stabitis”, inquit,
 „ne tam parva meum semita fallat iter”.
 5 Constitit et stanti trigesima vertitur aetas,
 quae tandem merito contulit astra viro.
 Si tibi terra fuit punctum, sint circulus astra:
 iam lato choreas plaude per astra gradu.

CX. CHRISTI IN CRUCE VOX: „SITIO!”

- „Ah, sitio!”, clamas, Princeps pulcherrime rerum;
 non habeo pro te dulcia vina: siti.
 Tu tamen: „Ah, sitio!”, clamas: dabo pocula, Sponse.
 Heu mihi, sed misto pocula felle dabo!
 5 Haec, mi Sponse, bibe. Quaeris, cui forte propines?
 Ad me pro mundi, Christe, salute bibe.

**CVIII. O PALMULUSIE,
NAJŚWIĘTSZYM MŁODZIEŃCU,
KTÓRY PRZEDWCZEŚNIE DOKONAŁ ŻYWOTA**

- Żyłeś dla siebie, żyłeś także dla Chrystusa;
 długim życiem dla siebie, a krótkim dla Boga.
 Rzadko żyłeś dla siebie, zawsze dla Chrystusa;
 długim życiem dla Boga, a krótkim dla siebie.
 5 Zmarły żyć będziesz: będzie twe, Palmulu, życie
 dla ciebie i dla Boga i długie, i krótkie.

CIX. O ŚWIĘTYM SZYMONIE SŁUPNIKU

- „Jest”, rzecze Szymon, „dla mnie punktem nikła ziemia.
 Któż chciałby w punkcie, Chryste, poruszać stopami?
 Więc, stopy”, rzecze, „wiecznie już będziecie stały,
 by mej drogi tak mała nie zmyliła ścieżka”.
 5 Staął: i rok trzydziesty, gdy tak stał, przeminął,
 przynosząc wreszcie niebo mężowi godnemu.
 Gdy ziemia punktem, gwiazdy niech ci będą kręgiem:
 wielkimi już krokami zatańcz po niebiosach.

CX. WOŁANIE CHRYSTUSA NA KRZYŻU: „PRAGNE!”

- „Ach, pragne!”, wołasz, Władco najpiękniejszy rzeczy;
 nie mam jednak win słodkich dla Ciebie, więc pragnij.
 Lecz Ty: „Ach, pragne!”, wołasz; wnet podam Ci kielich.
 Biada mi, lecz Ci podam kielich pełen zółci!
 5 To pij, mój Oblubieńcze. Patrzysz, z kim wznieść toast?
 Tu ze mną za zbawienie świata, Chryste, wypij.

**CXI. DE S[ANCTO] IGNATIO MARTYRE,
CUIUS IN CORDE
NOMEN „IESUS” AUGUSTISSIMUM
AUREIS INCISUM LITTERIS POST MORTEM INVENTUM**

Aurea in Ignati fulgent cognomina corde.

Hic tua tu tecum nomina, Christe, locas.

Sparserat effuso martyr cor sanguine. de quo
aurea te referens littera facta fuit.

5 Unde potest fulvum mutari sanguis in aurum?

Sed tamen est sanguis martyris. ergo potest.

**CXII. IN GRATIAM MARTINI BADACH,
EX VILNENSI ACADEMIA
IN GERMANIAM PROFICISCENTIS**

Si te theologum iudex audiret Aquinas,
ingenium Thomas diceret esse suum.

Si te oratorem facundo Tullius ore
audiret, linguam diceret esse suam.

5 Quae tua sunt, si forte, Badach, tua dixeris esse,
ingenio Thomas, Tullius ore caret.

**CXIII. IN TRES TUBAS,
STEMMA IOANNIS RUDOMINA,
EQUITIS LITHUANI**

Tres nuper divae: Bellona, Diana, Thalia,
de Rudominaeis dimicuaere tubis.

„Nostra tuba est”, Bellona inquit: „Tuba nostra”, Diana. „est”;
„Haec”, inquit. „potius nostra”, Thalia. „tuba est”.

5 Audiit et Getico Mavors subrisit ab Haemo:

„Nil mihi cum vestris. numina docta, tubis.

Vestra tuba est. Bellona”, inquit. „tuba vestra, Diana, est.
vestra, Thalia, tuba est, sed Rudomina meus”.

**CXI. O ŚWIĘTYM IGNACYM MĘCZENNIKU,
W KTÓREGO SERCU PO ŚMIERCI ZNALEZIONO
WYRYTE ZŁOTYMI LITERAMI
NAJŚWIĘTSZE IMIĘ „JEZUS”**

Złociste imię w sercu Ignacego błyszczący.

Ty, Chryste, tu Twe imię razem z sobą kładziesz.

Męczennik skropił serce krwią przelaną, z której
powstały złote Twego imienia litery.

5 Jakże krew mogła zmienić się w złoto czerwone?

Jednak krwią męczennika była, przeto mogła.

**CXII. NA CZEŚĆ MARCINA BADACHA,
Z AKADEMII WILEŃSKIEJ
WYRUSZAJĄCEGO DO NIEMIEC**

Gdyby cię, teologa, słyszał Akwinata,

powiedziałby wnet Tomasz, że myśl ta jest jego.

Gdyby cię, mówcę, Tulliusz o wymownych ustach
słyszał, wnet by powiedział, że język jest jego.

5 Jeśli, Badachu, powiesz, że to wszystko twoje,

Tomasz bez myśli, Tulliusz bez mowy zostanie.

**CXIII. NA TRZY TRĄBY,
HERB JANA RUDOMINY,
HUSARZA LITEWSKIEGO**

Raz trzy boginie: Diana, Talia i Bellona,

o trąby Rudominy wiodły spór zaciekły.

„Moja”, rzekła Bellona; „Moja”, rzekła Diana;

„Moja przecież jest trąba”, Talia na to rzecze.

5 Usłyszał Mars, roześmiał się ze szczytów Hemu:

„Nic mi, bóstwa uczone, do waszych trąb”, mówi.

„Twoja, Bellono, trąba, twoja trąba, Diano,

trąba jest, Talio, twoja, lecz mój Rudomina”.

**CXIV. DE MORTE CAESARIS N.,
QUI SCENICUM DUM LUSTRAT CAELUM,
PRAECEPTUS INOPINO CASU AD THEATRUM DATUS
EXSPIRAVIT**

Vivus ubi roseum fulgor mentitur Olympum
 et simulant vivas aurea tecta domos.
 picta renidentis dum lustrat sidera scenae
 atque alacres Caesar fertque refertque gradus.
 5 pendula nitentes decepit bractea plantas
 atque sua quassum mole necavit onus.
 Noxia caesaribus semper sublimia: quisquam
 ad superos veniat Caesar et inde ruet.

CXV. IDEM LOQUITUR DE SE

Falsa theatralis dum sidera miror Olympi,
 „Vera mihi”, dixi, „sidera pande, Deus”.
 Dum meus has Loiola pater modo cerneret oras:
 „Putida”, clamabat, „quam mihi sordet humus!”.
 5 O, mihi tam pulchri reserentur morte penates!
 Vera mihi reserat, dum loquor, astra Deus.
 At quia mors aberat caelo quaesita, cadendum
 ad terram nobis, ut moreremur, erat.

CXVI. DE EODEM

Scenica mentiti dum forte palatia caeli
 et dubio Caesar scanderet astra pede,
 aurea, quae falsi simulaverat atria caeli,
 scissa ruinosum tela fefellit iter.
 5 Decepto ruit ille gradu tragicique doloris
 ad sua materies ipse theatra redit.
 Et Iesum vocat ore, Pii, ne flete, sodales,
 non ruit ex astris Caesar, in astra ruit.

**CXIV. O ŚMIERCI CEZARA N.,
KTÓRY GDY OGLĄDAŁ TEATRALNĄ DEKORACJĘ NIEBA,
NIESPODZIEWANIE UPADŁSZY NA SCENĘ,
WYZIONAŁ DUCHA**

Gdzie żywy blask udaje różane niebiosa,
a złoty dach prawdziwe domy zastępuje,
tam, gdy sztuczne ogląda gwiazdy lśniacej sceny
i szybkim krokiem Cezar to wchodzi, to schodzi,
5 wisząca blaszka stopom nie dała oparcia –
zabił potłuczonego jego własny ciężar.
Wysokości cesarom szkodzą: choćby któryś
do nieba Cezar dotarł, to i stamtąd spadnie.

CXV. TENŻE MÓWI O SOBIE

Sztuczne sklepienie niebios gdy widzę w teatrze,
„Prawdziwe dla mnie”, mówię, „niebo otwórz, Boże”.
Gdy ojciec mój, Loyola, te krainy widział:
„Jakże”, wołał, „tę stęchłą ziemię mam w pogardzie!”.
5 O, jak piękne mieszkania śmierć dla mnie otworzy!
Prawdziwe gwiazdy Bóg mi, gdy mówię, objawia.
A skoro nie ma śmierci od nieba żądanej,
na ziemię muszę upaść, ażebym mógł umrzeć.

CXVI. O TYMŻE

Gdy do scenicznych komnat fałszywego nieba
i do gwiazd Cezar wznosił się niepewną stopą,
tkanina, udająca niebieskie komnaty,
rozdarta do upadku z góry go przywiodła.
5 Runął, zmyliwszy kroki, i tragicznych cierpień
temat sam oto Cezar dał swoim teatrom.
I Jezusa przyzywa. Nie płaczcie, druhowie,
nie zleciał z gwiazd wasz Cezar, ale do gwiazd wzleciał.

CXVII. DE DUPLICI SENECA AD PAULUM

De gemino Seneca pugnat sententia vatum.
 Conveniet, si tu, Paule, secundus eris.

CXVIII. IN PHILIPPUM RHETOREM

Non poterat iussus tria dicere verba Philippus.
 Si vultis causam nosse: disertus erat.

**CXIX. DE NOBILI ADOLESCENTE
 IN FERIIS BACCHANALIVM
 MISERABILITE REXTINCTO**

Saltantes nuper Mors viderat atra Lupercos
 et se festivis miscuit ipsa choris.

Ebria perque domos saltabat, perque plateas
 morborum longo praeveniente choro.

5 Hic uni, iuvenis dum forte resistere vellet,
 ebria non meritum messuit ense caput.

Tollite de lautis, iuvenes, convivia mensis.

Quis scit, an ex vestris non bibat illa scyphis?

FINIS

CXVII. O DWÓCH SENEKACH DO PAWŁA

O dwóch Seneków ciągle spór wiodą poeci.
Zgodzą się jeśli, Pawle, to ty drugim będziesz.

CXVIII. NA FILIPA RETORA

Nie umiał Filip trzech słów powiedzieć na rozkaz.
Jeśli chcesz znać przyczynę: nazbyt był wymowny.

**CXIX. O MŁODYM SZLACHCICU,
KTÓRY ZMARŁ NIESZCZĘŚLIWIE
W ŚWIĘTA BACHANALIÓW**

Raz luperków tańczących widziała Śmierć czarna
i sama się wmieszała w ich płasy wesole.
I tańczyła pijana wśród domów i ulic,
poprzedzana długimi chorób orszakami.
5 Pewnego zaś młodzieńca, gdy chciał jej się oprzeć,
głowę niewinną mieczem ucięła pijana.
Zbierzcie wina, młodzieńcy, ze stołów wybornych.
Któż wie, czy ta już z waszych nie pije kielichów?

KONIEC

SUPPLEMENTUM

CXX. SCITUM ARROGANTISSIMI MINISTRI CALVINIANI TAVELLI AD CASSIANUM: „NOLO VIDERI, SED SUSPICI”

Non vult videri. Cassiane, Tavellus,
 a me Tavellus suspici cupit semper.
 Nolo videre, Cassiane, cenantem,
 stantem videre nolo, nolo currentem
 5 et dormientem nolo, nolo stertentem.
 Non vult videri, Cassiane, Tavellus,
 sed ut Tavellus suspici mihi possit,
 volo videre, Cassiane, pendentem.

CXXI. IN ANTULLUM PLAUTUM PHILIPPIDAM

Centum Philippos gloriaris. Antulle,
 patris relictum nomen antecessisse
 unaque semper stirpe concatenatos
 nodum paterni stemmatis reliquisse.
 5 Avis Philippis, patribus Philipporum
 et pronepotem te vocas Philipporum
 grandemque post te nominum trahis pompam.
 Illustre gentis gratulor tibi nomen,
 hoc miror unum, Plaute: cur adhuc nullus
 10 ex tot Philippis natus est Alexander?

UZUPEŁNIENIE

**CXX. MAKSYMA WIELCE ZAROZUMIAŁEGO
MINISTRA KALWIŃSKIEGO TAWELLEGO
DO KASJANA:
„NIE CHCĘ, BY MNIE WIDZIANO,
LECZ BY PODZIWIANO”**

Nie chce być Tawellus tylko oglądanym,
chce Tawellus stale, żebym go podziwiał.
Nie chcę, mój Kasjanie, widzieć, jak ucztuje;
nie chcę, kiedy stoi; nie chcę, kiedy biegnie;
5 kiedy zaśnie, nie chcę; nie chcę, kiedy chrapie.
Nie chce być Tawellus tylko oglądanym,
lecz bym mógł oglądać go z zadartą głową,
chcę go, mój Kasjanie, widzieć, jak zawiśnie.

CXXI. NA ANTULUSA PLAUTA FILIPIDĘ

Stu, jak się przechwalasz, Antulu, Filipów
przed rodzicem twoim imię dziedziczyło,
wspólne powiązały ich korzenie rodu,
wspólny herb ojcowski w spadku zostawili.
5 Filipowym wnukiem z ojców Filipowych,
siebie też prawnukiem mienisz Filipowym
i za sobą wielki orszak imion wleczesz.
Sławne imię rodu, więc ci go winszuję,
nie wiem tylko: czemu z tak Filipów wielu
10 żaden się nie zrodził dotąd Aleksander?

**CXXII. IN MINODIUM, CALVINISTAM MINISTRUM,
A QUO REPREHENSUS FUERAT
DE PRODUCTO IN CARMINE
ET CORREPTO SATHANA**

Quod brevem tendamque simul mirare sathanam,
communem facias cum tamen ipse tibi.

**CXXII. NA MINODIUSA, MINISTRA KALWIŃSKIEGO,
KTÓRY ZGANIŁ AUTORA ZA TO,
ŻE W PIEŚNI W SŁOWIE „SZATAN”
„A” RAZ DAWAŁ KRÓTKIE, RAZ DŁUGIE**

Że sylabę w „szatanie” daję obojętną,
dziwisz się. gdyż on nie jest obojętny tobie.

KOMENTARZE

KOMENTARZ EDYTORSKI

I. WYKAZ ZNAKÓW I SKRÓTÓW PRZYJĘTYCH W EDYCJI

1. Znaki edytorskie i skróty w transkrypcji i komentarzach

< > – nawiasy kątowe w tekście utworu sygnalizują koniektury i uzupełnienia wydawcy

[] – nawiasami kwadratowymi oznaczono uzupełnienia o charakterze redakcyjnym pochodzące od wydawcy, w tym również rozwiązania skrótów

An. – Aneks

popr. wyd. – poprawka wydawcy

Uz. – Uzupełnienie

2. Skróty edycji *Księgi epigramatów* w układzie chronologicznym

Co – M.K. Sarbiewski, *Lyricorum libri tres*, Coloniae Agrippinae 1625.

Vi – M.K. Sarbiewski, *Lyricorum libri tres. Epigrammatum liber I*, Vilnae 1628.

A₁ – M.K. Sarbiewski, *Lyricorum libri tres. Editio tertia auctior. Epigrammatum liber unus*, Antverpiae 1630.

A₂ – M.K. Sarbiewski, *Lyricorum libri IV. Epodon lib[er] unus alterq[ue] Epigrammatum*, Antverpiae 1632.

A₃ – M.K. Sarbiewski, *Lyricorum libri IV. Epodon lib[er] unus alterq[ue] Epigrammatum*, Antverpiae 1634.

R – M.K. Sarbiewski, *Lyricorum lib[ri] IV. Epodon lib[er] unus alterq[ue] Epigrammat[um]*, Romae 1643.

Ca – M.K. Sarbiewski, *Lyricorum libri tres. Epigrammatum liber unus*, Calissii 1681.

S – M.K. Sarbiewski, *Poemata omnia. Editio omnium, quae adhuc prodierant, longe plenissima*, ed. T. Wall, Staraviesiac 1892.

3. Skróty nazw bibliotek

BN – Biblioteka Narodowa

BUW – Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

WBPubl. – Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy

4. Skróty dotyczące literatury starożytnej

AN.*Epic.Dr.* – Anonimus. *Epicedium Drusi* (Pieśń żałobna na śmierć Druzusa), elegia przypisywana Owidiuszowi

APUL.*Met.* – Lucius Apuleius. *Metamorphoses* (Apulejusz. *Metamorfozy* albo *złoty osioł*).

CATULL. – Gaius Valerius Catullus. *Catulli Veronensis liber* (Księga Katullusa z Werony); przekłady: Katullus. *Poezje*, przeł. A. Świderkówna. Wrocław 1956 (BN II 105); Katullus. *Poezje*, przeł. J. Wójcicki, Warszawa 1990.

CIC. – Marcus Tullius Cicero (Cyceron)

Att. – *Epistulae ad Atticum* (Listy do Attyka)

Div. – *De divinatione* (O wróżbiarstwie)

Parad. – *Paradoxa Stoicorum* (Paradoksy stoików)

Tusc. – *Tusculanae disputationes* (Rozmowy tuskulańskie)

HOR. – Quintus Horatius Flaccus (Horacy); przekłady: Kwintus Horacjusz Flakus. *Dzieła wszystkie*, oprac. O. Jurewicz, Wrocław 1986.

Ars – *De arte poetica* (O sztuce poetyckiej)

Carm. – *Carmina* (Pieśni)

Epod. – *Epodon liber* (Księga epod)

Epist. – *Epistulae* (Listy)

IUV. – Decimus Iunius Iuvenalis. *Saturae* (Juwenałis. *Satyry*)

LUCAN.*Phars.* – Marcus Anneus Lucanus. *Pharsalia* (Lukan. *Farsalia*)

MART.*Epigr.* – Marcus Valerius Martialis. *Epigrammaton libri* (Marcjałis. *Księgi epigramów*); przekłady: Marcjałis. *Epigramy*, przeł. S. Kołodziejczyk, Warszawa 1998; M. Waleryusza Marcyalisa *Epigramów: ksiąg XII*, przeł. J. Czubek, Kraków 1908.

MOSCH.*Epigr.* – Moschos. *Epigramma IV: Eis Erota arottrionta*, [w:] *Bucolici Graeci*, ed. U. de Wilamowitz-Moellendorf, Oxonii [1905], s. 139.

OV. – Publius Ovidius Naso (Owidiusz)

Am. – *Amores* (Miłostki)

Ars – *Ars amatoria* (Sztuka kochania)

Epist. – *Epistulae Heroidum* (Heroidy)

Fast. – *Fasti* (Kalendarz)

Met. – *Metamorphoses* (Metamorfozy)

Pont. – *Epistulae ex Ponto* (Listy z Pontu)

Rem. – *Remedia amoris* (Lekarstwa na miłość)

Trist. – *Tristia* (Żale)

- PLAUT. *Men.* – Titus Maccius Plautus, *Menaechmi* (Plaut, Bracia, lub: Dwaj Menechmowie), przekład: Titus Maccius Plautus, *Komedie*, przeł. G. Przychocki, t. I, Kraków 1931.
- PLIN. *Nat.hist.* – Gaius Plinius Secundus Maior, *Naturalis historia* (Pliniusz Starszy, Historia naturalna)
- PLU. – Plutarchus (Plutarch)
Mor. – *Moralia* (Pisma moralne)
Apoph.Lac. – *Apophthegmata Laconica* (Powiedzenia lakońskie)
- SEN.PIHL. – Lucius Anneus Seneca Philosophus (Seneka Filozof)
Nat.quaest. – *Naturales quaestiones* (Problemy przyrody)
Phaedr. – *Phaedra* (Fedra)
Troad. – *Troades* (Trojanki)
- SHA – *Scriptores Historiae Augustae* (Historycy cesarstwa rzymskiego)
Cl - Vita divi Claudii (Życiorys boskiego Klaudiusza)
- SIL. *Pun.* – Tiberius Catus Asconius Silius Italicus, *Punica* (Sylwusz Italikus, Opowieść o wojnie punickiej)
- STAT. – Publius Papinius Statius (Stacjusz)
Silv. – *Silvae* (Sylwy)
Theb. – *Thebais* (Tebaida)
- TAC. *Ann.* – Publius Cornelius Tacitus, *Annales* (Tacyt, Roczniki)
- TIB. *Eleg.* – Albius Tibullus, *Elegiae* (Tibullus, Elegie)
- VAL.FL. *Arg.* – Gaius Valerius Flaccus, *Argonautica* (Waleriusz Flakkus, Wyprawa Argonautów)
- VERG. – Publius Vergilius Maro (Wergiliusz)
Aen. – *Aeneis* (Encida); przekład: Publius Vergilius Maro, *Eneida*, przeł. Z. Kubiak, Warszawa 1987.
Ecl. – *Eclogae* (Eklogi)
Georg. – *Georgica* (Georgiki)
- ZEN. *Tract.* – Zeno, *Tractatus* (Zenon z Werony, Traktat).

5. Skróty cytowanych utworów, zbiorów i opracowań literatury średniowiecznej i nowożytnej (zarówno w przypadku starodruków, jak i edycji sporządzonych według różnorodnych zasad transkrypcji, przytoczenia transkrybowano według zasad przyjętych w niniejszej edycji)

- ADAM a SANCTO VICTORE *Sententiae* – [w:] Adam von St. Viktor, *Sämtliche Sequenzen*, ausgegeben von F. Wellner, Wien 1937 (wyd. 2: München 1955).
- ALCIATUS *Embl.* – Andreas Alciatus, *Emblematum libellus. Książeczka emblematów*, oprac. R. Krzywy, Warszawa 2002.
- BAUHUSIUS *Epigr.* – Bernardus Bauhusius, *Epigrammatum libri V...*, Coloniae Agrippinae 1618.
- BIDERMANUS *Epigr.* – Jacobus Bidermanus, *Epigrammatum libri tres...*, Coloniae Agrippinae 1620.

- ERASMUS *Adagia* – Erasmus Roterodamus, *Adagia*, [w:] Desiderius Erasmus Roterodamus, *Opera omnia*, Amsterdam 1969, t. II 7.
- GAWIŃSKI *Dworzanki* – Jan Gawiński, *Dworzanki albo Epigrammata polskie*, Kraków 1664.
- GROCHOWSKI *Wirydarz* – Stanisław Grochowski, *Wirydarz abo kwiatki rymów duchownych o Dziecięciu Panu Jezusie*, wyd. J. Dąbkowska, Warszawa 1997 („Biblioteka Pisarzy Staropolskich”, t. 8).
- HUGO *Pia desideria* – Herman Hugo, *Pia desideria. Libri III...*, Antverpiae 1632.
- INES *Acroamata* – Albert Ines, *Acroamatum epigrammaticorum centuria VII...*, Cracoviae 1654.
- KOCHOWSKI *Epigr.* – Wespazjan Kochowski, *Epigrammata polskie, po naszymu fraszki*, [w:] tenże, *Niepróżnujące próżnowanie...*, Kraków 1674.
- KORCZYŃSKI *Wizerunek* – Adam Korczyński, *Wizerunek złocistej przyjaźni zdrady*; oprac. R. Grześkowiak, Warszawa 2000 („Biblioteka Pisarzy Staropolskich”, t. 19).
- LOYOLA *Exercitia spiritualia* – Ignacy Loyola, *Exercitia spiritualia*, Calissii 1604.
- LOYOLA *Konstytucje* – Ignacy Loyola, *Konstytucje Towarzystwa Jezusowego*, [w:] *Konstytucje Towarzystwa Jezusowego wraz z przypisaniami Kongregacji Generalnej XXXIV oraz Normy uzupełniające zatwierdzone przez tę samą Kongregację*, Kraków–Warszawa 2001.
- Mikołajczak, *Nieznany autograf* – Aleksander W. Mikołajczak, *Nieznany autograf epigramów Sarbiewskiego*, „Symbolae Philologorum Posnaniensium” 10(1994), s. 121-126.
- Miłości boskiej i ludzkiej* – *Miłości boskiej i ludzkiej skutki różne*, oprac. J. i P. Pelcowie, Warszawa 2000.
- MORSZTYN J.A. *Utwory* – Jan Andrzej Morsztyn, *Utwory zebrane*, oprac. L. Kukulski, Warszawa 1971.
Lut. – *Lutnia*
Rel. – *Wiersze religijne (1647-1652)*
Róż. – *Wiersze różne*
- MORSZTYN Z. *Embl.* – Zbigniew Morsztyn, *Emblemata*, oprac. J. i P. Pelcowie, Warszawa 2002.
- OWEN *Epigr.* – John Owen, *Epigrammatum libri decem*, Elbingae 1616.
- Pelc, *Słowo i obraz* – Janusz Pelc, *Słowo i obraz na pograniczu literatury i sztuki plastycznych*, Kraków 2002.
- PONTANUS *Florid.* – Jacobus Pontanus, *Floridorum libri octo*, Ingolstadii 1597.
- REMONDUS *Amores Divini* – Franciscus Remondus Divionensis, *Amorum Divinorum liber*, [w:] tenże, *Carmina et orationes*, Venetiis 1620, s. 72-80.
- REMONDUS *Epigr.* – Franciscus Remondus Divionensis, *Epigrammatum libri II*, [w:] tamże, s. 19-71.
- SARBIEWSKI *De acuto et arguto* – Maciej Kazimierz Sarbiewski, *De acuto et arguto liber unicus, sive Seneca et Martialis. O poincie i dowcipie księga jedna albo Se-*

- neka i Marcialis*. [w:] tenże. *Wykłady poetyki (Praecepta poetica)*, tłum. i oprac. S. Skimina, Wrocław 1958 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, B 5), s. 1-20.
- SARBIEWSKI *De perfecta poesi* – Maciej Kazimierz Sarbiewski, *De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus. O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer*, przeł. M. Plezia, oprac. S. Skimina, Wrocław 1954 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, B 4).
- SARBIEWSKI *Dii gentium* – Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Dii gentium. Bogowie pogan*, tłum. i oprac. K. Stawecka, Wrocław 1972 („Biblioteka Pisarzy Polskich”, B 20).
- SARBIEWSKI *Epod.* – Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Epodon liber* (Księga epod), [w:] tenże, *Liryki oraz Droga rzymska i fragment Lechiady*, oprac. M. Korolko przy współudziale J. Okonia, Warszawa 1980, s. 440-515.
- SARBIEWSKI *Lyr.* – Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Lyricorum libri* (Księgi liryków), [w:] tamże, s. 4-437.
- SKARGA *Żywoty* – Piotr Skarga, *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu na każdy dzień przez cały rok z poważnych pisarzy...*, Kraków 1610.

6. Skróty ksiąg biblijnych

Cytaty biblijne [za:] *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, Stuttgart 1994 (wyd. 5), oraz w przekładzie [za:] *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.*, wyd. J. Frankowski, Warszawa 1999.

Oznaczenia ksiąg biblijnych:

Lb – Księga Liczb

Cant. – Canticum Cantorum (Pieśń nad Pieśniami)

Pnp – Pieśń nad Pieśniami Salomona

Iz – Księga Izajasza

Mt – Ewangelia według Mateusza

Mk – Ewangelia według Marka

Łk – Ewangelia według Łukasza

J – Ewangelia według Jana

II. OPIS ŹRÓDEŁ

Za podstawę wydania przyjęto ostatnią edycję za życia autora (A₃): MATHIAE CASIMIRI / SARBIEVII. / LYRICORVM / LIBRI IV. / EPODON LIB. VNVS / ALTERQ. / EPIGRAMMATVM / Antverpiae ex Officina Plantiniana / Balthasaris Moreti, M.DC.XXXIV. – 24⁰. S. 236, s.nlb. 4; A-P⁸. Zbiór epigramatów: s. 172-208.

K.tyt. sztychowana. Tytuł w ozdobnych ramach w formie ołtarza, na którym stoi lira, a spoza niego wyrastają dwa pnice drzew, z nich na wstęgach zwiesza się wieniec: między drzewami, lirą i wieńcem lata sześć pszczół. Ta sama rycina zdobi wydanie rzymskie z roku 1643.

Korzystano z egzemplarza WBPubl. XVII.1.45.

Ponadto tekst porównano z następującymi wydaniem:

1. (Co) MATTHI / CASIMIRI / SARBIVII / e Soc. / IESV / Lyricorum / Libri tres / COLONIAE AGRIPPINAE / sumptibus Bernardi Gualteri Anno 1625. – 12⁰. S.nlb. 8. s. 196; (?)⁴. A-II¹². I². Zbiór epigramatów: s. 129-185.

K.tyt. sztychowana. Rycina przedstawia Muzę; w lewej ręce trzyma ona instrument przypominający wiolonczelę, na której umieszczono tytuł, prawą zaś podtrzymuje wieniec laurowy. Postać Muzy umieszczono pośrodku ozdobnych ram, wyobrażających portyk budynku, w którego frontonie znajduje się główka aniolka, a po jego bokach całe postacie dwóch aniołów grających na trąbach.

Korzystano z egzemplarza WBPubl. XVII.1.72.

2. (Vi) MATTHIAE / SARBIEWSKI / E SOCIETATE / IESV. / Lyricorum Libri III. / Epigrammatum Liber I. / Superiorum permissu. / VILNAE. / Formis Academicis Societatis IESV. / Anno Christiano MDCXXIX. – 12⁰. S.nlb. 4. s. 248; [a]² A-K¹². I⁴. Zbiór epigramatów: s. 155[błędnie 145]-247.

Na k.tyt. sygnet drukarni jezuickiej w Wilnie.

Korzystano z egzemplarza WBPubl. XVII.1.149.

3. (A₁) MATTHIAE / CASIMIRI / SARBIEVJ / e / Societate / IESV / LYRICORVM / LIBRI / TRES. / Editio tertia auctior. / Epigram - / matum / liber / vnus. / Supe - / riorum / permissu. / ANTVERPIAE / Typis Ioannis Cnobbari / M.DC.XXX. – 12⁰. S. 215, s.nlb. 1; A-I¹². Zbiór epigramatów: s. 144-215.

K.tyt. sztychowana. Miedziorytowa rycina przedstawia grupę aniołów, jedne grają na różnych instrumentach, inne trzymają otwartą księgę, na której obwolucie umieszczono część tytułu. Nieco niżej kolejny aniołek z otwartą książką, na niej dalszy ciąg tytułu. Miejsce druku i rok ujęte ozdobnym kartuszem.

Korzystano z egzemplarza BN. XVII.1.338.

4. (A₂) MATTHIAE / CASIMIRI / SARBIEVII / E SOC. IESV / LYRICORVM / LIBRI IV. / EPODON LIB. VNVS / ALTERQ. / EPIGRAMMATVM. / ANTVERPIAE. EX OFFICINA PLANTINIANA BALTHASARIS MORETI. M-DC-XXXII / CVM PRIVILEGIIS CAESAREO ET REGIO. – 4⁰. S.nlb. 8, s. 336, s.nlb. 4; *⁴. A-Z⁴. Aa-Tt⁴ [Vv]². Zbiór epigramatów: s. 227-286.

K.tyt. sztychowana. Rycina miedziorytowa podpisana: „Pet. Paul Rubens pinxit”, przedstawia postument wspierający się na lwich łapach ponad strumieniem. Na płycie tegoż postumentu widnieje tytuł, na cokole zaś umieszczono lirę, nad którą na girlandach owoców między dwoma drzewami został zawieszony herb Barberinich z insygniami papieskimi, co związane jest z zamieszczoną dalej dedykacją dla Urbana VIII (powtórzoną w wydaniu A₃). Po prawej stronie postumentu stoi postać kobieca, prawą ręką wskazująca herb, lewą zaś – leżące w kołysce dzieciątko, któremu z ust wydobywają się drobne kwiaty. Z drugiej strony widoczna jest postać męska trzymająca lirę. Obie postacie na głowach mają wieńce laurowe.

Korzystano z egzemplarza BUW 4.19.2.68.

5. (R) MATTHIAE CASIMIRI / SARBIEVII SOC. IESV / LYRICORVM LIB. IV. / EPODON LIB. VNVS / ALTERQ. EPIGRAMMAT. / Romae apud Hermannum

Scheus Subsigno / Reginae 1643. Super permissu. [w kolofonie:] Romae, Typis Ludouici Grignani. / MDCXLIII. / Superiorum permissu. – 12⁰. S. 299, s.nlb. 1; A-M¹², N⁰. Zbiór epigramatów: s. 211-265.

Istnieją warianty edycji z kolofonem i bez.

Rycina i dedykacja powtórzone za wydaniem A₃.

Korzystano z egzemplarza WBPubl. XVII.1.76.

6. (Ā) MATTHIAE / CASIMIRI / SARBIJEVJ / e / Societate / IESV / LYRICORVM / LIBRI / TRES / Epigram / matum / liber / vnus / Supe- / riorum / permissu / CALISSII / Typis Collegij Soci- / etatis JESV / MDCLXXXI – 12⁰. S.nlb. 2, s. 404; [a]¹, A-Q¹², R¹⁰. Zbiór epigramatów: s. 284 [błędnie 274]-353.

K.tyt. sztychowana. Rycina wzorowana na karcie tytułowej wydania A₁.

Korzystano z egzemplarza WBPubl. XVII.1.62.

7. (S) MATHIAE CASIMIRI SARBIEWSKI / E SOCIETATE JESU / POLONI / POEMATA OMNIA. / Editio omnium, quae adhuc prodierant, longe plenissima. / Ad usum alumnorum S.J. / Superiorum permissu. / STARAVIESIAE. / TYPIS ET SUMPTIBUS COLEGII S.J. / MDCCCXCII. – 8⁰. S. LXIV, 624. Zbiór epigramatów: s. 425-534.

Korzystano z egzemplarza BUW 180595.

III. TRADYCJA TEKSTU

Omawianie czy choćby wymienianie wszystkich wydań poezji Sarbiewskiego, w których znalazły się epigramaty, jest zadaniem daremnym. W samym tylko wieku XVII ukazały się 34 edycje jego poezji¹, a do tego dochodzą wydania, których egzemplarze, nawet jeśli istniały, nie posiadamy. Tak jest choćby z wydaniem, które miało się ukazać w 1631 r. w protestanckiej Lejdzie nakładem drukarni Elzewira. Wspomina o nim Tomasz Wall, powołując się na Carlosa Sommervogla², a ostatnio przypomniał je Andrzej Borowski³. Słyszymy także o jeszcze bardziej tajemniczym wydaniu kaliskim z 1636 r., w którego istnienie wątpi za Estreicherein również Wall⁴, a nawet o edycji kolońskiej z 1623 r. – jej egzemplarze znajdowały się podobno w szlacheckich bibliotekach⁵.

¹ Listę siedemnastowiecznych wydań poezji Sarbiewskiego można znaleźć [w:] J. Warszawski, *Mickiewicz uczniem Sarbiewskiego*, Rzym 1964, s. 116-117.

² M.K. Sarbiewski, *Opera omnia*, ed. T. Wall, Staraviesiae 1892, s. XXX; por. też C. Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus... Nouvelle édition*, Bruxelles-Paris 1896, t. VII, s. 631.

³ Por. A. Borowski, *Powrót Europy*, Kraków 1999, s. 205. O wydaniu tym wspomina również Józef Budzyński, *Horacjanizm w liryce polsko-lacińskiej renesansu i baroku*, Wrocław 1984, s. 167.

⁴ Współcześni badacze o tej edycji nie wspominają.

⁵ Por. W. Korotaj, K. Korotajowa, *Książka literacka w polskich bibliotekach prywatnych (na podstawie wybranych przykładów)*, [w:] *Z dziejów życia literackiego w Polsce XII i XVII wieku*, red. H. Dziechcińska, Wrocław 1980, s. 230.

Zasadnicze znaczenie mają oczywiście te wydania, które ukazały się za życia poety, a więc przed rokiem 1640. Pierwsze, jak już wiemy, pochodzi z roku 1625 z Kolonii (Co). Istnieje pewne prawdopodobieństwo, że doszło wówczas do dwóch edycji twórczości Sarbiewskiego: pierwszą wytoczono w drukarni Bernarda Gualteriego w Kolonii, egzemplarz drugiej został zniszczony w czasie II wojny światowej. O tej drugiej edycji wiadomo właściwie tylko tyle, iż pod względem zawartości była tożsama z wydaniem kolońskim, różnice zaś między nimi sprowadzały się do ryciny oraz przedmowy w postaci listu dedykacyjnego, skierowanego do Mikołaja Wejera, syna wojewody chełmińskiego, a podpisanego przez niejakiego Stanisława Piratyńskiego, który miał otrzymać teksty poetyckie Sarbiewskiego od Marka Goleniusza (Marcus Golenius). Ponadto należy zauważyć, że wydanie Gualteriego nie posiadało aprobaty zakonnej (choć w ogóle aprobatę kościelną oczywiście ma), inaczej niż jego bliźniacza kopia⁶. Obie edycje wzbudzały swego czasu pewne kontrowersje co do owych zależności pomiędzy nimi oraz miejsca druku, ale wraz ze zniszczeniem odmiennego egzemplarza wszelkie dociekania na ten temat mogą być jedynie spekulacjami. Natomiast istotny jest fakt, że Sarbiewski przebywający wówczas w Rzymie, nie mógł brać udziału w opracowywaniu edycji kolońskiej, a nie do końca jasne źródło pozyskania samych tekstów, o którym informuje list-przedmowa, nasuwa przypuszczenie, że wydanie to ukazało się bez wiedzy poety. Edycja kolońska ma jeszcze jeden mankament: zawiera tylko 79 epigramatów, co w zestawieniu z wydaniami późniejszymi czyni ten zbiór nader skromnym. Wypada podkreślić, iż teksty ułożone tu zostały w porządku charakterystycznym dla późniejszych wydań, ich forma zaś, wyłączając niektóre tytuły i cytaty, również nie odbiega znacząco od tego, co proponuje edycja kolejna.

Następne wydanie dzieł poety z Sarbiewa miało miejsce w Wilnie w roku 1628 (Vi). Zawiera ono 121 utworów epigramatycznych (choć numeracja błędnie sugeruje, iż w skład zbioru wchodzi 122 utwory). Edycja ta powstała już po powrocie autora do kraju. Właśnie w latach 1628-1633 Sarbiewski przebywał w Wilnie, gdzie nauczał w tamtejszym kolegiium. Jest więc więcej niż prawdopodobne, że brał czynny udział w pracy nad pierwszą krajową edycją swych utworów. Przypuszcza się nawet, iż osobiście robił korektę.

Na wydaniu wileńskim wzorowana jest edycja kolejna, która powstała w Antwerpii nakładem Jana Cnobbara (A₁), a obejmuje 121 epigramatów; i tu także numeracja błędnie wskazuje na istnienie 122 tekstów. W stosunku do wydania poprzedniego zbiór uzupełniony został jednym dodatkowym utworem: zamieszczonym pod numerem CXIV. *In gratiam Martini Badach...* (w niniejszym wydaniu epigramat CXII), zrezygnowano natomiast z wiersza opatrzonego w wydaniu wileńskim numerem LXII. *In Antullum Plautum Philippidam* (w niniejszym wydaniu „Uzupełnienie” CXXI). Zarówno kolejność, jak i treść pozostałych tekstów nie uległy zmianie.

⁶ Szerzej na ten temat zob. K. Stawecka, *Maciej Kazimierz Sarbiewski – poeta i prozaik*, Lublin 1989, s. 20-23.

Inaczej sytuacja wygląda w edycji antwerpskiej z roku 1632 (A₂). Wydawca Baltazar Moretus szczególnie zadbał o estetykę, umieszczając na frontyśpisie rycinę Rubensa. Edycja ta różni się od wydań poprzednich nie tylko rozmachem, lecz także zmianami w zbiorze interesujących nas utworów. Liczba wierszy została ograniczona do 119. W wydaniu tym nie znalazły się epigramaty, które we wcześniejszej edycji antwerpskiej figurowały pod numerami LXI. *Scitum arrogantissimi ministri Calviniani Tavelli...* oraz CXX. *In Minodium Calvinistam Ministrum...* (w niniejszym wydaniu „Uzupełnienie” CXX oraz CXXII). Ponadto nieco uległ zmianie układ utworów. Epigramat, który w edycji poprzedniej zamieszczono pod numerem CXXI. *De morte Caesaris Grimaldi...* (w niniejszej edycji CXIV) w wydaniu Moreta widnieje jako utwór CXVI, co jest uzasadnione, gdyż łączy się on tematycznie zarówno z epigramatem CXV. *De eodem* (w niniejszej edycji CXVI), jak również z utworem po nim następującym *Idem loquitur de se* (w niniejszej edycji CXV). Poza tym pewnej przebudowie poddany został epigramat XI (we wszystkich wydaniach ten sam numer), którego incipit brzmi: „Astra rogant lenes morientia lilia nimbos”. Dwie ostatnie linijki tego wiersza, które w Co Vi i A₁ miały postać:

O casti flores! Quos ut colat, ipsa labore
terra quidem spirat, sudat at ipse polus.

zostały zamienione na:

Quam pulchri flores! Quorum lassissima cultu
spirat humus ventis, sudat Olympus aquis.

Ciekawym przeobrażeniem uległ także epigramat opatrzony w pierwszej edycji antwerpskiej numerem LXI. *In eandem Neronis effigiem*, który w A₂ widnieje jako LXIII. *In ceream Pueri IESU effigiem* (w niniejszym wydaniu LXII). Jak łatwo się domyślić, również wszelkie ślady świadczące o pierwotnym występowaniu w tym utworze Nerona, czy raczej jego woskowej podobizny, zostały zatarte, całość zaś zyskała kształt nowy, dopasowany do nowych treści. Trudno tu mimo wszystko mówić o nowym epigramacie, gdyż w gruncie rzeczy poza tytułem zmieniły się dwa słowa: w pierwszym wersie „Neronem” wyparte zostało przez „Puellum”, w ostatnim zaś przymiotnik „ferreus” określający charakter Nerona zastąpiło bardziej adekwatne do Dzieciątka Jezus słowo „melleus”.

Pozostaje jeszcze kwestia dedykacji pierwszego epigramatu Tarkwiniuszowi Gallucjuszowi. Otóż zarówno w wydaniu kolońskim, jak wileńskim, a co za tym idzie także w pierwszym antwerpskim umieszczono ją bezpośrednio pod tytułem książki. Należy więc przyjąć, iż pierwotnie nie tylko jeden epigramat, lecz cała księga poświęcona była Galluzziemu. Sytuacja ta ulega zmianie dopiero w wydaniu z roku 1632.

Pozostałe różnice są zbyt drobne i nieznaczące. Obie edycje pochodzące z oficyny Baltazara Moreta (druga ukazała się w roku 1634 (A₃) jako ostatnia za życia Sar-

biewskiego i w zasadzie nie przynosi żadnych nowych rozwiązań w stosunku do swej poprzedniczki) wywarły ogromny wpływ na sposób wydawania zbioru. Wszystkie następne siedemnastowieczne edycje dość wiernie kopiowały te właśnie wydania.

Zmieniło się to w wieku następnym, kiedy zaczęły wychodzić edycje zawierające utwory niedrukowane za życia autora. W Polsce powstały dwa takie wydania: opublikowane w 1757 r. w Wilnie przez Adama Naruszewicza *Poemata ex vetustis manuscriptis...*⁷ i opracowane przez Franciszka Bohomolca *Opera posthuma...* które ukazały się w 1769 r. w Warszawie⁸. Obie te pozycje – będące zresztą przejawem pewnej tendencji zapoczątkowanej poszukiwaniami miłośnika twórczości naszego poety Michaela van der Kettena, którego badania nad początkami Sarbiewskiego przyczyniły się do powstania edycji Naruszewicza – jak również wydanie Jana Fro-marta (Kolonia 1721)⁹, które stało się podstawą wydania opracowanego przez Franciszka Bohomolca, miały na celu uzupełnienie spuścizny autora. Twórcy tych kolekcji dość beztrząsliwie przypisali Sarbiewskiemu autorstwo wszystkich utworów wchodzących w skład szkolnych druków ulotnych (ukazujących się anonimowo), pierwotnie wydawanych w Wilnie w latach 1618-1621 (*Sacra lithothesis...*¹⁰, *Hymenodora...*¹¹, *Obsequium gratitudinis...*¹², oraz inne, o których wiemy dzięki relacji Naruszewicza). Działalność ta okazała się o tyle szkodliwa, że kolejni wydawcy poczuli epigramaty pochodzące z tych wydań włączać do zbioru jako pełnoprawne jego części.

W ten właśnie sposób postąpił także ostatni wydawca całości poetyckiego dorobku Sarbiewskiego, Tomasz Wall. W opracowanej przez siebie księdze epigramatów (S) umieścił on także teksty pochodzące z tzw. Kodeksu Augusta Bielowskiego.

⁷ M.K. Sarbiewski. *Poemata ex vetustis manuscriptis et variis codicillis, olim ab auctore dissimulato nomine editis, deprompta et in unum collecta. Quibus accedit Oratio ab eodem habita in translatione corporis D[omini] Casimiri, item Epistola ad Stanislaum Lubieski, episcopum Plocensem*. Vilnae 1757.

⁸ M.K. Sarbiewski. *Opera posthuma, quibus accesserunt multa poemata vernaculo carmine reddita*. Varsaviae 1769.

⁹ *Horatius Sarmaticus, sive Math[iae] Casimiri Sarbiewi S.I., theologi et poetarum omnium facile principis, Lyricorum libri II, Epodon lib[er] unus, alterque Epigrammatum*. Coloniae Agrippinae 1721.

¹⁰ *Sacra lithothesis in prima templi Magnae Virgini Matri dedicati erectione a patribus Collegii Crosensis Societatis Iesu, liberalitate Illustrissimi Domini D[omini] Ioannis Caroli Chodkiewicz... ab eiusdem Collegii Chodkiewicziani studiosa iuventute descripta et honori eiusdem Liberalissimi Fundatoris oblata*. Vilnae 1621.

¹¹ *Hymenodora honore et gloria interunciis almae Academiae Vilnensis nomine Illustrissimis Sponsis D[omino] D[omino] Ioanni Stanislae Sapieha M[agn]i D[ucatus] L[ithuaniae] curiae marescalco... D[ominae] D[ominae] Annae Chodkiewiczianae, Illustrissimi D[omini] D[omini] Ioannis Caroli Chodkiewicz... filiae, oblata*. [Vilnae] 1620.

¹² *Obsequium gratitudinis Illustrissimo Domino D[omino] Ioanni Carolo Chodkiewicz, palatino Vilnensi... ab Apolline Crosensi persolutum atque a gymnasio Crosensi collegii Chodkiewicziani Societatis Iesu, tanquam Munificentissimo Erectori oblatum*. Vilnae 1619.

który otrzymał od znanego miłośnika i badacza twórczości naszego poety, Jana Krystyńniackiego – ten jednak nie potrafił dość przekonująco uzasadnić domniemanego autorstwa odnalezionych epigramów. Ponadto sam Kodeks Bielowskiego zaginął. Tak oto zbiór, w wydaniach publikowanych za życia poety liczący 122 utwory, w edycji Walla poszerzył się do 265 tekstów, z których ponad połowa nie ma poświadczanego autorstwa.

Wobec tak trudnego problemu, jakim jest atrybucja tekstów barokowych, w przygotowanym obecnie wydaniu ograniczono liczbę tekstów do podstawowego kanonu 122 wierszy. Jest to o tyle zasadne, że księgę epigramatów należy traktować całościowo nie tylko pod względem autorstwa zamieszczonych tam utworów, ale także ich układu, który z bardzo niewielkimi zmianami zachowany został we wszystkich wydaniach siedemnastowiecznych. Umieszczanie w zbiorze wszystkich tekstów ukazujących się jako druki ulotne nie jest słuszne, skoro bowiem niektóre z owych epigramatów poeta pominął w zbiorczym wydaniu swoich utworów i to – jak się wydaje – nie ze względów estetycznych, należy uznać, iż nie poczuwał się do ich autorstwa bądź nie widział dla nich miejsca w swym *Epigrammatum liber*.

Za podstawę obrano wydanie antwerpskie z 1634 r. jako ostatnie za życia autora. Uwzględniono również wydanie kolońskie z roku 1625 (choć udział samego autora w pracy nad ostateczną wersją tej edycji jest wątpliwy), gdyż tekst ten oddaje w zasadzie układ i formę utworów edycji wileńskiej. Tak więc 119 epigramatów uzupełniono dwoma dodatkami. W „Uzupełnieniu” znajdują się trzy utwory (*Scitum arrogantissimi ministri Calviniani Tavelli...* – Uz. CXX, *In Antullum Plautum Philippidam* – Uz. CXXI, *In Minodium Calvinistam Ministrum...* – Uz. CXXII). Wszystkie zostały opublikowane w ramach księgi epigramatów, lecz nie weszły do wydania z 1634 r. Dlatego też opatrzone zostały kolejnymi numerami, aby widoczna była ich przynależność do zbioru. W „Aneksie” zamieszczono te teksty, które nigdy za życia Sarbiewskiego nie były wydane, nie ma jednak wątpliwości co do ich autorstwa. Chodzi tu o epigramat znajdujący się w wydaniu Wallowskim pod tytułem *In funus Alexandri Gosiewski...* jako utwór CXCIII (tu „Aneks” II), o którym Sarbiewski wspomina w liście do biskupa Stanisława Łubińskiego z dnia 2 czerwca 1639 r. – powstał on zbyt późno, by mógł być umieszczony w którymkolwiek wydaniu za życia autora. Także w „Aneksie” zamieszczono utwór CXCII Wallowskiej edycji *Ad Urbanum VIII...* (w niniejszej edycji „Aneks” I), ponieważ jego autorstwo zostało ostatecznie potwierdzone na podstawie badań nad manuskrypcją¹³. Za jego autentycznością przemawia też spore podobieństwo do pierwszego epigramatu dedykowanego przez autora Tarkwiniuszowi Gallucjuszowi. Numeracja epigramatów znajdujących się w „Aneksie” nie kontynuuje tej z księgi epigramatów, aby nie mylić tekstów tam zamieszczonych z utworami wchodzącymi w skład *Epigrammatum liber*. Oba wiersze zostały ustawione zgodnie z chronologią ich powstania.

¹³ Por. A.W. Mikołajczak, *Nieznany autograf epigramatów Sarbiewskiego*, „Symbolae Philologorum Posnaniensium” 10(1994), s. 123-124.

Incipity (od 123 wg wydania S)	Kolejny numer w poszczególnych edycjach								
	Co	Vi	A ₁	A ₂	A ₃	R	Ca	S	Wa
E templis quoties redeo Paulive sacello	51	52	52	52	52	52	52	52	52
Cum te Parthenope patrem. cum Parma vocaret	52	53	53	53	53	53	53	53	53
Dum bellicosus nuper Ansa prandentes	53	54	54	54	54	54	54	54	54
Cum te nuper Honor liquidis circumvagus auris	54	55	55	55	55	55	55	55	55
Sive peregrinas mittam tibi. Plaute. Camoenas	56	57	57	56	56	56	56	56	56
Quo gladium vibras? Utero. mummisne minaris	57	58	58	57	57	57	57	57	57
Qualis odoriferi per aprica rosaria Pindi	58	59	59	58	58	58	58	58	58
Cum tibi Pierios velaret Purpura crines	59	60	60	59	59	59	59	59	59
Excubat in medio tibi pulchra Modestia vultu	60	61	61	60	60	60	60	60	60
Durus et in molli figit Nero vulnera cera	72 _(ML)	63	62	61	61	61	61	61	61
Exprimit et verum mentitur cera Puellum/Neronem	63	64	63	62	62	62	62	62	62
Pulvereis simulant dum rauca tonitrua flammis	64	65	64	63	63	63	63	63	63
Mulum Quinctus emit. sed caecum. Cosmice. mulum	65	66	65	64	64	64	64	64	64
„Ludo vices”, Ludovicus ait. Mars risit et: „Ohe	67 _(ML)	68 _(ML)	67 _(ML)	65	65	65	65	65	65
Pietatis iste est liber et auctoris tamen	68	69	68	66	66	66	66	66	66
Pinxisti pulchrum pulchra cum Matre Puellum	69	70	69	67	67	67	67	67	67
Vis Persi tetricas videre noctes	70	71	70	68	68	68	68	68	68
Quis iacet hic? Magna magnus de stirpe Sapientia	71	72	71	69	69	69	69	69	69

Incipity (od 123 wg wydania S)	Kolejny numer w poszczególnych edycjach								
	Co	Vi	A ₁	A ₂	A ₃	R	Ca	S	Wa
Vectari rauco pudor est tibi. Gallice. curru	72	73	72	70	70	70	70	70	70
Spernere si nolis vatis praesagia Musae	lex ur.	74	73	71	71	71	71	71	71
Magnus Alexander. magnus Pompeius habetur	lex ur.	75	74	72	72	72	72	72	72
Ingens gloria temporum tuorum	75	76	75	73	73	73	73	73	73
Cum modo Magdalis cecinisses carmine fletus	76	77	76	74	74	74	74	74	74
Arnus. an umbrosas inter liquidissimus alnos	77	78	77	75	75	75	75	75	75
Fallacia aulae pompa. criminum mater	78	78. <i>id.</i>	78	76	76	76	76	76	76
O nix. o niveis albertia colla pruinis	79	80	79	77	77	77	77	77	77
loese scazon. si quid haecenus mecum	80	81	80	78	78	78	78	78	78
Quem modo Threicii pulchra sub fronde triumphi	-	82	81	79	79	79	79	79	79
Quae gemmantibus hinc et inde rivis	-	83	82	80	80	80	80	80	80
Velox Fama malum. tumultuosus	-	84	83	81	81	81	81	81	81
Ora Myron. humeros Lysippus. lumina finxit	-	85	84	82	82	82	82	82	82
Aelia cur tantis glomerantur compita turmis	-	86	85	83	83	83	83	83	83
Quae placet ipsa sibi secretae sidere formae	-	87	86	84	84	84	84	84	84
Dicebas te velle tuis me pascere mammis	-	87. <i>id.</i>	87	85	85	85	85	85	85
Nec potui Latius altum te cernere rostris	-	89	83. <i>id.</i>	86	86	86	86	86	86
Retia nectentem nuper mirabar Amorem	-	90	89	87	87	87	87	87	87

Incipity (od 123 wg wydania S)	Kolejny numer w poszczególnych edycjach								
	Co	Vi	A ₁	A ₂	A ₃	R	Ca	S	Wa
Annule. qui nostras ditabas lumine ceras	-	-	-	-	-	-	-	176	-
Tu quoque. pullatis velas qui brachia pennis	-	-	-	-	-	-	-	177	-
Hac Solea Moschi gemuerunt aequora campi	-	-	-	-	-	-	-	178	-
Fors Radivillaeas dum tollit ad aethera taedas	-	-	-	-	-	-	-	179	-
Viderat e bello reducem Bellona Gradivum	-	-	-	-	-	-	-	180	-
Huc Brontes Steropesque mihi. Mars inquit. adeste	-	-	-	-	-	-	-	181	-
Cerne Tubas. sed cerne Tubas sine carminē. Mavors	-	-	-	-	-	-	-	182	-
Haecceine. pro. Superi. serorum cura nepotum	-	-	-	-	-	-	-	183	-
Maturus plenisque senex iam fertilis annis	-	-	-	-	-	-	-	184	-
Quos cernis reduces Lituos. praenobile stemma	-	-	-	-	-	-	-	185	-
Me miserum. cui sors sanctae laudata senectae	-	-	-	-	-	-	-	186	-
Vix Othomanigena succisum falece cadaver	-	-	-	-	-	-	-	187	-
Quis tam concordi sociavit stemmata nexu	-	-	-	-	-	-	-	188	-
Crux alata vehit sub amoena palatia Lunam	-	-	-	-	-	-	-	189	-
Insertus teretem Sortis Gygis annulus orbem	-	-	-	-	-	-	-	190	-
Candida. qua viridi gaudet Concordia campo	-	-	-	-	-	-	-	191	-
Dum tibi. summe pater. de magno parva nepote	-	-	-	-	-	-	-	192	Aneks I
Musa. tene calamum. pro nigri rore liquoris	-	-	-	-	-	-	-	193	Aneks II

IV. ZASADY TRANSKRYPCJI

Zgodnie z wymogami Serii „Biblioteki Pisarzy Staropolskich” pisownię wyrazów łacińskich dostosowano do zasad stosowanych przez *Słownik łacińsko-polski* (red. M. Plezia). Zlikwidowano, kierując się tymi zasadami, różnice w zakresie pisowni wyrazów z *ae / oe / e, ti / ci, y / i, ch / c*. W miejsce *u* spółgłoskowego wprowadzono *v*, konsekwentnie zastąpiono *j* przez *i*. Nieliczne odstępstwa, w których zachowano oryginalną pisownię, uzasadnione są względami metryki. Interpunkcję zmodernizowano.

Z powodu niekonsekwencji występującej w siedemnastowiecznych wydaniach Sarbiewskiego pisownia nazwiska „Chodkiewicz” w tekstach łacińskich została w miarę możliwości ujednoczona i dostosowana do zapisu, jaki spotykamy w tytułach wileńskich druków ulotnych, a która zgodna jest z obecnym jego brzmieniem.

Pisownia zaimków odnoszących się do Boga w tekście łacińskim została zachowana zgodnie z tradycją siedemnasto- i osiemnastowiecznych wydań poezji Sarbiewskiego.

Stosownie do obowiązującej konwencji zapisu majuskułą oddajemy tylko nazwy własne, alegorie, przymiotniki odimienne oraz słowa ze sfery sakralnej. Dostosując się do zasad przyjętych w Serii, nie respektujemy tradycyjnego, odwzorowującego staropolskie edycje, zwyczaju rozpoczynania każdego wersu majuskułą.

Akapity w tekstach łacińskich pisanych innym metrum niż dystych elegijny pochodzą od wydawcy; nie wprowadzają one odmiennego wiersza, lecz służą wyodrębnieniu paralelnych jednostek znaczeniowych.

V. APARAT KRYTYCZNY

W aparacie pominięto ewidentne błędy drukarskie (literówki), które przynoszą lekcje zupełnie pozbawione sensu. Nie zaznaczono też braków epigramatów w poszczególnych przekazach oraz błędów w ich numeracji, co szczegółowo podaje tabela na s. 140–154.

I. Ad Tarquinium Gallutium...

Tytuł: *Ad Tarquinium Gallutium...* – A₂ A₃ R Ca S jako tytuł pierwszego epigramatu; Co Vi A₁ jako dedykacja całego zbioru epigramatów

II. Religiosum paupertatis votum

Tytuł: *Religiosum paupertatis votum* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; w Co tytułu brak
 Motto: *Si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam* – A₂ A₃ R Ca S; *Si dederit omnem substantiam pro dilectione, quasi nihil despiciet eam* – Co; *Si dederit homo omnem substantiam pro dilectione, quasi nihil despiciet eam* – Vi A₁

III. Hastiludium Fortunae et Divini Amoris

Motto: *Proclus* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: w Co brak

w. 5 *Fortunae mediam teres anulus induit hastam* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S: w Ca wersu brak

w. 6 „*Maior*”, *ait*, „*nobis meta petetur*”, *Amor* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S: w Ca wersu brak

IV

Motto: *Veniat dilectus meus in hortum suum* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: *Hortus conclusus Soror mea* – Co

V. De s[ancto] Mammete mart[yr]e...

Tytuł: *De S[ancto] Mammete Mart[yr]e, a leonibus, quibus erat obiectus, intacto* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: *De sancto Mammete Mart[yr]e* – Co

w. 6 *didicere feræ* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: *didicere fera* – Co

VII

w. 44 *Euris* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: *Curis* (errata: *Eurü*) – Co

w. 57 *Stabo, Quemque vagum nequit, videbo* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: w Co wersu brak

w. 58 *an possit Deus invenire stantem* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: w Co wersu brak

IX. De Puero Iesu nato

w. 7 <*tri*>*sulca* – popr. wyd.: *bisulca* – Co Vi A₁ A₃ R Ca S: *bisulca* – A₂

w. 10 <*in*>*quilin*<*a*> – popr. wyd.: *exquilino* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S

X. Casta, sed fecunda

Motto: *Memores uberum tuorum* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: w Co brak

XI

Motto: *Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum meum et fluent aromata illius* – A₂ A₃ R Ca S: *Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius* – Vi A₁: *Veni, Auster, et surge, Aquilo, perfla hortum meum et fluent aromata* – Co

w. 5 *Quam pulchri flores! Quorum lassissima cultu* – A₂ A₃ R Ca S: *O casti flores! Quos ut colat, ipsa labore* – Co Vi A₁

w. 6 *spirat humus ventis, sudat Olympus aquis* – A₂ A₃ R Ca S: *terra quidem spirat, sudat at ipse polus?* – Co Vi A₁

XII. De Puero Iesu...

w. 7 *floreamque* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S: *floridamque* – Ca

w. 42 *amasiosque* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: *amasios* (errata: *amasios quam*) – Co

XIII

- w. 3 *amne* – Co Ca S; *amni* – Vi A₁ A₂ A₃ R
 w. 6 *f<u>ngerer* – popr. wyd.: *fingerer* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S
 w. 8 *vel esse* – Co Vi A₂ A₃ R Ca S; *et esse* – A₁

XV. Ad omnia versatilis

- w. 1 *Castus* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *Laetus* – Co

XVII

- Motto: *Sulamitis* – A₂ A₃ R S; *Sunamitis* – Co Vi A₁ Ca
Cant. 2. *et 6* – A₂ A₃ R Ca; *Canticorum 6* – Vi A₁; (*Cant.* II. 17)
 (*Cant.* VII. 12) – S; w Co brak oznaczenia

XVIII. Sacri studiosus obsequii cadaver est

- Tytuł: *Sacri studiosus obsequii cadaver est* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *Sacri obsequii studiosus, cadaver est* – Co

Motto: *Fortis est ut mors dilectio* – A₂ A₃ R Ca S; *Fortis ut mors dilectio* – Co Vi A₁

XIX. Epitaphium vivo

- Tytuł: *vivo* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S; *vivum* – Ca

XXI. „Super rivulos aquarum”

- w. 2 *lympa* – Co A₂ A₃ R Ca S; *lympae* – Vi A₁

XXII. Imago beati Stanislai Kostkae Romana

- Tytuł: *Kostkae* – Co Vi A₁ A₂ R Ca S; *Koskae* – A₃

XXIII

- Motto: *Nuntietis* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *Nunciate* – Co

XXVII. De angelo b[eato] Aloysio astante

- Tytuł: *B[eato] Aloysio* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *D[irino] Aloysio* – Co

XXX. Venatio Amoris et Iesu

- w. 4 *ut fias iaculis saucia praeda meis* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S; w Ca wersu brak
 w. 5 *Corda cruentandis pateant mea, Christe, sagittis* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S;
 w Ca wersu brak

XXXII. B[eatus] Aloysius pingitur...

- Tytuł: *B[eatus]* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *D[irinus]* – Co

w. 2 *forte* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S; *fronte* – Ca

w. 7 *se* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S; *si* – Ca

XXXIV

Motto: *Fortis est ut mors dilectio* – A₂ A₃ R Ca S: *Fortis ut mors dilectio* – Co Vi A₁

XXXV. Inversa et humi iacens retro b[eati] Aloysii corona

Tytuł: *B[eati]* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: *D[ivini]* – Co

w. 2 *proluit* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S: *protulit* – Ca

w. 8 *conserit* – A₂ A₃ R Ca S: *sarserat* – Co Vi A₁

XXXVII

w. 2 *barbara* – A₂ A₃ R Ca S: *nescia* – Co Vi A₁ (por. LVII w. 2)

w. 4 *in orbe noto* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R Ca: *in orbe nitet* – S

XXXVIII

Motto: *Manus illius* – A₂ A₃ R Ca S: *Manus eius* – Co Vi A₁

w. 6 *ais* – Co Ca: *ait* – Vi A₁ A₂ A₃ R S

XXXIX. In idem sacrum canticum

w. 6 *Pastor eram; nostras nemo secutus oves* – A₂ A₃ R Ca S: *Umbra fui; nostra nemo quierit humo* – Co Vi A₁

XLI. De pullato et linteato Aloysio

w. 3 *pictor* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: *frustra* – Co

w. 6 <*ninio*> – popr. wyd.: *minimo* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S

XLII. Pullatus post praetextam Aloysius...

w. 1 *Vectus* – Co A₁ A₂ A₃ R Ca S: *Victus* – V

XLIII. Oculi b[eati] Aloysii lacrimabundi

Tytuł: *B[eati]* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S: *S[ancti]* – Ca

XLIV. B[eato] Aloysio... roseum imminet sertum

Tytuł: *B[eato] Aloysio consuetam meditationi horam impendenti roseum imminet sertum* – A₂ A₃ R Ca S: *B[eato] Aloysio meditati roseum imminet sertum* – Co: *B[eato] Aloysio in hora meditationis constituto roseum imminet sertum* – Vi A₁

w. 3 *qu<ae>* – popr. wyd.: *quod* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S

XLIX. Petro Malaspinae...

w. 7 *variam* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S: *vanam* – Co

LII. Ad Pontilianum

w. 3 *ac subitus* – A₂ A₃ R Ca S: *et subito* – Co Vi A₁

LIII. Augustino Vivaldo...

w. 1 *Parma* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R: *parma* – Ca

LVI. Ad Plautum

w. 5 *salsa* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R: *falsa* – Ca S

LVII. Mater Neronis ad Neronem

w. 2 *barbara* – A₂ A₃ R Ca S; *nescia* – Co Vi A₁ (por. XXXVII w. 2)

LX. Ad... Mutium Vitellescum...

w. 4 *ingenuis* – A₂ A₃ R Ca S; *argutis* – Co Vi A₁

w. 8 *quis neget* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *suspignor* – Co

LXII. In ceream Pueri Iesu effigiem

Tytuł: *In ceream Pueri Iesu effigiem* – A₂ A₃ R Ca S; *In eandem Neronis effigiem* – Co V₁ A₁ (por. komentarz na s. 137)

w. 1 *Puellum* – A₂ A₃ R Ca S; *Neronem* – Co Vi A₁

w. 8 *melleus* – A₂ A₃ R Ca S; *ferreus* – Co Vi A₁

LXIII. In maritimam Pali munitiorem...

w. 12 *velificata* – Vi A₁ A₂ A₃ R S; *velificare* – Co Ca

LXV. De Ludovico XIII...

Tytuł: *De Ludovico XIII, Galliarum Christianissimo rege, cum primo regni anno Rupellam ab eo expugnatam fuisse percresceret* – A₂ A₃ R Ca S; *De Ludovico XIII Galliarum rege Christianissimo* – Co Vi A₁

LXVI. Libellus de pietate Christiana laudatus

w. 1 *Pietatis iste est liber* – A₂ A₃ R Ca S; *Pietatis iste liber est* – Co Vi A₁

LXIX. Tumulus coniugis Pauli Sapiehae...

w. 2 *Sapiehadis* – Co; *Sapiehades* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S

w. 5 *Quid* – A₂ A₃ R Ca S; *Qui* – Co Vi A₁

LXXI. Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz...

Tytuł: *Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz, ducem exercituum Poloniae adversus Osmanum, imperatorem Turcicum, cum gymnasium inviseret* – S; *Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz, ducem exercituum Poloniae adversus Osmanum imperatorem Turcicum, cum gymnasium inviseret* – Co; *Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz, ducem exercituum Poloniae adversus Osmanum imperatorem Turcicum, cum gymnasium inviseret* – Vi A₁ A₂ A₃ R; *Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz, ducem exercituum Poloniae adversus Osmanum imperatorem Turcicum* – Ca

w. 7 *Chodkiewicz* – S; *Chodkewic* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R Ca

LXXII. In stemma eiusdem: „W.”...

Numer: LXXII – A₁ A₂ R Ca S; LXXIV – A₃; LXXV: w Vi numer pod prologiem; w Co numeru brak

Tytuł: „W.” (stosowano tu zwykle odwróconą czcionkę „M”) – Vi A₁ A₂ A₃ R S; „M” – Ca

w. 7 *Si dubitas, hoc ipse Deo da stemma legendum* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S; w Ca wersu brak

w. 8 *de caelo magnum Maximus ipse leget* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S; w Ca wersu brak

LXXIII. Ad Robertum cardinalem Bellarminum...

w. 8 *angulo<re>* – popr. wyd.: *anguloque* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S

w. 12 *reseras* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *referas* – Co

w. 19 *lacrimis* – A₁ A₂ A₃ R Ca S; *meritis* – Co Vi

LXXV. De novo gymnasii Florentini aedificio...

w. 1 *alnos* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *ornos* – Co

w. 3 *subterlabentia turreis* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R; *subterlabentia turreis* – Ca; *subterlabentia turreis* – S

LXXVI. Seazon. Aulam fugit Aloysius

w. 2 *Romae* – Co Vi A₁; *pompae* – A₂ A₃ R Ca S

w. 12 *fucorum* – Co Vi A₂ A₃ R Ca S; *sucorum* – A₁

w. 15 *supinae* – A₂ A₃ R Ca S; *Latinae* – Co Vi A₁

w. 18 *scitos Quirites, elegantiae mystas* – Co Vi A₁; w A₂ A₃ R Ca S wersu brak

w. 19 *Vestae nepotes, bellulos Remi vernas* – Co Vi A₁; w A₂ A₃ R Ca S wersu brak

LXXVIII. Seazon de b[eato] Aloysio

w. 5 *mecum* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *necum* – Co

w. 38 *agros* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R S; *apros* – Ca

w. 45 *amethystinata* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S; *amethystina* – Co

LXXIX. Ioannis Caroli Chodkiewiczii... statua in Hortis Mediceis

Tytuł: *Chodkiewiczii* – popr. wyd.: *Chodkewicii* – Co Vi A₁ A₂ A₃ R Ca; *Chodkiewicz* – S

LXXX. In tres fluvios, stemma Ioannis Caroli Chodkiewiczii...

Tytuł: *Chodkiewiczii* – S; *Chodkewicii* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca

w. 2 *Chodkiewicziana* – S; *Chodkewicianae* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca

LXXXIII. Pompa, qua Sacratissimum Christi Corpus... deportatur

Tytuł: *Sacratissimum Christi Corpus a Romanis* – A₂ A₃ R Ca S; *Sacratissimum Corpus Romanis* – A₁; *Sacratissimum Corpus a Romanis* – Vi

LXXXVI. Reverendo patri Leoni Sanctio

w. 3 *saltem* – A₁ A₂ A₃ R Ca S; *saltim* – Vi

LXXXVIII. In stemma Ioannis Caroli Chodkiewiczii...

Tytuł: *Chodkiewiczii* – Vi S; *Chodkevicii* – A₁ A₂ A₃ R Ca

w. 1 *in telo* – Vi A₁ A₂ A₃ R S; *in caelo* – Ca

LXXXIX. In Gryphem...

Tytuł: *Chodkiewiczus* – S; *Chodkevicus* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca

XCI. In duas easdem sagittas

Tytuł: *Cant. 4* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca; *Cant. IV.9.* – S

Motto: *Vulnerasti cor meum in uno oculorum et in uno crine colli* – A₂ A₃ R S; *In uno oculorum, et uno crine colli* – Vi A₁ Ca

w. 2 *sed* – Vi A₁ A₂ A₃ R S; *si* – Ca

w. 4 *est telum* – Vi A₁ A₂ A₃ R S; *et telum* – Ca

XCII. In easdem sagittas

w. 4 *Volovicia* (po wyrównaniu: *Follovicia*) – Vi A₁ A₂ A₃ R S; *Volovici* – Ca

XCIII. Ad... Hieronimum Vollovicium...

w. 1 *sensit* – A₂ A₃ R Ca S; *scivit* – Vi A₁

XCIV. In soleam tribus insignitam crucibus, stemma... Stanislai Kiszkae...

Tytuł: *Kiszkae* – S; *Kiszcae* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca

w. 3 *Kiszkanae* – Vi S; *Kisscanae* – A₁; *Kiszcanae* – A₂ A₃ R; *Kiskcanae* – Ca

XCIV. In tres eiusdem cruces et tres tubas

w. 1 *Kiszka* – Vi S; *Kissca* – A₁; *Kiszca* – A₂ A₃ Ca; *Kiszka* – R

w. 5 *Fors* – Vi A₁ A₂ A₃ R S; *Foris* – Ca

w. 8 *diliget* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca; *diliget* – S

XCVII. In ensiferum Grypha, stemma Ioannis Caroli Chodkiewicz...

Tytuł: *Ioannis Caroli Chodkiewicz* – popr. wyd.: *Ioannis Caroli Chodkiewicz* – Vi A₁ A₂ A₃ Ca; *D[omino] Caroli Chodkiewicz* – R; *stemma I[oannis] Car[oli] Chodkiewiczii* – S

w. 11 *tropaeis* – A₁ A₂ A₃ S; *trophaeis* – Vi Ca

w. 12 *Chodkiewiczianas* – popr. wyd.: *Chodkevicianas* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca S

XCVIII. De b[eatis] Agapi et Chronia...

Tytuł: *postea* – Vi A₁ A₂ A₃ R S; *post ea* – Ca

C. De s[ancto] Ardalione...

Tytul: *Ardalione* – A₃ Ca S; *Ardelione* – Vi A₁ A₂ R
 w. 1 *Ardalio* – A₃ Ca S; *Ardelio* – Vi A₁ A₂ R

CI. De s[anctis] Basilissa et Anastasia...

w. 5 *vulnera* – S; *vulnere* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca

CIII. De s[ancto] Adalberto...

w. 8 *vise* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca; *viso* – S

CIV. Puer Iesus totus desiderabilis

w. 1 *valete* – A₁ A₂ A₃ R Ca S; *volate* – Vi

CIX. De s[ancto] Simeone Stylita

w. 5 *aetas* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca; *aestas* – S
 w. 8 *astra gradu* – Vi A₁ A₂ A₃ R S; *aura gradu* – Ca

CX. Christi in cruce vox: „Sitio!”

w. 5 *bibe* – A₃ R Ca; *bibes* – Vi A₁ A₂ S

CXIV. De morte Caesaris N. ...

Tytul: *De morte Caesaris N.* – A₂ A₃ R Ca S; *De morte Caesaris Grimaldi* – Vi A₁
 (por. komentarz na s. 137)
 w. 3 *lustrat* – Vi A₂ A₃ R Ca S; *lustra* – A₁

CXVI. De eodem

Tytul: *De eodem* – A₂ A₃ R Ca S; *De morte Caesaris Grimaldi, qui scenicum caelum dum lustrat, praeceps inopino casu ad terram datus, exspiravit* – Vi A₁
 w. 3 *atria* – Vi A₁ A₂ A₃ R Ca; *astria* – S

SUPPLEMENTUM * UZUPEŁNIENIE**CXX. Scitum arrogantissimi ministri Calviniani Tavelli...**

Numer: LV – Co; LVI – Vi A₁; CXCIV – S
 w. 7 *sed* – Vi; *Tamen* – Co S

CXXI. In Antullum Plautum Philippidam

Numer: LXI – Co; LXII – Vi S – CXCIV
 Tytul: *Plautum* – Vi; *Claudum* – Co S

CXXII. In Minodium, Calvinistam ministrum...

Numer: CXXI – Vi; CXX – A₁; CXLVII – S

Tytuł: *In Minodium, Calvinistam ministrum, a quo reprehensus fuerat de producto in carmine et correpto Sathana – Vi A₁; In quendam, qui auctorem carperat, quod „satanam” in secunda syllaba et produxisset et corripuisset – S*

VI. UWAGI DO PRZEKŁADU

Łacińskie słowo *A(a)mor* oddajemy w przekładzie na trzy sposoby: jako „Amor”, gdy pojawia się Amor-Kupidyn-chłopiec z wszelkimi atrybutami swojej władzy (luk, kołczan, strzały, pochodnie); jako „miłość”, gdy mowa o uczuciu; jako „Miłość” (wielką literą), gdy mamy raczej owego uczucia personifikację. Przekład nigdy jednak nie będzie tu doskonały, gdyż w oryginale chodzi najczęściej równocześnie i o miłość, i o Amora.

Pozostawiamy wierne tłumaczenie zwrotów, które mogą wydać się dzisiaj zbyt śmiało w utworach religijnych i zbyt wyraźnie zabarwione erotycznie, choć autor – jak inni w jego czasach – używa ich w najniewinniejszej intencji, wykorzystując motywy Pieśni nad Pieśniami. Uczestnicy zebrania Ośrodka Edytorstwa Naukowego i Krytyki Tekstu w Instytucie Badań Literackich PAN (25 XI 2002) przekonali nas, że Czytelnik, nawet nieobeznany z literaturą Baroku, widząc w wierszu odnoszącym się do Chrystusa-Oblubieńca słowa: „Śpiewasz, mój Oblubieńcze, że chcesz ssać me piersi”, będzie kierował się dewizą orderu Podwiązki: „Honi soit qui mal y pense”. Dziękujemy Im w tym miejscu za cenne uwagi i rady.

Kilka razy próbujemy oddać gry słowne, którymi bawi się Sarbiewski, najczęściej jednak nie poddają się one przekładowi. Efekty starań, by z jednej strony naśladować zwięzłość i zwartość oryginału, z drugiej jego nieuniarkowanie i obfitość, na przykład w mnożeniu synonimów, skłaniają nas, by z czystym sumieniem polecać Czytelnikowi raczej tekst łaciński.

Usiłujemy posługiwać się w przekładzie językiem współczesnym, lecz nie za bardzo nowoczesnym, ale też bez zbytejnej, sztucznej i rażącej archaizacji. Najczęściej występujące w epigramatach metrum, dystych elegijny, oddajemy przez swojski trzynastozgłoskowiec, najmiłszy dla polskiego ucha. Gdy jednak autor stosuje inną miarę – a nigdy nie czyni tego bez powodu, choćby wtedy, gdy dla utworów, których głównym motywem jest pogoń, ucieczka, szybki bieg groźnej wieści, daje wers krótszy, bardziej „lotny” – staramy się znaleźć jakiś jej odpowiednik, lecz widzimy, że i tu przekład w porównaniu z oryginałem „leda jakim piórem opatrzony”.

OBJAŚNIENIA

I. Ad Tarquinius Gallutium...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Ad Tarquinius Gallutium* // *Do Tarkwiniusza Gallucjusza* – Tarquinio Galluzzi (1574-1649), jezuita, mówca, poeta, autor komentarzy do Wergiliusza i Arystotelesa.

II. Religiosum paupertatis votum

Metrum: dystych elegijny.

III. Hastiludium Fortunae et Divini Amoris

Metrum: dystych elegijny.

Epigramat ten znalazł się również w *Dü gentium* – pochodzącym prawdopodobnie z 1627 r. traktacie Sarbiewskiego poświęconym mitologii. Tam też mamy analizę postaci Kupidyna i sposobu, w jaki poeta wykorzystał ją w tym właśnie epigramacie (SARBIEWSKI *Dü gentium*, s. 155):

Kupidyn przedstawiany jest ze skrzydłami i strzałami, miłość bowiem skierowana ku Bogu baczy zawsze na swój cel i zamiar, zapominając całkiem o innych rzeczach widzialnych, a dalej jest potężna i czynna, nigdy nie wypoczywa, chętna do poświęceń, ustawicznie gotowa do miłowania swego stwórcy. Ślepemu Kupidynowi przyznali jednak umiętność miotania strzał, gdyż miłość ku Bogu, gdziekolwiek rzuci strzałą, osiąga Boga, ponieważ cel, w który godzi, jest wszędzie i rozciąga się w niezmierzonej przestrzeni. Bóg bowiem, według świadectwa Merkuriusza Trismegista, jest kulą, której środek znajduje się wszędzie, nigdzie nie ma obwodu. Jeśli więc punkt środkowy Boga i tym samym cel znajduje się wszędzie, dokądkolwiek ślepy Amor lekkomyślnie wypuści strzałę i gdzie ugodzi, to znaczy, że będzie mógł kochać Boga w każdej rzeczy stworzonej i pięknej, jakby w jakimś uczestnictwie boskości. Wszystkie bowiem rzeczy stworzone są jakimś służącymi do zabawy celami i malowanymi, i jakby papierowymi, i widzialnymi, przeznaczonymi dla poznania Boga i dotknięcia Go w jakiś swoisty sposób. „Albowiem niewidzialne Jego przymioty”, jak mówi św. Paweł, „stają się widzialne dla umysłu przez jego dzieła”. Napisałem na ten temat epigramat, że świat jest pierścieniem, do którego niekiedy los i boski Amor usiłują trafić włócznią.

Tytuł: *Hastiludium* || *Turniej* – chodzi tu prawdopodobnie o tzw. gonienie do pierścienia, jedną z konkurencji turnieju rycerskiego, która polegała na chwytaniu przez jeźdźca obręczy za pomocą kopii. Co prawda w tekście epigramatu mowa jest o rzucaniu włóczniami, może to być jednak spowodowane brakiem w łacinie klasycznej odpowiedniego słownictwa na opisanie tego średniowiecznego obyczaju.

Motto: *Seneca* || *Seneka* – nie udało się ustalić źródła cytatu, choć wiadomo, iż jego autorem nie jest żaden z Seneków; zob. obj. do CXVII tyt.

Proclus || *Proklos* – (ok. 410-485) grecki filozof, neoplatonik. Cytat nie jest autorstwa Proklosa, lecz pochodzi z anonimowego dzieła *Liber viginti quattuor philosophorum*, cap. 2 (zob. *Corpus Christianorum*, ed. F. Hudry, t. 143a, Turnhout 1997, s. 1-34).

IV

Metrum: dystych elegijny.

Motyw Amora-ogrodnika, zapożyczony od Moschosa (MOSCH. *Epigr.* 4), był dość popularny w poezji barokowej; por. np. MORSZTYN J.A. *Utwory*, Lut. I.9.1-4:

Nie zawsze strzały Kupido zawodzi,
 czasem luk złoży i bez broni chodzi
 i gospodarskiej pilnując pogody,
 gracuje z trawy pafijskie ogrody.

W emblematyce zaś pojawia się temat orzącego Chrystusa, gdzie funkcję pluga pełni krzyż. Tak jest chociażby w wydany w 1629 roku w Antwerpii dziele Benedykta van Haefena z rycinami Boetiusa a Bolsvert *Schola Cordis* oraz *Regia Via Crucis*, które ukazało się sześć lat później. O popularności tego druku w Polsce świadczy wydane w 1641 r. dzieło Marcina Hińczy zatytułowane *Chwała z krzyża*, które zawierało kopie rycin znanych z książki van Haefena; por. Pelc. *Słowo i obraz*, s. 196-204.

w. 4 *ruricolae ... boves* || *wiejskie woły* – por. OV. *Met.* 5, 479.

w. 7-8 „*Flos ... unus abest, sunt cetera milia florum; / ut nullus possit, Christe, deesse, veni*” || „*Choć są kwiatów tysiące, wciąż jednego nie ma; / by nie brakło żadnego ... Chryste, przybądź*” – na przyrównanie Chrystusa do kwiatu pewien wpływ mogło mieć dzieło Jakuba Pontana; por. PONTANUS *Florid.* [6] V: *Ad Angelos poeta*, w. 17-18:

Eduxit ipse flores:
 depinxit ipse flores
 et ipse flosculorum
 est iure flos habendus.

por. GROCHOWSKI *Wirydarz* [6] 5: *Do aniołów poeta*, w. 27-32:

Niechaj z nimi, co chce, broi –
 Dziecięciu z kwiatkiem przystoi,
 zwłaszcza, że je sam kształtował,
 sam upstrzył, sam umalował.
 Więc jak jest Panem nad wami,
 tak kwiatkiem nad kwiateczkami.

V. De s[ancto] Mammete mart[yre]...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De s[ancto] Mammete mart[yre]* || *O świętym Mammesie męczenniku* – Mammes, męczennik z Cezarei Kapadockiej. Poświadczają o nim w swych homiliach Bazyl Wielki i Grzegorz z Nazjanzu. Obaj jednak wydają się mówić o mężczyźnie dojrzałym, który zginął na początku prześladowań Dioklecjana, a więc około 303 r. Legendy sugerują zaś, iż Mammes był piętnastoletnim chłopcem, wcześniej osieroconym. Po uwięzieniu miał być oddany dzikim zwierzętom na pożarcie, męczony w ogniu i kamienowany.

w. 1 *extremam ... arenam* || *arenę śmierci* – por. VERG.*Aen.* 11,626; HOR.*Epist.* 1,1,6; SIL.*Pun.* 5,272; VAL.FL.*Arg.* 7,111.

descendit arenam || *wystąpił na arenę* – SIL.*Pun.* 13,573; STAT.*Silv.* 1,6,86.

w. 2 *pallida membra* || *blade członki* – OV.*Epist.* 21,16; TIB.*Eleg.* 3,10,6.
tenui ... fame || *okrutny post* – IUV. 15,101.

w. 3 *turba ferarum* || *dzikich bestii zgraja* – OV.*Met.* 11,44.

w. 4 *longa fames* || *głód długotrwały* – SIL.*Pun.* 5,312; STAT.*Theb.* 1,108.

VI. De eodem

Metrum: dystych elegijny.

VII

Metrum: wiersz falecejski.

w. 8 *Aemus, Pelion, Ossa, Pindus, Othrys* || *Hemus i Pelion, Ossa, Pindus, Otrys* – por. OV.*Met.* 2,219; 7,224-225; 12,513; SIL.*Pun.* 3,495; PLIN.*Nat.hist.* 4,30.

Aemus || *Hemus* – łańcuch górski na północy Tracji.

Pelion || *Pelion* – łańcuch górski w Tesalii (północno-wschodnia Grecja).

Ossa || *Ossa* – góry w Magnezji (północna część Tesalii), oddzielone od Olimpu doliną Tempe.

Pindus || *Pindus* – łańcuch górski między Tesalią a Epirem.

Othrys || *Otrys* – wysokie wzgórza w południowej Tesalii.

w. 10 *nimbus ocior* || *niż chmury szybszy* – por. HOR.*Carm.* 2,16,23-24; OV.*Met.* 1,502.

w. 14 *Pharias* || *faryjskim* – Faros, wysepka u północnych wybrzeży Egiptu w pobliżu Aleksandrii, ze słynną latarnią morską; tu w znaczeniu: egipskim.

w. 15 *damnato redit exule Canopo* || *idzie wygnaniec z przeklętej Kanopy* – Kanopa (*Canopus*), miasto położone u północnych wybrzeży Egiptu, na północny wschód od Aleksandrii, nazwa używana czasem (także tutaj) w znaczeniu: Dolny Egipt, albo jeszcze bardziej ogólnie: Egipt. Doszło tu najwyraźniej do połączenia motywu ucieczki Świętej Rodziny do Egiptu (zob. Mt 2,13-15) ze starotestamentowym motywem wyjścia z Egiptu ludu wybranego.

w. 16 *petit redux Idumen* || *na ... Idume powraca* – Idume, Idumea, Edom, część Palestyny granicząca z Judeą, leżąca między Morzem Martwym a Żatoką Akaba. Tu odwołanie do nieudanej próby przejścia Żydów przez tę krainę podczas wyjścia z Egiptu (por. Lb 22,14-21).

w. 24 *Solymas ... oras* || *po krainach Solimy* – Solyma (Hierosolyma), Jerozolima.

w. 25 *Hermonaei* || *Hermonu* – Hermon, łańcuch górski w południowo-zachodniej Syrii.

w. 26 *Carmelique* || *Karmelu* – Karmel, góra w południowej Galilei.

w. 30 *Iordanes* || *Jordan* – rzeka w Palestynie.

w. 38 *Taenarios* || *tenaryjskich* – tu w znaczeniu: podziemnych, piekielnych. *Taenarum* (gr. *Tainaron*), najdalej na południe wysunięty przylądek Peloponezu; miało się tu znajdować wejście do świata umarłych.

w. 40 *Phoebi* || *Febowych* – Febus, przydomek Apollona jako boga światła i słońca (dosł. Jaśniejący).

w. 44 *Africis* || [przez] *Afryki* – Afryk, wiatr południowo-zachodni.

Euris || *przez Eury* – Eurus, wiatr wschodni.

w. 45 *Zephyris* || *przez Zefiry* – Zefir, wiatr zachodni.

Favonisque || [przez] *Fawony* – Fawoniusz, wiatr zachodni (inna nazwa Zefira).

w. 48 *Notorum* || *Notów* – Notus (zwany też Auster), wiatr południowy.

w. 49 *Etesiarum* || *Etezyj* – Etezeje, wiatry etezyjskie, wiejące z północy lub północnego zachodu co roku przez pięć lub sześć tygodni po letnim przesileniu.

w. 50 *quo me rapit incitatus ardor* || *dokąd zar gwałtowny mnie porywa* – obraz zatracenia się w gonitwie wzorowany jest na Horacjańskim opisie poetyckiego natchnienia; por. HOR.*Carm.* 3,25,1-3.

VIII. De d[iva] Maria Magdalena

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De d[iva] Maria Magdalena* || *O świętej Marii Magdalenie* – Maria Magdalena, w Biblii kobieta rodem z Magdali, którą Chrystus uleczył, obecna przy składaniu Jego ciała do grobu; zobaczyła pusty grób i Chrystusa zmartwychwstałego. Tradycyjnie utożsamiana z pokutującą jawnogrzeznicą, która namaściła nogi Chrystusa, polewając je łzami (zob. Łk 7,38), a następnie wytarła swoimi włosami. Często przedstawiano ją także pod krzyżem.

w. 6 *Magdalis* || *Magdalena* – forma imienia Magdalena występująca w poezji. Por. np. BIDERMANUS *Epigr.* 2,92,18: „Quaesitosque cadit Magdalis ante pedes”

(Upadła Magdalena u stóp upragnionych). lub 2. 102. 1: „Magdalis insedit mediam, mediam Afra tabellam” (Magdalena pośrodku i Afra pośrodku zasiadła obrazka).

IX. De Puero Iesu nato

Metrum: trymetr jambiczny.

w. 7 <tri>sulca ... face || pochodni błyskawicy – (dosł. rozszczępionej na troje pochodni) por. SEN. PHIL. *Phaedr.* 680-681.

X. Casta, sed fecunda

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Casta, sed fecunda* || *Czysta, lecz płodna* – por. np. ADAM A SANCTO VICTORE *Sequentia XXXVII: In assumptione Mariae*, w. 4-5:

Tota virgo, sed fecunda,
casta corde, carne munda.

Choć dziewica, jednak płodna
czysta sercem, ciałem zbożna.

w. 3 *Ipsa tuas etiam memini me sugere mammas* || *Pamiętam jeszcze, jak ja ssalam piersi Twoje* – motyw Oblubienicy ssącej piersi Oblubieńca spotykany jest w poezji emblematycznej; por. MORSZTYN *Z. Embl.* 28.

XI

Metrum: dystych elegijny.

Motto: *Aquilo* || *wietrze północny* – Akwilon, wiatr północny lub północno-wschodni.

w. 6 *Olympus* || *Olimp* – łańcuch górski oddzielający Macedonię od Tesalii, w mitologii greckiej siedziba bogów; często (także tutaj) w znaczeniu: niebo.

XII. De Puero Iesu...

Metrum: cholijamb.

w. 1 *Gratiae* || *Gracje* – greckie Charyty, boginie wdzięku, towarzyszką Afrodyty.

w. 3 (2)* *Septemtrionis* || *Septemtriona* – Septemtrion, gwiazdozbiór Niedźwiedzi (Wielkiej lub Małej), ogólnie północ, a także wiatr północny, grecki Boreasz.

cum Cauro || z *Kaurem* – Kaur, wiatr północno-zachodni.

w. 4 (3) *Apeliota* || *Apelioto* – Apeliota (łac. *Solanus*), wiatr wschodni.

Aeoli || *Eola* – Eol, władca wiatrów.

w. 19 *Chloridis* || *Chlorydy* – Chloris, Chloryda (łac. *Flora*), grecka bogini wiosny i kwiatów.

w. 36 *Indi* ... *granadilli* || z *Indii passiflory* – passiflora (inaczej: męczennica), ozdobne pnącze o dużych różnej barwy kwiatach. Pochodzi z Indii, ale Zachodnich (Ameryka Południowa). Nazwę nadali mu Hiszpanie, którzy w częściach rośliny do-

* Jeśli numeracja wersów w tekście łacińskim nie pokrywa się z numeracją przekładu, w nawiasach umieszczono cyfry odsyłające do lokalizacji tłumaczenia.

patrywali się narzędzi męki Chrystusa: prątniczki to korona cierniowa, znamiona słupka – gwoździe, liście – lance, pylniki – młoty, wąsy czepne – bicz: stąd tu: strzały, gwoździe, ciernie, lance i bicz.

w. 39 (39/40) *furores ... Dionaeos* || *dyjonejskim szalom* – chodzi tu o szaleństwa (miłosne, zmysłowe, cielesne) Wenery, bogini miłości, która nosiła przydomek Dioneja od imienia swej matki Dione.

w. 41 *Cyprios flores* || *cypryjskim kwiatom* – tj. kwiatom Wenery; Cypr był miejscem kultu Wenery (Afrodyty), która miała wyłonić się z piany morskiej u jego brzegów, stąd także jej przydomek Kipryda (łac. *Cypris*).

w. 42 *narcissos* || *narcyzom* – nazwa tych kwiatów pochodzi, według greckiej mitologii, od imienia młodzieńca – Narcyza, ukaranego za odrzucenie zalotów nimfy Echo miłością do własnego odbicia, a na koniec zamienionego w kwiat.

w. 43 *Bellona* || *Bellona* – rzymska bogini wojny, żona albo siostra Marsa.

w. 47 *Martiali ... in campo* || *na Marsowym ... polu* – tj. na polu bitwy; Mars był rzymskim bogiem wojny. Por. SHA Cl. 13,5.

XIII

Metrum: dystych elegijny.

w. 3 *liquido torrentior amne* || *rwąca bardziej niżli strumień* – por. obj. do LXXX.

XIV

Metrum: dystych elegijny.

w. 3 *Magdala* || *Magdalena* – forma imienia Magdalena występująca w poczji: por. np. SARBIEWSKI *Lyr.* 3,2,1; BIDERMANUS *Epigr.* 2,102,6.

XV. Ad omnia versatilis

Metrum: dystych elegijny.

w. 5 *ludenis more* || *zuzyczajem grających* – chodzi tu o grę zwaną cygą, która polegała na toczeniu obręczy, często fajerki, za pomocą bicia.

w. 8 *cor mihi versat Amor* || *Amor je obraca* – (dosł. serce obraca mi Amor); por. *OV.Am.* 1,2,8 oraz *OV.Ars* 3,718: „pectora versat Amor” (serce obraca Amor).

XVI. D[iva] Magdalena sub cruce flens

Metrum: dystych elegijny.

w. 1 „*Ah, sitio!*”, *clamas* || „*Ach, pragnę!*”, *wolasz* – por. J 19,28: „Postea sciens Iesus, quia iam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dicit: Sitio” („Potym, wiedząc Jezus, iż się już wszystko wykonało, aby się wykonało Pismo, rzekł: Pragnę”).

XVII

Metrum: dystych elegijny.

Motto: *Sulamitis* || *Sulamitko* – Sulamitka lub Sunamitka. Oblubienica z Pieśni nad Pieśniami.

Revertere, dilecte || *Wróć się ... miły mój* – zob. Pnp 2.17: „*Revertere, similis esto, dilecte mi, capreae aut hinulo cervorum super montes Bether*” („*Wróć się: bądź podobien, miły mój, sarnie i jelonkowi na górach Beter*”). Motyw ten wykrzystal Sarbiewski również w jednej z ód; por. SARBIEWSKI *Lyr.* 2.19.

w. 1/3 *Insequeris, fugio ... / Insequor, ipse fugis* || *Zbliżasz się, ja uciekam ... / Zbliżam się, Ty uciekasz* – por. MART. *Epigr.* 5.83:

*Insequeris fugio, fugis insequor: haec mihi mens est:
velle tuum nolo, Dindyme, nolle volo.*

Nie chcesz – chcę, chcesz – ja nie chcę; pytasz, co to znaczy?
Nie chcę, byś chciał. Dyndymie: chcę byś nie chciał raczej.
(przel. J. Czubek)

XVIII. *Sacri studiosus obsequii cadaver est*

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Sacri studiosus obsequii cadaver est* || *Trupem jest miłośnik świętego posłuszeństwa* – zarówno tytuł utworu, jak i sam tekst nawiązują do myśli św. Ignacego Loyoli zawartej w opracowanej przez niego formule zakonu jezuitów; por. LOYOLA *Konstytucje*, s. 195-196:

Aby dopuszczeni do profesji lub na Koadiutorów uformowanych mogli się owocnie oddawać służbie Bożej i wspomaganie bliźnich według naszego Instytutu powinni w swoim osobistym życiu przestrzegać pewnych zasad. [...] A ponieważ to, co dotyczy ślubu czystości, nie potrzebuje tłumaczenia [...], będziemy mówić o świętym posłuszeństwie. Niech się mianowicie wszyscy bardzo starają jak najlepiej je zachowywać i w nim się odznaczać, i to nie tylko w rzeczach obowiązkowych, lecz i w innych także, gdy tylko zauważą znak woli Przełożonego, nawet bez wyraźnego rozkazu. Przed oczyma zaś trzeba mieć Boga, Stwórcę i Pana naszego, dla którego okazuje się posłuszeństwo innemu człowiekowi. Trzeba się starać, żeby postępować w duchu miłości, a nie w trwożliwym zamieszaniu [...]. Wytrwale się też starajmy wszystkie nasze siły zwrócić ku tej cnocie posłuszeństwa, okazując je przede wszystkim Ojcu Świętemu, a następnie przełożonym Towarzystwa. Chodzi o to, by we wszystkich dziedzinach, na które może się rozciągnąć miłością ożywione posłuszeństwo, na jego głos, tak jakby on od samego Chrystusa Pana pochodził (ponieważ przez wzgląd na Niego i z miłości i czei ku Niemu okazujemy posłuszeństwo temu, kto Go zastępuje), mamy być jak najochotniejszymi, zostawiając każdą rzecz, nawet literę zaczętą a nie dopisaną. Ku temu celowi zwróćmy wszystkie siły i pragnienia w Panu, aby święte posłuszeństwo było w nas ze wszech miar doskonale tak co do wykonania, jak co do woli i rozumu. Cokolwiek nam poleca, spełniajmy z wielkim pośpiechem, z duchowym weselem i wytrwałością, wszystko poczytując za słuszne, a wszelkie zdanie i sąd nasz przeciwny opanowując ślepym niejako posłuszeństwem, i to we wszystkim, cokolwiek Przełożony zarządzi [...]. Niech każdy będzie przekonany, że ci,

co żyją pod posłuszeństwem, powinni dać się prowadzić i kierować Opatrzności Bożej przez Przełożonych swoich zupełnie tak, jakby byli trupem, który się daje dokądkolwiek nosić i jak bądź ze sobą obchodzić pozwala, albo jak łaską starca, która w każdym miejscu i do każdej rzeczy służy do woli temu, kto ją trzyma w rękę.

w. 8 *quam vivum ... cadaver* || *jak żywy trup* – por. ZEN. *Tract.* 2.4.15.

XIX. Epitaphium vivo

Metrum: dystych elegijny.

XX. Bernardino Hosti missa imago...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Bernardino Hosti* || *Bernardynowi Hostisowi* – postać niezidentyfikowana. Słowo *hostis* znaczy 'wróg'.

w. 2 *crux arcus* || *krzyż lukiem* – motyw spotykany w siedemnastowiecznej poezji o Miłości Bożej; por. np. REMONDUS *Amores Divini* 3.14: „Crux arcus, Deus est dextra, sagitta gigas” (Krzyż lukiem, Bóg prawicą, strzala jest olbrzymem).

XXI. „Super rivulos aquarum”

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: „*Super rivulos aquarum*” || „*Nad strumieniami wód*” – tytuł jest cytatem z Pnp 5.12.

w. 1 *vitreas ... undas* || *modrymi falami* – VERG. *Aen.* 7.759.

XXII. Imago beati Stanislai Kostkae Romana

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Stanislai Kostkae* || *Stanisława Kostki* – Stanisław Kostka (1550-1568), syn kasztelana zakroczymskiego Jana Kostki, kleryk w zakonie jezuitów, beatyfikowany w 1605 r., w 1726 został kanonizowany. Chodzi tu prawdopodobnie o jeden z trzech portretów wykonanych za życia św. Stanisława, tzw. *verae effigies*.

w. 8 *Stanesilaë* || *Stanisławie* – forma wołacza (zamiast: „Stanislaë”) na wzór imienia Agesilaus, podyktowana wymogami metrycznymi, choć spotykana także u innych autorów; por. BAUHIUS *Epigr.* III [47], s. 73: *Ad b[atum] Staneslaum Coscam, Societatis IESU* (Do błogosławionego Stanisława Kostki z Towarzystwa Jezusowego), w. 2: „Nam te cur aliter, Stanesilaë, vocem?” (Czemuż inaczej miałbym cię zwać, Stanisławie?).

XXIII

Metrum: dystych elegijny.

w. 2 *Olympus* || *Olimp* – tu w znaczeniu: niebo.

XXIV. Amor Divinus

Metrum: dystych elegijny.

XXV

Metrum: dystych elegijny.

XXVI

Metrum: dystych elegijny.

XXVII. De angelo b[eato] Aloysio astante

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De angelo b[eato] Aloysio astante* || *O aniele stojącym przy błogosławionym Alojzym* – epigramat niewątpliwie nawiązuje do sposobu przedstawiania św. Alojzego w siedemnastowiecznym malarstwie. Alojzy Gonzaga (1568-1591) pochodził z rodziny książęcej panującej w Mantui, po wstąpieniu do zakonu jezuitów (1585) zaprawiał się do życia zakonnego pod kierunkiem m.in. Roberta Bellarmina (por. obj. do LXXIII tyt.). Zmarł podczas zarazy w Rzymie; został kanonizowany w roku 1605 i ogłoszony patronem młodzieży. Motyw Alojzego i anioła był często wykorzystywany nie tylko przez sztuki plastyczne, ale również przez jezuickich epigramatyków: por. np. BAUHUSIUS *Epigr.* IV [43], s. 100: *De b[eato] Aloysio Gonzaga, Societatis Iesu, ad pictorem* (O błogosławionym Alojzym Gonzadze z Towarzystwa Jezusowego, do malarza). Pojawia się tu wielce znacząca uwaga (w. 9): „*Vis pingere Angelos? Fac Aloysios*” (Chcesz malować anioły? Malujże Alojzych).

w. 1 *ephebi* || *efeba* – efeb, piękny młodzieniec; tu aluzja do wyglądu anioła.

w. 3 *niveis par ... ligustris* || *śnieżnym ... równy ... ligustrum* – ligustr pospolity, krzew ozdobny, biało kwitnący. Por. *OV.Met.* 13,789.

w. 6 *et roseus teneras stat pudor ante genas* || *różany wstyd się mieni na licach młodzieńczych* – por. *TIB.Eleg.* 1,4,14: „*virgineus teneras stat pudor ante genas*” (dziewiczy wstyd się mieni na licach młodzieńczych).

w. 8 *dicite, sint similes, dissimilesne magis* || *powiedzcie, czy podobni są, czy różni bardziej* – por. *MART.Epigr.* 3,88,2: „*Dicite, dissimiles sunt magis, an similes?*” („Czy podobieństwo u nich większe, czy różnica?”; przeł. J. Czubek).

XXVIII. De eodem

Metrum: dystych elegijny.

XXIX. Venatio Amoris

Metrum: dystych elegijny.

XXX. Venatio Amoris et Iesu

Metrum: dystych elegijny.

XXXI. Sagitta Divini Amoris

Metrum: dystych elegijny.

w. 1 *Illa ego sidereis deprompta sagitta pharetris* || *Jestem strzałą z kołczanów wydobytą grzeźdnych* – por. IUGO *Pia Desideria* II 2.76: „*Illa ego sim digitis lecta sagitta tuis*” (Obym był strzałą Twymi dobytą palcami).

deprompta sagitta pharetris || *strzałą z kołczanów wydobytą* – por. APUL.*Met.* 5.23; VERG.*Aen.* 11.859.

XXXII. B[eatus] Aloysius pingitur...

Metrum: dystych elegijny.

w. 7 *O formose puer!* || *Piękny chłopcze!* – por. VERG.*Ecl.* 2.17.

XXXIII. „Donec aspiret dies...”

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: „*Donec aspiret dies et inclinentur umbrae*” || „*Póki dzień nie nadejdzie, a nie nachylił się cień*” – fragment Pup 2.17 oraz 4.6.

XXXIV

Metrum: dystych elegijny.

w. 1 *Mors et Amor gemini* || *Śmierć i Miłość wraz* – motyw podobieństwa śmierci i miłości częsty jest w poezji emblematycznej; por. np. ALCIATUS I 65.

w. 4 *flammis pectora* || *piersi żarem* – SIL.*Pun.* 17.294.

XXXV. Inversa et humi iacens retro b[eati] Aloysii corona

Metrum: dystych elegijny.

w. 2 *Galesus* || *Galez* – Galeso, rzeka w południowo-wschodniej Italii, przepływająca pod Tarentem.

w. 3 *assiduos ... imbres* || *deszcze ... rześiste* – SEN.PHIL.*Nat.quaest.* 28.2.

XXXVI. Eiusdem posita retro corona

Metrum: dystych elegijny.

w. 2 *corona comis* || *korona ... z ... włosów* – por. MART.*Epigr.* 11.8.10; OV.*Am.* 1.6.38.

XXXVII

Metrum: dystych elegijny.

Motto: *Qualis est dilectus tuus?* || *Jakiż jest miły twój?* – w swoim dziele teoretycznym poeta daje objaśnienie tego fragmentu Pieśni nad Pieśniami w duchu neoplatonickim; por. SARBIEWSKI *Dii gentium*, s. 159:

Dalej to powstanie miłości ku Bogu z tej lirydy, czyli z widoku jakby Bóstwa załamane w rzeczach stworzonych, bardzo wdzięcznie wyraził Salomon w „Epitalamium boskiej miłości”, gdzie oblubienica zapytana, jakim był jej umiłowany, zdaje się opowiadać o nim jakby o tęczy, wymieniając barwy jej właściwe. „Miły mój”, rzecze, „śnieżnobiały i rumiany, znakomity spośród tysięcy”. Wnet zaś mowa jakby o kolorze żółtym: „Głowa

jego najczystsze złoto”. Nie na próżno zaś dodaje: „znakomity spośród tysięcy”, lecz wskazuje jakby on jeden zawierał w sobie piękności tysiąca, czyli wielkiej liczby rzeczy stworzonych. Aby to potwierdzić, boska oblubienica, spoglądając na różne stworzenia i na piękność boską jak gdyby w nich załamaną, natychmiast dorzuca: „Kędziory jego włosów jak gałązki palm, czarne jak kruk. Oczy [jego] jak gołębiec [...]. Policzki jak klomby wonnych ziół [...]. Wargi jak lilie itd. Wkrótce, skoro wyliczyła wszystko, żeby zaznaczyć, że z tej jakby tęczy powstała w niej miłość ku Bogu, rzecze: „Cały jest pożądany. Taki jest mój, taki jest przyjaciel mój”.

Być może ktoś zapyta, jak to się dzieje, że piękność i promienie Bóstwa załamują się w stworzeniach jakby w chmurze i stają się tęczą. Sądzę, że da się to jasno wytłumaczyć w ten sposób. Jak w wypadku chmury o większej gęstości załamany promień słońca w jakiś sposób powraca do siebie i odbity od gęstości chmury przybiera barwę nie właściwą dla siebie, ale widzialną, tak owa najsubtelniejsza piękność boska, według tego, jak jest udzielana stworzeniom, jakby się w nich zanurzała i gęstniała i dlatego przywdziewa lub ściąga na siebie barwę cudzą, tj. barwę stworzenia, przy czym z najsubtelniejszej i zupełnie duchowej staje się widzialna. Załamuje się jednak, tzn. wraca do siebie, ponieważ stworzenia w swej istocie oglądają się na Stwórcę i w jakiś sposób powracają doń jakby do źródła.

w. 1 *pulcherrimus ille* || *ten ... najpiękniejszy* – por. *MART. Epigr.* 8,56,13.

w. 2 *barbara turba* || *tłum barbarzyński* – por. *OV. Epist.* 8,12; *OV. Fast.* 6,374; *OV. Rem.* 594; *OV. Trist.* 5,10,28; *OV. Pont.* 3,2,38.

XXXVIII

Metrum: dystych elegijny.

w. 8 *corona caput* || *korona ... głowa* – por. *OV. Pont.* 3,4,102.

XXXIX. In idem sacrum canticum

Metrum: dystych elegijny.

w. 5 *Phoebus* || *Febem* – Febus, tu w znaczeniu: słońce.

XL. „Veni de Libano, Sponsa”

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: „*Veni de Libano, Sponsa*” || „*Pójdźże z Libanu, Oblubienico*” – Pnp 4,8. *de Libano* || *z Libanu* – Liban, pasmo wysokich gór na północ od Palestyny, stoki jego pokryte były wspaniałymi lasami cedrowymi, a szczyty śniegiem.

XLI. De pullato et linteato Aloysio

Metrum: dystych elegijny.

XLII. Pullatus post praetextam Aloysius...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *ad Mincium* || *o Mincio* – Mincio, rzeka w północnych Włoszech, lewy dopływ Padu poniżej Mantui; wypływa z Alp Retyckich i przecina Lago di Garda.

w. 2 *in ... Castilionis agros* || *do ... pól kastylionijskich* – Castiglione delle Stiviere, rodzinne miasto św. Alojzego leżące niedaleko Mantui, siedziby Gonzagów.

XLIII. Oculi b[eati] Aloysii lacrimabundi

Metrum: dystych elegijny.

w. 6 *pius ... Eurus* || *pobożne westchnienie* – (dosł. pobożny Eurus): tu: powiew, westchnienie.

XLIV. B[eato] Aloysio... roseum imminet sertum

Metrum: dystych elegijny.

w. 1-2 *Pulchra coloratis ubi pingitur Hybla rosetis, / Sicaniæ triplex colligit Hora rosas* || *Gdzie piękną Hyblę barwią różane ogrody, / róże rwą sycylijskie trzy Hory-boginie* – por. MART.*Epigr.* 2.46.1-2:

Florida per varios ut pingitur Hybla colores,
cum breve Sicaniæ ver populatur apes.

Jako kwiecie na Hybli, upstrzone w kolory
gdy miód pszczołki zbierają, plon wiosennej pory.
(przel. J. Czubek)

w. 1 *Hybla* || *Hyblę* – Hybla, góra na wschodnim wybrzeżu Sycylii, w pobliżu miasta Megara, słynna z kwiatnych łąk i wyborzonego miodu.

w. 2 *Sicaniæ ... rosas* || *róże ... sycylijskie* – *Sicaniæ* to inna, choć również stara, nazwa Sycylii (od zamieszkującego wyspę ludu Sykanów – *Sicani*).

triplex ... Hora || *trzy Hory-boginie* – Hory, trzy córki Zeusa i Temidy, boginie porządku w świecie przyrody, uosobienie pór roku: tu gra słów: *Hora* (bogini) i *hora* ('godzina').

XLV. De eodem serito

Metrum: dystych elegijny.

XLVI. B[eatus] Aloysius sacro lumine circumfusus

Metrum: dystych elegijny.

w. 1 *Nox erat* || *Była noc* – por. HOR.*Epod.* 15.1: „Nox erat et caelo fulgebat luna sereno” („Noc była, miesiąc wzeszedł na niebios okręgi”: przel. L. Rydel).

XLVII. Oculi b[eati] Aloysii

Metrum: dystych elegijny.

w. 1 *mater Natura* || *matka Natura* – por. CIC.*Parad.* 1.14.

w. 2 *Pygmalioneas ... opes* || *Pygmalionowych ... bogactw* – Pygmalion, mityczny król Tyru, brat Dydony. Zabił męża Dydony, Sycheusza, chcąc zagarnąć jego bogactwa. Duch Sycheusza ukazał się Dydonie we śnie, wyjawiał miejsce ukrycia skarbów i nakazał ucieczkę z ojczyzny; por. VERG.*Aen.* 1.340-364. Tu: wschodnie bogactwa, ogromne bogactwa.

w. 3 *eburnea ... colla* || *szyję* – (dosł. szyję z kości słoniowej) por. Pnp 7,4; OV.*Met.* 3,422 oraz 4,335.

XLVIII. *Lilia manu praefert Aloysius*

Metrum: dystych elegijny.

w. 3 *Paestana rosaria* || *pestańskie klomby* – (dosł. pestańskie ogrody różane) Paestum, miasto w południowej Italii, słynne z róż; por. VERG.*Georg.* 4,119; OV.*Met.* 15,708; MART.*Epigr.* 12,31,3.

rosaria flores || *klomby ... kwiatów* – por. OV.*Trist.* 5,2,23.

w. 4 *Pharius ... ager* || *faryjskie ... pole* – zob. obj. do VII 14; tu: egipskie.

w. 5 *Corcyra* || *Korkyra* – wyspa na Morzu Jońskim (dziś Korfu), znana z uprawy oliwki i wina oraz pięknych marmurów.

w. 6 *Carystos* || *Karystos* – miasto na południowym wybrzeżu wyspy Eubei, pochodziły stąd słynne zielonkawe marmury.

XLIX. *Petro Malaspinæ...*

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Petro Malaspinæ* || *Piotrowi Malaspinie* – Piotr Malaspina (1573-1647), włoski jezuita, nauczał retoryki i filozofii, kierował kolegium jezuickim we Florencji; nazwisko to znaczy tyle co 'zły koleś'.

w. 1 *Florentia* || *Florencja* – miasto w środkowych Włoszech, nazwa związana ze słowem *flos* ('kwiat').

L. *De capto Oromusio...*

Metrum: dystych elegijny

Tytuł: *De capto Oromusio* || *O zdobyciu Ormuzu* – Ormuz, miasto-twierdza zbudowane na wyspie o tej samej nazwie, kontrolujące cieśninę łączącą Zatokę Perską z Zatoką Ormuską (dziś: Omańską). Należało od 1514 r. do Portugalii, zostało zdobyte 22 kwietnia 1622 r. przez Szacha Abbasa, króla perskiego, wspieranego przez Anglię.

ab Indis || *przez Indów* – mieszkańców Indii (wówczas państwa Wielkiego Mogola sąsiadującego z Persją).

w. 2 *Lysia* || *Portugalió* – *Lysia* lub *Lusitania* (Luzytania) to starożytna nazwa Portugalii.

w. 6 *Erythreo ... luto* || *w erytrejskim ... błocie* – czyli błocie Morza Erytrejskiego (dziś Morze Arabskie). W starożytności zwano tak część Oceanu od południowych wybrzeży Arabii do wyspy Taprobane (Cejlon), obejmującą Zatokę Perską i Zatokę Arabską.

w. 8 *inter ... Persica busta* || *pośród perskich mogił* – Persja zagrażała nie tylko Ormuzowi, ale także posiadłościom portugalskim na Półwyspie Arabskim; ostatecznie Portugalia utraciła tę część swego dominium w połowie XVII w.

w. 10 *Chinica claustra* || *chińskie warownie* – chodzi tu o Makao (Makau), miasto i port położony nad Morzem Wschodniochińskim, które od 1557 r. należało do

Portugalii i pozostawało pod jej rządami do roku 1999; obecnie jest to terytorium chińskie.

LI. Ioanni de Lugo...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Ioanni de Lugo* || *Janowi de Lugo* – Juan de Lugo (1583-1660), jezuita pochodzący z Hiszpanii, wykładał teologię w Collegium Romanum w latach 1621-1643; w roku 1643 Urban VIII mianował go kardynałem.

w. 1 *Metanoea* || *Pokuta* – (gr. *metanoia* 'skrucha, żal') tu: aluzja do tytułu dzieła Jana de Lugo *Disputationes scholasticae et morales de virtute et sacramento Poenitentiae, item de suffragiis et indulgentiis* (Rozważania scholastyczne i moralne o znaczeniu i sakramencie Pokuty, a także o wstawiennictwach i odpustach; Lugduń 1638).

LII. Ad Pontilianum

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Ad Pontilianum* || *Do Pontyliana* – postać niezidentyfikowana.

w. 1 *E... Paulive sacello* || z *Paula kaplicy* – prawdopodobnie Capella Paolina, zwana także Capella Borghese, kaplica znajdująca się w bazylice Santa Maria Maggiore, zbudowana w latach 1605-1611. Jej fundatorem był papież Paweł V (Camillo Borghese). Jest w Rzymie jeszcze jedna słynna Capella Paolina nieopodal Kaplicy Sykstyńskiej; jej projektantem był Antonio da Sangallo, a wzniesiono ją w roku 1540.

w. 3 *palatia Pauli* || *pałace ... Paula* – bardzo możliwe, że chodzi tu o pałac ufundowany przez papieża Pawła V ok. 1605 r.; budowla ta znajdowała się na prawo od fasady bazyliki Santa Maria Maggiore.

w. 4 *Pelusiaca ... sacella* || *peluzyjskie ... kapliczki* – Pelusium (egip. Tineh), miasto w Egipcie, u ujścia Nilu. Chodzi najprawdopodobniej o obelisk postawiony przez Domenica Fontanę w 1587 r. na Piazza dell'Esquilino, a więc od strony absydy bazyliki Santa Maria Maggiore; miał on imitować obeliski egipskie.

w. 9 *Placentia* || *Lublinem* – (dosł. Piacenza) Piacenza, miasto we Włoszech. W epigramacie gra słów *placere* 'podoobać się' i *Placentia* – Piacenza, co zastąpiono w przekładzie przez grę słów „lubić” – „Lublin”.

LIII. Augustino Vivaldo...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Augustino Vivaldo* || *Augustynowi Vivaldiemu* – Augustino Vivaldi (1565-1641), jezuita, Włoch urodzony w Genui, był rektorem kolegiów jezuickich we Florencji i Parmie, a także prowincjałem litewskim (1618-1624), rzymskim (1624-1626) oraz sycylijskim.

w. 1 *Parthenope* || *Neapol* – Parthenope jest dawną nazwą Neapolu pochodzącą, według legendy, od imienia jednej z syren, która po odplynięciu Odyseusza rzuciła

się w morze w miejscu, gdzie później założono miasto (zob. obj. do LXXVI 11). Stąd w wersji 7. Neapol nazwany został Syreną.

Parma || *Parma* – miasto we Włoszech.

w. 2 *Trinacris ora* || *kraj ... sycylijski* – *Trinacria* to dawna nazwa Sycylii, oznaczająca 'kraj o trzech rogach' i pochodząca od trójkątnego kształtu wyspy.

LIV. De timido Ansa Fulvio

Metrum: cholijamb.

Epigramat jest, być może, parafrazą czterowiersza Johna Owena; por. OWEN *Epigr.* 1,123:

DE BARDELLA. LATRONE MANTUANO

Bardellam monachus solans ad mortem latronem:

„Euge, tibi in caelo cena paratur”, ait.

Respondit Bardella: „Hodie iciumia servo.

Coenabis nostro, si lubet, ipse loco”.

O BARDELLI. RZEZIMIESZKU Z MANTUI

Pocieszyć chcąc Bardellę na śmierć wiedzionego:
„Już ci w niebie”. mnich mówi, „szykują wieczerzę”.
„Lecz ja poszczę dziś właśnie”, rzekł Bardella na to.
„Idźże za mnie wieczerzać, jeśli taka wola”.

Tytuł: *De ... Ansa Fulvio* || *O ... Ansie Fulwiuszu* – postać niezidentyfikowana.

w. 2 *in Othomanum* || *z Turkiem* – (dosł. przeciw Otomanowi) Otomanie (Osmańczycy) to dawna nazwa Turków od imienia Otomana (Osmana) I, założyciela dynastii otomańskiej (osmańskiej).

Sarmatas || *Sarmatów* – Sarmaci, pierwotnie określenie koczowniczego ludu pochodzenia irańskiego, zamieszkującego do III w. n.e. obszar między Donem i dolną Wolgą; tu: szlachta polska.

w. 3-4 „*Prandete ... milites, triumphalis / iam cena vobis praeparatur in caelo*” || „*Jedźcie, o żołnierze ... triumfalna / już wieczerza w niebie dla was się szykuje*” – pobrzmiewa tu echo słów Leonidasa przed bitwą pod Termopilami: „Śniadajmy bracia-żołnierze, pamiętając, że wieczerzać będziemy w Hadesie” (PLU. *Mor.* 225d: *Apoph.Lac.* 13).

w. 10 *ad astra nollet ire* || *nie chciał iść ku gwiazdom* – być może jest to aluzja do *VERG.Aen.* 9,641: „sic itur ad astra” („tak się ku gwiazdom idzie”; przeł. Z. Kubiak).

LV. Augustino Vivaldo...

Metrum: dystych elegijny.

w. 3 *Helicenque* || *Helike* – mityczna córka Lykaona, zamieniona w gwiazdę i umieszczona w gwiazdozbiore Wielkiej Niedźwiedzicy; stąd: północ.

w. 4 *Littava frena* || *cugle litewskie* – aluzja do przyznanego Vivaldiemu w roku 1618 stanowiska prowincjała litewskiego.

w. 7 *Lattias ... habenas* || *latyńskie wodze* – od Lacjum, krainy w środkowych Włoszech. Chodzi oczywiście o powrót Augustina Vivaldiego do Rzymu w celu objęcia w roku 1624 stanowiska prowincjała rzymskiego.

LVI. Ad Plautum

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Ad Plautum* || *Do Plauta* – postać niezidentyfikowana.

w. 1 *Camoenas* || *Kameny* – bóstwa italskie: obdarzone darem wieszczym nimfy, utożsamiane z Muzami.

w. 2 *Medusaeis ... aquis* || *meduzejskimi ... wody* – wodami poświęconego Muzom źródła Hippokrene na Helikonie w Beocji; miało ono powstać od uderzenia w skałę kopytem Pegaza, którego matką była Meduza; tu: wody niosące poetyckie natchnienie.

w. 4 *cum Cicerone* || z ... *Cyzeronem* – Marek Tulliusz Cyzeron (*Marcus Tullius Cicero*; 106-43 p.n.e.), najslawniejszy rzymski mówca.

LVII. Mater Neronis ad Neronem

Metrum: dystych elegijny.

Polskie tłumaczenie tego utworu znajdujemy wśród wierszy Jana Andrzeja Morsztyna (MORSZTYN J.A. *Utwory*; Róż. 25):

MATKA NERONIS DO NIEGO

Piersiom i żywotowi grozisz, synu miły?

Ach, pomnij, ten cię nosił, tamte cię karmiły.

Ach, nie pomnij, godziń ten, że cię nosił, katu

podlec, tamte, że hańbę wychowały światu.

Tytuł: *Mater Neronis* || *Matka* – (dosł. Matka Nerona) Agryppina Młodsza, córka Germanika i Agryppiny Starszej, żona cesarza Klaudiusza, zamordowana, jak twierdzą historycy rzymscy, na rozkaz syna.

ad Neronem || *do Nerona* – Neron (*Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus*; 37-68 n.e.), od roku 54 cesarz rzymski.

w. 6 *utrumque feri* || *bij w oba* – Tacyt podaje, że Agryppina otoczona we własnym domu przez zbirów, którzy przyszliz ją zamordować z rozkazu Nerona, zawołała do jednego z nich: „Uderzaj w łono!” („*Ventrem feri!*”), i wystawiła brzuch na ciosy; *TAC. Ann.* 14.8.

LVIII. Eloquentia Francisci cardinalis Barberini

Metrum: dystych elegijny.

Epigramat ten znalazł się również w rękopiśmiennym *florilegium*, poświęconym Franciszkowi Barberiniemu z okazji jego odwiedzin w Collegium Romanum, a zatytułowanym: *Porticus Honoris, per quam Franciscus cardinalis Barberinus ad delubrum Honoris poetico opere in Romano Societatis Jesu Collegio extractum ingressus est* (Brama Zaszczytu, przez którą kardynał Franciszek Barberini wszedł do świątyni Zaszczytu, poetyckim dziełem wystawionej w rzymskim kolegium Towarzystwa Jezusowego). Utwór jest pierwszym z trzech epigramatów zamykających część właściwą, tj. dwanaście ód napisanych przez Sarbiewskiego ku czci kardynała Barberiniego. Kodeks znajduje się obecnie w Bibliotheca Apostolica Vaticana, sygn. *Barb.Lat.* 1941 (XXX.14); por. MIKOŁAJCZAK *Nieznany autograf*, s. 122.

Tytuł: *Francisci cardinalis Barberini* || *kardynała Franciszka Barberiniego* – Francesco Barberini (1597-1679), bratanek papieża Urbana VIII, w roku 1623 został kardynałem, odgrywał wybitną rolę w polityce watykańskiej; znany jest także jako tłumacz dzieł Marka Aureliusza na język włoski.

w. 2 *Hyanteae ... aquae* || *woda hiantejska* – czyli beocka, tj. woda ze źródła Kastalia w Beocji (Grecja Środkowa) w pobliżu Parnasu, poświęconego Apollonowi i Muzom, dającego natchnienie poetom; określenie pochodzi od pierwotnej nazwy Beotów – *Hyantes*; por. *OV.Met.* 5,312.

w. 4 *Palatinas ... opes* || *palatyńskie skarby* – Palatyn, jedno ze wzgórz Rzymu.

w. 5 *Cirrhae* || *Cyrry* – *Cyrra* (Kirra), rzeka i miasto w Fokidzie (Grecja Środkowa) w pobliżu Parnasu, przystań Delf; przenośnie kirreński znaczy: delficki, apoliński (w Delfach znajdowała się słynna wyrocznia Apollona).

w. 6 *Pegaseus ... liquor* || *pegazyjska woda* – źródło Hippokrene; zob. obj. do LVI 2.

LIX. *Eiusdem sacra poesis*

Metrum: dystych elegijny.

Epigramat ten wchodził w skład *Porticus Honoris...*; zob. obj. do LVIII.

w. 1 *Pierios ... crines* || *loki pieryjskie* – Pieria, kraina na południowo-wschodnim wybrzeżu Macedonii, uchodziła za siedzibę Muz, zwanych stąd Pierydami; tu aluzja do literackich zdolności kardynała Barberiniego.

Purpura || *Purpura* – symbol godności kardynalskiej.

w. 2 *Laurea* || *Laur* – symbol Apollona i poezji.

LX. *Ad... Mutium Vitellescum...*

Metrum: dystych elegijny.

Epigramat ten, zatytułowany pierwotnie *Virtutes Barberinae*, poświęcony był Franciszkowi Barberiniemu i zamykał *Porticus Honoris...*; zob. obj. do LVIII.

Tytuł: *Ad ... Mutium Vitellescum* || *Do ... Mucjusza Vitelleschiego* – Muzzio Vitelleschi (1563-1645), jezuita, profesor filozofii i teologii, prowincjał neapolitański (1602-1605), rzymski (1606-1608), w roku 1615 został wybranym generałem zakonu.

LXI. Cerea Neronis effigies...

Metrum: dystych elegijny.

LXII. In ceream Pueri Iesu effigiem

Metrum: dystych elegijny.

w. 2 *fallit imago* || *myli obraz* – VERG. *Ecl.* 2,27.

w. 8 *melleus ipse fuit* || *Chłopiec był miodowry* – por. PONTANUS *Florid.* I [3] 5:
Angeli ad apiculas. w. 18-19:

Hic namque mella vestro
mellitiora melle.

GROCHOWSKI *Wirydarz* [3] V: *Anieli do pszczół.* w. 15-16:

Więcej miodu ma to Dziecię
niż po wszystkiej ziemi kwiecie.

Epigramat Sarbiewskiego w swej pierwotnej postaci (jako utwór o Neronie, por. „Aparat krytyczny”, s. 159), zdradza pewne podobieństwo do utworu innego jezuickiego poety – Jakuba Bidermana: por. BIDERMANUS *Epigr.* 3,77: *Aurea et versatilis domus Neronis.* w. 16: „Aureo enim in tecto ferreus hospes erat” (Był bowiem w złotym domu z żelaza gospodarz).

LXIII. In maritimam Pali munitionem...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Pali* || *w Palum* – Palo, miejscowość we Włoszech położona nad Morzem Tyrreńskim, pomiędzy Rzymem a Civitavecchia.

ducum Ursinorum || *książąt Orsinich* – Orsini, książęcy ród rzymski znany od XII w., słynący ze swej propapieskiej polityki.

w. 3 *Neptunus* || *Neptun* – władca mórz, rzymski odpowiednik Posejdona.

w. 8 *Tritonemque* || *Tryton* – bóg morski, wyobrażany w postaci mężczyzny z rybiu ogonem, uważany był za syna Posejdona i Amfitryty; nazwą tą określano również morskie istoty, pojawiające się w orszaku Posejdona.

w. 10 *Thetin* || *Tetydzie* – Tetyda, jedna z Nereid, czyli córek Nereusa i Doris, boginka morska, żona Peleusa i matka Achillesa.

w. 11/13 *Ursini ... signa Gradivi / Ursus erat signum* || *Orsiniego Gradywa sztandary / Niedźwiedź ... znakiem był* – chodzi o herb rodziny Orsinich, przedstawiający dwa splecione niedźwiedzie. Legendarnym protoplastą rodu był Ursus (Niedźwiedź). *Gradivus* (Gradyw) to przydomek Marsa.

LXIV. Ad Cosmicum de Quinto

Metrum: dystych elegijny.

Epigramat jest parafrazą epigramu Marcialisa; zob. MART. *Epigr.* 3,8:

„Thaida Quintus amat”. Quam Thaida? „Thaida luscam”.
Unum oculum Thais non habet, ille duos.

W jednookiej Taidzie Kwintus się, niebożę,
zakochał. Kto z nich dwojga – powiedz – widzi gorzej?
(przeł. S. Kolodziejczyk)

Motyw ten cieszył się dużym powodzeniem wśród polskojęzycznych epigramatyków i to właśnie w wersji Sarbiewskiego, a nie Marcjalisa. Warto przypomnieć jego obecność zarówno w *Acroamata Polonica*, dodatku do zbioru Alberta Inesa (INES *Acroamata*, s. 129: *Złe kupno po pijanemu*), jak również w epigramatach Jana Gawińskiego (GAWIŃSKI *Dworzanki* II [101]: *Na kupca końskiego*) oraz Adama Korczyńskiego, który nie wiedząc czemu przypisał autorstwo pierwowzoru Johnowi Owenowi (KORCZYŃSKI *Wizerunk*, *Lanczaft* I [9]; *Z Owena*; s. 35); por. R. Grześkowiak [komentarz w:] KORCZYŃSKI *Wizerunk*, s. 216.

Tytuł: *Ad Cosmicum de Quincto* || *Do Kosmika o Kwintusie* – postaci niezidentyfikowane.

LXV. De Ludovico XIII...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De Ludovico XIII* || *O Ludwiku XIII* – Ludwik XIII Bourbon (1601-1643), od 1610 król Francji.

cum primo regni anno || *gdy w pierwszym roku rządów* – choć Ludwik XIII nominalnie został królem Francji w 1610 r., to w rzeczywistości władzę przejęła jego matka, Maria Medycejska. Dopiero przewrót pałacowy w roku 1617 zmienił tę sytuację. Jego efektem była jednak rebelia wszczęta przeciw młodemu władcy przez stronników Marii; bunt ostatecznie udało się stłumić w 1620 r.

Rupellam ... expugnatam || *zdobyciu ... Roszeli* – La Rochelle, twierdza hugenocka zdobywana parokrotnie za panowania Ludwika XIII; tu chodzi o kampanię w latach 1620-1622, która zakończyła się zwycięstwem obozu królewskiego.

w. 1 *Ludo vices* || *Losami gram* – w oryginale gra słów: *ludo vices* – *Ludovicus*.

LXVI. Libellus de pietate Christiana laudatus

Metrum: trymetr jambiczny.

LXVII. Ad Timantem pictorem

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Ad Timantem pictorem* || *Do malarza Tymanta* – Timantes, jeden z najwybitniejszych malarzy greckich z przełomu V i IV w. p.n.e. Tu jego imię poeta dał jakiemuś kiepskiemu malarzowi.

w. 3 *Pictorem Mariae ... Lucam* || *Lukasz* – malarz Marii – św. Łukasz, autor trzeciej Ewangelii, według legend był malarzem i portrecistą Matki Boskiej.

LXVIII. De A[uli] Persii satyris

Metrum: wiersz falecejski.

Tytuł: *De A[uli] Persii satyris* || *O satyrach Aulusa Persjusza* – Aulus Persjusz (*Aulus Persius Flaccus*: 34-62), satyryk rzymski. Jego styl charakteryzowała sztuczna, patetyczna i zawikłana kompozycja, wprowadzająca niejasność treści. Sarbiewski wspomina tego autora w jednym z rozdziałów swojej pracy teoretycznej dotyczącej poezji, który poświęcony został satyrze: por. SARBIEWSKI *De perfecta poesi* IX 8.

LXIX. Tumulus coniugis Pauli Sapiehae...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Tumulus coniugis Pauli Sapiehae* || *Grób małżonki Pawła Sapiehy* – Paweł Sapieha (1565-1635), najpierw koniuszy, następnie podkanclerzy litewski. W 1618 r. ufundował ofiarowany franciszkanom w Holszanach (woj. wileńskie) kościół wraz z kaplicą grobową, gdzie został później pochowany z trzema żonami – Regina z Dybowskiich (zm. przed 1602), Elżbietą Weseleny (zm. 1615), Katarzyną z Gosławskich (zm. przed 1630); nagrobek rodziny Pawła Sapiehy nie zachował się.

LXX. In cothurnatum Gallicum

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In ... Gallicum* || *Do Gallika* – postać niezidentyfikowana lub po prostu Francuz.

LXXI. Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz* || *Do Jana Karola Chodkiewicza* – Jan Karol Chodkiewicz (1560-1621), hetman wielki litewski, jeden z największych wodzów Rzeczypospolitej. Brał udział w wojnie przeciw Szwecji o Inflanty, w wyprawach na Moskwę i Smoleńsk, przyczynił się także do zwycięstwa króla Zygmunta III Wazy nad rokoszem Zebrzydowskiego. Zmarł podczas wyprawy chocimskiej przeciw Turkom. Znany był również z popierania działalności jezuitów: ufundował m.in. kolegium jezuickie w Krożach.

w. 1 *Spernere si nolis vatis praesagia Musae* || *Jeśli słów wieszczey Muzy odrzucać nie zechcesz* – por. *OV. Trist.* 4.10.129: „Si quid habent igitur vatium praesagia veri” (Jeśli mają coś z prawdy wieszczów przepowiednie).

Musae || *Muzy* – Muzy, pierwotnie boginie śpiewu, później opiekunki różnych sztuk i nauk.

w. 3 *Apollo* || *Apollo* – jeden z dwunastu wielkich bogów Olimpu, syn Zeusa i Latony, patron wróżbiarstwa, był opiekunem Muz i wszystkich sztuk pięknych, w szczególności zaś poezji lirycznej.

Thaliae || *Talii* – Talia, muza komedii i lżejszej poezji.

LXXII. In stemma eiusdem: „W.”...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In stemma eiusdem* || *Na herb tegoż* – tj. Jana Karola Chodkiewicza: por. utwór poprzedni.

„W.”, *litteram duodecimam inversam* || „W.”, *dwunastą literę odwróconą* – znak „W” powstaje przez odwrócenie „M”, czyli dwunastej litery alfabetu łacińskiego. Jest to nawiązanie do herbu Abdank: por. obj. do LXXXVIII tyt.

w. 1 *Magnus Alexander* || *Aleksander* – Aleksander Wielki (*Alexander Magnus*: 356-323 p.n.e.), władca Macedonii, twórca imperium obejmującego Macedonię, Grecję, Egipt, Persję oraz kraje Azji Mniejszej i Azji po rzekę Indus.

Magnus Pompeius || *Pompejusz* – Gnejusz Pompejusz Wielki (*Cnaeus Pompeius Magnus*: 106-48 p.n.e.), wybitny wódz i polityk rzymski; obok Cezara i Krassusa członek pierwszego triumwiratu.

w. 2 *Magnus ... Carole* || *Wielkim ... Karolu* – Karol Wielki (*Carolus Magnus*: 742-814), w 768 r. przejął władzę w państwie Franków, w 774 – Longobardów, od roku 800 cesarz rzymski. Jego koronacja dała początek średniowiecznemu cesarstwu zachodniorzymskiemu. Imperium Karola rozciągało się od Morza Północnego do Pirenejów i od Łaby do Atlantyku.

Magnus Otho || *Ottonem* – Otton I Wielki (912-973), od roku 936 król niemiecki, od 962 – cesarz rzymski.

w. 5 „*Vincis te, Vincis et hostem*” || „*Zwycięzsz siebie, wroga zwycięzsz*” – formuła zbliżona do przesłania zawartego w *Ćwiczeniach duchownych* Ignacego Loyoli, których zasadniczą część rozpoczyna rozszerzony tytuł, brzmiący w wersji łacińskiej (*LOYOLA Exercitia spiritualia*, s. 34): *Exercitia spiritualia, per quae homo dirigitur, ut vincere seipsum possit et vitae suae rationem determinatione a noxiis affectibus libera instituire* (Ćwiczenia duchowne, którymi kieruje się człowiek, by mógł odnieść zwycięstwo nad samym sobą i uporządkować swe życie przez uwolnienie od szkodliwych afektów). Dewiza ta poprzez powtórzenie słowa *Vincis* nawiązuje bardzo wyraźnie do wyglądu znaku herbowego Abdank przypominającego literę „W”, a więc podwójne „V”.

w. 6-8 *legi... legunt / ... legendum / ... leget* || *czytać... czytają / ... do czytania / ... wybierze* – w oryginale gra znaczeń słowa *legere*: ‘czytać’, ale i ‘wybierać’, ‘dobierać’.

LXXIII. Ad Robertum cardinalem Bellarminum...

Metrum: wiersz falecejski.

Tytuł: *Ad Robertum cardinalem Bellarminum* || *Do kardynała Roberta Bellarmina* – Roberto Bellarmin (1542-1621), włoski jezuita, w 1592 r. mianowany prowincjałem neapolitańskim; wybitny teolog, autor wielu dzieł, które dość szybko zostały opublikowane w Polsce.

„*De aeterna felicitate*” ... „*Gradibus*” || „*O wiecznym szczęściu*”, „*Stopnie*” – chodzi tu o dwa dzieła Bellarmina: *De ascensione mentis in Deum per scales rerum creaturarum opusculum...* Romae 1616 (*Piętnaście stopni, po których człowiek zwłascza krześcijański, upatrując Pana Boga w stworzeniu rozmaitym, przychodzi do wielkiej znajomości jego...*; 1616), oraz *De aeterna felicitate sanctorum libri quin-*

que.... Romae 1616 (*O wiecznym błogosławieństwie i szczęściu, którego zażywają święci wybrani Bóży w niebie...*: 1617). Obie książki ukazały się nakładem drukarni Franciszka Cezarego w Krakowie w tłumaczeniu Kaspra Sawickiego.

etc. || *i imyich* – chodzi tu o *Dichiarazione piu copiosa della dottrina Christiana, composta per ordine di Clemente VIII dal...* Roma 1603; w przekładzie łacińskim: *Compendium doctrinae Christianae iussu S.D.N. Clementis VIII ad instructionem puerorum et simplicium ... compositum nunc vero ex Italico in Latinum Wladislao Principi Serenis[simo] Sigismundi III... filio ac in usum Dioecesis Luceorien[sis] translatum...* Cracoviae 1606; przekład polski: *Sumariusz nauki chrześcijańskiej*, ukazał się w 1611 r. nakładem drukarni Andrzeja Piotrkowczyka w Krakowie. Pozostałe pisma Bellarmina w języku polskim (*Kazanie, które Pan Jezus z krzyża uczynił do narodu ludzkiego ostatnie abo o siedmiu słowach, które wyrzekł na krzyżu ostateczne...* Kraków 1622; *Nauka dobrego i szczęśliwego umierania...*, Kraków 1621; *Wzdychania gołębice abo o dobru tez zbawiennych księgi troje...*, Kraków 1621) wydane zostały już po śmierci Zofii Mieleckiej (zob. niżej).

Sofia Melecia || *Zofia Mielecka* – Zofia z Mieleckich Chodkiewiczowa (zm. 1618), pierwsza żona Jana Karola Chodkiewicza.

w. 2 *Bellarminie, pater beatiorum* || *Bellarminie, błogosławionych ojczy* – por. CATULL. 21.1: „Aureli. pater esuritionum” (Aureliusz, ojczy łakomczuchów).

w. 6 *Pyliam ... senectam* || *pylijski wiek* – por. MART.*Epigr.* 8.2.7: „Promisit Pyliam quater senectam” („Obiecał pylijskich lat poczwórne trwanie”: przeł. J. Czubek). Pylos, miasto portowe w Mesenii, gdzie panował Nestor, jeden z bohaterów Homerowej *Iliady*, którego Apollo obdarzył życiem trzech ludzkich pokoleń, dzięki czemu stał się on symbolem mądrej starości.

w. 7 *palatina* || *wojewodzina* – żona wojewody; Chodkiewicz był wojewodą wileńskim od roku 1616.

w. 16 *omnibus lacertis* || *wszelkich sil* – por. MART.*Epigr.* 5.12.3.

w. 17 *remis ... omnibusque velis* || *wiosel ... żagli wszelkich* – por. ERASMUS *Adagia* 318: *Remis relisque*; za CIC.*Tusc.* 3, 25.

w. 22 *formosis spatiat in viretis* || *na murawach swe kroki stawia pięknych* – por. VII 28.

w. 23-24 *Quid dici melius beatiusve, / Bellarminie, tuis potest libellis?* || *Cóż szczęśliwszym czy lepszym nazwać można, / Bellarminie, niżeli twe książeczki?* – por. CATULL. 9,10-11:

O quantum est hominum beatiorum,
quid me laetius est beatiusve?

Pośród wszystkich szczęśliwych i wesolych
czy ktoś może szczęśliwszy być nade mnie?
(przeł. J. Wójcicki)

LXXIV. Ad Caecilianum

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Ad Caecilianum* || *Do Cecyliana* – postać niezidentyfikowana.

w. 2 *Afrae* || *Afry* – Afra (III/IV w.), święta męczennica z Augsburga: za szerzenie chrześcijaństwa została skazana na stos i zginęła 7 sierpnia (co do daty rocznej nie ma pewności, lecz zdarzyło się to prawdopodobnie za panowania Dioklecjana, 284-305). Według późniejszej legendy miała być nierządnicą, którą nawrócił biskup Narcissus. W epigramatyce jezuickiej XVII w. św. Afra łączona była ze św. Magdaleną dla uwypuklenia kontrastu między niemal tonącą we łzach Magdaleną a męczennicą ginącą na stosie – przeciwstawienie to miało ukazywać wielość dróg w dążeniu do świętości; por. np. BIDERMANUS *Epigr.* 1.7: *B[eatae] Magdalena et Afra in communi tabula cum suis insignibus pictae* (Błogosławiona Magdalena i Afra na jednym rysunku ze swymi atrybutami namalowane).

w. 5 *Iudicium quaeris* || *Chcesz sądu* – por. *CIC.Att.* 1.16.3.

w. 6 *digna fuit lacrimis Magdalis* || *Magdalena lez godna* – aluzja do częstych wówczas przedstawień ikonograficznych płaczącej Marii Magdaleny (por. też epigramaty VIII i XVI); tu oczywiście również ironiczne podsumowanie twórczości Cecyliana.

LXXV. De novo gymnasii Florentini aedificio...

Metrum: dystych elegijny

Tytuł: *Caroli, Austriae archiducis* || *austriackiego arcyksięcia, Karola* – Karol Habsburg (1564-1590), syn Ferdynanda I, władca Styrii i Karyntii, wslawił się jako gorliwy obrońca katolicyzmu.

w. 1 *Arnus* || *Arno* – Arno, główna rzeka Toskanii (środkowe Włochy), przepływająca przez Florencję.

w. 2 *Permessus* || *Permessos* – rzeka w Beocji, wypływająca z Helikonu i z tego powodu poświęcona Apollonowi i Muzom.

w. 3 *Aesar* || *Esar* – Esaro, rzeka w Kalabrii (południowe Włochy).

Ausonias ... turreis || *koło wież auzońskich* – słowo Auzonia, pierwotnie określenie Italii Południowej, było stosowane jako poetycka nazwa całej Italii; tu: Toskania.

w. 5 *medius in nubibus* || *pośród chmur* – por. *STAT.Theb.* 10.849.

LXXVI. Scazon. Aulam fugit Aloysius

Metrum: cholijamb.

Tytuł: *Scazon* || *Skazon* – grecka nazwa cholijambu, czyli jambu kulawego.

w. 1 *crinum mater* || *zbrodni ojczy* – (dosł. zbrodni matko): por. *ZEN.Tract.* 1.4.7.

w. 3 *Euripi* || *Eurypu* – Eurypus (gr. *Euripos*), cieśnina morska oddzielająca wyspę Eubeję od lądu; tu miał się utopić Arystoteles.

w. 10 *Charybdis* || *Charybdo* – Charybda, potwór morski, córka Posejdona i Gai, za drapieżność i żarłoczność została strącona przez Zeusa do morza; wciągała w wiry przepływające okręty.

Circe || *Kirke* – Kirke, nimfa, słynna czarodziejka mieszkająca na wyspie Ajaja, która zamieniła towarzyszy Odyseusza w wieprze.

w. 11 *Siren* || *Syreno* – legendarne syreny, bóstwa morskie, czarującym śpiewem zwabiały przepływających żeglarzy i naprowadzały na skaliste wybrzeża, o które rozбивały się statki. Kiedy przechrzył je Odyseusz (sam kazał się przywiązać do masztu, a swym towarzyszom zatkać uszy woskiem), rzuciły się do morza; por. też obj. do LIII 1.

w. 18 *Quirites* || *Kwirytów* – Kwiryci, w starożytnym Rzymie oficjalna nazwa obywateli, którzy tworzyli naród rzymski.

w. 19 *Vestae* || *Westy* – Westa, rzymska bogini ogniska domowego.

Remi || *Rema* – Remus, brat Romulusa, założyciela Rzymu; w poczci często wymieniany zamiast niego (por. np. CATULL. 58.5).

w. 22-23 – zob. LXXIII 16-17.

w. 24 *Scyllas* || *Scylle* – Scylla, potwór zamieszkujący ponoć grotę w cieśninie morskiej (miała to być Cieśnina Mesyńska) naprzeciw Charybdy.

w. 25 *Maleas* || *rafy* – Malea, południowo-wschodni przylądek Peloponezu, niebezpieczny, trudny do opłynięcia; tu: miejsca niebezpieczne.

w. 40 *Phlegontibus* || *na ... Flegontach* – Flegon, jeden z koni w słonecznym rydwanie Heliosa-Feba (por. w tym samym wierszu *Phoebis*).

w. 41 *Pegasisque* || *na ... Pegazach* – Pegaz, skrzydlaty rumak, syn Posejdona i Meduzy; nosił pioruny Zeusa, dosiadał go Apollo, a ostatecznie ujarzmił Bellerofont, uchodził za rumaka Muz.

w. 43 *secures caesarum et Numae fasces* || *topory cesarowe, różgi Numy* – chodzi o podwójne topory z zatkniętymi wiązkami różeg, symbolizujące najpierw władzę królewską, a potem konsularną, pretorską i dyktatorską w starożytnym Rzymie.

Numae || *Numy* – Numa, drugi król rzymski, następca Romulusa.

w. 48-49 *filiosque nimborum / ... cometas* || *nad komety; / chmur potomstwo* – o związkach komet z chmurami pisali m.in. Straton z Lampsakos i Ksenofanes z Kolofonu, o czym wiemy ze zbioru doksografa Aetiosa (ok. 100 r. n.e.); w czasach Sarbiewskiego praca ta uchodziła za dzieło Plutarcha.

w. 50 *puerperamque grandinum et nivis Lunam* || *ponad Księżyc, który grad i śniegi rodzi* – o Księżycu jako rodzicielu śniegu zob. PLIN.Nat.hist. 18,227: „[Luna] per se roscida, quotiens alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat” ([Księżyc] sam przez się wilgotny, ilekroć zamarza, mrozi mnóstwo padającego wówczas śniegu).

LXXVII. In immaturam ... b[eati] Aloysii Gonzagae mortem

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In ... mense Junio b[eat]i Aloysii Gonzagae mortem* || *Na ... śmierć błogosławionego Alojzego Gonzagi w czerwcu* – Alojzy Gonzaga zmarł 21 czerwca 1591 r. podczas epidemii, prawdopodobnie dżumy, szalejącej w owych latach w Rzymie.

w. 12 *„Cessit hiems, imber cessit. Amice, veni!”* || *„Zima minęła, przeszedł deszcz. Przyjdź, przyjacielu!”* – por. Pnp 2.10-11: *„Et dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni. Iam enim hiemps transiit, imber abiit et recessit”* („Oto miły mój mówi ku mnie: Wstań, śpiesz się, przyjaciółko moja, gołębico moja, piękna moja, a przyjdzi. Boć już zima minęła, deszcz przeszedł i przestał”).

LXXVIII. Scazon de b[eat]o Aloysio

Metrum: choliamb.

w. 1-3 *Iocose scazon, si quid hactenus mecum / molli sub umbra populivae laurivae / lenisve buxi pampinivae lusisti* || *Jeśliś dotąd, żartobliwy mój skazonie, / w miłym cieniu pod topolą lub pod laurem, / winogradem czy bukszpanem igrał ze mną* – por. HOR.Carm. 1.32:

Poscimus, si quid vacui sub umbra
lusinus tecum, quod et hunc in annum
vivat et pluris, age dic Latinum.
barbite, carmen.

Jeśli dobyłem z ciebie w lasów mroku
Pieśni, co nigdy wdzięku i uroku
Nie stracą, one niech mówę uświetnią
Łacińską, fletnio!

(przel. J. Sękowski)

w. 14-15 – por. LXXIII 16-17.

w. 46 *civitatis ... Sioneae* || *miasta syjońskiego* – Syjon (inaczej Masto Dawidowe), warownia na jednym ze wzgórz Jerozolimy. Z czasem nazwę rozciągnięto na miasto. Tutaj chodzi raczej o Nową Jerozolimę, ojczyznę niebieską.

w. 49 *Lainium* || *do Laineza* – Jakub Lainez, drugi generał zakonu jezuitów, wybrany na to stanowisko 2 lipca 1556 r., zmarł w roku 1565.

Everardum || *do ... Everarda* – Ewerard Mercurian, czwarty generał jezuitów, piastował tę funkcję od roku 1572 do swej śmierci (1580).

w. 50 *Borgiam* || *do Borgii* – Franciszek Borgia, trzeci generał jezuitów, godność tę sprawował w latach 1565-1572; został kanonizowany w 1681 r.

w. 51 *Ignatiore* || *Ignacemu* – św. Ignacy Loyola (1491-1556), założyciel i pierwszy generał zakonu jezuitów.

Francisco || *Franciszkowi* – chodzi o wspomnianego wyżej Franciszka Borgia.

w. 52 *Suada* || *Namowy* – (gr. *Peitho*) ubóstwiona Namowa.

w. 53 *temporum ... Claudianorum* || *za Klaudiusza czasów* – chodzi o lata 1581-1615, kiedy Klaudiusz Aquaviva był piątym z kolei generałem jezuitów.

w. 54 *Mutio* || *dla Mucjusza* – Muzzio Vitelleschi, szósty generał zakonu jezuitów; zmarł w roku 1645.

w. 65 *Tempe* || *Tempe* – dolina w Grecji pomiędzy Olimpem i Ossą, często – tak jak tutaj – w znaczeniu: uroczą dolina.

w. 66-67 *ridete, quidquid est domi voluptatum, / plorate, quidquid est foris querelarum! || śmiećcie się, co tylko w domu jest rozkoszy, / płaczcie, ile jest was, żalów, poza domem!* – por. CATULL. 31.13-14:

Gaudete vosque, Lidiae lacus undae. Giesćcie się wy, wody w Lidyjskim Jeziorze.

Ridete, quidquid est domi cachinnorum Śmiećcie się, uśmiechajcie, ile was być może!

(przel. A. Świderkówna)

LXXIX. Ioannis Caroli Chodkiewicii... statua in Hortis Mediceis

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *contra Osmanum, Turcicum imperatorem* || *przeciw władcy tureckiemu Osmanowi* – Osman II (1604-1622), od 1618 r. sultan turecki, walczył z Polską pod Cecorą i Chocimiem.

statua in Hortis Mediceis || *pomnik ... w Ogrodach Medyceusz* – chodzi tu o posąg Chodkiewicza znajdujący się w Ogrodach, czy raczej parku Medyceusz przy rezydencji Villa Medici na Wzgórzu Pincius (Monte Pincio) w Rzymie.

w. 1 *Threiciei ... triumph* || *trackiego triumfu* – Tracja, kraina na Półwyspie Bałkańskim w XIV w. zajęta przez Turków; tu w znaczeniu triumfu tureckiego. Mowa o obronie Chocimia w roku 1621.

w. 2 *marmorea ... manu* || *ręką z marmuru* – por. MART. *Epigr.* 8.56.14.

w. 3 *Propontidos arma* || *Propontydy ... armie* – Propontyda (łac. *Propontis*) to dzisiejsze Morze Marmara; tu w znaczeniu: tureckie armie.

w. 4 *Abydenas ... opes* || *potęgę ... abydeńską* – Abydos, starożytne miasto na północno-zachodnim wybrzeżu Azji Mniejszej, leżące nad największą częścią Hellepontu; tu: potęgę turecką.

LXXX. In tres fluvios, stemma Ioannis Caroli Chodkiewicii...

Metrum: wiersz falecejski.

Utwór ten z niewielkimi zmianami wchodził pierwotnie w skład *Sacra lithothesis...* (Święty kamień...), druku ku czci Jana Karola Chodkiewicza jako fundatora kościoła przy kolegium jezuickim w Krożach. Epigramat ten, zatytułowany: *Larga manus liquido torrentior amne* (Szczeroda ręka od wartkiego strumienia hojniejsza), otwierał część poświęconą hojności hetmana; por. „Komentarz edytorski”, s. 138 oraz il. 2.

Tytuł: *Collegio Societatis Iesu Crosense* || *dla kolegium Towarzystwa Jezusowego w Krożach* – Kroże na Żmudzi; od 1608 r. istniała tam jezuicka stacja misyjna, natomiast w roku 1618 otwarto kolegium, m.in. dzięki fundacji Jana Karola Chodkiewicza.

w. 5 *Lydia* || *Lidia* – kraina położona w zachodniej części Azji Mniejszej; przepływała przez nią rzeka Paktolos, słynąca ze złotonośnych piasków.

w. 11/12 *Martiusque fulgor* || *chwałę Marsową* – tu aluzja do wojennych zasług Chodkiewicza.

LXXXI. Dictum Ioannis Caroli Chodkiewiczii...

Metrum: wiersz falecejski.

Tekst ten, aczkolwiek z pewnymi zmianami oraz pod innym tytułem: *Iustitia potest dubias ferro distinguere lites* (Sprawiedliwość spory może mieczem rozsądzać), pierwotnie drukowany był w *Sacra lithothesis...* (zob. il. 3).

Tytuł: *ad Chocinum* || *pod Chociniem* – Chocim, miasto na Ukrainie, w 1621 r. bronione przed Turkami; podczas oblężenia zmarł dowodzący wojskami polskimi Jan Karol Chodkiewicz.

in Dacia || *w Dacji* – Dacja, kraina w Europie, na lewym brzegu Dunaju, obejmująca tereny dzisiejszych Węgier i Rumunii; tu: tereny Gospodarstwa Moldawskiego rozciągającego się na południe od Dniestru.

contra Byzantinum imperatorem || *przeciw władcy bizantyńskiemu* – mowa o Osmanie II; por. obj. do LXXIX tyt.

w. 1-3 – obraz Wieści wyraźnie wzorowany jest na Wergiliuszu; por. *VERG. Aen.* 4,173-183.

w. 7 *Istri* || *Dunaju* – Ister (Hister), dolny bieg Dunaju.

w. 9 *Bistonas* || *Bistony* – Bistonowie, lud tracki zamieszkujący okolice jeziora Bistonis; tu: Turcy.

Thracas || *Trakowie* – mieszkańcy Tracji, tu: Turcy.

w. 13 „*hic hostem mihi computabit ensis*” || „*ten miecz wrogów tu dla mnie będzie liczył*” – por. Iz 65,12: „Numerabo vos in gladio et omnes in caede corruetis” („Policzę was mieczem, a wszyscy w porażce upadniecie”).

LXXXII. Statua Marci Tullii Ciceronis...

Metrum: dystych elegijny.

Na kształt epigramatu miały prawdopodobnie wpływ utwory Johna Owena – por. OWEN *Epigr.* 2,213-214:

ECHO

Vocem nulla potest ars sculperere, pingere nulla,
sola repercussos exprimit Echo sonos.

ECHO

Sztuka nie umie głosu rzeźbić ni malować:
jedynie Echo dźwięki odbite odtwarza.

SPECULUM

Fingere non Phidias, nec Apelles pingere motum
novit, tu Phidia plus et Apelle facis.

LUSTRO

Ani Fidiasz w swych rzeźbach, ni Apelles ruchu
nie mógł oddać, ty więcej niż tamci dwaj czynisz.

Tytuł: *apud Magnum Etruriae Ducem* || *u Wielkiego Księcia Toskanii* – Etruria, czyli w czasach nowożytnych Toskania, to kraina w środkowych Włoszech. W latach 1621-1670 władcą Toskanii był Ferdynand II Medyceusz (1610-1670), posługujący się tytułem Granduca di Toscana.

w. 1 *Myron* || *Myron* – (V/IV w. p.n.e.) jeden z najslawniejszych rzeźbiarzy greckich, autor „Dyskobola” oraz grupy „Atena i Marsjasz”.

Lysippus || *Lizyp* – Lizyp z Sykionu (IV w. p.n.e.), nadworny rzeźbiarz Aleksandra Wielkiego, twórca posągów Aresa (zwanego później Ludovisi), Hermesa i Erosa.

w. 2 *Praxiteles* || *Praksyteles* – (pierwsza połowa IV w. p.n.e.) wybitny rzeźbiarz grecki, jego słynne dzieła to m.in. „Afrodyta z Knidos”, „Hermes z Dionizosem” oraz „Apollo Sauroktonos” (Zabijający jaszczurkę).

LXXXIII. *Pompa, qua Sacratissimum Christi Corpus... deportatur*

Metrum: dystych elegijny.

w. 1 *Aelia ... compita* || *elijskie rozstaje* – może chodzi tu o drogę w kierunku Mauzoleum Hadriana. Budowla ta, ukończona w 139 r. n.e., stała się częścią murów miejskich, w Średniowieczu cytadelą i więzieniem, a także rezydencją papieży w czasach niepokojów politycznych (później nazywana Zamkiem św. Anioła). Określenie *Aelia* („elijskie”) pochodziłoby od rodzowego nazwiska Hadriana: *Aelius*.

w. 4 *Dardaniaeque ... viae* || *dardańskie ... drogi* – czyli drogi rzymskie. Dardanus był mitycznym przodkiem Trojan, a przez to i Rzymian, wywodzących swój ród od Trojańczyka Eneasza.

LXXXIV. *Paulo Pimelio... munus*

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Paulo Pimelio* || *Pawłowi Pimeliuszowi* – postać niezidentyfikowana.

w. 3-4 – mowa o znanych właściwościach elektrostatycznych bursztynu.

LXXXV. *Ad Sponsum caelestem*

Metrum: dystych elegijny.

LXXXVI. *Reverendo patri Leoni Sanctio...*

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Leoni Sanctio* || *Leonowi Santi* – Leo Santi (1583-1651), włoski jezuita, w latach 1619-1622 profesor Collegium Romanum, magister logiki i metafizyki.

w. 6 *cui merito possim dicere: „Sancte Leo”* || *któremu słusznie mógłbym rzec: „Święty Leonie”* – gra słów polegająca na podobieństwie brzmieniowym nazwiska adresata epigramatu oraz słowa „sanctus” „święty”.

LXXXVII. *De Divino Amore*

Metrum: dystych elegijny.

Pewien wpływ na kształt tego utworu, szczególnie zaś na przedstawienie Amora jako rybaka, mógł mieć emblemat Alciatusa zatytułowany *Potentia Amoris* (ALCIATUS *Embl.* 76). Wizerunek łowiącego Amora jest charakterystyczny dla poezji emblematycznej, choć najczęściej postać tę przedstawia się z wędką, nie zaś z siecią jak w tym przypadku; por. np. MORSZTYN *Z. Embl.* 83; *Miłości boskiej i ludzkiej* 1.

LXXXVIII. In stemma Ioannis Caroli Chodkiewiczii...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In stemma Ioannis Caroli Chodkiewiczii, cruce[m] sagittae implexam et calci, tria flumina et Grypha pedibus gladium vibrantem* // *Na herb Jana Karola Chodkiewicza, krzyż wpleciony w strzałę i podkowę, trzy rzeki i Gryfa miecz w łapach obracającego* – wszystkie opisane tu znaki herbowe Chodkiewicza widniały na rycinie zdobiącej *Sacra lithothesis...* (zob. il. 1) i wydaje się, że niniejszy tekst miał stanowić inskrypcję pod tę ilustrację, choć ostatecznie wykorzystano czterowiersz, którego autorstwo pozostaje niepewne, mimo prób przypisania go Sarbiewskiemu.

cruce[m] sagittae implexam // *krzyż wpleciony w strzałę* – chodzi tu o Kościeszę, pierwotny herb Chodkiewiczów.

cruce[m] ... implexam ... calci // *krzyż wpleciony w ... podkowę* – kryjący się pod tym opisem herb to Jastrzębiec: ozdobiony siedzącym na helmie krukiem, który trzyma w dziobie pierścień: był herbem matki Jana Karola, Elżbiety ze Zborowskich Chodkiewiczowej.

tria flumina // *trzy rzeki* – chodzi tu o Korczaka, herb należący do rodu Iliniczów, z którego pochodziła prababka Jana Karola Chodkiewicza ze strony ojca, Elżbieta Szemetowa.

Grypha pedibus gladium vibrantem // *Gryfa miecz w łapach obracającego* – tę odmianę Gryfa dodano do rodowej Kościeszki Chodkiewiczów za sprawą tytułu hrabiowskiego, nadanego w 1555 r. przez cesarza Karola V dziadowi Jana Karola, Hieronimowi, co trzynastcie lat później potwierdził Zygmunt August, rozciągając przywilej także na jego potomków. Takiego samego Gryfa, choć uzupełnionego królewskimi inicjałami, ostatni Jagiellon nadał w 1566 r. Inflan-tom, na cześć ojca Jana Karola Chodkiewicza, Jana Hieronima, aby w ten sposób uczcić jego zasługi jako administratora tej właśnie prowincji. Galerię znaków rodowych wielkiego hetmana litewskiego uzupełniał niewymieniony tu Abdank przypominający swym kształtem literę „W”, który umieszczony został na tarczy ze względu na babkę Jana Karola ze strony matki, Annę z Konarskich Zborowską. Dodać należy, iż przedstawione tu zestawienie jest tylko jedną z wersji herbu Chodkiewicza.

LXXXIX. In Gryphem...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *dum Ioannes Carolus Chodkiewiczus aliquot relictis cohortibus in Moscovia ad regni comitia abiret* // *gdy Jan Karol Chodkiewicz, pozostawiwszy*

kilka oddziałów w Moskwie, na sejm w Królestwie odjechał – chodzi tu o wyprawę przeciw Moskwie (1616-1619), poprowadzoną przez Chodkiewicza na prośbę Zygmunta III. Wojna ta była kolejną już batalią, mającą na celu zaspokojenie ambicji polskich związanych z przejściem moskiewskiego tronu w czasie panującego tam bezkrólewia. Mimo że wojska polskie podeszły pod mury Moskwy, skończyło się na rozejmie podpisanym w Dywilinie 3 stycznia 1619 r.: por. obj. do LXXXVIII tyt.

w. 1 *Hyrcaenis ... pruinis* || *od hyrkańskich śniegów* – Hyrkania, kraj położony na południowy wschód od Morza Kaspijskiego (zwanego też Morzem Hyrkańskim): por. VAL.FL.Arg. 6.79; 6.114; LUCAN.Phars. 8.343; tu określenie Rosji, którą wojska Chodkiewicza opuściły zimą 1619 r.

w. 2 *ad Litavum ... solum* || *ku litewskiej ziemi* – Chodkiewicz był hetmanem wielkim litewskim od 1605 r.

XC. In duas sagittas..., stemma... Eustachii Vollovicii...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *stemma ... Eustachii Vollovicii* || *herb ... Eustachego Wollowicza* – Eustachy Wollowicz, biskup wileński w latach 1616-1630; wielce zasłużony w walce z hercją. Herbem Wollowiczów była Bogoria.

w. 1 *Bisgeminos Petrus Christo monstraverat enses* || *Bliźniacze Chrystusowi Piotr pokazał miecze* – ewangeliści (Mt 26.51-52, Mk 14,47 i Łk 22,50-51) podają, że jeden z uczniów dobył miecza w obronie Chrystusa; według Jana (J 18,10-11) uczniem tym był Piotr. O dwóch mieczach okazanych przez uczniów Chrystusowi, na których widok rzekł On: „Dość”. pisze Łukasz (Łk 22,38): „At illi dixerunt: Domine, ecce gladii duo hic, at ille dixit eis: Satis est” („A oni rzekli: Panie, oto tu dwa miecze. A on im rzekł: Dostyc jest”).

XCII. In duas easdem sagittas

Metrum: dystych elegijny.

Motto: *Vulnerasti cor meum in uno oculorum et in uno crine colli* || *Zraniłaś serce moje jednym okiem twoim i jednym włosem szyje twojej* – pełny cytat z Wulgaty brzmi (Pnp 4.9): „Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum et in uno crine colli tui”.

w. 1 *Virgilius* || *Wergiliusz* – (Publius Vergilius Maro; 70-19 p.n.e.) największy epik rzymski, autor *Eneidy* oraz *Bukolik* i *Georgik*.

„*Telum facit ira*” || „*Guiew broń czyni*” – VERG.*Aen.* 7.507-508:

quod cuique repertum rimanti,
telum ira facit [...]

co komu w ręce wpadło, z tego wściekłość
czyniła oręż [...]

(przel. Z. Kubiak)

XCIII. In easdem sagittas

Metrum: dystych elegijny.

w. 1-2 *Aeris et argenti, et ferri rude vulgus, et auri / ibat* || *Spizu, srebra, żelaza i złota lud prosty / szedł raz* – fragment ten jest luźnym nawiązaniem do mitu o czterech wiekach ludzkości; por. *OV. Met.* 1,89-150.

rude vulgus || *lud prosty* – por. *SEN. PHIL. Troad.* 67.

w. 2 *ad Aetnaei ... fori* || *na rynek etneński* – Etna, wulkan położony na wschodnim wybrzeżu Sycylii; miał tam swą kuźnię Hefajstos. U podnóża wulkanu leżało miasto o tej samej nazwie (później przemianowane na Inesse; dziś Santa Maria di Licodia).

w. 3 *Vulcani* || *Wulkanie* – Wulkan, staroitalskie bóstwo ognia, z czasem identyfikowane z Hefajstosem.

w. 4 *Vollovicia ... manu* || *prawicy Wołłowicza* – chodzi o Eustachego Wołłowicza.

XCIII. Ad... Hieronimum Vollovicium...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Ad ... Hieronimum Vollovicium* || *Do ... Hieronima Wołłowicza* – Hieronim Wołłowicz (zm. 1636), podkanclerzy wielki litewski, brat Eustachego (zob. obj. do XC tyt.).

Samogitiam || *na Żmudź* – Żmudź, prowincja litewska granicząca z Morzem Bałtyckim, Kurlandią i Prusami.

w. 1 *in oras* || *do ... granic* – por. np. *VERG. Aen.* 1,158; 1,307; 1,512.

XCIV. In soleam tribus insignitam crucibus, stemma... Stanislai Kiszkae...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In soleam tribus insignitam crucibus, stemma ... Stanislai Kiszkae* || *Na podkowę trzema krzyżami ozdobioną, herb ... Stanisława Kiszki* – Stanisław Kiszka (zm. 1626), od roku 1619 biskup żmudzki; zasłużony w walce z heretykami. Herbem Kiszków była Dąbrowa.

XCv. In tres eiusdem cruces et tres tubas

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In ... eiusdem ... tres tubas* || *Na ... trzy trąby tegoż* – chodzi tu herb Trąby (zob. niżej obj. do XCVI tyt. oraz por. CXIII tyt.), który był rodowym znakiem babki Stanisława Kiszki ze strony ojca, Anny (Hanny) z Radziwillów.

XCVI. In tres tubas eiusdem... coeuntes

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *tres tubas ... coeuntes* || *trzy połączone trąby* – aluzja do wyglądu herbu Trąby (por. XCV tyt. oraz CXIII tyt.), na którego tarczy widniały trzy myśliwskie trąbki połączone cieńszymi końcami, „jakby się w jedno centrum schodziły”.

w. 3-4 *Batavam [fidem]* || *batawską ... / wiarę* – tj. niderlandzką; od nazwy celtyckiego plemienia Batawów zamieszkujących w starożytności tereny nad dolnym Renem (obecnie terytorium Belgii i Holandii). Chodzi tu o kalwinizm, który od połowy XVI w. stał się dominującym wyznaniem na tym obszarze i pośrednio przy-

czynił się do oderwania Niderlandów od katolickiej Hiszpanii i uzyskania niepodległości przez Niderlandy Północne (1581).

Scotam [fidem] || szkocką ... wiarę – chodzi o szkocki Kościół prezbiteriański, którego założycielem był John Knox. Ten odłam kalwinizmu przyjęto w Szkocji oficjalnie w 1560 r.

Britannam [fidem] || brytyjską ... wiarę – mowa o Kościele anglikańskim. Powstał w 1534 r. na skutek zatargów Henryka VIII z papieżem Klemensem VII, który nie chciał uznać królewskiego rozwodu z Katarzyną Aragońską.

XCVII. In ensiferum Grypha, stemma Ioannis Caroli Chodkiewicz...

Metrum: cholijamb.

Utwór ten, choć z pewnymi zmianami i skróconym tytułem: *In ensiferum Gryphem*, otwierał dziełko *Sacra lithothesis...*, zob. obj. do LXXX.

Tytuł: *In ensiferum Grypha || Na Gryfa miecz dzierżącego* – o Gryfie w herbie Chodkiewicza zob. obj. do LXXXVIII tyt.

w. 6 *Atticarum ... chorearum || attyckich tańców* – Attyka, kraj w Grecji Środkowej, którego stolicą były Ateny. W tym wypadku chodzi o pląsy chórów w tragedii greckiej.

w. 9 *cuniculosis ... Amazonum silvis || z jamami zrytych lasów Amazonek* – por. PLIN.*Nat.hist.* 7.10: „Arimaspi [...], quibus adsidue bellum esse circa metalla cum gryphis, ferarum volucris genere [...] eruente ex cuniculosis aurum. [...] multi [...] scribunt” (Arymaspowie [...], o których wielu pisarzy twierdzi, że ciągle toczą wojnę o kruszce z gryfami, rodzajem skrzydlatych bestii wydobywających z jam złoto). I wspomniani przez Pliniusza Arymaspowie, i Amazonki, plemię wojowniczych kobiet, mieli żyć m.in. na obrzeżach Scytii.

w. 10 *Arcton || ku północy – Arctus* (gr. *Arktos*) to gwiazdozbiór Wielkiej Niedźwiedzicy; tu ogólnie: północ. Por. obj. do XII 3.

w. 17 (18) *Etruscorum || etruskich* – Etruskowie stworzyli skomplikowany system wróżb, przejęty potem przez Rzymian, do którego należały też auspicja, czyli wróżby z lotu ptaków.

w. 18 *Apulorum || apulskich* – Apulowie, mieszkańcy Apulii, krainy w południowo-wschodniej Italii.

w. 20 *vates columbos || gołębie wieszczce* – Horacy wspomina, że w ojczyściej Apulii, gdy był dzieckiem, gołębie okryły go listowiem, co miało być zapowiedzią przyszłej sławy poetyckiej; por. HOR.*Carm.* 3.4.9-13.

auguresque cornices || prorocze wrony – o wróżeniu z lotu wron wspomina m.in. Cyceon; por. CIC.*Div.* 2.78.

XCVIII. De b[eatis] Agapi et Chronia...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De b[eatis] Agapi et Chronia || O błogosławionych Agape i Chronii* – Agape i Chronia, czy raczej Agape i Chionia (choć Skarga podaje formę Chronia), święte

dziewice męczennice, które poniosły śmierć na stosie w Tesalonice w 294 r. za panowania Dioklecjana.

XCIX. De s[ancto] Leone pontifice...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De s[ancto] Leone pontifice* || *O świętym Leonie papieżu* – Leon I Wielki, papież w latach 441-461. W roku 452 dzięki pertraktacjom z Attyłą miał się przyczynić do uratowania Italii przed najazdem Hunów, a w 455 ocalił mieszkańców Rzymu przed Wandalami.

Attilam, Hunorum regem || *Attyłę, króla Hunów* – Attyła (zm. 453), wódz i władca Hunów, który znacznie powiększył terytorium zajmowane przez to plemię i rozciągnął swoje panowanie z Panonii na obszary sięgające z jednej strony Kaukazu, z drugiej zaś Renu. Zaboczne wyprawy Attyli budziły przerażenie w Europie, a on sam zyskał przydomek Bicza Bożego (*flagellum Dei*).

w. 1 *Pannonicis ... caedibus* || *rzezią panońską* – Pannonia, prowincja rzymska leżąca w widłach Dunaju i Sawy; w pierwszej połowie V w. centrum państwa Hunów.

w. 4 *Dacus* || *dacki* – zob. obj. do LXXXI tyt.

Tuscus || *toskański* – Leon Wielki był rodem z Toskanii (Etrurii).

C. De s[ancto] Ardalione...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De s[ancto] Ardalione* || *O świętym Ardalionie* – Ardelion lub Ardalion, święty męczennik. Miał jako aktor wyśmiewać na scenie chrześcijaństwo, po czym, nawrócony, poniósł męczeńską śmierć około roku 300.

w. 7-8 „*Sic, sic ... abit nostrae comoedia vitae. / Terra, vale; caelum, plaude; tyranne, feri*” || „*Tak, tak ... komedia życia mego mija. / Żegnaj, ziemio; klaszcz, niebo; tyranie, uderzaj*” – Ardalion przed śmiercią wygłasza zwyczajową kwestię aktora kończącą komedię na scenie; por. np. *PLAUT. Men.* 1162: „*Nunc, spectatores, valet et nobis clare plaudite*” („*Teraz żegnaj was widzowie – a głośno klaskajcie*”; przeł. G. Przychocki).

CI. De s[anctis] Basilissa et Anastasia...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De s[anctis] Basilissa et Anastasia* || *O świętych Bazyliście i Anastazji* – Bazyliśsa i Anastazja, święte męczennice, które miały ponieść śmierć przez ścięcie za panowania Nerona (54-68 r.).

CII. De s[ancto] Apollonio senatore...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De s[ancto] Apollonio senatore* || *O świętym Apolloniuszu senatorze* – św. Apolloniusz, męczennik rzymski, został ścięty za wiarę około roku 185. Miał wygłosić w czasie przesłuchania apologię wiary chrześcijańskiej. Św. Hieronim

w swym dziele *De viris illustribus* (O sławnych mężach) uczynił Apolloniusza senatorem i jednym z pierwszych pisarzy apologetów.

w. 4 *et Stygia ... capta tropaea domo* || *i trofea zdobyte w stygijskim domostwie* – czyli dusze wydarte śmierci albo piekłu. Styks to rzeka w Hadesie, a także sam Hades, kraina umarłych, świat pozagrobowy, piekło.

CIII. De s[ancto] Adalberto...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De s[ancto] Adalberto* || *O świętym Wojciechu* – św. Wojciech (ok. 955-997), od 982 r. biskup praski. W roku 995 został wygnany z Czech, a rok później przybył do Polski. Zginął z rąk Prusów podczas wyprawy misyjnej zorganizowanej przez Bolesława Chrobrego: pochowano go w Gnieźnie. W roku 999 ogłoszono Wojciecha świętym. Wiosło było jednym z atrybutów św. Wojciecha.

Gnesnensi archiepiscopo || *arcybiskupie gnieźnieńskim* – arcybiskupem gnieźnieńskim był nie Wojciech, lecz jego przyrodni brat, błogosławiony Radzym Gaudenty, od roku 1000 do ok. 1011. Informację o domniemanym arcybiskupstwie św. Wojciecha podaje również Skarga (*SKARGA Żywoty*, s. 334); zob. też podpis pod ryciną przedstawiającą świętego (il. 10).

a Prussis ... appetitus || *przez Prusów ... ugodzony* – Prusowie, lud bałtycki zamieszkujący tereny między Niemnem a Wisłą.

w. 1 *Tyras* || *nad Dniestr* – Tyras to pierwotna nazwa rzeki Danaster (dziś Dniestr).

Tibiscos || *nad Cise* – Cisa, rzeka na Węgrzech, lewy dopływ Dunaju.

w. 2 *Salam* || *Salq* – Sala (dziś Saale), rzeka w Saksonii.

CIV. Puer Iesus totus desiderabilis

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *totus desiderabilis* || *bardzo upragnione* – Pnp 5,16 („wszystek pożądlivy”).

w. 1 *Hyblaei rores* || *Rosy z Hybli* – chodzi o miody z Hybli; zob. obj. do XI,IV 1.

Hymettia liba || *z Hymetu kolacze* – Hymet (gr. *Hymettos*), pasmo górskie w Attyce, na południowy wschód od Aten, słynne z miodu.

w. 2 *Assyrius ... favis* || *z plastrów asyryjskich* – Assyria, kraj w Azji graniczący z Medią, Armenią i Babilonią.

w. 7 *mea sola voluptas* || *jedyne pragnienie* – por. *OV.Epist.* 19,17.

CV. „Vox dilecti mei”

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Vox dilecti mei* || *Głos milego mego* – por. Pnp 2,8 lub 5,2.

CVI. Imago Sanctissimae Virginis Planco missa

Metrum: dystych elegijny.

Epigramat ten w wersji polskojęzycznej znajduje się w uzupełnieniu, jakie Jan Borkowski poczynił w zbiorze Alberta Inesa (*INES Acroamata*, s. 129):

DO FABIJANA

Ex Latino

Posyłam ci ten mały obraz. Fabijanie,
 Rubensowej niekiedy ręki malowanie.
 Mały to dar, przyznawam, lecz chceszli większego,
 nie ode mnie, od daru ten otrzymasz mego.

Parafrazy tego tekstu podjął się także Jan Andrzej Morsztyn (*MORSZTYN J.A. Utwory; Rel. 10*, s. 221):

NA OBRAZEK

Dziecię i Pannę, co dziecie piastuje,
 dobry-ć przyjaciel z chęcią ofiaruje.
 Jeśli nie dosyć masz z mojej ofiary,
 niech ci te moje więcej dadzą dary;
 jeśli też słów twych zapomnisz, mej wiary,
 niech cię te moje za to karzą dary.

Tytuł: *Planco* || *Plankowi* – postać niezidentyfikowana.

CVII. De plurimis Christi martyribus...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De ... martyribus* || *O ... męczennikach* – chodzi o męczenników z czasów cesarza Trajana (98-117), których ochrzcił św. Aleksander papież, kiedy był więziony. Kazał ich utopić prefekt Aurelian; por. SKARGA *Żywoty*; s. 382.

w. 8 *Typhi* || *Tyfisie* – Tifys, jeden z uczestników wyprawy Argonautów do Kolchidy po złote runo, sternik na okręcie Argo.

tuam caelo deice || *twoją z nieba zrzuc* – okręt Argo został przez Atenę umieszczony pośród gwiazd i tworzy gwiazdozbiór o tej samej nazwie.

CVIII. De Palmulo, adolescente sanctissimo...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De Palmulo* || *O Palmulusie* – postać niezidentyfikowana.

CIX. De s[ancto] Simeone Stylita

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De s[ancto] Simeone Stylita* || *O świętym Szymonie Słupniku* – św. Szymon Słupnik (zm. 459), pustelnik, asceta z Syrii. Przeżył około 40 lat na słupie, który sobie wystawił i który służył mu jednocześnie za mównicę.

w. 1 *Est ... tellus mihi parvula punctum* || *Jest ... dla mnie punktem nikła ziemia* – por. SEN.PHIL.*Nat.quaest.* 1, praef. 8-9:

O quam ridiculi sunt mortalium termini!
 Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro
 et igni dividitur. Punctum est illud, in quo
 navigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis.

O jakże śmieszne są granice śmiertelnych!
 Małym punktem jest to, co mieczem i ogniem
 dzieli się między tyle narodów. Małym punktem jest miejsce, po którym
 żeglujecie, gdzie prowadzicie wojny, na którym królestwa rozstawiacie.
 (przel. S. Skimina)

Fragment ten był przez Sarbiewskiego rozpatrywany również z punktu widzenia teorii konceptu: por. SARBIEWSKI *De acuto et arguto*, s. 12-13.

CX. Christi in cruce vox: „Sitio!”

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *Christi in cruce vox: „Sitio!”* || *Wolanie Chrystusa na krzyżu: „Pragnę!”* – zob. obj. do XVI 1.

w. 3 *dabo pocula, Sponse* || *podam Ci kielich* – nawiązanie do Pnp 8.2: „et dabo tibi poculum ex vino condito et mustum malorum granatorum meorum” („a dam ci pełną z wina przyprawnego i moszczu z jabłek granatowych moich”).

w. 4 *Heu mihi, sed misto pocula felle dabo!* || *Biada mi, lecz Ci podam kielich pełen żółci!* – według wszystkich ewangelistów (Mt 27.48, Mk 15.36, Łk 23.36, J 19.29) Chrystusa na krzyżu napojono octem. U Mateusza (Mt 27.34) i Marka (Mk 15.23) oprawcy przed egzekucją chcą dać Chrystusowi wino, według Mateusza wymieszano je z żółcią: „Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum et cum gustasset, noluit bibere” („I dali mu pić wino z żółcią zmieszane. A gdy skosztował, nie chciał pić”), według Marka zaś – z mirrą.

CXI. De s[ancto] Ignatio martyre...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De s[ancto] Ignatio martyre* || *O świętym Ignacym męczenniku* – św. Ignacy Męczennik (zm. ok. 110 r. n.e.) był biskupem Antiochii (70-107); około roku 105 został uwięziony i skazany na śmierć. Epigramat opiera się na ikonograficznym wyobrażeniu świętego.

w. 5-6 *Unde potest fulvum mutari sanguis in aurum? / Sed tamen est sanguis martyris, ergo potest* || *Jakże krew mogła zmienić się w złoto czerwone? / Jednak krwią męczennika była, przeto mogła* – por. MART. *Epigr.* 1.14.6:

Unde potest avidus captae leo parcere praedae?

Sed tamen esse tuus dicitur, ergo potest.

Skąd się bierze łagodność w krwiożerzym potworze?
 Co za dziw? Lew twój, panie; więc oszczędzać może.

(przel. J. Czubek)

CXII. In gratiam Martini Badach...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In gratiam Martini Badach* || *Na cześć Marcina Badacha* – Marcin Badach (1587-1639), czeski misjonarz Towarzystwa Jezusowego w Transylwanii.

w. 1 *Aquinas* || *Akwinata* – św. Tomasz z Akwinu (1226-1274), średniowieczny teolog i filozof, Doktor Kościoła kanonizowany w roku 1323. Jest on twórcą systemu teologiczno-filozoficznego zwanego od jego imienia tomizmem; tomizm stał się podstawą oficjalnej filozofii Kościoła katolickiego.

w. 3 *Tullius* || *Tulliusz* – chodzi tu o Marka Tulliusza Cyncerona; zob. obj. do LVI 4.

CXIII. In tres tubas, stemma Ioannis Rudomina...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *stemma Ioannis Rudomina* || *herb Jana Rudominy* – Jan Rudomina Dusicki (1581-1646), rotmistrz husarski, poseł na sejmy, od 1636 r. kasztelan nowogrodzki. Herbem Rudominy były Trąby, jedna z odmian tego znaku: na niebieskim tle widniała tarcza, na której znajdowały się trzy myśliwskie trąbki połączone cieńszymi końcami, nad hełmem zaś umieszczone były nie strusie pióra, lecz te same trąbki między dwoma orlimi skrzydłami (por. XCV tyt. oraz XCVI tyt.).

w. 1 *Diana* || *Diana* – rzymska bogini łowów, utożsamiana z Artemidą.

w. 5 *Getico ... Haemo* || *ze szczytów Hemu* – (dosł. z geckiego, czyli trackiego, Hemu) określenie pochodzi od plemienia Getów, zamieszkujących Trację w dolnym biegu Dunaju.

Mavors || *Mars* – *Mavors* to archaiczna forma imienia Mars.

CXIV. De morte Caesaris N. ...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De morte Caesaris N.* || *O śmierci Cezara N.* – postać niezidentyfikowana. W pierwotnej wersji utwór poświęcony był Cezarowi Grimaldiemu.

w. 4 *atque alacres Caesar fertque refertque gradus* || *i szybkim krokiem Cezar to wchodzi, to schodzi* – por. *Ov.Fast.* 6,334: „errantes fertque refertque pedes” (błądzącymi stopy to wchodzi, to schodzi); oraz *HUGO Pia Desideria* II 2,58: „Sae-pius ille suos fertque, refertque gradus” (Często to wchodzi, to schodzi).

CXV. Idem loquitur de se

Metrum: dystych elegijny.

CXVI. De eodem

Metrum: dystych elegijny.

w. 1 *palatia caeli* || *komnat ... nieba* – por. *OV.Met.* 1,176.

CXVII. De duplici Seneca ad Paulum

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *De duplici Seneca* || *O dwóch Senekach* – (dosł. „o podwójnym Senecie”); Seneka Retor, inaczej Seneka Starszy (ok. 55 p.n.e. – ok. 40 n.e), rzymski mówca, autor podręcznika retoryki, lub Seneka Filozof, inaczej Seneka Młodszy (ok. 4 p.n.e. – 65 n.e.), syn Seneki Retora, filozof i tragic, nauczyciel Nerona.

ad Paulum || *do Pawła* – postać niezidentyfikowana.

w. 1 *De gemino Seneca pugnat sententia vatium* || *O dwóch Seneków ciągle spór wiodą poeci* – Senekę Retora od Seneki Filozofa w czasach nowożytnych odróżnił dopiero Justus Lipsius (zob. *Electorum libri*, Antverpiae 1585; 1,1). Wcześniej za jedną osobę uważano filozofa i retora, a za drugą – autora tragedii. Odróżnia ich też Sarbiewski (zob. SARBIEWSKI *De perfecta poesi* 1.4.26-27; s. 42).

CXVIII. In Philippum rhetorem

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In Philippum rhetorem* || *Na Filipa retora* – postać niezidentyfikowana.

CXIX. De nobili adolescente...

Metrum: dystych elegijny.

Przekładu tego utworu podjął się Wespazjan Kochowski; por. KOCHOWSKI *Epigr.* I [190], s. 38:

ŚMIERĆ W ZAPUSTY. Z SARBIEWSKIEGO

Śmierć w trzy dni Bachusowe gdy mięsopustniki

szalejące obaczy, wmiesza się w ich szyki.

Tej gdy młodzik pijany sprzeciwi się skrutnie,

nań się Jędza oburzy i kosą leb utnie.

Poskromcie, radzę, młodzi, swoje melabije,

któż wie, jeżliże z waszych Śmierć kuflów nie pije.

Tytuł: *in feriis Bacchanalium* || *w święta bachanaliów* – bachanalia to uroczystości na cześć boga wina Dionizosa (Bachusa); przenośnie: pijatyka, hulanka.

w. 1 *Mors ... atra* || *Śmierć czarna* – por. AN *Epic. Dr.* 360.

Lupercos || *luperków* – luperkowie byli w Rzymie kapłanami Luperka, starego italskiego bożka, przyjaciela pasterzy i opiekuna stad bydła, utożsamianego z Faunem i Panem. Podczas świąt ku jego czci, luperkaliów, odziani w skóry biegali wokół Wzgórza Palatyńskiego, uderzając przyglądających się rzemieniami ze skóry złożonego na ofiarę kozła: był to obrzęd oczyszczający i zapewniający płodność. Tu poeta luperkami nazwał uczestników zabawy, być może karnawału.

SUPPLEMENTUM * UZUPEŁNIENIE

CXX. Scitum arrogantissimi ministri Calviniani Tavelli...

Metrum: cholijamb.

Tytuł: *ministri Calviniani Tavelli* || *ministra kalwińskiego Tawellego* – postać niezidentyfikowana.

ad Cassianum || *do Kasjana* – postać niezidentyfikowana.

w. 7 *sed ut Tavellus suspici mihi possit* || *lecz bym mógł oglądać go z zadartą głową* – w oryginale gra znaczeń słowa: *suspici* ‘patrzeć w górę’, ale i ‘podziwiać’.

CXXI. In Antullum Plautum Philippidam

Metrum: cholijamb.

Tytuł: *In Antullum Plautum Philippidam* || *Na Antulusa Plauta Filipidę* – postać niezidentyfikowana.

Philippidam || *Filipidę* – tj. syna Filipa; patronimikon utworzone za pomocą greckiego sufiksu *-id-*.

w. 9-10 *cur adhuc nullus / ex tot Philippis natus est Alexander?* || *z Filipów tyłu czemu / dotąd żaden się nie zrodził Aleksander?* – aluzja do Aleksandra Wielkiego i jego ojca, Filipa Macedońskiego.

CXXII. In Minodium, Calvinistam ministrum...

Metrum: dystych elegijny.

Utwór ten, choć bez tytułu, znalazł się także w traktacie *O poincie i dowcipie* jako przykład konceptu tzw. prozodycznego (*prosodiacus*) powstającego, „gdy z iloczasu sylab wydobywa się jakaś zgodność i niezgodność w żarciu z imienia lub czasownika” (SARBIEŃSKI *De acuto et arguto*, s. 17).

Tytuł: *In Minodium, Calvinistam ministrum* || *Na Minodiusa, ministra kalwińskiego* – postać niezidentyfikowana.

w. 2 *communem facias cum tamen ipse tibi* || *dziwisz się, gdyż on nie jest obojętny tobie* – dowcip zbudowany został na podwójnym znaczeniu słowa *communis*: ‘wspólny, będący w związku z czymś’, ale o sylabie: ‘długa lub krótka, obojętna’.

INDEKS ŁACIŃSKICH NAZW WŁASNYCH, NAZWISK, PERSONIFIKACJI I OKREŚLEŃ ONOMASTYCZNYCH

Cyfry rzymskie odsyłają do numerów epigramatów, arabskie – do numerów wierszy. Nawiasy okrągłe po hasła zawierają tłumaczenia przyjęte w tekście

Skróty zastosowane w Indeksie:

An. – Aneks

bis – hasło w wersji pojawia dwukrotnie

mt. – motto

tyt. – hasło pojawia się w tytule

Źz. – Uzupełnienie

Abydenae opes (potęga abydeńska) LXXIX 4

Adalbertus zob. Albertus

Albertus (Wojciech), św. męczennik CIII tyt.
(Adalbertus). 1

Aelia compita (elijskie rozstaje) LXXXIII 1

Aemus (Hemus), góry VII 8

Haemus Geticus (getycki Hemus)
CXIII

Aeolus (Eol), bóg wiatrów XII 4

Aesar (Esar), rzeka LXXV 3

Actnaeum forum (ctneński rynek) XCII 2

Afra (Afra), św. męczennica LXXIV 2. 6

Africi zob. wiatry

Agape (Agape), św. męczennica XCVIII tyt.

Alexander (Aleksander [Wielki]), władca Macedonii LXXII 1. Źz. CXXI 10

Aloysius zob. Gonzaga Aloysius

Alpes (Alpy), góry LV 3; LXXV 5; XCIX 1

Amazones (Amazonki), mityczne wojowniczk
XII 35; XCVII 9

Americae (Ameryka), kraj LXXX 7

Amicus zob. Christus

- Amor (Amor) I 2, 5-6; II 1, 6; III 6; IV 1; X 7; XI 3; XV 1, 5, 8; XIX 4; XX 1; XXIV 1-6, 7(bis), 8; XXIX tyt., 1-2, 4, 8; XXX tyt., 1; XXXI 2; XXXIII 2; XXXIV 1-2, 4-6; XLVI 2; LXXXVII 1-2, 6; XCI 2-4; An. I 3-6, 9
- Amor aethereus (Miłość niebiańska) II 7; III 4
- Amor Divinus (Miłość Boża) I tyt.; III tyt.; XXIV tyt.; XXXI tyt.; LXXXVII tyt.
- Amores Divini (Boskie Miłowania) I l. 7-8
- Anastasia (Anastazja), św. męczennica, siostra św. Bazylissy CI tyt., 1
- Antullus Plautus Philippides (Antulus Plautus Filipida), bohater epigramatu Uz. CXXI tyt., 1, 9
- Apeliotes zob. wiatry
- Apollinea lingua (apollinińska mowa) LVIII 3
- Apollo zob. Phoebus
- Apollonius (Apolloniusz), św. męczennik CII tyt., 1
- Apuli (Apulowie), plemię italskie XCVII 18
- Aquilo zob. wiatry
- Aquinas zob. Thomas [de Aquino]
- Aretos zob. Septemtrio
- Ardalio (Ardalion), św. męczennik C tyt., 1
- Arnus (Arno), rzeka LXXV 1
- Asia (Azja), kontynent LXXIX 3
- Assyrii favi (plastry asyryjskie) CIV 2
- Atticae choreae (attyckie tańce) XCVII 6
- Attila (Attyla), wódz Hunów XCIX tyt., 1
Dacus leo (lew dacki) XCIX 4
- Aulus Persius zob. Persius
- Ausoniac turres (auzońskie wieże) LXXV 3
- Auster zob. wiatry
- Austria, kraj LXXV tyt.
- Austriaca lyra (lira z Austrii) LXXV 8
- Bacchanalia (bachanalia), święta ku czci Bacchusa CXIX tyt.
- Badach Martinus (Marcin Badach), adresat epigramatu CXII tyt., 5
- Barberini Franciscus (Franciszek Barberini), kardynał, bratanek papieża Urbana VIII LVIII tyt.; LIX [tyt.]; An. I tyt.
- Basilissa (Bazyliissa), św. męczennica, siostra św. Anastazji CI tyt., 1
- Batava fides (wiara bawarska) XCVI 3
- Bellarminus Robertus (Robert Bellarmin), kardynał LXXIII tyt., 2, 24
- Bellona (Bellona), rzymska bogini wojny XII 4-3; LIV 7; CXIII 1, 3, 7
- Bethlemlum antrum (betlejemska grota) VII 4
- Bistonae (Bistony), lud LXXXI 9
- Borgia Franciscus (Franciszek Borgia), general jezuitów LXXVIII 50-51
- Borysthenes (Dniepr), rzeka na Ukrainie An. CXXI 3
- Britanna fides (brytańska wiara) XCVI 3
- Britannus (Brytańczyk) XII 3
- Byzantinus imperator (władca bizantyński) LXXXI tyt.
- Caecilianus (Cecylian), adresat epigramatu LXXIV tyt., 2, 4
- Caesar N. (Cezar N.), bohater epigramatu CXIV tyt., 4; CXV [tyt.]; CXXVI [tyt.]; 2, 8
- Calvinianus minister (minister kalwiński) Uz. CXX tyt.
- Calvinista minister (minister kalwiński) Uz. CXXII tyt.
- Camoenae (Kameny), boginie – Muzy LVI 1
- Canopus (Kanopa), miasto VII 15
- Carmelus (Karnel), góra VII 26
- Carolus zob. Chodkiewicz Ioannes Carolus Carolus, Austriae archidux (Karol), arcyksiążę austriacki LXXV tyt., [8]
- Carolus [Magnus] (Karol [Wielki]), król Franków, cesarz LXXII 2
- Carystos (Karystos), miasto XLVIII 6
- Cassianus (Kasjanus), adresat epigramatu Uz. CXX tyt., 1, 3, 6, 8
- Castaliae aquae (kastalijskie wody) LXXV 4
- Castilio (Castiglione), miejscowość XLII 2
- Caurus zob. wiatry
- Charybdis (Charybda), potwór morski LXXVI 10
- Chinica claustra (chińskie warownie) I, 10
- Chloris (Chloryda), bogini kwiatów XII 19
- Chocimun (Chocim), warownia LXXXI tyt.
- Chodkiewicziana liberalitas (szczodroblivość Chodkiewicza) LXXX 2
- Chodkiewiczianae cerae (pieczęć Chodkiewicza) XCVII 12
- Chodkiewicz Ioannes Carolus (Jan Karol Chodkiewicz), hetman LXXI tyt., 2, 7;

- LXXII [tyt.], †; LXXIX tyt.; LXXX tyt.;
 14; LXXXI tyt.; 11; LXXXVIII tyt.;
 LXXXIX tyt.; XCVII tyt.
- Christiana pietas (pobożność chrześcijańska)
 LXVI tyt.
- Christianissimus rex (król arcychrześcijański)
 LXV tyt.
- Christianus (chrześcijanin) C tyt.
- Christus (Chrystus) IV 8; XVII 7; XVIII
 1, 3-4, 8; XX tyt.; 2; XXIII 7;
 LXXXIII tyt.; XC 1, 6, 8; XCVIII tyt.;
 2; C tyt.; CI 2, 6-7; CII tyt.; 3; CV 7;
 CVII tyt.; CVIII 1, 3; CIX 2; CX tyt.;
 6; CXI 2
- Amicus (Przyjaciel) XVII †
- Ductor (Hetman) XII †
- Flos (Kwiat) XII 5, 8, 16, †5
- Iesus IX tyt.; XII tyt.; XIV 1, 7; XVII
 1, 3; XXX tyt.; XXXVIII 3;
 XXXIX 7; CIV tyt.; 7; CXI tyt.;
 CXVI 7
- Imperator (Władca) XII 2†
- Infans (Chłopczyk) VII 3
- Natus (Dzieciatko) VII 2
- Omnipotens (Wszecchnoący) C 3
- Princeps (Władca) CX 1
- Puella (Chłopiec) VII 9, 17, 32, †2.
 51, 52, 56; IX 1, 14, LXII 1;
 LXVII 1; CVI 1
- Puer (Chłopiec, Dzieciatko, Dziecię)
 IX tyt.; 9, 13; LXII tyt.
 zob. też Puella
- Rex (Król) XII 29, 31; XXXVIII
 3(bis), 6
- Sponsus (Oblubieniec) CX 3, 5
- Chronia (Chronia), błogosławiona męczenni-
 ca XCIX tyt.
- Cicero, Marcus Tullius (Marek Tulliusz Cyce-
 ron), mówca rzymski LVI †; LXXXII
 tyt.; CXII 3, 6
- Circe (Kirke), czarodziejka LXXVI 10
- Cirra (Cyrra), miasto LVIII 5
- Cirrhac (Cyrry), rzeka (nazwa w l.mn.)
 LXXV 7
- Claudiana tempora (czasy Klaudiusza) LXIII
 53
- Clementia (Dobroliwość) LX 5
- Coreyra (Korkyra), wyspa XLVIII 5
- Cosmicus (Kosmik), adresat epigramatu
 LXIV tyt., 1
- Crosense collegium (kolegium krożeńskie)
 LXXX tyt.
- Cypri flores (cypryjskie kwiaty) XII †1
- Dacia (Dacja), kraina LXXXI tyt.
- Dacus leo zob. Attila
- Dardaniae viae (dardańskie drogi) LXXXIII †
- De Lugo Iohannes (Jan de Lugo), teolog LI tyt.
- Deus (Bóg) [zarówno Bóg Ojciec jak i Syn Boży –
 Chrystus] III mt.; VII 58; XII 8; XXX 2(bis);
 XXXIV 8(bis); XLI 2; LXXX 7; LXXXV 6;
 XC 2; CVII 7; CVIII 2, 4, 6; CXV 2, 6
- Dominus (Bóg) XLI 6
- Maximus (Najwyższy) LXXII 8
- Numen (Bóg) LXXXV 7; LXXXVI †;
 zob. także Christus
- Diana (Diana), bogini łowów CXIII 1, 3, 7
- Dionaci furores (dylonejskie szaty) XII 39
- Dominus zob. Deus
- Ductor zob. Christus
- Duma (Dźwina), rzeka An. II †
- Erythreum lutum (erytrejskie błoto) L 6
- Etesiae zob. wiatry
- Etruria (Toskania), kraina LXXXII tyt.
- Etrusci sacerdotes (etruscy wróżowie) XCVII 17
- Euri zob. wiatry
- Euripus (Euryp), cieśnina LXXVI 3
- Eurus zob. wiatry
- Everardus [Mercurianus] (Ewerard Mercu-
 rian), general jezuitów LXXVIII †9
- Faber zob. Vulcanus
- Facundia zob. personifikacje
- Favonii zob. wiatry / Zephyri
- Florentia (Florencja), miasto XLIX 1, 7;
 LXXV 7
- Florentinum gymnasium (gimnazjum florenc-
 kie) LXXV tyt.
- Florentinus rector (rektor florencki) XLIX
 tyt.
- Flos zob. Christus
- Fortuna zob. personifikacje
- Franciscus zob. Borgia Franciscus
- Fulvius Ansa (Fulwiusz Ansa), bohater epi-
 gramatu LIV tyt., 1, 8, 11

- Galesus (Galez), rzeka XXXV 2
 Galliae (Francja), kraj (nazwa w l.mn.) LXX
 tyt.
 Gallicus (Gallik), adresat epigramatu LXX
 tyt. 1
 Gallutius Tarquinius (Tarkwiniusz Galluzzi),
 jezuita I tyt.
 Geloni (Gelonowie), plemię scytyjskie An.
 CXXI 5
 Germania (Niemcy), kraj CXXII tyt.
 Geticus zob. Aemus
 Gnesnensis archiepiscopus (arcybiskup gnieź-
 niński) CIII tyt.
 Gonzaga Aloysius (Alojzy Gonzaga),
 błogosławiony XXVII tyt.: XXVIII [tyt.],
 1-2: XXXII tyt.: XXXV tyt., 3: XXXVI
 [tyt.]; XLI tyt.: XLII tyt.: XLIII tyt.: XLIV
 tyt.: XLV [1-2]: XLVI tyt.: XLVII tyt., 9:
 XLVIII tyt.: LXXVI tyt., 21, 39, 59:
 LXXVII tyt.: LXXVIII tyt., 8
 Gosievius zob. Gosiewski
 Gosiewski Alexander (Aleksander Gosiewski),
 wojewoda smoleński An. II tyt., 2 (Go-
 sievius)
 Gothi (Goci), plemię An. II 5
 Gradius (Gradyw) zob. Mars
 Gratia zob. personifikacje
 Gratiae (Gracje), bogini XII 1
 Gryphs (Gryf), znak herbowy LXXXVIII tyt.,
 8: LXXXIX tyt., 1, 3: XCVII tyt., 22, 26
 Haemus zob. Aemus
 Helice (Helike), gwiazdozbiór LV 3
 Hermonacus (Hermon), góra VII 25
 Hiemes zob. personifikacje
 Hora (Hora), bogini XLIV 2, 5, 8
 Hostis Bernardinus (Bernardyn Hostis
 [Wróg]), bohater epigramatu XX tyt., 2
 Humi (Hunowie), plemię XCIX tyt.
 Hyanteae aquae (wody hiantejskie) LVIII 2
 Hybla (Hybla), góra XLIV 1
 Hyblaci rores (rosy z Hybli) CIV 1
 Hymettia liba (z Hymetu kolacze) CIV 1
 Hyrcanae pruinæ (hyrkańskie śniegi)
 LXXXIX 1
 Idumen (Idume), kraina VII 16
 Iesus zob. Christus
 Ignatius zob. Loyola Ignatius
 Ignatius, sanctus martyr (Ignacy), św., mę-
 czennik CXI tyt., 1
 Imperator zob. Christus
 Indi (Indowie), lud I tyt.
 Indi granadilli (indyjskie passiflory) XII 36
 Infans zob. Christus
 Iordanes (Jordan), rzeka VII 30
 Ister (Dunaj), rzeka LXXXI 7: CIII 2
 Italia (Italia), kraj XCIX tyt.
 Kiszka Stanislaus (Stanisław Kiszka), biskup
 XCIV tyt.: XCV [tyt.], 1: XCVI [tyt.]
 Kiszkana gens (Kiszkowic) XCIV 3
 Kostka Stanislaus (Stanisław Kostka), bło-
 gosławiony XXII tyt., 8 (Stanesilus)
 Lainius [Iacobus] (Jakub Lainez), generał je-
 zuitów LXXXVIII 49
 Latia rostra (łatyńskie ambony) LXXV 2:
 LXXXVI 1
 Latiae habenae (łatyńskie wodze) LV 7
 Laurea zob. personifikacje
 Lechici triumphi (zwycięstwa Lechitów)
 XCVII 22
 Leo pontifex (Leon), św., papież XCIX tyt., 2,
 6, 8
 Tuscus leo (lew Toskański) XCIX 4
 Litavum solum (litewska ziemia) LXXXIX 2
 Lithuania (Litwa), kraina LIII tyt.: XCVII tyt.
 Lithuanicus exercitus (wojska Litwy) LXXXIX
 tyt.
 Lithuanus eques (husarz litewski) CXIII tyt.
 Littava frena (cugle litewskie) LV 4
 Loiola Ignatius (Ignacy Loyola), generał jezu-
 itów LXXVIII 51 (Ignatius): CXV 3
 Luca (Łukasz), św., ewangelista LXXII 3
 Ludovicus XIII (Ludwik XIII), król Francji
 LXXV tyt., 1-3, 8
 Luna (Księżyc) LXXVI 50
 Luperci (Luperkowie), rzymscy kapłani CXIX 1
 Lydia (Lidia), kraina LXXX 5
 Lysia (Portugalia), kraj I, 2, 7
 Lysippus (Lizyp), rzeźbiarz LXXXII 1
 Magdala zob. Maria Magdalena
 Magdalena zob. Maria Magdalena
 Magdalis zob. Maria Magdalena

- Malaspina Petrus (Piotr Malaspina), rektor kolegium florenckiego XLIX tyt.
 Maleac (rafy), przylądek (nazwa w Lmn.) LXXVI 25
 Mammes (Mammes), św. męczennik V tyt., 1: VI (tyt.), 1
 Maria (Maria), Matka Boska LXVII 3
 Mater (Matka) LXVII 1: CVI 1
 Virgo Sanctissima (Najświętsza Dziewica) CVI tyt.
 Maria Magdalena (Maria Magdalena), św. VIII tyt.
 Magdala (Magdalena) XIV 3, 7
 Magdalena (Magdalena) XVI tyt.
 Magdalis (Magdalena) VIII 6; LXXIV 6
 Magdalius fletus (łzy Magdaleny) LXXIV 1
 Mars (Mars), bóg wojny LXV 1: LXXXI 8; XCVII 4, 14
 Gradivus LXIII 11
 Mars Polonus (polski Mars) XCVII 14
 Martia fulmina (Marsowe pioruny) LXIII 2
 Martialis campus (pole Marsowe) XII 47
 Martius fulgor (chwała Marsowa) LXXX 11
 Mavors (Mars) CXIII 5
 Maximus zob. Deus
 Medicei Horti (Ogrody Medyceuszy) LXXIX tyt.
 Medusaeae aquae (meduzejskie wody) LVI 2
 Melecia Sophia, palatina (Zofia Mielecka, wojewodzina) LXXIII tyt., [7] (palatina), [25] (palatina)
 Metanoea zob. personifikacje
 Mincium (Mincio), rzeka XLII tyt., 1
 Minodius, minister kalwiński, bohater epigramatu CXXII tyt.
 Modestia zob. personifikacje
 Mors zob. personifikacje
 Moscovia (Moskwa), miasto LXXXIX tyt., 1
 Musa (Muza), patronka poezji An. II 1
 zob. Camoenae
 zob. Pierii crines
 zob. Thalia
 Mutius zob. Vitellescus Mutius
 Myron (Myron), rzeźbiarz LXXXII 1
 Natura mater (matka Natura) XLVII 1
 Natus zob. Christus
 Neapol zob. Parthenope
 Neptunus (Neptun), bóg morza LXIII 3; LXXVIII 36
 Nero (Neron), cesarz rzymski LVII tyt.: LXI tyt., 1-2, 4: CI tyt., [7]
 Neronis mater (matka Nerona) LVII tyt.
 Nilus (Nil), rzeka VII 6
 Noti zob. wiatry / Auster
 Notus zob. wiatry / Auster
 Numa (Numa), mityczny król rzymski LXXVI 43
 Numen zob. Deus
 Olympus (Olimp), góra XI 6; XXIII 2; CXIV 1; CXV 1
 Omnipotens zob. Deus
 Oromusia zob. Oromusium
 Oromusium (Ormuz), miasto L tyt., 11 (Oromusia)
 Osmanus (Osman), władca turecki LXXI tyt.: LXXIX tyt.
 Ossa (Ossa), góra VII 8
 Otho (Otton [Wielki]), król niemiecki, cesarz LXXII 2
 Othomanus (Turek), uogólnione określenie sił tureckich LIV 2
 Othrys (Otrys), góry VII 8
 Paestana rosaria (pestańskie kłomby) XLVIII 3
 Palatinae opes (palatyńskie skarby) LVIII 4
 Palmulus (Palmulus), adresat epigramatu CVIII tyt., 1, 3, 5
 Palum (Palum), twierdza LXIII tyt.
 Pannonicae caedes (panońska rzeź) XCIX 1
 Parma (Parma), miasto LIII 1, 5-7
 Parthenope (Partenope – Neapol), miasto LIII 1, 6
 zob. Siren
 Pauli palatia (pałace Pawła) LII 3
 Pauli sacellum (kaplica Pawła) LII 1
 Paulus zob. Pimelius Paulus
 Paulus (Paweł), adresat epigramatu CVII tyt., 2

- Paulus (Paweł), zapewne papież Paweł V LII 1. 3
- Pegaseus liquor (pegazyjska woda) LVIII 6
- Pegasi (Pegazy) LXXVI 41
- Pelion (Pelion), góra VII 8
- Pelusiaca sacella (peluzyjskie kapliczki) LII 4
- Permessus (Permessos), rzeka LXXV 2
- Persica busta (perskie mogiły) L 8
- Persius, Aulus (Aulus Persius), poeta rzymski LXXVIII tyt., 1
- personifikacje
- Facundia (Wymowność) LX 3
- Fortuna (Fortuna) III tyt., mt., 3. 5
- Gratia (Wdzięk, Łaska) IV 6: LX 4: C 4
- Hiemes (Burze) LXIII 15
- Laurea (Laur) LIX 2. 6. 8
- Metanoea (Pokuta) LI 1
- Modestia (Umiarkowanie) LX 1
- Mors (Śmierć) CXIX 1
- Pudor (Wstydlivość) LX 2
- Purpura (Purpura) LIX 1. 4-5. 8
- Sarmata Septemtrio (Sarmacki Septemtrion) XII 2
- Suada (Namowa) LXXVIII 52
- Timor (Strach) I 2. 6(bis): An. I 3-4. 6(bis)
- Virtus (Cnota) LX 8
- Petrus (Piotr), św. LXXXIII tyt. (tu mowa o bazylice św. Piotra): XC 1. 7
- Phariae orae (faryjskie brzegi) VII 14
- Pharius ager (faryjskie pole) XLVIII 4
- Pharus (Faros), wyspa LII 4
- Philippi (Filipowie), przodkowie Antulusa Plauta Filipidy Uz. CXXI 1. 5-6. 10
- Philippides zob. Antullus Plautus Philippides
- Philippus rhetor (Filip), retor, bohater epigramatu CXVIII tyt., 1
- Phlegontes (Flegonty), imię rumaka słonecznego rydwanu (w l.mn.) LXXVI 40
- Phoebus (Febus), przydomek boga Apollona VII 40: XXXIX 5
- Apollo (Apollon) LXXI 3: LXXV 8: LXXVI 14
- Phoebi (Febowie), imię w l.mn. LXXVI 40
- Pierii crines (loki pieryjskie) LIX 1
- Pimelius Paulus (Paweł Pimeliusz), adresat epigramatu LXXXIV tyt., 5
- Pindus (Pindus), góry VII 8: LVIII 1: LXXV 5
- Placentia (Piacenza – Lublin), miasto LII 9
- Placentinus (mieszkaniec Piazency – lublinianin) LII 10
- Planeus (Plank), adresat epigramatu CIV tyt., 1. 5
- Plautus (Plaut), adresat epigramatu LVI tyt., 1
- Polonia (Polska), kraj LXXI tyt.
- Polonicus exercitus (wojsko polskie) LXXXIX tyt.
- Polonius zob. Mars
- Pompeius (Pompejusz [Wielki]), wódz rzymski LXXII 1
- Pontilianus (Pontylian), adresat epigramatu LII tyt., 2
- Praxiteles (Praksyteles), rzeźbiarz LXXXII 2
- Princeps zob. Christus
- Proclus (Proklos), filozof III mt.
- Propontis (Propontyda), morze LXXIX 3
- Prussi (Prusowie), lud CIII tyt.
- Prussus (Prus), imię zgeneralizowane CIII 5
- Pudor zob. personifikacje
- Puellus zob. Christus
- Puer zob. Christus
- Purpura zob. personifikacje
- Pygmalionae opes (Pygmalionowe bogactwa) XLVII 2
- Pylia senecta (pylijski wiek) LXXIII 6
- Quinctus (Kwinktus), bohater epigramatu LXIV tyt., 1
- Quirites zob. Romani
- Remus (Remus), brat Romulusa LXXVI 19
- Roma (Rzym), miasto LII 9: LIII tyt., 3: LVIII 7-8: LXXXVI 2: LXXXVI tyt., CII 8
- Romani (Rzymianie), mieszkańcy Rzymu CII 7 Quirites (Kwiryci) LXXVI 19
- Romani pontifices (kapłani rzymscy) LXXXIII tyt.
- Romanum forum (rynek rzymski) CII 6
- Romanus praepositus provincialis (prowincjał rzymski) LV tyt.
- Rudomina Ioannes (Jan Rudomina), husarz litewski CXIII tyt., 8
- Rudominae tubae (trąby Rudominy) CXIII 2
- Rupella (Roszela), twierdza hugenotów LXXV tyt., 6

- Rupellannum bellum (wojna roszeńska) LXV 5
- Sala (Sala), rzeka CIII 2
- Samogitia (Żmudź), kraina XCIII tyt., 1; XCIV tyt.
- Sanctius Leo (Leon Santi), jezuita LXXXVI tyt., 6
- Sapieha Paulus (Paweł Sapieha), podkanclerzy litewski LXIX tyt., 1
- Sapiehas nurus (Sapieżyńska żona) LXIX 2
- Sarmata Septemtrio zob. personifikacje
- Sarmatae (Sarmaci), lud LIV 2
- Sathana (szatan) Uz. CXXII tyt., 1
- Scota fides (szkocka wiara) XCVI 3
- Scyllae (Scylle), imię morskiego potwora (w l.mn.) LXXVI 24
- Seneca (Senekowie), filozof III mt.: CXVII tyt., 1
- Septemtrio (Septemtrion), gwiazdozbiór północ XII 3
Aretos XCVII 10
- Sicaniae rosae (sycylijskie róże) XLIV 2
- Simeon Stylita (Szymon Słupnik), św. asceta CIX tyt., 1
- Sionea civitas (miasto syjońskie) LXXXVII 46
- Siren (Syrena), mityczny potwór LXXVI 11
zob. Parthenope
- Smolenscensis palatinus (wojewoda smoleński) An. II tyt.
- Societas Iesu (Towarzystwo Jezusowe), zakon tyt. zbioru; I tyt.: XLIX tyt.; LIII tyt.: LV tyt.; LX tyt.; LXX tyt.
- Solyinae orae (krajny Solimy) VII 24
- Solymaea urbs (Jeruzalem) XC 2
- Stanesilaus zob. Kostka Stanislaus
- Stygia domus (dom stygijski) CII 4
- Suada zob. personifikacje
- Sulamitis (Sulanitka), Oblubienica z Pieśni nad Pieśniami XVII mt.
- Taenarii hostes (tenaryjscy nieprzyjaciele) VII 38
- Tavellus (Tawellus), minister kalwiński, adresat epigramatu Uz. CXX tyt., 1-2, 6-7
- Tempe (Tempe), dolina LXXVIII 65
- Thalia (Talia), muza komedii LXXI 3 (Thalia Vilnea), 6; CXIII 1, 4, 8
- Thetis (Tetyda), boginka morska LXIII 10
- Thomas [de Aquino] (Tomasz), św., Doktor Kościoła CXII 2, 6
Aquinas (Akwinata) CXII 1
- Thracae (Trakowie), lud LXXXI 9
- Threicius triumphus (tracki triumf) LXXIX 1
- Tibisci (Cisa), rzeka (nazwa w l.mn.) CIII 1
- Tibris (Tyber), rzeka XXI 1
- Timas (Tymant), malarz LXVII tyt.
- Timor zob. personifikacje
- Trinacria (Sycylia), wyspa LIII 5, 7
- Trinacris ora (kraj sycylijski) LIII 2
- Triton (Tryton), bóstwo morskie LXIII 8
- Turca (Turek), nazwa ludu zgeneralizowana LXXXI 6
- Turcae (Turcy), lud XCVII 16
- Turcicus imperator (imperator turecki) LXXI tyt.: LXXIX tyt.
- Tuscus leo zob. Leo pontifex
- Typhis (Tyfis), sternik na okręcie Argo CVII 8
- Tyras (Dniestr), rzeka CIII 1
- Urbanus VIII (Urban VIII), papież An. I tyt.
- Ursini duces (księżęta Orsini) LXIII tyt., 11
- Vaticana palatia (watykańskie pałace) LXXXIII 3
- Vesta (Westa), bogini LXXXVI 19
- Vilnea Thalia zob. Thalia
- Vilnensis Academia (Akademia Wileńska) CXII tyt.
- Vilnensis praesul (biskup wileński) XC tyt.
- Virgilius [Publius Vergilius Maro] (Wergiliusz), poeta rzymski XCI 1
- Virgo Sanctissima zob. Maria, Matka Boska
- Virtus zob. personifikacje
- Vitellescus Mutius (Mucjusz Vitelleschi), general jezuitów LX tyt.: LXXVIII 54
- Vivaldus Augustinus (Augustyn Vivaldi), prowincjał jezuitów LIII tyt.: LV tyt.
- Vollovic zob. Vollovicius Eustachius
- Vollovicia manus (prawica Wollowicza) XCII 4
- Vollovicius Eustachius (Eustachy Wollowicz), biskup XC tyt.: XCI [8]; XCII 8 (Vollovic)
- Vollovicius Hieronimus (Hieronim Wollowicz), podkanclerzy wielki litewski XCIII tyt.
- Vulcanus (Wulkan), bóg ognia XCII 3, 5
Faber (Kowal) XCI 7

wiatry

Africi (Afryki). wiatry południowe
(nazwa w l.mn.) VII 44

Apeliotes (Apeliota). wiatr wschodni
XII 4

Aquilo (Akwilon). wiatr północny
lub północno-wschodni XI mt.

Auster (Auster). wiatr południowy
XI mt.: XII 12

Noti (Noty). wiatry południowe
(nazwa w l.mn.)

VII 48: LXIII 9, 12

Notus (Notus). wiatr XII 13

Caurus (Kaur). wiatr północno-zachodni XII 3

Etesiae (Etezie). wiatry północne lub
północno-zachodnie VII 49: XII 1

Euri (Eury). wiatry wschodnie (nazwa w l.mn.) VII 44: XIII 5:
LXXVIII 38

Eurus (Euros). wiatr wschodni XLIII
6

Notus zob. Auster

Zephyri (Zefiry). wiatry zachodnie
(nazwa w l.mn.) VII 45

Favonii (Fawony). wiatry zachodnie (nazwa w l.mn.)

VII 45: XII 2

Zephyri zob. wiatry

INDEKS TYTUŁÓW ŁACIŃSKICH

Ad adm[odum] r[everendum] p[atrem] Mutium Vitellescum, praepositum generalem Societatis Iesu	LX	s. 70
Ad Caecilianum	LXXIV	s. 80
Ad Cosmicum de Quinto	LXIV	s. 72
Ad illustrissimum Hieronimum Vollovicium, dum Samogitiam in- grederetur	XCIII	s. 100
Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz, duces exercituum Poloniae adversus Osmanum, imperatorem Turcicum, cum gymnasia- um inviseret	LXXI	s. 76
Ad omnia versatilis	XV	s. 38
Ad Plautum	LVI	s. 66
Ad Pontilianum	LII	s. 64
Ad Robertum cardinalem Bellarminum de piis „De aeterna felici- tate” et „Gradibus” etc. libellis, quos Sophia Melecia palatina magno studio paulo ante mortem evolverat	LXXIII	s. 78
Ad Sponsum caelestem	LXXXV	s. 94
Ad Tarquinium Gallutium e Societate Iesu, oratorem et poetam clarissimum, cum ei sua de Divino Amore epigrammata tra- deret	I	s. 22
Ad Timantem pictorem	LXVII	s. 74
Ad Urbanum VIII, pontificem optimum maximum, cum ei poeta sua carmina in honorem Francisci cardinalis Barberini con- scripta dedicaret	An. I	s. 224
Amor Divinus	XXIV	s. 44
Augustino Vivaldo, praeposito provinciali Romano Societatis Iesu	LV	s. 66
Augustino Vivaldo, primum in Lithuania ac deinde Romae provinciali praeposito Societatis Iesu	LIII	s. 64
B[eato] Aloysio consuetam meditationi horam impendenti roseum imminet sertum	XLIV	s. 58
B[eatus] Aloysius pingitur inducto super togam linteo	XXXII	s. 50
B[eatus] Aloysius sacro lumine circumfusus	XLVI	s. 58
Bernardino Hosti missa imago Christi cruci affixi	XX	s. 42

Casta, sed fecunda	X	s. 32
Cerea Neronis effigies in abdito reposita	LXI	s. 70
Christi in cruce vox: „Sitis!”	CX	s. 114
De angelo b[eato] Aloysio astante	XXVII	s. 46
De A[uli] Persii satyris	LXVIII	s. 74
De b[eat]is Agapi et Chronia, virginibus et martyribus, quae sorores ob Christum carcere maceratae, postea in ignem missae, sed inviolatae, oratione ad Christum fusa ad caelum evolarunt	XCVIII	s. 106
De capto Oromusio, quae urbs vulgo ab Indis gemma orbis terrarum appellatur	L	s. 62
De d[iva] Maria Magdalena	VIII	s. 30
De Divino Amore	LXXXVII	s. 96
De duplici Seneca ad Paulum	CXVII	s. 120
De eodem [angelo beato Aloysio astante]	XXVIII	s. 46
De eodem [Caesare N.]	CXVI	s. 118
De eodem [sancto Mammete]	VI	s. 26
De eodem sermo	XLV	s. 58
De Ludovico XIII, Galliarum Christianissimo rege, cum primo regni anno Rupellam ab eo expugnatam fuisse percrebresceret	LXV	s. 72
De morte Caesaris N., qui scenicum dum lustrat caelum, praerepsit inopino casu ad theatrum datus exspiravit	CXIV	s. 118
De nobili adolescente in feriis Bacchanalium miserabiliter extincto	CXIX	s. 120
De novo gymnasii Florentini aedificio, cuius instauratio sub adventu Caroli, Austriae archiducis, coepta	LXXXV	s. 80
De Palmulo, adolescente sanctissimo, immature vita functo	CVIII	s. 114
De plurimis Christi martyribus, qui navi vetustae impositi, demersi sunt	CVII	s. 112
De Puero Iesu, castitatis amatore	XII	s. 34
De Puero Iesu nato	IX	s. 30
De pullato et linteato Aloysio	XLI	s. 54
De s[anct]is Basilissa et Anastasia, quae sub Nerone lingua pedibusque praecisus percussae gladio occubuerunt	CI	s. 108
De s[ancto] Adalberto, Gnesnensi archiepiscopo et martyre, qui a Prussis lanceis remisque appetitus, pro Christo fortiter occubuit	CIII	s. 110
De s[ancto] Apollonio senatore, qui lecta pro Christi religione in senatu apologia gladio percussus est	CII	s. 108
De s[ancto] Ardalione, qui ex mimo repente Christianus effectus, sui testimonio sanguinis Christum confessus est	C	s. 108
De s[ancto] Ignatio martyre, cuius in corde nomen „Iesus” augustissimum aureis incisum litteris post mortem inventum	CXI	s. 116
De s[ancto] Leone pontifice, qui Attilam, Hunnorum regem, in Italiam cum copiis influentem monitu suo et oratione repressit	XCIX	s. 106
De s[ancto] Mammete mart[yre], a Leonibus, quibus erat obiectus, intacto	V	s. 24
De s[ancto] Simeone Stylita	CIX	s. 114
De timido Ansa Fulvio	LIV	s. 66

Dictum Ioannis Caroli Chodkiewiczii, cum castra ad Chocimum in Dacia contra Byzantinum imperatorem moveret	LXXXI	s. 92
D[iva] Magdalena sub cruce flens	XVI	s. 38
„Donec aspiret dies et inclinentur umbrae”	XXXIII	s. 50
Eiusdem [Francisci cardinalis Barberini] sacra poesis	LIX	s. 68
Eiusdem [beati Aloysii] posita retro corona	XXXVI	s. 52
Eloquentia Francisci cardinalis Barberini	LVIII	s. 68
Epitaphium vivo	XIX	s. 40
Hastiludium Fortunae et Divini Amoris	III	s. 24
Idem [Caesar N.] loquitur de se	CXV	s. 118
Imago beati Stanislai Kostkae Romana	XXII	s. 42
Imago Sanctissimae Virginis Planco missa	CVI	s. 112
In Antullum Plautum Philippidam	Uz. CXXXI	s. 122
In ceream Pueri Iesu effigiem	LXII	s. 70
In cothurnatum Gallicum	LXX	s. 76
In duas easdem sagittas (allusio in Cant. 4)	XCI	s. 98
In duas sagittas terrae caeloque obversas, stemma ill[ustriss]imi Eustachii Vollovicii, praesulis Vilmensis	XC	s. 98
In easdem sagittas	XCII	s. 100
In ensiferum Grypha, stemma Ioannis Caroli Chodkiewicz. M[agni] D[ucatus] L[ithuaniae] supremi exercituum ductoris	XCVII	s. 104
In funus Alexandri Gosiewski, palatini Smolenscensis, defuncti mense Maio 1639	An. II	s. 224
In gratiam Martini Badach, ex Vilmensi Academia in Germaniam proficiscentis	CXII	s. 116
In Gryphem, dum Ioannes Carolus Chodkiewiczus aliquot relictis cohortibus in Moscovia ad regni comitia abiret	LXXXIX	s. 98
In idem sacrum canticum	XXXIX	s. 54
In immaturam mense iunio b[eati] Aloysii Gonzagae mortem	LXXXVII	s. 84
In marinam Pali munitionem ducum Ursinorum	LXIII	s. 72
In Minodium, Calvinistam ministrum, a quo reprehensus fuerat de producto in carmine et correpto sathana	Uz. CXXXII	s. 124
In Philippum rhetorem	CXVIII	s. 120
In soleam tribus insignitam crucibus, stemma ill[ustriss]imi et rev[erendiss]imi Stanislai Kiszkae, praesulis Samogitiae	XCIV	s. 100
In stemma eiusdem [Ioannis Caroli Chodkiewicz]: „W.” litteram duodecimam inversam	LXXII	s. 76
In stemma Ioannis Caroli Chodkiewiczii, crucem sagittae implexam et calci, tria flumina et Grypha pedibus gladium vibrantem	LXXXVIII	s. 96
In tres eiusdem [Stanislai Kiszkae] cruces et tres tubas	XCV	s. 102
In tres fluvios, stemma Ioannis Caroli Chodkiewiczii, dum templum collegio Societatis Iesu Crosense exstrueret	LXXX	s. 90
In tres tubas eiusdem [Stanislai Kiszkae] reverendissimi praesulis coeuntes	XCVI	s. 102
In tres tubas, stemma Ioannis Rudomina, equitis Lithuani	CXIII	s. 116

Inversa et humi iacens retro b[cati] Aloysii corona	XXXV	s. 52
Ioanni de Lugo. dum post morbum ad intermissam de poenitentia doctrinam rediret	LI	s. 62
Ioannis Caroli Chodkiewiczii. Polonici Lithuanicique contra Osmanum. Turcicum imperatorem. exercitus ductoris. statua in Hortis Mediceis	LXXIX	s. 90
Libellus de pietate Christiana laudatus	LXVI	s. 74
Lilia manu praefert Aloysius	XLVIII	s. 60
Mater Neronis ad Neronem	LVII	s. 68
Oculi b[cati] Aloysii	XLVII	s. 60
Oculi b[cati] Aloysii lacrimabundi	XLIII	s. 56
Paulo Pimelio missum ex sucino munus	LXXXIV	s. 94
Petro Malaspinae. rectori Florentino Societatis Iesu	XLIX	s. 60
Pompa. qua Sacratissimum Christi Corpus a Romanis pontificibus ad d[ivum] Petrum deportatur	LXXXIII	s. 94
Puer Iesus totus desiderabilis	CIV	s. 110
Pullatus post praetextam Aloysius. Alluditur ad Mincium. hospitalem cygnis fluvium. paternum Aloysii solum	XLII	s. 56
Religiosum paupertatis votum	II	s. 22
Reverendo patri Leoni Sanctio contionatoris munere functo Roma discedenti	LXXXVI	s. 96
Sacri studiosus obsequii cadaver est	XVIII	s. 40
Sagitta Divini Amoris	XXXI	s. 48
Scazon. Aulam fugit Aloysius	LXXXVI	s. 80
Scazon de b[eato] Aloysio	LXXXVIII	s. 86
Scitum arrogantissimi ministri Calviniani Tavelli ad Cassianum: „Nolo videri. sed suspici“	Uz. CXX	s. 122
Statua Marci Tullii Ciceronis apud magnum Etruriae ducem	LXXXII	s. 92
„Super rivulos aquarum“	XXI	s. 42
Tumulus coniugis Pauli Sapiehae duos inter equites hastatos	LXIX	s. 74
Venatio Amoris	XXIX	s. 48
Venatio Amoris et Iesu	XXX	s. 48
„Veni de Libano. Sponsa“	XI	s. 54
„Vox dilecti mei“	CV	s. 112

INDEKS INCIPITÓW ŁACIŃSKICH

Aelia cur tantis glomerantur compita turmis	LXXXIII	s. 94
Aeris et argenti, et ferri rude vulgus, et auri	XCII	s. 100
Ah! Ego tam liquidas surdus non audio voces	CV	s. 112
„Ah. sitio!”, clamas; absunt his rupibus undae	XVI	s. 38
„Ah. sitio!”, clamas, Princeps pulcherrime rerum	CX	s. 114
Angele, Gonzaga es, si pictas exuis alas	XXVIII	s. 46
Anulus est orbis, pulcherrimus anulus orbis	L	s. 62
Ardalio sacros deridet carmine ritus	C	s. 108
Arnus, an umbrosas inter liquidissimus alnos	LXXV	s. 80
Astra rogant lenes morientia lilia nimbos	XI	s. 32
Attila Panmonicis populatur caedibus Alpes	XCIX	s. 106
Aurea cum felix diademata poneret heres	XXXVI	s. 52
Aurea in Ignati fulgent cognomina corde	CXI	s. 116
Bisgeminos olim mater Natura lapillos	XLVII	s. 60
Bisgeminos Petrus Christo monstraverat enses	XC	s. 98
Castus Amor ramo pharetram commendat et arcum	XV	s. 38
Catholicos saevis dum provocat haeresis armis	XCVI	s. 102
Centum Philippos gloriaris. Antulle	Uz. CXXI	s. 122
Cor mihi clamat. Amor clamat: Cor dormit et ille	XXIV	s. 44
Creber Apollonium prona bibit aure senator	CII	s. 108
Crux micat in telo, crux altera calce coruscat	LXXXVIII	s. 96
Cum modo Magdalios cecinisses carmine fletus	LXXIV	s. 80
Cum te nuper Honor liquidis circumvagus auris	LV	s. 66
Cum te Parthenope patrem, cum Parma vocaret	LIII	s. 64
Cum tibi Pierios velaret Purpura crines	LIX	s. 68
De gemino Seneca pugnat sententia vatum	CXVII	s. 120
Degenerem linquunt tenebrosi carceris umbram	CVII	s. 112

Dicebas te velle tuis me pascere mammis	LXXXV	s. 94
Dum bellicosus nuper Ansa prandentes	LIV	s. 66
Dum tibi Divinos iussi ferremus Amores	I	s. 22
Dum tibi, summe pater, de magno parva nepote	An. I	s. 224
Durus et in molli figit Nero vulnera cera	LXI	s. 70
E templis quoties redeo Paulive sacello	LII	s. 64
Errabam nuper vitreas prope Tibridis undas	XXI	s. 42
„Est“, inquit Simeon, „tellus mihi parvula punctum	CIX	s. 114
Et fugis, et fugiens clamas: „Quid, Sponsa, moraris?“	XL	s. 54
Et gemit, et miseris singultibus astra lacessit	VIII	s. 30
Et vivo, et morior, Quid inanes demoror auras?	XIX	s. 40
Etesiarum Gratiae vagorumque	XII	s. 34
Excubat in medio tibi pulchra Modestia vultu	LX	s. 70
Exprimit et verum mentitur cera Puellum	LXII	s. 70
Fallacis aulae pompa, criminum mater	LXXXVI	s. 80
Falsa theatralis dum sidera miror Olympi	CXV	s. 118
Fertur inornatis nuper Metanoea capillis	LI	s. 62
Fortis Anastasiae comes est Basilissa sorori	CI	s. 108
Haec, quae virgineis nituntur lilia culmis	XLVIII	s. 60
Hic, qui supinos defluentibus plumis	XCVII	s. 104
Hinc mihi se tellus mensa ponebat in una	XXVI	s. 46
Hyblaei rores et Hymettia liba, valete	CIV	s. 110
Illa ego sidereis deprompta sagitta pharetris	XXXI	s. 48
Ingens gloria temporum tuorum	LXXXIII	s. 78
Insequeris, fugio: clamasque: „Revertere“, Iesu	XVII	s. 40
locose scazon, si quid hactenus mecum	LXXXVII	s. 86
Ipsa corona rosa est puero, puer anne coronae	XLV	s. 58
Isse suas ut te Samogitia sensit in oras	XCIII	s. 100
Kiszka, tuas dum cerno cruces, dum classica cerno	XCV	s. 102
„Ludo vices“, Ludovicus ait, Mars risit et: „Ohe“	LXV	s. 72
Magnus Alexander, Magnus Pompeius habetur	LXXXII	s. 76
Me, segnis, non figis, Amor? Sunt omnia praesto	XX	s. 42
Meta volaturae steterat teres anulus hastae	III	s. 24
Mi Iesu, sine te per opaca, per invia tendam	XIV	s. 38
Misi, Plance, tibi tenerum cum Matre Puellum	CVI	s. 112
Mors et Amor gemini pugnant de laude triumphi	XXXIV	s. 50
Mulum Quinctus emit, sed caecum, Cosmice, mulum	LXIV	s. 72
Musa, tene calamum; pro nigri rore liquoris	An. II	s. 224
Nec potui Latiis altum te cernere rostris	LXXXVI	s. 96
Nil iuvat includi tenebroso carcere divas	XCVIII	s. 106

Non poterat iussus tria dicere verba Philippus	CXVIII	s. 120
Non vult videri. Cassiane. Tavellus	Uz. CXX	s. 122
Nox erat etposito iuvenis requierat amictu	XLVI	s. 58
O, ego si fierem medio sita cardine tellus	XIII	s. 36
O nix, o niveis albertia colla pruinis!	LXXVII	s. 84
Ora Myron. humeros Lysippus. lumina finxit	LXXXII	s. 92
Parvus in extremam Mammes descendit arenam	V	s. 24
Pietatis iste est liber et auctoris tamen	LXVI	s. 74
Pinxisti pulchrum pulchra cum Matre Puellum	LXXVII	s. 74
Ponite gemmifero frondentia sarta metallo	XXXVIII	s. 54
Porrigo dum terris aures. dum surrigo caelo	XXIII	s. 44
Praetor inhumanis. Mammes. te dentibus offert	VI	s. 26
Pulcher Amor sumpsit rudis instrumenta coloni	IV	s. 24
Pulchra coloratis ubi pingitur Hybla rosetis	XLIV	s. 58
Pulchra dies et nox. pulchrae germana diei	XXXII	s. 50
Pulvereis simulant dum rauca tonitrua flammis	LXIII	s. 72
Quae gemmantibus hinc et inde rivis	LXXX	s. 90
Quae placet ipsa sibi secretae sidere formae	LXXXIV	s. 94
Quaerebam. nostris si quis daret oscula labris	XXV	s. 44
„Qualis erat tuus ille. tuus pulcherrimus ille?“	XXXVII	s. 52
Qualis odoriferi per aprica rosaria Pindi	LVIII	s. 68
Qualis ubi liquidae riguis singultibus undae	XXXV	s. 52
Quam bene siderei vultus imitatur ephēbi	XXVII	s. 46
Quem modo Threicii pulchra sub fronde triumphī	LXXIX	s. 90
Quem pullae cernis squalentem in funere pallae	XLI	s. 54
Quid esse possit hoc Puella carius	IX	s. 30
Quid nocti lumen. luci quid quaerimus umbram?	XXXIII	s. 50
Quis iacet hic? Magna magnus de stirpe Sapieha	LXIX	s. 74
Quis modus. o oculi. niniis manare fluentis	XLIII	s. 56
Quis tam concordī iunxit duo robora nexu?	XCIV	s. 100
Quis te tam lepida mentitur imagine pictor?	XXII	s. 42
Quo gladium vibras? Utero. mammisne minaris?	LVII	s. 68
Quo tandem meus avolavit ille	VII	s. 26
Quod brevem tendamque simul mirare sathanam	Uz. CXXII	s. 124
Retia nectentem nuper mirabar Amorem	LXXXVII	s. 96
„Saepe Tyras“. Albertus ait. „et saepe Tibiscos	CIII	s. 110
Saltantes nuper Mors viderat atra Luperkos	CXIX	s. 120
Scenica mentiti dum forte palatia caeli	CXVI	s. 118
Scitata est flores nuper Florentia. cingat	XLIX	s. 60
Si te theologum iudex audiret Aquinas	CXII	s. 116
Sive peregrinas mittam tibi. Plaute. Camoenas	LVI	s. 66
Spernere si nolis vatis praesagia Musae	LXXI	s. 76
Surge. volaturas. Amor. ciaculare sagittas	XXX	s. 48

Tres nuper divae: Bellona. Diana. Thalia	CXIII	s. 116
Ut scires. quo. Christe. tui flammarer amore	XVIII	s. 40
Vectari raucio pudor est tibi. Gallice. curru?	LXX	s. 76
Vectus oloriferi juvenis prope flumina Minci	XLII	s. 56
Velle meas. mi Sponse. canis te sugere mammas	X	s. 32
Velox Fama malum. tumultuosus	LXXXI	s. 92
Venalem nuper caelo mercabar Amorem	II	s. 22
Venatum caeli croceos Amor ibat in agros	XXIX	s. 48
Viderat Hyrcanis Moscovia Grypha pruinis	LXXXIX	s. 98
Virgilius quondam: „Telum facit ira”. canebat	XCI	s. 98
Vis Persi tetricas videre noctes?	LXVIII	s. 74
Vitis eram: nostros carpebat nemo racemos	XXXIX	s. 54
Vivus ubi roseum fulgor mentitur Olympum	CXIV	s. 118
Vixisti tibi. vixisti quoque. Palmule. Christo	CVIII	s. 114

ZESTAWIENIE WERSYFIKACYJNE

1. Dystych elegijny (*distichon elegiacum*)

— — — | — — — | — — — | — — — | — — — | — —
— — — | — — — | — || — — — | — — — | — —

(I 1-2)

Dúm tībī | Dívī|nós || iūs|sí fēr|rémūs Ā|móres,
úrgēt Ā|mór grēs|sūs || fěrrě, rě|fěrrě Tilmór

I-VI, VIII, X-XI, XIII-LIII, LV-LXV, LXVII, LXIX-LXXII, LXXIV-LXXV,
LXXVII, LXXIX, LXXXII-XCVI, XCVIII-CXIX. Uz. CXXII, An. I-II

2. Wiersz falecejski (*versus hendecasyllabus Phalaeceus*)

— —
— — | — — — — | — — | — — —

(VII 1)

Quó tăn|dém mēūs || ā|völá|vīt īllě

VII, LXVIII, LXXIII, LXXX, LXXXI

3. Trymetr jambiczny (*trimeter iambicus*)

— — — — | — — || — — — | — — — —

(IX 1)

Quíd ěssě pős|sīt || hóc Püē||lō cáriūs

IX, LXVI

4. **Cholijamb** (*choliambus*)

⏟ ′ ⏟ ′ | ⏟ ′ ⏟ ′ | ⏟ ′ ′ ⏟

(XII ?)

dūlcēsquē mā|lās, || flōrěám|quē cěrvícēm

XII. LIV. LXXVI. LXXVIII. XCVII. Uz. CXX-CXXI

ANEKS

Utwory o potwierdzonej autentyczności, które jednak nie zostały wydrukowane za życia autora. W wydaniu S znajdują się one pod numerami CXCH i CXCHH:

**I. AD URBANUM VIII,
PONTIFICEM OPTIMUM MAXIMUM,
CUM EI POETA SUA CARMINA IN HONOREM
FRANCISCI CARDINALIS BARBERINI
CONSCRIPTA DEDICARET**

- Dum tibi, summe pater, de magno parva nepote
ad sacros cuperem carmina ferre pedes,
stabat Amor stabatque Timor, pharetratus uterque:
urget Amor gressum ferre, referre Timor.
- 5 Hic trahit, hic retrahit gressus: pugnatur. Amoris
bella Timor vitat, bella Timoris Amor.
Quid facerem? Doctae deerant in carmina pennae,
nec tibi, quod possem scribere, carmen erat.
Ex alis sumpsit pennas in carmen Amoris:
- 10 si leve munus erit, non grave pondus erit.

**II. IN FUNUS ALEXANDRI GOSIEWSKI,
PALATINI SMOLENSCENSIS,
DEFUNCTI MENSE MAIO 1639**

- Musa, terre calamum: pro nigri rore liquoris
Gosievi in laudem flumina magna fluunt.
Belligeri quoties rubefacta Borysthenis unda,
hostili quoties sanguine Duna tumet!
- 5 Huius ripa Gothis, illius ripa Gelonis,
utraque pro tumulto est, utraque pro titulo.
Verius et melius describunt cetera lati
pro chartis campi, pro calamis gladii.
Ne scribenda nigri desint ad bella liquores,
- 10 affundunt maestas flumina grandia aquas.

APARAT KRYTYCZNY

Oba teksty z powodu braku dostępu do manuskryptów zostały podane za S.

II. In funus Alexandri Gosiewski...

w. 7 *Verius et melius describunt cetera lati* – popr. wyd.: *Cetera verius(?) melius describunt cetera lati* – S

**I. DO PAPIEŻA URBANA VIII,
GDY MU POETA POŚWIECIŁ SWOJE PIĘŚNI
NAPISANE NA CZEŚĆ KARDYNAŁA
FRANCISZKA BARBERINIEGO**

- Gdy ci, najwyższy ojcze, o wielkim bratanku
do stóp świętych chcę składać moje skromne pieśni.
staje Amor. Strach staje, obaj z kolezanami:
Amor iść nakazuje. Strach ustąpić każe.
- 5 Tamten przyspiesza kroku, ten wstrzymuje: walczą.
Cofa się Strach przed ciosem, cofa się i Amor.
Co począć? Piór uczonych do pieśni mi brakło,
nie było pieśni, którą tobie bym napisał.
Do pieśni wzięłem pióra ze skrzydeł Amora:
- 10 jeśli lekki dar będzie, mały będzie ciężar.

**II. NA POGRZEB ALEKSANDRA GOSIEWSKIEGO,
WOJEWODY SMOLEŃSKIEGO,
ZMARŁEGO W MAJU 1639**

- Muzo, w dłoń ujmij pióro, miast inkaustu rosy
na chwałę Gosiewskiego płyną wielkie rzeki.
Ileż razy waleczny Dniepr się zacerwienił,
ile razy krwią wrażą fala Dźwiny wzbiera!
- 5 Tej brzeg od Gotów strony, tamtego – Gelonów,
oba będą nagrobkiem, oba epitafium.
Resztę wierniej i lepiej opiszą szerokie
zamiast kart pola bitew, zamiast pióra miecze.
By zaś do walk spisania inkaustu nie zbrakło,
10 dolewają żalobnych wód wspaniałe rzeki.

OBJAŚNIENIA

I. Ad Urbanum VIII...

Metrum: dystych elegijny.

Epigramat ten otwierał *Porticus Honoris*... zob. obj. do LVIII.

Tytuł: *Ad Urbanum VIII* || *Do ... Urbana VIII* – Urban VIII (Maffeo Barberini), papież w latach 1623-1644.

pontificem optimum maximum || *papieża* – przejęte przez chrześcijan określenia przysługujące w starożytnym Rzymie przewodniczącemu kolegium

kapłańskiego (*pontifex maximus*) oraz Jowiszowi Najlepszem Największemu (*Iuppiter Optimus Maximus*).

Francisci cardinalis Barberini – zob. obj. do LVIII tyt.

w. 3-6 – por. I 2-6.

w. 9-10 – por. REMONDUS *Epigr.* 1.21: *Christo Domino*, w. 7-8:

Nescio, quid sit amor. Pondusne est, an mage penna?

Penna mihi levis est et grave pondus amor.

Czymże jest miłość, nie wiem. Ciężar to czy piórko?
Piórkiem jest dla mnie lekkim i wielkim ciężarem.

II. In funus Alexandri Gosiewski...

Metrum: dystych elegijny.

Tytuł: *In funus Alexandri Gosiewski* || *Na pogrzeb Aleksandra Gosiewskiego* – Aleksander Gosiewski (zm. 1639), wojewoda smoleński, dyplomata, dowódca wojskowy, uczestnik wyprawy moskiewskiej oraz kampanii inflanckiej.

w. 3 *Borysthenis unda* || *Dniepr* – Dniepr, rzeka na Ukrainie.

w. 4 *Duna* || *fala Dźwiny* – (dosł. Dźwina) rzeka na Litwie.

w. 5 *Gothis* || *od Gotów strony* – Goci, lud, który przybył z zachodu na tereny wschodniej Germanii wypierany przez Hunów; tu aluzja do mieszkańców Inflant. Chodzi o udział Gosiewskiego w kampanii 1625-1629 przeciw Szwecji.

Gelonis || *Gelonów* – Gelonowie, starożytne plemię scytyjskie zamieszkujące okolice nad rzeką Dniepr. Aluzja do udziału Gosiewskiego w obronie Smoleńska przed atakiem Rosji w 1633 r.

ILUSTRACJE

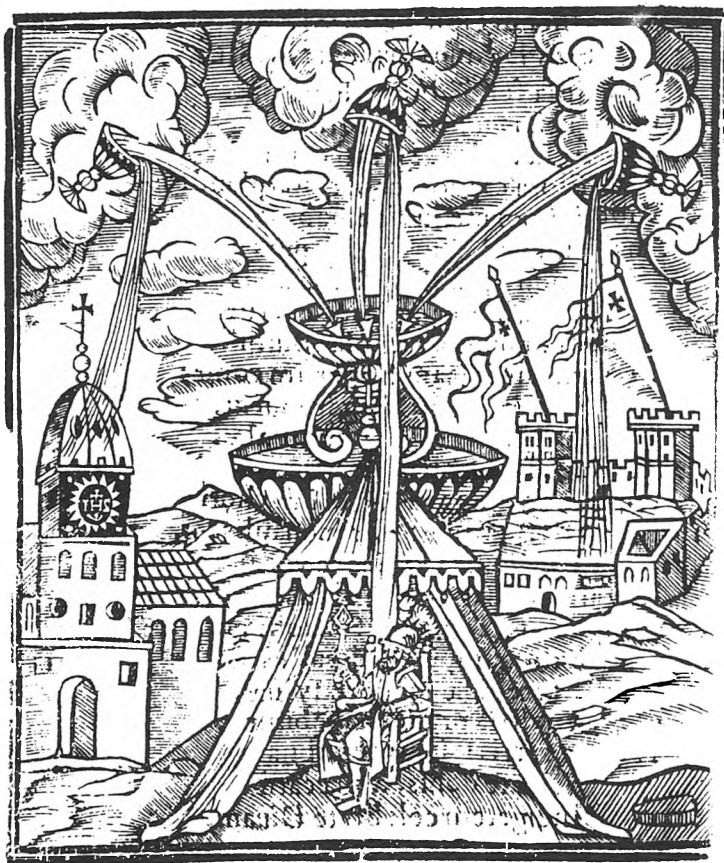
IN STEMMA ILLVSTRISSIMI PALATINI

*Dissona tela, cruce, Grypho, Calce, tria flumina, pendula
 IN CHODKIEWICIA consona Laude sonant.
 si templum perias, inter tot stemmata : cernes
 in medio Laudum CAROLVS esse Chor.*

Non spargit, sed rigat,

Munus in authorem redit.

2. Alegoria Hojności Jana Karola Chodkiewicza wg drzeworytu zamieszczonego w *Sacra lithothesis...* Wilno 1621.

Nos numerus sumus

Numerabo vos in gladio. I saiz. 65.

4. Karta tytułowa wydania kolońskiego z 1625 r.

MATTHIAE

SARBIENSKI

E SOCIETATE

IESV.

Lyricorum Libri III.

Epigrammatum Liber I.

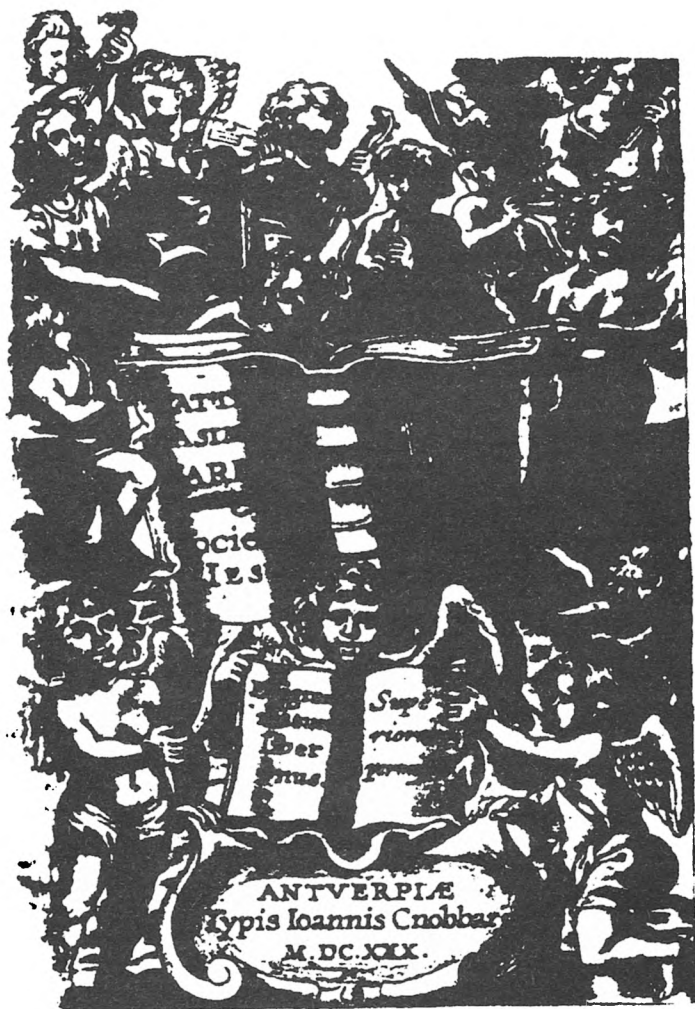
Superiorum permisso.

VILNAE

Typis Academiæ Societatis IESV.

ANNO Christiano MDCCLXX.

6. Karta tytułowa wydania antwerpskiego z 1630 r.

7. Karta tytułowa wydania antwerpskiego z 1632 r.

8. Karta tytułowa wydania antwerpskiego z 1634 r.

9. Karta tytułowa wydania kaliskiego z 1681 r.

10. Św. Wojciech wg miedziorytu z *Imagines sanctorum*, Wiedeń 1625.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie do lektury	s. 5
EPIGRAMMATUM LIBER * KSIĘGA EPIGRAMATÓW	s. 21
I	
Ad Tarquinium Gallutium e Societate Iesu, oratorem et poetam clarissimum, cum ei sua de Divino Amore epigrammata traderet	s. 22
Do Tarkwiniusza Gallucjusza z Towarzystwa Jezusowego, znakomitego mówcy i poety, dedykując mu swoje epigramaty o Miłości Bożej	s. 23
II	
Religiosum paupertatis votum	s. 22
Zakonne śluby ubóstwa	s. 23
III	
Hastiludium Fortunae et Divini Amoris	s. 24
Turniej Fortuny i Miłości Bożej	s. 25
IV	
[Pulcher Amor sumpsit rudis instrumenta coloni]	s. 24
[Piękny Amor wziął proste narzędzia wieśniacze]	s. 25
V	
De s[ancto] Mammete mart[yre], a leonibus, quibus erat obiectus, intacto	s. 24
O świętym Mammesie męczenniku, nietkniętym przez lwy, którym został rzucony	s. 25

VI	De eodem	s. 26
	O tymże	s. 27
VII	[Quo tandem meus avolavit ille]	s. 26
	[Dokąd przede mną uleciał w ucieczce]	s. 27
VIII	De d[iva] Maria Magdalena	s. 30
	O świętej Marii Magdalenie	s. 31
IX	De Puero Iesu nato	s. 30
	O nowo narodzonym Dzieciątku Jezus	s. 31
X	Casta, sed fecunda	s. 32
	Czysta, lecz płodna	s. 33
XI	[Astra rogant lenes morientia lilia nimbos]	s. 32
	[Omdlewające lilie proszą o deszcz gwiazdy]	s. 33
XII	De Puero Iesu, castitatis amatore	s. 34
	O Chłopcu Jezusie, miłośniku cnoty czystości	s. 35
XIII	[O, ego si fierem medio sita cardine tellus]	s. 36
	[O, gdybym była ziemią w środku świata tkwiącą]	s. 37
XIV	[Mi Iesu, sine te per opaca, per invia tendam]	s. 38
	[Bez Ciebie, Jezusie, iść mam przez mroki, bezdroża]	s. 39
XV	Ad omnia versatilis	s. 38
	Wszechobrotny Amor	s. 39
XVI	D[iva] Magdalena sub cruce flens	s. 38
	Święta Magdalena pod krzyżem płacząca	s. 39
XVII	[Insequeris, fugio: clamasque: „Revertere”, Iesu]	s. 40
	[Zbliżasz się, ja uciekam: wołasz: „Zawróć”, Jezus]	s. 41
XVIII	Sacri studiosus obsequii cadaver est	s. 40
	Trupem jest miłośnik świętego posłuszeństwa	s. 41

XIX	Epitaphium vivo	s. 40
	Epitafium żywemu	s. 41
XX	Bernardino Hosti missa imago Christi cruci affixi	s. 42
	Wizerunek ukrzyżowanego Chrystusa posłany Bernardynowi Hostisowi [Wrogowi]	s. 43
XXI	„Super rivulos aquarum”	s. 42
	„Nad strumieńmi wód”	s. 43
XXII	Imago beati Stanislai Kostkae Romana	s. 42
	Rzyński wizerunek błogosławionego Stanisława Kostki	s. 43
XXIII	[Porrigo dum terris aures, dum surriego caelo]	s. 44
	[Gdy słucham ziemi, gdy ku niebu wznoszę głowę]	s. 45
XXIV	Amor Divinus	s. 44
	Miłość Boża	s. 45
XXV	[Quaerebam, nostris si quis daret oscula labris]	s. 44
	[Pytałam, kto by usta moje ucałował]	s. 45
XXVI	[Hinc mihi se tellus mensa ponebat in una]	s. 46
	[Tu ziemia dla mnie sama kładła się na stole]	s. 47
XXVII	De angelo b[ato] Aloysio astante	s. 46
	O aniele stojącym przy błogosławionym Alojzym	s. 47
XXVIII	De eodem	s. 46
	O tymże	s. 47
XXIX	Venatio Amoris	s. 48
	Łowy Amora	s. 49
XXX	Venatio Amoris et Iesu	s. 48
	Łowy Amora i Jezusa	s. 49
XXXI	Sagitta Divini Amoris	s. 48
	Strzała Bożej Miłości	s. 49

XXXII	B[atus] Aloysius pingitur inducto super togam linteo	s. 50
	Błogosławiony Alojzy namalowany w płaszczu zarzuconym na toga	s. 51
XXXIII	„Donec aspiret dies et inclinentur umbrae”	s. 50
	„Póki dzień nie nadejdzie, a nie nachyła się cienie”	s. 51
XXXIV	[Mors et Amor gemini pugnant de laude triumphii]	s. 50
	[Śmierć i Miłość wraz walczą o chwałę zwycięstwa]	s. 51
XXXV	Inversa et humi iacens retro b[ati] Aloysii corona	s. 52
	Korona błogosławionego Alojzego odwrócona i za nim na ziemi leżąca	s. 53
XXXVI	Eiusdem posita retro corona	s. 52
	Tęgoż korona za nim leżąca	s. 53
XXXVII	[„Qualis erat tuus ille, tuus pulcherrimus ille?”]	s. 52
	[„Jakież był ten twój miły, ten twój najpiękniejszy?”]	s. 53
XXXVIII	[Ponite geminifero frondentia sarta metallo]	s. 54
	[Odlóżcie wieniec zdobny złotem i klejnoty]	s. 55
XXXIX	In idem sacrum canticum	s. 54
	Na tę samą świętą pieśń	s. 55
XL	„Veni de Libano, Sponsa”	s. 54
	„Pójdźże z Libanu, Oblubienico”	s. 55
XLI	De pullato et linteato Aloysio	s. 54
	O Alojzym w szacie ciemnej i jasnej	s. 55
XLII	Pullatus post practexam Aloysius. Alluditur ad Mincium, ho- spitale cygnis fluvium, paternum Aloysii solum	s. 56
	Alojzy w ciemnej szacie zamiast togi. Mowa o Mincio w ojczy- stej ziemi Alojzego, rzecze przyjaznej łabędom	s. 57
XLIII	Oculi b[ati] Aloysii lacrimabundi	s. 56
	Płaczące oczy błogosławionego Alojzego	s. 57

XLIV	B[catō] Aloysio consuetam meditationi horam impendenti ro- seum imminet sertum	s. 58
	Różany wieniec wisi nad głową błogosławionego Alojzego, gdy oddaje się on, jak zwykł, godzinie medytacji	s. 59
XLV	De eodem sero	s. 58
	O tymże wieńcu	s. 59
XLVI	B[catus] Aloysius sacro lumine circumfusus	s. 58
	Błogosławiony Alojzy świętym obłany światłem	s. 59
XLVII	Oculi b[eat]i Aloysii	s. 60
	Oczy błogosławionego Alojzego	s. 61
XLVIII	Lilia manu praefert Aloysius	s. 60
	Alojzy niesie w ręce lilie	s. 61
XLIX	Petro Malaspinæ, rectori Florentino Societatis Iesu	s. 60
	Piotrowi Malaspinie, florenckiemu rektorowi Towarzystwa Je- zusowego	s. 61
L	De capto Oromusio, quæ urbs vulgo ab Indis gemma orbis ter- rarum appellatur	s. 62
	O zdobyciu Ormuzu, miasta powszechnie zwanego przez In- dów klejnotem świata	s. 63
LI	Ioanni de Lugo, dum post morbum ad intermissam de poeni- tentia doctrinam rediret	s. 62
	Janowi de Lugo, gdy po chorobie do zaniechanej nauki o poku- cie powrócił	s. 63
LII	Ad Pontilianum	s. 64
	Do Pontyliana	s. 65
LIII	Augustino Vivaldo, primum in Lithuania ac deinde Romæ provinciali præposito Societatis Iesu	s. 64
	Augustynowi Vivaldiemu, prowincjalowi litewskiemu, a na- stępnie rzymskiemu Towarzystwa Jezusowego	s. 65

LIV	De timido Ansa Fulvio	s. 66
	O tchórzliwym Ansie Fulwiuszu	s. 67
LV	Augustino Vivaldo, praeposito provinciali Romano Societatis Iesu	s. 66
	Augustynowi Vivaldiemu, rzymskiemu prowincjałowi Towarzystwa Jezusowego	s. 67
LVI	Ad Plautum	s. 66
	Do Plauta	s. 67
LVII	Mater Neronis ad Neronem	s. 68
	Matka do Nerona	s. 69
LVIII	Eloquentia Francisci cardinalis Barberini	s. 68
	Wymowność kardynała Franciszka Barberiniego	s. 69
LIX	Eiusdem sacra poesis	s. 68
	Tegoż święta poezja	s. 69
LX	Ad adm[odum] r[everendum] p[atrem] Mutium Vitellescum, praepositum generalem Societatis Iesu	s. 70
	Do wielce czcigodnego ojca Mucjusza Vitelleschiego, generała Towarzystwa Jezusowego	s. 71
LXI	Cerea Neronis effigies in abdito reposita	s. 70
	Woskowa podobizna Nerona złożona w ukryciu	s. 71
LXII	In ceream Pueri Iesu effigiem	s. 70
	Na woskowy wizerunek Dzieciątka Jezus	s. 71
LXIII	In maritimam Pali munitionem ducum Ursinorum	s. 72
	Na nadmorską twierdzę książąt Orsinich w Palum	s. 73
LXIV	Ad Cosmicum de Quinto	s. 72
	Do Kosmika o Kwinktusie	s. 73

LXV

- De Ludovico XIII. Galliarum Christianissimo rege, cum primo regni anno Rupellam ab eo expugnatam fuisse percrebresceret s. 72
- O Ludwiku XIII, arcychrześcijańskim królu Francji, gdy w pierwszym roku rządów głośno było o zdobyciu przez niego Roszeli s. 73

LXVI

- Libellus de pietate Christiana laudatus s. 74
- Wyborna o pobożności chrześcijańskiej książeczka s. 75

LXVII

- Ad Timantem pictorem s. 74
- Do malarza Tymanta s. 75

LXVIII

- De A[uli] Persii satyris s. 74
- O satyrach Aulusa Persjusza s. 75

LXIX

- Tumulus coniugis Pauli Sapiachae duos inter equites hastatos . . . s. 74
- Grób małżonki Pawła Sapiachy pomiędzy dwoma rycerzami uzbrojonymi we włócznie s. 75

LXX

- In cothurnatum Gallicum s. 76
- Do Gallika na koturnach s. 77

LXXI

- Ad Ioannem Carolum Chodkiewicz, ducem exercituum Poloniae adversus Osmanum, imperatorem Turcicum, cum gymnasium inviseret s. 76
- Do Jana Karola Chodkiewicza, wodza wojska polskiego podczas wyprawy przeciw Osmanowi, władcy tureckiemu, kiedy wizytował gimnazjum s. 77

LXXII

- In stemma eiusdem: „W.”, litteram duodecimam inversam . . . s. 76
- Na herb tegoż: „W.”, dwunastą literę odwróconą s. 77

LXXIII

- Ad Robertum cardinalem Bellarminum de piis „De aeterna felicitate” et „Gradibus” etc. libellis, quos Sophia Melecia palatina magno studio paulo ante mortem evolverat s. 78
- Do kardynała Roberta Bellarmina o pobożnych książeczkach: „O wiecznym szczęściu”, „Stopnie” i innych, które wojewodzina Żofia Mielecka z wielką gorliwością na krótko przed śmiercią czytała s. 79

LXXIV		
	Ad Caecilianum	s. 80
	Do Cecyliana	s. 81
LXXV		
	De novo gymnasii Florentini aedificio, cuius instauratio sub adventu Caroli, Austriae archiducis, coepta	s. 80
	O budowli gimnazjum florenckiego, której odnowienie rozpoczęte zostało wraz z przybyciem austriackiego arcyksięcia Karola	s. 81
LXXVI		
	Scazon. Aulam fugit Aloysius	s. 80
	Skazon. Alojzy ucieka z palacu	s. 81
LXXVII		
	In immaturam mense iunio b[cati] Aloysii Gonzagae mortem .	s. 84
	Na przedwczesną śmierć błogosławionego Alojzego Gonzagi w czerwcu	s. 85
LXXVIII		
	Scazon de b[eato] Aloysio	s. 86
	Skazon o błogosławionym Alojzym	s. 87
LXXIX		
	Ioannis Caroli Chodkiewiczii, Polonici Lithuanicique contra Osmanum, Turcicum imperatorem, exercitus ductoris, statua in Hortis Mediceis	s. 90
	Pomnik Jana Karola Chodkiewicza, wodza wojsk Polski i Litwy przeciw władcy tureckiemu Osmanowi, wystawiony w Ogrodach Medyceuszy	s. 91
LXXX		
	In tres fluvios, stemma Ioannis Caroli Chodkiewiczii, dum templum collegio Societatis Iesu Grosense exstrueret	s. 90
	Na trzy rzeki, herb Jana Karola Chodkiewicza, gdy wznosił on kościół dla kolegium Towarzystwa Jezusowego w Krożach . .	s. 91
LXXXI		
	Dictum Ioannis Caroli Chodkiewiczii, cum castra ad Chocimum in Dacia contra Byzantinum imperatorem moveret	s. 92
	Słowa Jana Karola Chodkiewicza, kiedy z obozu pod Chocimem w Dacji przeciw władcy bizantyńskiemu ruszył	s. 93
LXXXII		
	Statua Marci Tullii Ciceronis apud magnum Etruriae ducem . .	s. 92
	Posąg Marka Tulliusza Cyncrona wystawiony u wielkiego księcia Toskanii	s. 93

LXXXIII

- Pompa, qua Sacratissimum Christi Corpus a Romanis pontificibus ad d[ivum] Petrum deportatur s. 94
- Uroczysta procesja, podczas której Najświętsze Ciało Chrystusa rzymscy kapłani niosą do bazyliki świętego Piotra s. 95

LXXXIV

- Paulo Pimelio missum ex sucino munus s. 94
- Podarek z bursztynu wysłany Pawłowi Pimeliuszowi s. 95

LXXXV

- Ad Sponsum caelestem s. 94
- Do niebiańskiego Oblubieńca s. 95

LXXXVI

- Reverendo patri Leoni Sanctio contionatoris munere functo Roma discedenti s. 96
- Czcigodnemu ojcu Leonowi Santi, odjeżdżającemu z Rzymu, gdzie pełnił funkcję kaznodziei s. 97

LXXXVII

- De Divino Amore s. 96
- O Bożej Miłości s. 97

LXXXVIII

- In stemma Ioannis Caroli Chodkiewiczii, cruce sagittae implexam et calci, tria flumina et Grypha pedibus gladium vibrantem s. 96
- Na herb Jana Karola Chodkiewicza, krzyż wpleciony w strzałę i podkowę, trzy rzeki i Gryfa miecz w łapach obracającego . . s. 97

LXXXIX

- In Gryphem, dum Ioannes Carolus Chodkiewiczus aliquot relictis cohortibus in Moscovia ad regni comitia abiret s. 98
- Na Gryfa, gdy Jan Karol Chodkiewicz, pozostawiwszy kilka oddziałów w Moskwie, na sejm w Królestwie odjechał s. 88

XC

- In duas sagittas terrae caeloque obversas, stemma ill[ustris]mi Eustachii Vollovicii, praesulis Vilmensis s. 98
- Na dwie strzały ku ziemi i niebu zwrócone, herb najjaśniejszego Eustachego Wollowicza, biskupa wileńskiego s. 99

XCI

- In duas easdem sagittas (allusio in Cant. 4) s. 98
- Na te same dwie strzały (nawiązanie do Pnp 4,9) s. 99

XCII	In eadem sagittas	s. 100
	Na te same strzały	s. 101
XCIII	Ad illustrissimum Hieronimum Vollovicium, dum Samogitiam ingrederetur	s. 100
	Do najjaśniejszego Hieronima Wollowicza, gdy na Żmudź wkrażał	s. 101
XCIV	In soleam tribus insignitam crucibus, stemma ill[ustrissi]mi et rev[erendissi]mi Stanisłai Kiszkae, praesulis Samogitiae . . .	s. 100
	Na podkowę trzema krzyżami ozdobioną, herb najjaśniejszego i przewielebnego Stanisława Kiszki, biskupa żmudzkiego . . .	s. 101
XCIV	In tres eiusdem cruces et tres tubas	s. 102
	Na trzy krzyże i trzy trąby tegoż	s. 103
XCVI	In tres tubas eiusdem reverendissimi praesulis coeuntes	s. 102
	Na trzy połączone trąby tegoż przewielebnego biskupa	s. 103
XCVII	In ensiferum Grypha, stemma Ioannis Caroli Chodkiewicz, M[agni] D[ucatus] L[ithuaniae] supremi exercituum ductoris	s. 104
	Na Gryfa miecz dzierżącego, herb Jana Karola Chodkiewicza, hetmana wielkiego litewskiego	s. 105
XCVIII	De b[eatis] Agapi et Chronia, virginibus et martyribus, quae sorores ob Christum carcere maceratae, postea in ignem missae, sed inviolatae, oratione ad Christum fusa ad ca- elum evolarunt	s. 106
	O błogosławionych Agape i Chronii, dziewicach i męczenni- cach, które to siostry dręczone więzieniem z powodu Chry- stusa, a potem w ogień posłane, lecz nie naruszone, modli- twę do Chrystusa wzniosły, do nieba uleciały	s. 107
XCIX	De s[ancto] Leone pontifice, qui Attilam, Hunnorum regem, in Italiam cum copiis influentem monitu suo et oratione re- pressit	s. 106
	O świętym Leonie papieżu, który Attyłę, króla Hunów, nad- ciągającego do Italii z wojskiem swoją przestrożą i prze- mową powstrzymał	s. 107

C	De s[ancto] Ardalione, qui ex mimo repente Christianus effectus, sui testimonio sanguinis Christum confessus est	s. 108
	O świętym Ardalionie, który z aktora nagle stawszy się chrześcijaninem, świadectwem swej krwi wyznał wiarę w Chrystusa	s. 109
CI	De s[anctis] Basilissa et Anastasia, quae sub Nerone lingua pedibusque praecisis percussae gladio occubuerunt	s. 108
	O świętych Bazylissie i Anastazji, które za panowania Nerona, po odcięciu im języków i stóp, zginęły ugodzone mieczem	s. 109
CII	De s[ancto] Apollonio senatore, qui lecta pro Christi religione in senatu apologia gladio percussus est	s. 108
	O świętym Apolloniuszu senatorze, który został stracony mieczem po odczytaniu w senacie apologii religii chrześcijańskiej	s. 109
CIII	De s[ancto] Adalberto, Gnesnensi archiepiscopo et martyre, qui a Prussis lanceis remisque appetitus, pro Christo fortiter occubuit	s. 110
	O świętym Wojciechu, arcybiskupie gnieźnieńskim i męczenniku, który przez Prusów lancami i wiosłami ugodzony, za Chrystusa bohatersko poległ	s. 111
CIV	Puer Iesus totus desiderabilis	s. 110
	Dzieciątko Jezus bardzo upragnione	s. 111
CV	„Vox dilecti mei”	s. 112
	„Głos milego mego”	s. 113
CVI	Imago Sanctissime Virginis Planco missa	s. 112
	Wizerunek Najświętszej Dziewicy Plankowi posłany	s. 113
CVII	De plurimis Christi martyribus, qui navi vetustae impositi, demersi sunt	s. 112
	O wielu męczennikach Chrystusa, którzy po załadowaniu na zmurszały okręt zostali zatopieni	s. 113

CVIII	De Palmulo, adolescente sanctissimo, immature vita functo . . .	s. 114
	O Palmulusie, najświętszym młodzieńcu, który przedwcześnie dokonał żywota	s. 115
CIX	De s[ancto] Simeone Stylita	s. 114
	O świętym Szymonie Słupniku	s. 115
CX	Christi in cruce vox: „Sitio!”	s. 114
	Wolanie Chrystusa na krzyżu: „Pragnę!”	s. 115
CXI	De s[ancto] Ignatio martyre, cuius in corde nomen „Iesus” augustissimum aureis incisum litteris post mortem inventum	s. 116
	O świętym Ignacym męczenniku, w którego sercu po śmierci znaleziono wyryte złotymi literami najświętsze imię „Iezus”	s. 117
CXII	In gratiam Martini Badach, ex Vilnensi Academia in Germaniam proficiscentis	s. 116
	Na cześć Marcina Badacha, z Akademii Wileńskiej wyruszającego do Niemiec	s. 117
CXIII	In tres tubas, stemma Ioannis Rudomina, equitis Lithuani	s. 116
	Na trzy trąby, herb Jana Rudominy, husarza litewskiego	s. 117
CXIV	De morte Caesaris N., qui scenicum dum lustrat caelum, praecipit inopino casu ad theatrum datus exspiravit	s. 118
	O śmierci Cezara N., który gdy oglądał teatralną dekorację nieba, niespodziewanie upadłszy na scenę, wyzionął ducha	s. 119
CXV	Idem loquitur de se	s. 118
	Tenże mówi o sobie	s. 119
CXVI	De eodem	s. 118
	O tymże	s. 119
CXVII	De duplici Seneca ad Paulum	s. 120
	O dwóch Senekach do Pawła	s. 121

CXVIII		
	In Philippum rhetorem	s. 120
	Na Filipa retora	s. 121
CXIX		
	De nobili adolescente in feriis Bacchanalium miserabiliter extincto	s. 120
	O młodym szlachcicu, który zmarł nieszczęśliwie w święta Ba- chanaliów.	s. 121
Supplementum * Uzupełnienie		s. 122/123
CXX		
	Scitum arrogantissimi ministri Calviniani Tavelli ad Cassia- num: „Nolo videri, sed suspici”	s. 122
	Maksyma wielce zarozumiałego ministra kalwińskiego Tawel- lego do Kasjana: „Nie chcę, by mnie widziano, lecz by po- dziwiano”	s. 123
CXXI		
	In Antullum Plautum Philippidam	s. 122
	Na Antulusa Plauta Filipidę	s. 123
CXXII		
	In Minodium, Calvinistam ministrum, a quo reprehensus fu- erat de producto in carmine et correpto sathana	s. 124
	Na Minodiusa, ministra kalwińskiego, który zganiał autora za to, że w pieśni w słowie „szatan” „a” raz dawał krótkie, raz długie	s. 125
KOMENTARZE		s. 127
	Komentarz edytorski	s. 129
	I. Wykaz znaków i skrótów przyjętych w edycji	s. 129
	II. Opis źródeł	s. 133
	III. Tradycja tekstu	s. 135
	IV. Zasady transkrypcji	s. 155
	V. Aparat krytyczny	s. 155
	VI. Uwagi do przekładu	s. 163
	Objaśnienia.	s. 165
	Indeks łacińskich nazw własnych, nazwisk, personifikacji i okreś- leń onomastycznych	s. 205
	Indeks tytułów łacińskich	s. 213
	Indeks incipitów łacińskich	s. 217
	Zestawienie wersyfikacyjne	s. 221

Aneks.	s. 223
I	
Ad Urbanum VIII. pontificem optimum maximum. cum ei poeta sua carmina in honorem Francisci cardinalis Barberini conscripta dedicaret	s. 224
Do papieża Urbana VIII. gdy mu poeta poświęcił swoje pieśni napisane na cześć kardynała Franciszka Barberiniego	s. 225
II	
In funus Alexandri Gosiewski. palatini Smolenscensis. defuncti mense Maio 1639	s. 224
Na pogrzeb Aleksandra Gosiewskiego. wojewody smoleńskiego, zmarłego w maju 1639.	s. 225
Ilustracje.	s. 227

BIBLIOTEKA PISARZY STAROPOLSKICH

ukazały się:

HIERONIM MORSZTYN, *Światowa Rozkosz*
wydał Adam Karpiński
tom 1

KASPER TWARDOWSKI, *Pochodnia Miłości Bożej*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
tom 2

KASPER MIASKOWSKI, *Zbiór rytmów*
wydała Alina Nowicka-Jeżowa
tom 3

WACŁAW POTOCKI, *Muza polska*
wydał Adam Karpiński
tom 4

SEBASTIAN GRABOWIECKI, *Rymy duchowne*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
tom 5

SEBASTIAN FABIAN KLONOWICZ, *Roxolania * Roksolania*
wydał i przełożył Mieczysław Mejor
tom 6

KASPER TWARDOWSKI, *Lekcje Kupidynowe*
wydał Radosław Grześkowiak
tom 7

- STANISŁAW GROCHOWSKI. *Wirydarz*
wydała Justyna Dąbkowska
tom 8
- ALEKSANDER TEODOR LACKI. *Pobożne pragnienia*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
tom 9
- MIKOŁAJ KOCHANOWSKI. *Rotule*
wydał Adam Karpiński
tom 10
- KASPER TWARDOWSKI. *Łódź młodzi z nawałności do brzegu płynąca*
wydał Radosław Grześkowiak
tom 11
- JAN ŻABCZYC. *Symfonije anielskie*
wydał Adam Karpiński
tom 12
- SZYMON ZIMOROWIC. *Roksolanki*
wydał Radosław Grześkowiak
tom 13
- ANDRZEJ MAKSYMILIAN FREDRO. *Monita politico-moralia * Przestrogi*
wydały Ewa Jolanta Głębička i Estera Lasocińska
tom 14
- ERAZM OTWINOWSKI. *Pisma poetyckie*
wydał Piotr Wilczek
tom 15
- P. CORNEILLE * J.A. MORSZTYN. *Cyd albo Roderyk*
wydali Adam Karpiński i Adam Śtepnowski
tom 16
- SAMUEL TWARDOWSKI. *Przeważna legacja Krzysztofa Zbaraskiego*
wydał Roman Krzywy
tom 17
- G.M. VERDIZZOTTI * M. BŁAŻEWSKI. *Setnik przypowieści uciesznych*
wydał Jan Ślaski
tom 18
- ADAM KORCZYŃSKI. *Wizerunek złocistej przyjaźni zdrady*
wydał Radosław Grześkowiak
tom 19
- HIERONIM MORSZTYN. *Filomachija*
wydał Radosław Grześkowiak
tom 20
- Dialogus in Natali Domini * Dialog na Narodzenie Pańskie*
wydała i przełożyła Joanna Ziabička
tom 21

ADRIAN WIESZCZYCKI, *Utworthy poetyckie*
wydała Anna Gurowska
tom 22

MIKOŁAJ SEŃ SZARZYŃSKI, *Poezje zebrane*
wydali Radosław Grześkowiak i Adam Karpiński
przy współudziale Krzysztofa Mrowcewicza
tom 23

SAMUEL TWARDOWSKI, *Pałac Leszczyński*
wydał Roman Krzywy
tom 24

SZYMON STAROWOLSKI, *De claris oratoribus Sarmatiae **
O sławnych mówcach Sarmacji
wydała i przełożyła Ewa Jolanta Głębička
tom 25

MACIEJ KAZIMIERZ SARBIEWSKI, *Epigrammatum liber **
Księga epigramatów
wydały i przełożyły Magdalena Piskala i Dorota Sutkowska
tom 26

w przygotowaniu:

ABRAHAM ROŻNIATOWSKI, *Pamiętka krwawej ofiary Pana Zbawiciela naszego*
w opracowaniu Janusza S. Gruchaly

Sowiżrzal krotochwilny i śmieszny
w opracowaniu Radosława Grześkowiaka i Edmunda Kizika

STANISŁAW HERAKLIUSZ LUBOMIRSKI, *Dzieła prozą,*
t. 1: *Rozmowy Artaksesa i Ewandra*
w opracowaniu Justyny Dąbkowskiej

KLEMENS BOLESŁAWIUSZ, *Przeraźliwe echo trąby ostatecznej*
w opracowaniu Jacka Sokolskiego

JAN GAWIŃSKI, *Dworzanki albo epigrammata polskie*
w opracowaniu Jacka Głażewskiego

JUSTUS LISPSJUSZ * PAWEŁ SZCZERBIC, *Politica pańskie*
w opracowaniu Estery Lasocińskiej

JUSTUS LISPSJUSZ * JANUSZ PIOTROWICZ, *O stałości ksiąg dwoje*
w opracowaniu Justyny Dąbkowskiej

WACŁAW POTOCKI, *Transakcja wojny chocimskiej*
w opracowaniu Joanny Krauze-Karpińskiej i Adama Karpińskiego

JAN DYMITR SOLIKOWSKI, *Facies perturbatae... Reipublicae **
Sen na jawie albo widowisko... uciemnionej Rzeczypospolitej
w opracowaniu Ariadny Masłowskiej-Nowak

SZYMON SZYMONOWIC. *Listy*
w opracowaniu Ewy Jolanty Głębieckiej

WACŁAW POTOCKI. *Pieśni*
w opracowaniu Mirosławy Hanusiewicz i Adama Karpińskiego

FROWINUS. *Antigameratus*
w opracowaniu i przekładzie Mieczysława Mejora

DANIEL NABOROWSKI. *Poezje zebrane*
w opracowaniu Krzysztofa Mrowcewicz i Radosława Grzeškowiaka